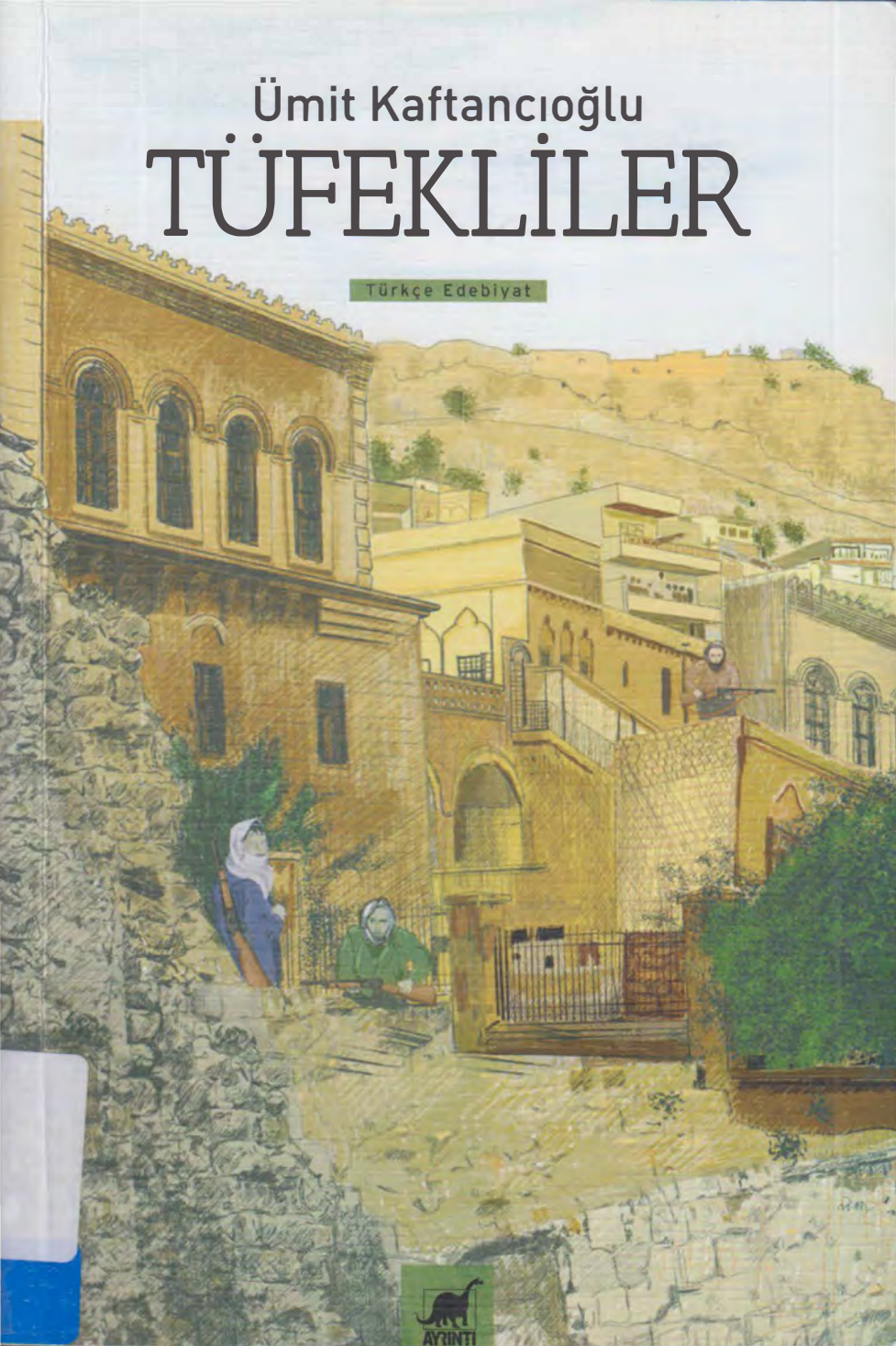
Ümit Kaftancıoğlu

TÜFEKLİLER

Türkçe Edebiyat

AYRINTI

1934 yılında Ardahan'ın Hanak ilçesinin Saskara (Koyunpınar) köyünde doğar.

Çocukluğu köy odasında, okumayı ve dinlemeyi seven büyüklerinin dizinin dibinde kitap okuyarak geçer.

Geçit vermez karlı dağlar arasına sıkışmış Anadolu insanının çaresizliğini Cilavuz Köy Enstitüsü'nü kazanarak aşar. 1951 yılında kapısından girip 1957 yılında mezun olduğu Cilavuz Köy Enstitüsü insanlığı öğrendiği yer olur. Hiç unutmaz; gerek öğretmenliği gerek yazarlığı süresince bunu mıh gibi aklında tutar.

1957-1960 yılları arasında üç yıla yakın bir süre Mardin Derik İlkokulu'nda görev yapar. Sonrasında Necatibey Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nü bitirir. 1961 yılının Haziran ayında da Rize'nin Pazar ilçesinde ortaokul öğretmenliğine atanır.

1964 yılında TRT'nin açtığı sınavı kazanarak TRT'nin Köy Yayınları bölümüne girer.

TRT İstanbul Radyosu'nda halk kültürünün tanıtıldığı "Av Bizim Avlak Bizim", "Dilden Dile" ve "Yurdun Dört Bucağından" programlarını hazırlar. "Evreşe Yolları Dar" ve "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar" gibi türküler de içinde olmak üzere çok sayıda türküyü derleyerek halk müziğine kazandırır.

İlk öyküsü 1955 yılında Varlık dergisinde, "Sihirli Halka" adlı öyküsü ise Cumhuriyet gazetesinde yayımlanır.

Cilavuz Eğitim Enstitüsü'ne girmek için yaptığı yolculuğu ve eğitim eşitsizliğini anlattığı *Dönemeç*, 1970 TRT öykü yarışmasında Osman Şahin'le birlikte birincilik ödülünü paylaşır. İki yıl sonra, Nisan 1972'de, *Dönemeç*'in de içinde yer aldığı ilk öyküler toplamı aynı adla Remzi Kitabevi tarafından yayımlanır.

Aynı yıl, "Hacı Bektaşın Gölgesinde Sömürü" üst başlığıyla yayımlanan *Hakullah* röportajı dönemin önemli ödüllerinden olan Karacan ödülüne değer görülür.

1972 yılında, doğduğu bölge insanının yalnızlığını, annesi Gülü'nün var olma mücadelesini destansı bir üslupla anlatan, yöre dilini, o yöreye ait sözcük ve deyimleri roman bütünlüğü içinde veren, bu niteliği nedeniyle eleştirmenlerce "dil tarlası" benzetmesiyle karşılanan *Yelatan* romanını yayımlar.

12 Mart döneminde yaptığı yayıncılıktan rahatsız olan çevrelerce bulunduğu bölümden alınarak İstanbul Radyosu Kültür Yayınları'nda görevlendirilir. Bu alandaki çalışmalarını sürdürürken bir yandan da yazmaya devam eder.

Ardahan Kars yöresi masallarını kendine özgü uslubuyla yeniden yazdığı *Tek Atlı Tekin Olmaz*, dönemin önemli çizerlerinden Fahri Karagözoğlu'nun desenleriyle birlikte 1973 yılında okuyucuyla buluşur.
1974 yılında; ülkenin değişik yerlerindeki Köy Enstitüleri'nden Mardin'in Derik ilçesine gelen genç öğretmenlerin merkezinde yer aldığı, devlet tarafından desteklenen aşiret ve ağalık düzenine yönelik güçlü eleştiriler içeren *Tüfekliler* romanı ve Köroğluyla ilgili yapılmış en iyi çalışmalardan biri olan *Köroğlu Kolları Halk Destanları* Remzi Kitabevi'nce yayımlanır.
1974 sonrası çocuk kitaplarına yoğunlaşan Kaftancıoğlu, Anadolu masallarından oluşan bir seçkiyi *Kekeme Tavşan* adıyla kitaplaştırır.
1975 yılında *Çarpana* adlı öykü kitabını, 1977'de Köroğlu hikâyelerine farklı bir bakışı temsil eden, çocuklar için yazılan *Kankardeşim Dorutay*'ı yayımlar.
1979'da *Dört Boynuzlu Koç* adlı çocuk kitabı ve Köroğlu destanları çalışmasının genişletilmiş halini içeren *Köroğlu Kol Destanları* Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanır.
1980 yılında Cilavuz Köy Enstitüsü yıllarını tek tek kişi ve özgün doğa karakterleri üzerinden anlattığı *Çoban Geçmez* adlı anı-hikâye kitabı ve savaş karşıtlığının işlendiği çocuk romanı *Çizmelerim Keçeden* okuyucuyla buluşur.
1979 Haziranı'nda Kültür Bakanlığı Çocuk Dizisi içinde yayımlanan *Altın Ekin* adlı romanı, hükümet değişikliği sonrası toplatılır.

Kalemini halktan yana halkın sorunlarının anlatılması için kullanan Kaftancıoğlu, bu anlayışla dönemin siyasi dergi ve gazetelerinde çok sayıda makale yayımlar.

Ümit Kaftancıoğlu, 11 Nisan 1980 tarihinde; halk düşmanlarının kendisini hedef göstermesinin hemen sonrasında evinin önünde pusuya düşürülerek öldürülür.

Şülgür Deresi adlı çocuk kitabı, yayımlanmamış kent ve kır öykülerinden oluşan *İstanbul Allak Bullak* adlı çalışması, *Hızır Paşa* ve *Köroğlu Kolları Halk Destanları* içinde yer alan *Sali Bey* destanı YAZKO Yayınları tarafından *Salih Bey* ismiyle , Hakullah röportajı ise diğer röportajlarıyla birlikte aynı adla Su Yayınları tarafından ölümünden sonra yayımlanır.

Ümit Kaftancıoğlu

Tüfekliler

Ayrıntı: *1384*
Türkçe Edebiyat Dizisi: *65*

Tüfekliler
Ümit Kaftancıoğlu

Yayıma Hazırlayan
Levent Turhan Gümüş

Son Okuma
Efraim Nevzat

© 2020, Ümit Kaftancıoğlu

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Kapak Resmi
Betül Sinanoğlu

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Deren Matbaacılık Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No: 9/Z
Merkez Köyü / Merkez Bucağı / Beylikdüzü / İstanbul
Tel.: (0212) 875 48 86-87 - Fax: (0212) 875 48 88
Sertifika No.: 34011

Birinci Basım: *Nisan 2020*
Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-436-6
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayri facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Ümit Kaftancıoğlu

Tüfekliler

TÜRKÇE EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

Babamın En Güzel Fotoğrafı / Gönül Kıvılcım
Jilet Sinan / Gönül Kıvılcım
Yalancı Tanıklar Kahvesi / Vedat Türkali
Haziran'da Bir Fidan / Der.: Levent Turhan Gümüş
Bitti Bitti Bitmedi / Vedat Türkali
Birazcık Halil / Hasan Sever
Mükemmel Katilin Peşinde / Ahmet Erözenci
Liberhell / Mahmut Eşitmez
Mavi Karanlık / Vedat Türkali
Komünist / Vedat Türkali
Tek Kişilik Ölüm / Vedat Türkali
Bir Gün Tek Başına / Vedat Türkali
Segâh Makamı / Esra Kahraman
Güven-1 / Vedat Türkali
Güven-2 / Vedat Türkali
Yeşilçam Dedikleri Türkiye / Vedat Türkali
Huzursuz Periler / Özlem Narin Yılmaz
Fatmagül'ün Suçu Ne? / Vedat Türkali
Albayım / Hasip Akgül
Metrodaki Yabancı / Ali Parlar
Kar ve İnci / Nihan Kaya
Koca Karınlı Kent / Suzan Samancı
Tutku ve Aşkın Kutsal Kitabı / N. Ahmet Erözenci
Paralel Cinayetler / Hüseyin Bul
Su Duydum / Hasan Sever
Hepsi Bu / Ayşen Bayazıt Melik
Üç Film Birden / Vedat Türkali
Sapak / Celal Güngördü
Ölüyordum, Geçerken Uğradım / Can Gürses
Tiyatro Oyunları / Vedat Türkali
Kapıyı İçeriden Kilitledim / Özlem Narin Yılmaz
Eski Filmler / Vedat Türkali
Turuncu Zamanlar / Esra Kahraman
Gözyaşı Kuşları / Fatma Akerson
En Güzel Günlerini Demek Bensiz Yaşadın / Can Gürses

Sunuş: Edebiyatımızın Haritasını Zenginleştiren Yüce Dağlar Yiğidi Bir Garip Tatar: Ümit Kaftancıoğlu

Ümit Kaftancıoğlu 1934'de, Ardahan'ın Hanak ilçesinin Saskara (Koyunpınar) köyünde doğar. Nüfus kütüğündeki adı Garip Tatar'dır.

Çocukluğu, kışın anasının anlattığı masalları, destanları dinleyerek, yazınsa el kapılarında boğaz tokluğuna çalışarak geçer. Bu yıllar, bir dilim ekmeğin zor bulunduğu, yokluk, yoksunluk, yoksulluk yıllarıdır. Okumayı kendi kendine, eline geçen bir Âşık Kerem kitabından söker. Köy odalarında büyüklerinden destanlar, cönkler dinler; Şah İsmailleri, Âşık Garipleri, Tahir ile Zühreleri, dinî kitapları okur. İlkokulu doğduğu köyde, zorluklar içinde bitirir. İçinde bulunduğu yoksulluğu aşmanın tek yolu olarak Köy Enstitüsü'nü görür. En yakın Köy Enstitüsü Kars'ta, Cilavuz'dadır. Bir güz günü, "yağmur kırağı" altında iki yüz kilometrelik yolu "yalın yapıldak" yürüyerek okulun kapısına dayanır.

6/A Sınıfının 8 Numaralı Öğrencisi

1951 yılında girdiği Cilavuz (Susuz) Köy Enstitüsü'nden 1957 yılında çıkar. Köy Enstitüsü kendini, halkını tanıdığı, binlerce yıllık Dede Korkut kültürüyle Batı'nın ilmini, kültürünü harmanladığı yer olur.

Garip Tatar "dönemeç"i dönmüştür ama eğitim eşitsizliği nedeniyle "aşırtmazlar"ı aşamayan on binlerce köy çocuğu vardır. Kendisiyle birlikte Cilavuz yollarına düşen ancak sınavı kazanamayıp biri köye dönüş yolunda ölen Selimleri, Kemalleri ve Rızaları değiştirilmesi gereken bir hayatın çağıranı olarak hep hatırlar.

1957 Ağustos'unda Mardin'in Derik ilçesine İlkokul öğretmeni olarak atanır. Üç yıla yakın kaldığı Derik'te, daha önce bilmediği başka bir Türkiye ile karşılaşır. Türkçeden çok Kürtçenin konuşulduğu Mardin'e Atatürk devrimleri sanki hiç uğramamıştır. Devletin feodaliteyi temsil eden güçlerle olan ilişkisinin kitaplarda anlatılan demokrasiyle hiçbir ilişkisinin olmadığını yaşayarak öğrenir. Eğitim sistemindeki çarpıklıkları bizzat deneyimler.

1960 yılında Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'ne girer, 1961'de mezun olur.

Aynı yılın Haziran ayında Rize'nin Pazar Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni olarak atanır. 1964'de, hakkındaki soruşturmaların da etkisiyle öğretmenliği bırakır.

Dilden Dile: "Gâhi Arzu Gâhi Kamber, Her Aşığın Bir Ahı Var"

Bir süre özel dersler verdikten sonra aynı yıl TRT'nin açtığı sınavı kazanarak Köy Yayınları servisinde göreve başlar. Radyonun bir eğlence, bilgilenme ve haber alma aracı olarak dinlendiği yıllardır. TRT'yi halkı bilgilendirmekle yükümlü bir kamu kurumu olarak gören Kaftancıoğlu halk kültürünün, folklorunun, Anadolu coğrafyasının tanıtıldığı çok sayıda programa imza atar. *Günaydın*, *Ocakbaşı*, *Akarsularımız Göllerimiz* adlı programları hazırlar. Yedi yılın sonunda, 12 Mart'ın ve dönemin başbakanı Nihat Erim'in "Dinlerken tüylerim ürperdi" diyerek rahatsızlık belirtmesinin de etkisiyle bulunduğu bölümden alınarak Kültür Yayınları Bölümü'ne prodüktör olarak atanır.

Dinleyici kitlesini çok iyi tanıyan Kaftancıoğlu, bu bölümde de duyulmamış sesler, duyulmamış destanlar üzerinden dinleyenleri kendisine bağlamayı başarır. *Dilden Dile*, *Yurdun Dört Bucağı*, *Av Bizim Avlak Bizim*, *Öğretmenler Odası*, *Folklorumuz* ve *Öğle Üzeri* gibi yapımları yayına hazırlar.

"Gâhi Arzu, gâhi Kamber, her âşığın bir âhı var" sözleriyle başlayan, Ümit Kaftancıoğlu'nun hem hazırlayıp hem sunduğu *Dilden Dile*, kısa sürede TRT'nin efsane programları içinde yerini alır. 1974-1976 yılları arasında, iki yıl boyunca kesintisiz olarak her hafta yayınlanır.[1] Büyük bölümü "Köroğlu Kolları" destanlarından oluşan, halk edebiyatından yararlanarak halkın söz varlığını halka geri kazandırmak amacıyla yapılan bu çalışmanın bir bölümü daha sonra kitaplaştırılır.

Üretkenliğini "Evreşe Yolları Dar", "Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar", "Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz " gibi türküleri halk müziğimize kazandırarak sürdüren Kaftancıoğlu bir yandan TRT'ye program hazırlarken bir yandan da yazmaya, biriktirmeye devam eder. Kendisini söylencelerin, Anadolu kültürünün temsil edildiği bir "ambar" olarak görür. Köy Enstitüleri bu ambarın kilidini açan, kapısını aralayan anahtardır. Birçok söyleşisinde bunu belirtir, söyler. Doğup büyüdüğü Saskara'nın kadim Dede Korkut illerinden olmasından kaynaklı birikimini Köy Enstitüsü terbiyesiyle, Batı kültürünün aydınlanmacı geleneğiyle harman eder.

O yılların önemli toplumcu romancılarından olan Fakir Baykurt'un "Sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır" diyen yaklaşımını benimser. "Her yazarın kendine göre bir yürüyüş, söyleyiş, ortaya koyuş açısı vardır. Ben, kendi ölçülerimle devrimsel bir çabaya katıldığımı sanıyorum... Sanatın görevi eylemdir, etkidir, yol vermedir"[2] sözleriyle duruşunu ve eylemini açık eder. Değiştirmek amaçlı yazar. "Süse püse" karşıdır. Ne söylenecekse yalın kılıç, kesin bir ifadeyle söylenmelidir: *Dönemeç*'ten *Tüfekliler*'e, *Yelatan*'dan *Çarpana*'ya eserlerini bu anlayışla kaleme alır.

---

1. *Dilden Dile*, İlk kez 12 Mart döneminde gündeme gelir ancak o dönem TRT'yi denetleyenler tarafından "Köroğlu bir soyguncudur, banka soygunlarını özendirir" gerekçesiyle engellenir. 1974'de CHP-MSP koalisyon hükümeti döneminde İsmail Cem TRT Genel Müdürlüğü görevini yürütürken kabul edilerek yayımlanır.
2. Ümit Kaftancıoğlu, *Varlık* dergisi, Ocak 1975.

Kırk Bin Köyün Çocuklarına İthaf Edilen Kitap: *Dönemeç*[3]

1970 TRT Öykü Ödülü'ne değer görülen *Dönemeç*, Kaftancıoğlu'nun edebiyat dünyasında tanınmasını sağlayan ilk eseridir.[4] Kaftancıoğlu *Dönemeç*'te kendi ifadesiyle "köyünü, kendini, köyünün dört çocuğunu, ülkemizdeki eğitim eşitsizliğini" anlatır. Kitapta; kışlık ekmekleri için kırk kızak ve kırk öküzle geçit vermez dağların ardına yaptıkları yolculukta korkunç rüzgârlar ve kar fırtınası içinde yitip giden Kollu köyünün Kırklar'ının hazin destanı "Ulgar" ve kitaba adını veren, yazarın Cilavuz Köy Enstitüsü'ne gidiş yolculuğunun anlatıldığı "Dönemeç"le birlikte on üç öykü yer alır. Tahir Alangu'nun "Son yıllarda iyice tıkanıp daralan gerçekçi hikâye anlatımına yeni bir ufuk açıyor"[5] ifadesiyle değerlendirdiği kitap, 1972 yılında yayımlanır. Edebiyat çevrelerinin olumlu tepkilerine konu olur; Kaftancıoğlu, etkileyici bir yol yazarı olarak selamlanır.

"Ziyaratlar Ziyaratı"ı: *Yelatan*

Ümit Kaftancıoğlu romanlara, hikâyelere, şiirlere, özellikle de tiyatro ve sinemalara yansıtılan köy imgesinden rahatsızdır. Anlatılanı, gösterileni uydurma ve yapmacık bulur. "Bu köy bizim mi?" sorusunu sorar. Ve aynı yıl, doğduğu bölge insanının yalnızlığını, bir köşeye itilmişliğini, yöre dilini, o yöreye ait sözcük ve deyimleri roman bütünlüğü içinde veren, bu niteliği nedeniyle eleştirmenlerce "dil tarlası" benzetmesiyle karşılanan *Yelatan* romanını yayımlar.

Şamanist inanışın güçlü etkisindeki bir Türkmen köyünün, malın maralın olmadığı, arpasız unsuz damlarda geçim mücade-

3. Remzi Kitabevi tarafından yayımlanan *Dönemeç*, şu ithafla açılır: "Dağların ardında, yanık, çorak, kıraç topraklarda, aşırtmazlarda, dönemeçlerde, karanlıklarda okuma umuduyla çırpınan kırk bin köyün çocuklarına..."

4. 1955 yılında, Cilavuz Köy Enstitüsünde 4. sınıftayken "Bir Bahis" adlı ilk öyküsü *Varlık* dergisinde, "Sihirli Halka" adlı öyküsü ise Cumhuriyet gazetesinde yayımlanır.

5. Tahir Alangu, *Dönemeç*, Nisan 1972, 1. Baskı, Arka kapak tanıtım yazısı.

lesi veren yedi çocuklu Gülü'nün göçlerle, gidenlerle eksilen hayat hikâyesinin anlatıldığı romanın başat karakteri Yelatan'dır. Yelatan bir ulu dağdır. Koruyup kollayandır, boz atlı Hızır'dır. İyilik de kötülük de ondan gelir. Çoluğu çocuğu veren de rızkı artırıp eksilten de odur. "İtten aç yılandan cıbıl" bir yoksulluğun hüküm sürdüğü köyde bahar, gelmesi hep geciken ama hep umutla beklenen mevsimdir.

Behçet Necatigil'in "Yer yer bir destan, bir Dede Korkut temposu ve anlatımıyla bezenmiş, Alevi törelerini, Cem ayinlerinin ayrıntılarını göstermesi, yerel renkleri, ağızları, adetleri yansıtmasıyla da ilginç ve sürükleyici bir roman"[6] olarak değerlendirdiği *Yelatan*'la birlikte Kaftancıoğlu, Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar arasındaki kendine özgü yerini alır.

Hacı Bektaş Gölgesinde Sömürü: *Hakullah*

Köy Enstitüleri'nde genç öğretmenlere öğretilen en temel bilgi; akli olana itibar, haksızlığa ve sömürüye itirazdır. Geriye yani memleketlerine döndüklerinde onlardan beklenen; köy önderleri olmaları ve bir önder olarak her türlü gericilikle savaşmalarıdır.

Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen olarak Kaftancıoğlu'nun savaşıp sağaltması gereken yarası, çocukluğunda saklıdır. O dönem verdiği söyleşilerden birinde, yarasına kaynaklık eden olayı şöyle anlatacaktır: "Küçüktüm, altı koyunumuz vardı, kuzu iken alıp büyüttüğümüz. Bir gün Dede diye birisi geldi, 'Hakullah' diye koyunlardan birini aldı gitti. Oysa on kişilik bir aileydik ve altı koyunumuzdan başka hiçbir şeyimiz yoktu."[7]

Küçük Garip, kendisine dert olan bu olayı, Alevilik inancının bir sömürü aracı olarak kullanılmasını yıllar sonra *Dönemeç* kitabında yer alan "Boz İt" adlı hikâyede ve "Hacı Bektaş Gölgesinde Sömürü: Hakullah" adlı röportajında işleyecektir.

Hakullah, konusu "Türkiye'den Bir Gerçek" olarak belirlenen 1972 Karacan Armağanı Röportaj Ödülü'ne[8] değer görülecek,

6. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*, 3. basım, s. 404. Varlık Yayınevi, 1979.
7. Halit Çapın Röportajı, *Milliyet* gazetesi, 4 Ağustos 1972.
8. *Hakullah*, Birincilik ödülünü Emin Çölaşan ve İcen Börtecene'nin yazdığı *Hukuk Devleti* adlı kitapla paylaşır. Ödül jürisinde Rauf Mut-

Kaftancıoğlu, ödül dolayısıyla *Varlık* dergisine verdiği söyleşide, bir önceki söyleşide belirttiklerini çok daha kesin ve açık bir ifadeye büründürecektir: "Biri çıkmış minbere sömürmüş, biri çıkmış posta sömürmüş, biri hırka giymiş sömürmüş, biri cübbe giymiş, biri 'Ehli Sünniyiz' demiş, biri Aleviyiz demiş, sömürmüş. Yönü ne olursa olsun sömürüye karşıyız."[9]

"Bir Elçim Dağ Çiçeği": *Tek Atlı Tekin Olmaz*

Kaftancıoğlu'nun doğup büyüdüğü topraklar "Dede Korkut Masalları"na, destanlara ses nefes veren topraklardır.

"Türk halkının keskin gözü, iğneli sözüyle dile gelen masalları hepimize tutulmuş bir gözgü"[10] olarak gören Kaftancıoğlu, Bayat boylarının yaşadığı Kars, Ardahan, Hanak, Damal ve Posof köylerinden derlediği yirmi dört masalı *Tek Atlı Tekin Olmaz* ismiyle 1973 yılında kitaplaştırır. Okçu Beset, Tepegöz, Bozkurt gibi motifler üzerinden Dede Korkut masallarına göndermede bulunan *Tek Atlı Tekin Olmaz,* "Yokluk, yoksulluk günlerimizin en kutsal yemeği olan, bizi bu masallarla avutan, doyuran anama" ithafıyla açılır.

Bu ithaf boşuna değildir. Masallardaki kadınlar da erkekler kadar bilgili, erkekler kadar becerikli, annesi Gülü gibi direşkendir. Nasıl ki Gülü tüm zorlukların üstesinden geldiyse halk da zalimlerin, kırk haramilerin hakkından, "tekin olmayan tek atlılarla" gelecektir.

Deli Yusuf'un Oğlu Ruşen Ali'den Halk Kahramanı Köroğlu'na: *Köroğlu Kol Destanları*

İyi bir araştırmacı, köklerine bağlı bir halk bilimci olan, gerçek yazarların Anadolu'da yaşayan kadim kültürden, Köroğlu'ndan,

luay, Yaşar Nabi Nayır, Şevket Süreyya Aydemir gibi isimlerin yanı sıra Kaftancıoğlu'ndan bir yıl kadar önce 1 Şubat 1979 tarihinde öldürülecek olan Abdi İpekçi de vardır.

9. *Varlık* dergisi, Aralık 1972. (*Hakullah*, yazarın ölümünden 23 yıl sonra, yazarın diğer röportajlarıyla birlikte Su Yayınları tarafından 2003 yılında aynı adla kitaplaştırılır).

10. Ümit Kaftancıoğlu, *Tek Atlı Tekin Olmaz*, Remzi Kitabevi, 1973, Önsöz, s. 10.

Karacaoğlan'dan, Pir Sultan'dan yararlanmasını bilenlerden çıkacağını sıklıkla dile getiren Kaftancıoğlu, 1974 yılında *Köroğlu Kolları Halk Destanları*'nı yayımlar.

Ne var ki içinde Köroğlu'yla ilgili üç destanın ve ayrıca "Bey Börek", "Bedri Sinan ile Mahperi" ve "Sali Bey" adlı halk destanlarının yer aldığı çalışmayı yeterli görmez. Çocukluğundan beri özel bir ilgi duyduğu Köroğlu destanlarını araştırmaya devam eder. Yazılı kaynakları tarar; Cevlanî, Müdamî, Pünhanî gibi halk ozanlarının yanı sıra, ozan olmayan, söz sohbet bilen, halktan kişileri dinler. Bu amaçla, "Köroğlu coğrafyası" olarak tanımladığı Kars, Artvin, Erzurum, Ağrı, Gümüşhane, Erzincan, Sivas, Tokat, Ankara, Konya, Adana, Mardin, Bolu, Amasya, Van, Bingöl, Adıyaman, Diyarbakır, Tunceli, Kütahya illerini kapsayan geniş bir coğrafyayı gezer; dinlediklerini kayıt altına alır.

Ayrı kollardan gelen anlatıların buluştuğu ortak nokta şudur: Köroğlu, Osmanlı yönetimine karşı uç veren başkaldırının önderidir; halk Köroğlu'nun kişiliğinde başkaldırmış, Köroğlu adında bir önder yaratmıştır. Köroğlu'nun yoksula yardım eden, halkı koruyup kollayan kişiliği kol destanlarının bir başka ortak noktasıdır.

Destanların halk kültürünün bitmez tükenmez kaynakları olduğunu vurgulayan Kaftancıoğlu, 1979 yılında Kültür Bakanlığı tarafından *Köroğlu Kol Destanları* ismiyle basılan genişletilmiş baskıya yazdığı sunuş yazısını şu sözlerle bitirir:

"Kırk yılımı dolduran Köroğlu'nun kırk keleşi olduğunu da belirtmeliyim. Ve kırk keleşin kırk destanı, kırk başarısı var... Bunca yıl içinde sekiz destan derlemiş olmak belki büyük bir başarı değil. Ben bana düşen görevi yapmaya uğraştım. Hepsi bu."

Kasr-ı Kanco'nun Karataşlı Duvarına Kazılı Top Mermisi İzi: *Tüfekliler*

Ümit Kaftancıoğlu, Köy Enstitülü tüm çalışkan yazarlar gibi kendisini "halka karşı sorumluluklarını yerine getirmekle" yükümlü görür.

Bu görev tanımı onu aşiretler arası çatışmaların ortaya koyduğu sorunlar üzerinden yeni bir alana ve çalışmaya götürür. 1974'de, Mardin'in Derik ilçesindeki öğretmenlik yıllarından izler taşıyan, mevcut siyasi partileri, adına demokrasi denen rejimi ve

ağalık sistemini sert bir şekilde eleştiren *Tüfekliler* adlı romanını yayımlar.

Merkezinde memleketin değişik yerlerinden sırtlarında Köy Enstitüsü gocuklarıyla Derik'e gelmiş genç öğretmenlerin ve birbirine düşman aşiret önderlerinin yer aldığı bu siyasi roman, oy devşirme mekanizmasını ağalık düzeni üzerinden teşhir eden yanıyla da dikkat çekicidir.

Derik'te devlet tarafından da desteklenen bir ağalık düzeni hüküm sürmektedir. İki büyük aşiretten biri olan Rutanlı aşireti reisi Necimoğlu'nun karşısında çölün kartalı, "Kasr-ı Kanco" şatosunun reisi Abdürrahim Türk vardır. Her iki taraf da tepeden tırnağa silahlı, elleri tüfeklidir. Birbirine çevrili namluların ortak bir amaçta birleştiğinde güzel günlerin geleceğine, kurtuluşun gerçekleşeceğine göndermede bulunan yazar, *Tüfekliler*'i bildiri sertliğinde bir finalle bitirir.

Bu güçlü, radikal eleştiri Hasan İzzettin Dinamo tarafından; "Yağmursuz, bakımsız, çorak, çöl, ekmeksiz güneyin çileli halkının Âdem Baba zamanından kalma çilesini öğrenmek isterseniz *Tüfekliler*'i okumalısınız. Ümit Kaftancıoğlu, doğruları demir bir kalemle yazmaktadır"[11] değerlendirmesiyle karşılanır.

Sert, Katı, "İnsafsız" Bir Hikâyeler Toplamı: *Çarpana*

Kaftancıoğlu, *Tüfekliler*'de feodal kalıntıların devletle ilişkisi üzerinden gelişen gerilim ve çatışmayı bir kent atmosferi üzerinden yazdıktan sonra yeniden köye, köy merkezli olarak anlatılması gerekenlere geri döner. Kendi yöresiyle ilgili sorunların, köy hayatının acı gerçekleriyle ilgili yaşananların ağırlıkta olduğu bir öyküler toplamını *Çarpana* adıyla 1975 yılında kitaplaştırır.

Öykülerini olaylara dayalı bir anlatım tekniğiyle kaleme alan Kaftancıoğlu, bu kitaptaki öykülerde de yer yer olaya müdahil olup suçlayan, yargılayan bir üslubu tercih eder. Dili sert, katı, kendi ifadesiyle "insafsızca"dır.

Dönemeç'e ve *Yelatan*'a kıyasla yöre dili ve deyişlerine daha az yer verilen *Çarpana* da önceki kitapları gibi olumlu değerlendirmelere konu olur.

11. Hasan İzzettin Dinamo, *Yeni Ortam* gazetesi, 16 Eylül 1975.

Kaftancıoğlu, 1975 sonrasının giderek siyasallaşan ortamında bir taraftan TRT'deki programlarına devam etmekte, bir taraftan da kültür sanat dergilerine ve gazetelere yazılar yazmaktadır.

Ülkenin toplumsal, kültürel ve siyasal alanlarda parçalanarak sarsıldığı çatışmalı yıllardır.

Bir yanda Tarkanlar, Malkoçoğlular, Karaoğlanlarla hayali bir tarih uydurularak kahramanlık söyleni üzerinden çocuklara ve gençliğe milliyetçi, şoven bir kültürü pompalayan gericilik; diğer yanda köy yoksulluğunun üstünü "orda bir köy var uzakta" şarkıları eşliğinde örtmeye çalışan romantik, aymaz güzellemeciler cirit atmaktadır. Oysa ne "Tarkan" gibi çizgi roman figürlerinin yüzlerce yıllık destan kültüründeki kahramanlarla ilgisi vardır ne de köyler billur ırmaklarından bereket taşan cennetten birer köşedir.

Bir kahraman aranacaksa o da Köroğlu'dur. Kaftancıoğlu, öykü ve romanlarında, Köroğlu destanlarında dile getirdiği "yoksulluğun ve zalime karşı direnişin" büyük hakikatini bu kez geleceğin umudu olan çocuklar için anlatacaktır. Toplumun geleceği çocuklarda, hakikat masallardadır. Çocukluğunda olduğu gibi bir kez daha masallara yönelir. Annesinden dinlediği, köy odalarında büyüklerinin anlattığı, derleme çalışmaları sırasında kulağında kalanları yazmaya karar verir. Bir masalı sözlü anlatıda olduğu gibi yazıya aktarmak, ahengi, ritmi, heyecanı yazıyla vermek zordur ama "iyiliklerimizi, kötülüklerimizi, dileklerimizi, güçlü güçsüz yanlarımızı apaçık ortaya koyan"[12] eski zaman masallarını çocuklarla buluşturmak da ertelenemeyecek bir görevdir.

Oturur, çubuğun hak edene, iyiye, güzele ve adaletli olana büküldüğü çok sayıda masalı yeniden yazar. İçinde değişik coğrafyalarda da anlatılan "Tuz Masalı", "Üç Kardeşler", "Ölmez Otu" masalının da bulunduğu ***Kekeme Tavşan*** 1974 yılında, küçük boy ve resimli olarak basılır.

Kekeme Tavşan'ı, farklı bir Köroğlu hikâyesi olan ***Kan Kardeşim Dorutay*** kitabı izler. Çamlıbel yiğitlerinden çocuk-genç Demircioğlu'nun hikâyesinin anlatıldığı bu kitapta Köroğlu, arka planda belli belirsiz bir şekilde, öncülüğün genç ve atılgan olana

12. Ümit Kaftancıoğlu, *Tek Atlı Tekin Olmaz*, Remzi Kitabevi, 1973, Önsöz, s. 9.

verilmesinde yönlendirici özne olarak yer alır. Hikâyenin sonunda, Demircioğlu ustasından ayrılacak, farklı halklara mensup savaşçılarla birlikte zalim Osmanlı paşasına karşı mücadeleye atılacaktır.

Kan Kardeşim Dorutay sonrasında Kaftancıoğlu, 1979'da, UNESCO tarafından kabul edilen Dünya Çocuk Yılı'nda, doğanın ve kır yaşantısının acımasız gerçeklerine yer verdiği ***Dört Boynuzlu Koç***'u yayımlar.

Hemen ardından da ezenlerin karşısında dik duran, hakkını koparıp almasını bilen bir çocuk kahramanın bir tür modern Keloğlan olarak hikâye edildiği ***Altın Ekin*** ve önemli bir savaş karşıtı çocuk kitabı olan, savaşın çocukluğu nasıl öldürdüğünü betimleyen ***Çizmelerim Keçeden*** romanlarını kaleme alır. Her iki romandaki ana karakter de hayatın zorluklarıyla baş edebilmek için erken büyümek zorunda kalmış çocuklardır.

Beş Kardeşin Ölümü

Ülkesini seven her aydının siyasetle bir şekilde haşır neşir olduğu; ilk yazılarından itibaren safını aydınlık bir Türkiye'den yana belirlemiş olan Kaftancıoğlu'nun daktilo tıkırtısının bu amaç doğrultusunda her gün sabahın ilk ışıklarını karşıladığı zamanlardır. Bir kere görmüş, bir kere uyanmış, aydınlık sabahlar için kalemiyle seferber olmuştur. Yazmaya devam eder. Görüp uyandığı zamanı, köy çocuklarına başka bir dünyanın kapılarını aralayan Köy Enstitülü yıllarını, ülkenin gelecekteki aydınları için, memleketin çocukları için ***Çoban Geçmez*** adıyla kitaplaştırır.

Ülkede adı konulmamış bir iç savaş sürmekte, kontrgerillayla açık işbirliği içinde çalışan faşist çeteler her biri çok kıymetli aydın ve yazarları silahlı, bombalı saldırılarla katletmektedir. Kepirtepe ve Aksu Eğitim Enstitülerinde yüzlerce öğrenciye hocalık etmiş Tütengil Hoca'nın alçakça katledişinin acısı henüz çok tazedir. Öfkelidir. "İçindeki ordu ayaklanmış", başkaldırmıştır. "Köroğlu, Pir Sultan, Şeyh Bedrettin, Raskolnikov; kanı emilen köylü, halk ayaklanmıştır." "Ben artık ben olmaktan uzağım" der, "İçimde başkaldıran orduya araç hazırlayan, tüfek, mermi, yiyecek veren bir hizmetçiyim ben, emir eri."[13]

13. Ümit Kaftancıoğlu, *Varlık* dergisi, Haziran 1980.

Elindeki tek silah kalemidir. Halkına borçlu bir emir eri olarak bir kez daha daktilosunun başına oturur. Hepsi çağdaş birer aydın, yazar olan Ümit Doğanay, Cavit Orhan Tütengil, Nevzat Üstün, Behçet Necatigil ve İhsan Hınçer'le ilgili "Beş Kardeşin Ölümü" adlı bir yazı kaleme alır:

> İkinci kardeş Cavit Orhan Tütengil ismini taşıyordu. Bir büyük kentin küçük boylu, büyük yürekli, büyük düşünürüydü. Hepimizle dost, hepimizle kardeşti. Öğrencileriyle arkadaştı. Yazdıkları, yarattıkları ışıklıydı. Doğanay kardeşinin ölümünden sonra, eşi Şükriye Hanım'a; "Sıra bende. Ölürsem yıkılma, ayakta kalmasını bilesin" demişti. Kara donlu kara dinli gölgelerin karanlık kurşunlarıyla gitti.[14]

Kendisi de namluların hedefindedir. Hazırladığı programlar, yayımladığı kitaplar ve yazdığı siyasî makaleler, gerici faşist odakları rahatsız etmektedir. Ölüm tehditleri almaya başlar.

Hükümet değişikliğine bağlı kadrolaşma tüm kurumlarda olduğu gibi TRT'de de tüm hızıyla sürmektedir. Radyo ve Televizyon sol değerlere kapatılırken toplumsal içerikli programlar da tek tek yayından kaldırılır. Kaftancıoğlu zaten mimlidir. *Cumhuriyet* gazetesinde "TRT Nasıl Yönetilmeli" konulu bir söyleşiye verdiği "TRT'yi halk çocukları yönetecek, geliştirecek" yanıtı nedeniyle soruşturmaya uğrar ve maaşı kesilerek kızağa çekilir.

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in "Anarşiye karşı mücadelede ordu, polis ve MİT yeterli olmuyor. Seçkin kişilerden oluşan ve yüksek ateş gücüyle donatılan özel birlikler kurulmalıdır" açıklamasının ardından "Örtülü MC"nin İçişleri Bakanı Mustafa Gülcigil "MHP'nin teşkilat yöneticilerinin korunması ve bunlara istedikleri zaman silah verilmesi"yle ilgili bir genelge yayınlar. Aynı günlerde elinde Kaftancıoğlu'nun *Altın Ekin*[15] ki-

14. "Beş kardeşin yolunda olanlara ne mutlu" diye biten yazı 1980 *Varlık Yıllığı*'nda yazarın ölümünden sonra yayımlanır.

15. Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan *Altın Ekin*, hükümet değişikliği sonrasında sakıncalı bulunarak depoya kaldırılır. Kitabın sunuş yazısının altında Kültür Bakanı olarak imzası bulanan Ahmet Taner Kışlalı, Kaftancıoğlu'ndan on dokuz yıl sonra Ekim 1999'da, Ankara'da, *Akit* isimli gazetenin fotoğrafının üzerine çarpı koyarak kendisini hedef göstermesinin hemen ardından, bombalı bir suikast sonucu katledilecektir.

tabıyla basın toplantısı yapan Türkeş, "Böyle komünizm propagandası yapan insanlar hâlâ aramızda" diyerek Ümit Kaftancıoğlu'nu hedef gösterir.

Kaftancıoğlu, ertesi gün, 11 Nisan 1980 sabahı evinin önünde pusuya düşürülerek öldürülür.

Ölümü, devrimci demokrat kamuoyunda, TRT'deki çalışma arkadaşları ve edebiyat çevrelerinde büyük bir öfkeye yol açar.

Çalışma arkadaşları öldürüldüğü günün akşamı bir anma programı hazırlar ancak programın yayına sokulması kurum yöneticilerince engellenir.

Harbiye Radyoevi önünde düzenlenmesi öngörülen tören Sıkıyönetim komutanlığı tarafından iptal edilir.

Cenazesi, daha birkaç ay önce Cavit Orhan Tütengil'i son yolculuğuna uğurlarken böbreklerinin aldığı dipçik darbeleri nedeniyle ezildiği aynı yere, Şişli Camii'ne getirilir. Caminin etrafı polis panzerlerince çevrilmiştir. Toplanan kalabalığın yürüyüşe geçmesine izin verilmez.

Kaftancıoğlu'nun askerî kuvvetler tarafından cenaze arabasına konularak kaçırılan naaşı Zincirlikuyu Mezarlığı'nda, sadece yakınlarının, TRT'deki çalışma arkadaşları, bazı siyasi parti temsilcileri ve yazarların katılımıyla toprağa verilir.

Pir Sultan'ı, Köroğlu'nu Vurdular...
Ümidim, Garibim, Aslanım...

Dönemeç'te, Cilavuz'a, bir bilinmeze gönderdiği oğlunun ardından *"Yelatan'dan eser kesilmez yeller, / Gözümden dizime iniyor seller. / Çağırdım Erdağ'a, döndüm Ulgar'a / Dilerim yavruma uzansın eller..."* diyerek yüce dağlara seslenen; evlatlarının birbiri ardına yuvadan uçması sonrasında Yelatan'a dönüp *"Kazdığım arklardan sular akmadı anam! / Uçtu yavrularım geri bakmadı anam anam, anaaam!.. / Bir ömür yaydım da cücük çıkmadı anam, anam / Boş yuva beklemiş yoz kuşa döndüm anam aannaaaam!.."* diye kargışlanan Gülü Ana, son ağıtını bu kez can parçasının, evladının cenazesinde söyler:

"Gitti Pir Sultanım gitti / Birini Sivas'ta öldürdüler / Birini de Ortaklar Caddesi'nde // Oğlumu fidanımı aldılar / Ümidim, aslanım benim / Garip kuşlarım var / Yaralandım anam anam / Yiğit yavrum, aslanım anam // Ne yana gidem, seni bulam / Ardına dağla-

ra düşem / Deli oldum, deli oldum / Lanet olsun, o köpeklere lanet olsun / Bu kadar adamın kanına girdi köpek / Lanet olsun, yazarım oy, aslanım oy, yazarım..."

"Üstümüz Başımız Kan İçinde..."

Kaftancıoğlu'nun katledilişinin ardından birçok yazar ve demokratik kuruluş cinayeti kınayan, lanetleyen açıklamalar yapar.

1970 TRT Öykü Ödülü'nü "Bu yolun dönemecinde el sıkışalım kardeşim" diyerek paylaştığı Osman Şahin'in "Kan Kardeşim Kaftancıoğlu" başlıklı veda yazısı, üzerine tek sözcük eklenemeyecek kadar ağır, sarsıcıdır:

> Saskaralım, haşlak yüzlü Garip Tatar'ım. Seni de vurdular faşistler. Toprağın gerindiği bir bahar sabahında. Yüzlerimiz bir nisan bulutu gibi simsiyah öfkeden. (.....) Masallarımızı, destanlarımızı, türkülerimizi, ağıtlarımızı vurdular faşistler. *Yelatan*'ı, Ulgar'ı, *Dönemeç*'in o yağız, yalınayak başı çıplak yoksul Tatar'ını vurdular... En güzel deyişlerimizi, sözcüklerimizi vurdular. (.....) Üstümüz başımız kan içinde.[16]

"Emiliano Zapata'nın Atına Benziyordu, Vurulduktan Sonra Uçacaktı..."[17]

Ümit Kaftancıoğlu, bozkırda açan ateş çiçeklerinin en direşkenlerinden biriydi.

Anadolu'nun haksızlığa isyan etmiş halk kahramanlarının öykülerini, dilden dile aktarılmış destanları, halkın geleneğini, köy odalarında okunan cönklerde saklı kalanları gün yüzüne çıkarıp radyo programlarında halkın beğenisine sundu; toplumun dertlerini, gerçeklerini yansıtan kültürel çalışmalar yaptı. Her fırsatta edebiyatın halkın ağzında, dilinde olduğunu belirtip sözlü edebiyatın halk çocukları tarafından yazıya geçirilmesi gerektiğini savundu.

Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını alçaklık olarak gördü. "Bir Garip Tatar"dan Ümit Kaftancıoğlu'na uzanan yolculuğunda Köy Enstitüsü'nün kendisine kattıklarını hiç unutmadı.

16. Osman Şahin, *Aydınlık* gazetesi, 13 Nisan 1980.
17. Fakir Baykurt, *Dost Yüzleri*, Papirüs Yayınları, Ekim 2002.

Çocuk edebiyatının henüz sözünün edilmediği bir dönemde çok sayıda eseriyle çocukların düş ve imge dünyasını zenginleştirdi, çocuk edebiyatının önem kazanması ve gelişmesine çok önemli katkılarda bulundu.

Hiçbir gerçeğin masal kadar gerçek olmadığına, sonunda tıpkı masallarda olduğu gibi cüce addedilen halkın devleri, yüce sanılan zalimleri yeneceğine inandı.

Devrimi başının üstünde tutanlardan oldu hep. Bağlı olduğu düşünceleri, ölümü pahasına da olsa yüksek sesle dillendirmekten hiçbir zaman çekinmedi.

Sanatı insana varmak için bir vasıta olarak gördü. Ölümünden sonra yayımlanan, aydının görevinin toplumun önünde yürümek olduğunu vurguladığı son söyleşisinde, "Asıl amaç, varacağımız insandır; onu ayakta tutmak için gösterilen çabadır, değnektir, dayanaktır, çarıktır sanat, ötesi boş... Benim görevim, uygar olmayan, hakkı yenen, ezilen insanlara haykırmak, elinden tutmaktır. Gerekirse ölmektir" diyerek aramızdan ayrıldı.[18]

Mavi Beyaz Daktiloda Kalanlar...[19]

Kaftancıoğlu, kendi ifadesiyle "çok yazan" bir yazardı.

Son dönem söyleşilerinde sözünü ettiği çalışmalardan sadece *Çoban Geçmez* yayımlanabildi. "Yayım sırasını bekliyorlar" diye kayda geçirdiği "Bolşevik Memet" ve "Sidiği Sarılar" adlı romanlarıyla çatısı hazır sayılır diyerek belirttiği "Çıplakoğlu"[20], "Paşa Pınarı" adlı destan, *Yelatan*'ın öncesi olarak tasarladığı "Dadanoğulları" ve *Yelatan*'ın sonrası olarak düşündüğü "Günlerin Gerisi" adlı romanlarını tamamlayamadan katledildi.

Söyleşilerde sözü edilmeyen; çocuklar için yazdığı farklı bir Köroğlu hikâyesi olan *Şülgür Deresi*, Pir Sultan Abdal'ı astıran Hızır Paşa'nın konu edildiği *Hızır Paşa* ve *İstanbul Allak Bullak* adlı çalışmaları ve *Köroğlu Kolları Halk Destanları* içinde yer alan

18. *Varlık* dergisi, Haziran 1980.
19. Ölümünden sonra yayımlanan görüntülerden birinde mavi beyaz renkli bir daktilo ve daktilonun üzerinde yarısı yazılmış bir kâğıt vardır.
20. "Çıplakoğlu", destana dönüşemeden *Kekeme Tavşan* kitabındaki ilk haliyle kalmıştır.

"Sali Bey" destanı -*Salih Bey* ismiyle- ölümünden sonra kitaplaştırılarak basıldı.

Ümit Kaftancıoğlu, edebiyatımızın haritasını zenginleştiren "bir yüce dağlar yiğidiydi."[21]

Ölümünden sonra yapılan bir değerlendirmede de belirtildiği gibi:

"Türk edebiyatı Kaftancıoğlu'suz şimdi öksüzdür,"[22] eksiktir, yaralıdır ama ne gam:

Ölüm hiç önemli değil; yaşam var dağ gibi, yaşam var gökyüzü, deniz...[23]

Levent Turhan Gümüş

21. Cahit Külebi, *Cumhuriyet* gazetesi, 15 Nisan 1980.

22. Metin Turan, *Kültür Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*, Ürün Yayınları, 2004, s. 214.

23. Kaftancıoğlu'nun, öldürülmeden önce kendi sesiyle doldurduğu kasette yer alan, daha sonra "Yaşama Sevincine Bin Selam" olarak anılacak konuşmasından bir bölüm.

Tüfekliler

Yolun Sonu

Sıcak, harman tozu, baş kaldırmış Raskolnikov,[1] Fevzi... Tam bu sırada kâğıt geldi. Açtı hemen. Sevindi. Anası, kardeşleri biriktiler başına, komşular... Kutladılar. "Kurtardın, yaşadın, gözün aydın!" dediler. Fevzi de altı yıllık düşün gerçekleşmesine sevindi. Çarçabuk bir dünya kurdu, paralı, pullu, mutlu...

"Mardin'e atandınız, on beş gün içinde görevinize..."

Ne yolluk, ne para... Borç buldu yol parasını. Düştü yola. Kars'ta bindi trene. Erzurum, Sivas, Çetinkaya, Diyarbakır, Adana, Toprakkale, Halep yoluyla dön dolaş Mardin! Sıcak, sıcak, sıcak... Kızgın sac basıyorlardı sırtına. Yanıyordu... Ağaçsız, sarı, sıtmaya yakalanmış bir ova. Burası Öğretmen Fevzi'nin kitaplarda tanıdığı Me-

1. Raskolnikov: Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* romanının baş karakteri. (y.h.n.)

zopotamya, verimli yerler, Sümerler yurdu değildi. Tek bir ağaç, bir çalı, bir yudum su yoktu. Dün savaş alanıymış sanki. Hiçbir yanı, bildiği yaşadığı yerlere, okuduğu kitaplardakine benzemiyordu, insanları bile. Upuzun entariler, egaller,[2] Arap giyimi. Kadınların giyimi, çileleri bir çala[3] Anadolu! Sırtlarında, kucaklarında çocukları, yalınayak. Başları sargılı, kara, alaca bulaca giyimli. Tarlada, yolda, toprakta, sırtıyla uzaklardan su çekiyorlardı. Anadolu kadını! Geri kalanı Öğretmen Fevzi'nin bildiği yerlere hiç benzemiyordu.

Mardin yukarda. Tırmanacaktı. Ovanın, Mezopotamya'nın bittiği dağların yamacında. Güneşe karşı tutulmuş ayna. Güneş ısısından ocak yakıyor sanki Mardin. Yapısı, kapısı, taşı, toprağı, çatısı, görünümü... Yüzünü Anadolu'dan çevirmiş; çöle döndürmüş, kıbleye. Ürküntü duydu Öğretmen Fevzi yadlığa, yabanlığa. Sıcak kafasının içini kaynatıyordu. Böyle sıcak dünyanın üstünde, güneşin göbeğinde bile olmazdı.

Katırlar çalışıyor istasyon Mardin arası. On lira. On lira çok geldiği için Fevzi yürümek istedi. Tepesinin üstünde gibi geliyordu Mardin. Birkaç kılığı düzgün seslendi: "Mardin yakın değil, göründüğüne bakma. Sonra yol dik. Katır kirala. İki buçuk liradır" Öğretmen Fevzi, on lira dedikleri için tutmadığını söyledi. Katırcılara kızdı öbürleri. Tuttular bir katır. Bindi. Toprağı akmış, taşı kavrula kavrula çakıla dönmüş yola sağlam basıyordu katırlar. Tırmanıcı. Keçi yavrusu sanki. Kıvrım kıvrım bir patikadan çıkıyordu. Hep kaya. Bozarmış, kızarmış kaya. Mardin'in ortasına yakın bir yere geldi. Çölkapı mı diyorlar, ne diyorlarsa oraya. İndi. Parayı verdi.

2. Egal: Mardin, Diyarbakır bölgesinde erkeklerin başlarına sardıkları örtü, başörtüsü, eşarp. (y.h.n.)
3. Çala: Bir bakıma.

Yürüdü geldi kentin ortasına. Kentin ortası öğretmen Fevzi'yi daha çok şaşkına çevirdi. Yapılar, yontular bir yana, Türkçe konuşan tek kişi yoktu. Arapça, Süryanice, Kürtçe. Kimsenin ağzından Türkçe çıkmıyordu. Fevzi kendini yitiriyor; "Okudun ki böyle yitesin oğlum" diyordu.

Bir polis gördü. Yemek yenecek yer soracaktı. Cebini, parayı düşündü, caydı. Millî Eğitim Müdürlüğü'nü sordu. "Bu caddeyi bırakma düz git. Büyük bir yapı göreceksin. Caddenin ağzını kapatır. Orasıdır" dediler. Gitti. Odacılar karşıladı. "Bekle, saat bir buçuk olsun" dediler. Dışarda bekledi. Çöl aşağıda dumanlı dumanlı, deniz derya. Seçilmiyor öteler. Sanki şu aşağı çölden gelmemişti Fevzi, sanki bilmiyordu, her yan su. Akşama doğru anladı ki hepsi gözündeymiş suların.

Saat bir buçuk oldu. Geri çıktı basamakları. Odacı karşıladı gene. "Yalnız sen değilsin bekle! Çok öğretmen var. Aybaşı yaklaştı, paranın kokusunu aldınız" diye takıldı.

Yozgat'tan Remzi Özbay, Muğla'dan Özcan Tufan, Sivas'tan Mahmut Ak, Çankırı'dan Şevki Eyriağaç, Gümüşhane'den Dursun, İzmir'den Ekrem, Çorum'dan Satılmış Boyacı, Akçadağ'dan, Dicle'den gelen gelene. Hepsi kızgın, sövüyorlar, bağırıyorlar. Güçlendi Fevzi çoğaldıklarında. Az sonra çağırdılar içeri. Millî Eğitim Müdürü görecekmiş, konuşma yapacakmış, herkesin yerini, köyünü bildirecekmiş. Aldılar içeriye. Büyükçe bir oda. Duvarda okulları gösterir bir harita. Köyler yazılı. Hiç birinin adını söyleyemedi okuyamadı öğretmenler: Dırfıs, Telbisim, Gap, Goğenni, Kureççi, Mirekerei...

Kalın, iri, kendini dünya reisicumhuru sanan millî eğitim müdürü geldi odaya. Oturdu masanın başına. Kalın gözlüklerini çıkardı, koydu. Kâğıtları açtı, döktü. Birkaç kız yardım ediyor. Yüzleri çıbanlı, saçları kara.

Gene de candan. Fevzilere en yakın olanlar. Müdür büyüklük gösterisinde. Bir türlü ağzını açmıyor. Ona bakıyor, buna bakıyor, eviriyor, çeviriyor:

"... Burası Türkiye. İlle[4] oralara benzemez. Mardin! İnsanı, yapısı, sorunu şu bu" diyecek sandı öteki öğretmenler gibi Fevzi Işık da... Nerde?..

"Kendinizi hemen öğretmen sanmayın. Şimdi yerlerinizi bildireceğim. Önce şunu bilin, sadece istihdam ediliyorsunuz. İstersek kolunuzdan tutar atarız..."

Bu söz söyleninceye kadar yıkıktı Fevzi, ezikti. Pişmandı. İlle bu adam ki bu sözü söyledi, kendini güçlü buldu. Dikeldi. Daha ilk gün takışmak, tartışmak istemiyordu ya içinden bin sövgü geldi geçti. Yanındaki Muğlalı Özcan etini sıktı.

Ne hoş geldiniz, ne bir kılavuzluk... Yerlerini söyledi, savdı hepsini.

Dilinde bir türkü vardı Fevzi'nin. Unutmuştu. Derik sözünü duyunca, Derik adını işitince canlandı:

Derik saçın örmezler
Seni bana vermezler...

Kırık dökük bir otobüs buldular. Derik ilçesinin içine, köylerine verilenler bindiler. İndiler çöle. Derik-Mardin yolu Koçhisar'dan[5] geçiyor. Karacaoğlan'ın Koçhisar'ı, Kızıltepe. Yalnız adı değişmemiş, kendi de değişmişti. Koçhisar'lığı gitmiş, kırmızı, kıpkırmızı, yanık, sararmış, bakırlaşmış bir toprak yığını.

Yan yana, üfleye püfleye yol alıyorlardı. Yol üstünde sık sık su birikintileri görünüyordu. Otobüs suya girecekken su ortadan kalkıyordu. Kızıltepe'de inen oldu, binen oldu. Gene yürüdüler. Gün batarken Derik'e vardılar.

4. İlle: İlla: Ancak, bundan başka, bundan gayrı. (y.h.n.)
5. Koçhisar: Mardin ilçelerinden şimdiki Kızıltepe.

Derik; Mazıdağı'nın eteğinde. Yıkık, ören bir yerdi. Yalnız yeşillik var. Su var. Gün batandan sonra Mazıdağ'dan esen yel var; en önemlisi çok az da olsa Türkçe konuşanlar, gazete okuyanlar vardı. Derik'te bir futbol takımı bile vardı. Bunları daha ilk akşamdan öğrendiler. Manavlık yapan biri kulübün de başkanıydı. Yarısı ak, yarısı kara ayakkabıları görünce, "Beşiktaşlısın. Elden gel. Futbol oynuyorsun, boyun bosun da uygun. Kazandık bir sporcu" diye sevindi başkan. Fevzi öğretmen hiçbir rengi tanımıyordu. Kulüp tuttuğu yoktu, futbol adına ayağını sallayacak durumda değildi. Açıkladı durumu. Üzüldü kaptan. İlle Özcan'ın futbol oynadığını öğrenince sevindi. Bir de Yaşar adında, Sulakyurtlu biri atanmıştı Telbisim köyüne. O daha iyi oynarmış. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün takımındaymış. Kaptan bunları öğrenince daha çok sevindi.

Derik'teki futbolu, futbolcuları daha akşamdan öğrendiler. Üç beş kişiyle konuştular, tanıştılar. Çoğu spor üstüne. Okuldan beri kızardı futbol işine öğretmen Fevzi. "Bir yeri bir yerine denk olanların, her şeyini hazırlamış olanların işidir futbol. Bizim gibiler futbolu ağzına alırken utanmalı. Şu aşağıdaki çöle bakmalıyız. Sam yeli esiyor çölde, kasıp kavurucu. Yol iz geçmez Derik, kendi yağıyla kavrulmaya çalışıyor. Alan kendisi satan kendisi. Meyve yetişiyor Derik'te, alan yok! Futbol!.." diye söylendi Fevzi öğretmen.

Yatacak yer kaygısı yoktu daha hiçbirinde. Otel motel düşünüyorlardı. İlle hepsinin parası çok azdı. Bunu birbirlerinden saklıyorlardı. Yolluk almamışlardı. Evlerinde, köylerinde para yoktu. Sonra atanmışlar öğretmenliğe, aylık geliyordu akıllarına... İlköğretim müdürüyle tanıştırıldılar. Hoş, beş...

"Hele bu gece yatacak yer bulalım size, gerisi kolay" dedi, İlköğretim Müdürü Münir Bey.

Yer bulmak zor oldu. Kalıntı ilkokulun öğretmenler odası, müdür odası genç öğretmenlere otel oldu. Bir gece ilköğretim müdürünün yataklarında yattılar. Ertesi gün okullar derse başlayacaktı. İlköğretim Müdürü Münir Bey, ev aradı öğretmenlere. Övdüğü, beğendiği evlere baktılar. Ev sahipleri çok sevinçli. Ev kirası alacaklar.

"Benim evim çok iyi, saray saray!" diyorlar. Gidip bakıyorlar ki yıkıntı. Akrep yuvası. Her biri bir deliğe saklanıyor akrebin, farenin. Çürümüş, başına yıkılacak içine girenin. Sonunda buldular bir ev. Eskici Abdo'nun evi.

Abdo Ermeni. Uzun uzun anlattı. Evi nasıl yaptığını, ne emekler verdiğini, kırgını, sürgünü dile getirdi. Fevzi Karslıydı. Kırgını, sürgünü çok iyi biliyordu. Çocukluğundan Fevzi'ye üç anı kalmıştı. Açlık, sopa, Ermenilerin ezgisi, yakıp kesmeleri. Anası, babası, dedesi ona bol bol anlatırlardı. Feyzi de az çok söz etti.

Abdo:

"Bırak looo, seninki ne ki?"

"Sen bırak şu boş sözü" dedi Fevzi öğretmen, "Bak senin koca evin var, dükkânın var... Benim soyumun sopumun mağarasından başka bir şeyi yok... Bizi öyle kesmişsiniz ki un ambarlarına doldurup ambarı ateşe vermişsiniz, ot saman mereklerine[6] doldurup, içimize mandalar sokmuş, onların ayağı altında bir yerine bin kez öldürmüşsünüz..."

Abdo hep kendini dinliyordu. Aslında ne Abdo ne de Fevzi iyi ediyor yaraları deşmekle. Çağ, baskı, aracılar, vurguncular, gözü doymazlar, onun bunun toprağında, taşında gözü kalanlar Ermenileri, Türkleri kışkırtıp durmuş. İkisi de onun bunun elinde maşa olmuş, birbirini yakmışlar, kesmişler...

6. Merek: Samanlık. (y.h.n.)

Bıraktı Abdo'yla tartışmayı Fevzi; "Sen bana kardeş ol, ben sana" dedi.

Fevzi, onu bağışladı, hoş gördü. İlle Abdo hiçbir gün içten, yakın, dost, kardeş olmadı. Alttan alttan, düşmanca baktı durdu.

Evin kirası altmış liraydı. Genç öğretmenler yatıyordu içinde. Abdo, kiraya gelirdi, yoklamaya gelirdi, evin durumunu görmeye gelirdi. Damına bakar, taşına bakar... Sanki Fevziler yeraltı tüneli açıp kaçacaklardı. Gelirdi, oğlu gelirdi...

Bir gün Fevzi, "Sen şu akrep işine bir çare bul" dedi Abdo'ya.

"Senin atan deden insanları kesip asıyor da akrebi sen yok edemiyor musun?" demez mi.

Tepesi attı Fevzi'nin. Konuşmak, anlaşmak yerine kovdu, sövdü... Bunun üstüne Abdo, arkadaşlara demiş ki: "Evimi boşaltın. O Karslı aranızda olduğu için sizi oturtmam!" demiş. Arkadaşlar araya girdiler. Fevzi özür diledi. Çağırdı, baş köşeye oturttu. Ne çıkar? Onda kuyruk acısı, Fevzi'de de oğul acısı.

Bakanın Aşk Mektubu

Sınıfları bölüştüler. Fevzi'ye ikinci sınıfları verdi Münir Bey. Önceleri müdürün görünüşü öğretmenleri kuşkulandırırdı. Sonra sonra anladılar onun iyi bir yönetici olduğunu, sevdiler. Güldürürdü, hoş konuşurdu. Hele ramazanda sigara içmesi ne hoştu. Dışarda içmezdi. Kimsenin olmadığı aralıklarda, masasının başında yakardı.

"Hocam hem orucum dersin, hem sigara" diye sorardı Fevzi.

"Benim inancıma, mezhebime göre sigara orucu bozmaz" derdi. Gülerdi.

Fevzi, gerçekten bozmadığını sanırdı. Çünkü Münir Bey hiç yemek yemezdi gün boyu. Oruç! Eğer odasında oturan birisi varsa, yad yabancı, sıkılmışsa sigaradan yana, "Benim iki dakikalık işim var. Depoya inip çıkayım" der kalkardı. İnerdi alttaki karanlık depoya, sigarasını içer

çıkardı. Gelincik içerdi. O yılların en iyi sigaralarından sayılırdı Gelincik.

Aybaşı geldi genç öğretmenlere aylık yok. Oysa hepsi borç parayla gelmişlerdi. Bu ay başında borçlarını postalamak zorundaydılar. Hiçbiri aylıksız kalacağını aklına getirmemişti. Aylıklar dağılıyor onlara yok. Allah Allah! Bu ne halttı, bu ne sorumsuzluktu? Şaşırdılar. Kadro gelmemiş. Kadro gelmeyince para ödenmezmiş.

Fevzi patladı: "Bizi, millî eğitimi yöneten, yönettiğini sananlar! Ben mi önemliyim, sizin kâğıdınız mı? Aç kaldım elin yerinde. Öleceğim. Daha kimseye yüzümüz yok para istemek için. Aylık verilecek; ev kirası. Jilet alacak paramız yok..."

Şevki gülüyor, Özcan gülüyor. Mahmut'la Fevzi sövüyorlar...

Şevki:

"Özcan kaçakçılık yapalım mı?" dedi.

Özcan:

"Açlıktan karnımın etleri dökülüyor. Kaçakçılık uzun iş, gideceksin, getireceksin, satacaksın, eline para geçecek. En iyisi sınır yakın. Suriye'ye geçelim. Diyelim ki biz sizin yurttaşınız olmak istiyoruz."

Mahmut'la Fevzi kızgın.

"Böyle çocukluğun, eğlenmenin zamanı mı?"

Şevki, Fevzi'ye sordu:

"Ne dersin, sen de geliyor musun?"

"Gelmeyip ne yapacak" dedi Özcan, "Aç mı ölecek? Millî Eğitim Bakanlığı'nın burasını bilmesi için kırk fırın ekmek yemesi gerek. Kim bilecek Derik neresi, oraya Cılavuzlu, Aksulu, Pamukpınarlı öğretmenler yollanmış, kim bilecek?"

"Bilmediği daha iyi, Köy Enstitüsü'nün komünistleri ölsün acından diye hiç yollamaz" dedi Fevzi.

Mahmut kızdı:

"Oğlum bırakın söyleyelim ilköğretim müdürüne de bize para bulsun."

En kızgın olan ikisi; Mahmut, Fevzi. Söyleyemediler gene de. Özcan söyledi. Münir Bey öğretmenleri taktı arkasına. Benzin işiyle uğraşan bir kuruluşun Derik kolunu işleten birine gittiler. Münir Bey durumu anlattı. Her birine yüzer lira aldı. Bu genç öğretmenlerin ilk dersi, ilk yıkılışıydı.

Parayı veren:

"Sizin devletinize de şaştım. Adamını yollar parasını vermez. Bak şu elin Britiş'i[7] bana her türlü yardımı yapıyor, sonra alıyor," gibi sözler etti. Öğretmenler yerlere girip çıktılar. Artık Derik içinde başları dik gezemiyorlardı. O ay tek bir çay içmişlerse benzinciden gizli. Görürse diyecek ki: "Benden borç para alın, gidin çay için. Çay içecek paranız vardı, niye borç aldınız?.."

Bu söz Özcan'ın. İkide bir böyle söylüyordu. Doğrusu da bu. Hepsi o adamı belledi, yollarını değiştiriyorlardı her görüşte.

Ekim bitti. Kasım ayı öğretmenlere gene para yok. Tabancaları olsa, tüfek alacak para bulsalar, hemen çıkıp bir dağ başında soygun yapacaklar.

Fevzi açık açık sövdü:

"Yahu ölüyoruz, bre bakan mısın, bakar mısın, kurum musun, is misin, yıkım mısın, zıkkım mısın? Hani bizim paramız?"

Bin, iki bin, yüz bin sövgü...

Münir Bey, bu kez yazı yazdı küçük bir kâğıda. Odacıya verdi. Beş öğretmen için beş yüz lira istedi "Şaban" adında birinden. Şaban adını değiştirmiş. Ermeni'ymiş önceleri. İyi bir tüccardı. Alıp satmasını biliyordu. İstanbul'la ilişkisi çok. En güzel giyecekler, vitrin onda...

7. Biritiş: British Petrol: BP. İngiltere merkezli çokuluslu enerji şirketi. (y.h.n.)

Para geldi az sonra. Genç öğretmenlerin aylıklarını bu kez Şaban ödedi. Yüz liraları aldılar. Abdo'nun kirasını verdiler. Bakkal Kemal Özer'in borcunun bir bölümünü verebildiler. Bakkal Kemal'i saygıyla selamladılar.

Bakkal Kemal:

"Lav hoceeeemmm, ne var looo? Alın siz. Boynunuzu vuracak değilik looo" dedi, gönüllerine genişlik verdi öğretmenlerin.

Posta gelmesin Derik'e, gözleri postada. Kadroları geldi mi? Gelmez. Taa postanın orada açıyorlar ilköğretime gelen zarfları. Yok yok yok...

Beklemek, sövmek bir sonuç vermedi. Kasım ayında da aylık alamadılar. Ana avrat, din iman, millet karıştırdılar. Yalan yok. Yasalar boyunlarına ip taksa saklamayacaklardı, susmayacaklardı.

"Yahu üç aydır bu ne? Biz ölü müyüz? Ölü olsak ruhumuz bir yasin ister" dedi Fevzi Öğretmen.

Bu arada ders yapıyorlardı. Sınıfları vardı hepsinin. Ünite, çevre, bayramlar, haftalar 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, Atatürk'ün ölümü... Ya öğretmenlerin ölümü? Onların öldüğünü kimse bilmiyor? Bu nasıl işti?

Toplandılar hepsi, ortak bir yazı yazdılar. Dediler ki bakanlığa, "Biz burada sürgün müyüz, öğretmen miyiz, var mıyız, yok muyuz... Neyiz? Bizim aylığımız yok mu? Üç aydır ne yaptığımızı biliyor musunuz? Yolluk vermediniz, bari aylık veriniz. O da yok. Derhal hakkımızı istiyoruz! Hem de on beş gün içinde, yolluklarımızla. Yoksa bırakıp gideceğiz..."

Hemen karşılık geldi. Çok sevindiler. Dediler ki, "İşte, böyleee, arayacaksın hakkını. Sustun mu kimse aldırmaz." Münir Bey açtı, okudu. Postadan gizli olarak geldiği için açamadılar. Mardin Millî Eğitim Müdürlüğü'nün ön yazısıyla geliyor.

Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gelen yazı ektedir. Kendilerine tebliğini, bundan böyle bu gibi hareket ve davranışlara tevessül[8] *edilmemesi için müteyakkız*[9] *davranmalarının sağlanmasını rica...*

Ek yazı:

İliniz Derik ilçesi Merkez İlkokulu'nda görevli F. Işık, Ö. Tufan, M. Ak, E. Y. Boyacı'nın ortaklaşa yazdıkları yakışıksız, öğretmenlik gibi ulvî bir meslekle bağdaşmayan yazıları tarafımızdan incelenmiş, üzüntüyle karşılanmıştır. Kendilerine birer ihtar cezası verilmiş olup, bundan böyle bu gibi hareketlere tevessül ettikleri takdirde cezalarının artan bir dereceyle çoğalacağı, müteyakkız davranmalarının kendilerine bildirilmesi...

Tevfik İleri[10]
Millî Eğitim Bakanı

Kulakları çınlasın İlköğretim Müdürü Münir Yardımcı'nın. Güldü, güldü, güldü...

"Bakanlık size üç aylıkları toptan ödüyor. Gözünüz aydın" dedi. Sonra ciddileşti, uzun upuzun bir nutuk çekti:

"Öğretmenlik dediğin dert yükü. Çekilmez, yapılmaz ama ne yapacaksın? Şu size yapılan var ya inanın bizim çektiğimizin yanında hiç. Size söylemek, mesleğin başında gözünüzü korkutmak istemem. Onun için susuyorum. Baktım ki siz olgun kimselersiniz. Azıcık açayım. Bakan-

8. Tevessül: Başvurma, girişme. (y.h.n.)
9. Müteyakkız: Uyanık, gözü açık. (y.h.n.)
10. Tevfik İleri: Menderes dönemi DP milletvekili ve Milli Eğitim Bakanı. Köy Enstitüleri onun ilk Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (1950) kapatıldı. (y.h.n.)

lık seçimde Kızıl'da[11] çıkan tek oyun öğretmene ait olduğunu, bu öğretmen hakkında eğitim öğretim açısından bir eksiklik bulmamı, işlem yapmamı istedi... Ben niçin böyle bir işe karışayım, benim görevim ne? O öğretmen oyunu vermiş, vermemiş, ona vermiş buna vermiş. Bu benim uzaktan yakından ilgimi çekmez. İlle o köy oyu kime veriyor, onu bilmek isterim, etki yapmak isterim. Herhalde size şu yazıyı yazan bakana vermesini istemem...

Ben yirmi dokuz yıldır neler çektim bu meslekte bilmezsiniz. Çoluk çocuk var omuzumda yoksa, bir gün durulmaz. Hele biz buna şükredelim, daha arkadan, yakın bir gelecekte neler olacak, onları görün. Ben ölürsem gelin mezarıma haykırın...

Sözün kısası, benim soyadım Yardımcı. Aslında Ensari'ymiş. Peygambere Medine'de kapısını açan Ebu Eyyüb ül Ensari'den[12] gelir bu soyadı. Size yardım etmeli bu Ensari de... Şimdi size üçüncü aylığı verecek birini bulurum..."

Bu konuşmadan sonra, Münir Bey Fevzi'nin sınıftan bir öğrenci çağırdı. Giyiminin düzgünlüğü, dilindeki Türkçenin açıklığı, bir de çok sessiz, suskun oluşundan iyi tanıyordu bu öğrenciyi Fevzi. Uzunca boylu sayılırdı. Çalışkan bir öğrenci değildi. Belki de Fevzi iyi bir öğretmen değildi. Nasıl iyi bir öğretmen olsun? Fevzi'nin öğretmen değil, ayak üstünde gezen bir insan olması bile zordu. Bakanlık istemiyordu.

Münir Bey çağırdığı öğrenciye; "Ağabeyin yakında gelecek mi" diye sordu.

---

11. Kızıl: Derik'e bağlı olup 1954 seçimlerinde tek oy olayı ile basına geçen bir köydür.
12. Ebu Eyyûb El-Ensarî: Hicretten sonra İslam peygamberi Muhammedi Medine'deki evinde misafir eden ve Türkiye'de "Eyüp Sultan" olarak tanınan sahabe. (y.h.n.)

"Ben yarın "Kasro Kanco"ya[13] gideceğim, isterseniz söyleyim gelsin" dedi öğrenci Ahmet Türk.

Müdür:

"Oğlum biz çağırmış olmayalım. Kendisi gelirse..." diyerek öğrenciyi yolladı geri.

Ders zili çaldığı halde, Münir Bey öğretmenleri sınıfa yollamadı. Abdürrahim Türk adından söz etti. Ahmet Türk'ten söz etti. Derik'ten, ağalıktan, geçimsizlikten, Necimoğullarından söz etti...

"Kimseye çok yaklaşmayın, kimseden kaçmayın. Sizin için herkes bir olsun. Sizin bilmediğiniz, tanımadığınız biri size selam verir, ya almazsınız ya görmezsiniz, onun ağrına gider. Çünkü az ötede onun düşmanı bekler, görür. Öğretmenin selamını almayışından aşağılık duyar. Ya da birinin koluna girersiniz, gezersiniz, bağına bostanına gidersiniz, öbürü, düşmanı buna çok kızar: 'Demek öğretmen sen de onlardansın!' der..."

Bir derslik süre, Münir Bey'in konuşmasıyla geçti. İkinci derse girince, Ahmet Türk, Öğretmen Fevzi'nin yanına, masasının ucuna geldi. Çekingen, kuşkulu:

"Beni niye çağırdı başöğretmenimiz?"

"Bilmem oğlum!"

Öğretmen Fevzi, çıkışta Münir Bey'e gelip sordu.

Münir Bey:

"Üçüncü aylıkları da senin öğrencinin ağabeyisinden alacağız ne yapalım?" dedi. "Benzinci parayı istiyor. Şaban'ı susturduk. Dedik ki öğretmenler senden alışveriş ederler, dedik. İlle benzinci! Bereket versin, adamın paraya ihtiyacı yok. Ara sıra ister gibi takılıyor, 'Sizin bakanlık da bakanlıkmış...' diyor, arkasını getirmiyor. Yere

13. Qesra Qenco: Qenco'nun Kasrı. Mardin'in Derik ilçesinin Atlı köyünde bulunan, İzol aşiretine ait, Kürt siyasetçi Abdürrahim Türk, Ahmet Türk ve ailesinin içinde yaşadığı, savunma amaçlı yapılmış kale tarzı yapı. (y.h.n.)

giriyorum şu bakanlığın bize yaptığından. Yarın adam gelse, dese ki bana, şuna birine açıktan bir diploma ver, ne diyeceğim, nasıl vermem diyeceğim?.. İçinden çıkılmaz bir durum. Abdürrahim Türk'ü çağırdım, bu ay ondan alacağız, ya öbür ay?.. Şimdiden düşünüyorum..."

Pazartesi günü, ilk derse girdiler. "Yerli Malı Haftası" içindeydiler. Çarşamba günü de yerli mallar yiyeceklerdi. Kendi kendilerinden utanıyor, dile getiremiyorlardı, o günü dört gözle bekliyorlardı. Hiç değilse meyve, fındık, fıstık yiyerek karınlarını doyuracaklardı.

Özcan dedi ki:

"Çarşamba Boyacı, perşembe Mahmut, cuma Şevki, cumartesi ben, pazartesi de Ekrem yapsın. Böylece, bir hafta karnımız doysun."

Remzi:

"Oğlum, birazını saklayıp kaldıralım, eve götürelim..."

Pazartesi günü ilk dersindeydi Fevzi. Hayat bilgisi. "Yerli Malı Haftası"nı işleyecekti. "Benden iyi, bizden iyi yerli mal var mı? Benim gibi eşşek mal, sığır mal var mı?" diye kızıyordu. Gel elin yerine, yurduna, aylıksız, harçla, borçla çalış... Yol parası bulabilsek, bir küçük güvencemiz olsa ya da tanımış olsam yaşamı, ortamı, hiç durur muyum? Böyle onursuz, böyle yıkık, böyle aç susuz sürünür müyüm?.."

Bunları düşünüp kızarken odacı geldi:

"Müdür Bey istiyor sizi. Münir Bey dedi ki bana gelsin" dedi.

Çıktı gitti Müdür Bey'in odasına. Gelincik sigarasını dudağından indirdi Münir Bey. Büyük masanın alt başına oturdu Fevzi. Müdür Bey'in yanında biri oturuyordu. Genç. Hem oldukça genç. Kapkara saçlı, kapkara bıyıklı. Başı açık. Taralı saçları. Eli yüzü düzgün, parlak. Mardin çöl damgası da yok yüzünde. Takım giyinmiş, dik çizgili. O zamanın "Menderes kumaşı" dedikleri. Sigara içiyordu.

Gösterişli durabilir, isterse kasılabilirdi. İlle öyle değil, bir yumuşaklık, bir sessizlik içindeydi Menderes kumaşlı adam.

Münir Bey, "Seni kiminle tanıştırayım bak. İlgini çeker" dedi Fevzi'ye.

Fevzi ayağa kalktı. Elini uzattı. Menderes kumaşlı da kalktı. Elini uzattı. Tuttu tutmadılar ellerini, Münir Bey:

"Öğrencin Ahmet Türk'ün ağabeyi Abdürrahim Türk" dedi.

Utandı Fevzi. Şimdi, Fevzi'nin aylığını bu adam verecekti. Sanki devlet oymuş gibi... Fevzi bu adamın kardeşini okutacaktı, eğitecekti... Artık nesi kalırdı Fevzi'nin o Ahmet Türk karşısında? Biliyordu, öğle yemeğinde kardeşine anlatacaktı Abdürrahim: "Senin öğretmeninle öbür yenilerin aylığı yokmuş, benden borç aldı Münir Bey" diyecekti. Öğretmen Fevzi, Ahmet Türk'ün gözünde, altmış üç öğrencinin gözünde yıkılıp gidecekti... "Siz olun sövmeyin, siz gelin sövmeyin, siz benim yerimde bu durumlara düşün de kutsallık, mutsallık düşünün..." Ne kadar büyük değeri varsa hepsine sövdü Fevzi.

Abdürrahim Türk'ün elini sıktı. Oturdu. Fevzi ne dedi, o ne dedi, ne konuştular? Şimdi değil, o zaman bile bilmiyordu Fevzi. Başı dumanlı, kulakları vınlıyordu.

Döndü. Sınıfa gelirken Özcan'a uğradı. Müjde verdi:

"Gözün aydın aylıklar geldi."

"Kimden?"

"Benim öğrencimin ağabeyinden!"

"Ulan şu Abdo denen gözü doymazın ayağını keselim de. Kuze kere gelip başımızı ağrıtıyor" dedi.

"Kuze kere" Kürtçe bir sövgü. Özcan yeni öğrenmişti. İkide bir Fevzi'ye satıyor. Fevzi Kürtçe bilmiyor ya Kars'ta Kürtlerle ilişkisi olmuştur. Kulağı yatkındı.

"Kuze kere duyi,[14]" dedi.

Öğrenmiş bunun anlamını kızdı Özcan:

"Saklama sen Kürt'sün!"

Aylık sevinci yayıldı. Münir Bey öğle tatilinde çağırdı, yüzer lira dağıttı öğretmenlere; "Haydi" dedi, "Gidin birer lahmacun yiyin acılı acılı. Mideniz bayram yapsın..."

Güldü. İçinde bulundukları kötü durumu sezdirmek istemiyordu.

"Hocam buyrun size de..." dedi Fevzi.

"Yok yok" dedi Münir Bey, "O zaman çok acılı olur."

14. Quzê kerê duyi: Eşşeğın a... sensin. (y.h.n.)

(Ümit Kaftancıoğlu, eserlerinde hikâyesinin geçtiği coğrafyadaki sözcüklere anlatısı içinde yer veren bir yazardır. Bu eserinde de Kürtçe sözcük ve ifadeler bulunmaktadır. Kitabın yazıldığı dönemde Kürtçe gramerin eksikliği ve yazarın duyduğunu kayda geçirdiği göz önüne alınarak dipnotlar Kürtçe yazılışlarına göre verilmiştir. Gerek Kürtçe gerek açıklama ihtiyacı hissedilen başkaca sözcüklerde yayıma hazırlayanın tercihi olduğunu belirten (y.h.n.) kısaltması kullanılmış olup yazarın kendisine ait dipnotlar ayrıca korunmuştur.)

Müfettişler

Derik denince akla Mazıdağ'dan esen korkunç yel gelmeli. Kış aylarında öyle eser öyle eser ki o taş yığını Derik'i yerinden sökecekmiş gibi. Dükkânların kepenkleri öter, damlardan taşlar düşer. Tenekeli bir yer varsa kâğıt gibi uçurur. Çok yağmur yağar. Sel olur bu yağmurlar. Toprağı, hümüsü,[15] yeşilden sarıya dönmüş yaprağı sürükler götürür, Şahvelet Köprüsü'nün altına, ordan Fırat'a, Suriye'ye..

Böyle günlerde, gecelerde kapanırlardı Abdo'nun karanlık akrep yuvasına. Akrepler gezer, tavandan düşer. Fevzi korkar, Şevki baygınlık geçirir, Özcan aldırmaz...

Remzi:

"Ulan dört aydır Tevfik İleri'nin akrepleri vuramadı bizi. Bir akrep mi zehirleyecek?"

15. Hümüs: Humus: Bitkisel ve hayvansal organik artıklarının toprakta mikroorganizmalar tarafından parçalanması ile oluşan madde. (y.h.n.)

Özcan müfettiş olurdu, soru açardı Remzi'ye:

"Yaz ulan, soru bir: Benzinci Osman'dan, Tüccar Şaban'dan, Abdürrahim Türk'ten para almışsınız. Niçin aldınız?"

"Soru iki..."

Remzi:

"Dur ulan senin gibi müfettişin saplarım. Birinci soruyu cevaplandırayım..."

Özcan:

"Ulan inek ben müfettişim! Bana karşı nasıl konuşursun? Ben nasıl istersem öyle yaparım. Sen yaz. Soru iki: Yukarda adı geçenlerden partili olanlar, ağa olanlar vardır. Bunlardan para almakla particilik yaptığınız anlaşılmıştır. Bu konuda diyecekleriniz!.."

"Bütün soruları sor... Sor ki sonunda yedi sülâleni senin..." dedi Remzi.

"Soru üç: Büyük eğitimci, millî eğitimimizin başı olan sayın bakanımıza hakaret ettiğiniz anlaşılmıştır!.."

"Yeter mi, bitti mi" dedi Remzi.

"Üç aydır aç susuz bıraktık sizi, sizin gibi bozguncuları Köy Enstitüsü'nün komünistlerini! Niçin çekip gitmediniz?"

"Soru dört..."

"Oğlum beş oldu.."

Özcan:

"Öbürleri neydi, bir önceki kaç?"

"Müfettişsin bil bakalım?"

"Soru! Kaç olduysa yaz sayısını. Soru şu: Müfettişe de hakaret ve saygısızlık ettiniz, cevabı... Bitti..."

Remzi başladı yanıtlamaya:

"Dinle oğlum, yukarda adları yazılı kimseler bana para verdiler. Aldım. Karşılık olarak senin gibi müfettişi vereceğim ki..."

Mahmut, Şevki, Ekrem, Fevzi "yaşa varol" diye bağırmaya başladılar daha birinci soruda.

"Yanıt iki: Bunların arasında partili de var, partisiz de. Hangisini beğenirsen üstüne çek. Benim karnım aç, ölüyorum. Sen gelmiş soruyorsun."

Fevzi:

"Azrail gelmiş canımı alıyor, yar gelmiş bilmem neyimi elliyor."

Remzi kesti sözünü:

"Sayın bakana iltifat ettim. Sövmedim! Biz paramızı istedik, o bize ceza verdi... Aynı fasıladan biraz daha iltifat edeyim. Senin bakanının sandalyesinin, koltuğunun... Beğendin mi? Yetti mi? Yetmediyse yazayım bir ünlü afiş, götür, Ankara'nın ortasına as."

"Ben söyleyeyim" dedi Ekrem.

Remzi sövdü ve başladı gene:

"Bizi üç aydır aç bıraktınız. Daha kaç ay bırakacaksınız bilmem? Yalnız ben seni hemen doyurmak isterim müfettişim."

Burada hedef hep millî eğitim. Özcan'a söverek acılarını alıyorlardı. Söven de Remzi değil, hepsi.

Geceyi yarıladılar. Lambaları yok. Karanlıkta saldırıyorlar, konuşuyorlar. Ağlayacakları yerde gülüyorlardı. Aslına bakılırsa ağlıyorlardı... Derken bir tüfek sesi, arkasından bir daha bir daha... Derik'te harp patladı. Kapıyı araladılar. Evin çevresi yüksek duvar. Sipere girebilirlerdi. İlle gece, karanlık, yağmur... Karşılıklı atışlar başladı. Işıyanacak sürdü.

Necimoğulları[16] mı Mısır ordusu, berikiler mi Etili? Bilinmez. Bilinen Mezopotamya'nın başlangıç kesiminde MÖ 1295 tarihinin bir daha yaşandığı. Bir daha insan

16. Necimoğulları: İsimlerini Hacı Necim'den alan Mardin'in Derik ilçesinde her dönem güncel siyasette etkin bir rol oynamış olan Rutan Aşiretine mensup bir sülale. (y.h.n.)

kanının aktığı... Arkasında da bir barış yapılmadığı. Kadeş'te bir barış vardı. Bunun arkasında olmadı. Bütün kış, ara ara, gece, gündüz, yıl boyunca bu vuruşmaları dinlediler, izlediler. Sokağa çıkmak yasaklandı, öğrencilerinden can veren oldu. Ağladılar sızladılar.

Bunca silahlı var Derik'te. Bunca adam öldürülüyor. Suçlar, kaçakçılık, baskın, karşılıklı ağalar, köy sahipleri... Bunların altını deşelemek, derinine inmek... İlgi duydu Fevzi. Silahlıların iki kapısı vardı. Daha doğrusu iki kapıda iki kanat altında besleniyorlardı. Biri CHP'ye dayalı, öbürü DP'ye.

"Dur bakalım, şu olayların ardı arkası nedir? Kim kimden ne ister?" dedi Fevzi. Azdan az ilişkiler kurmaya başladı. İlkin Ahmet'i çağırdı yanına. Öğrencisi Ahmet'i... Kasro Kanco'ya nasıl gidip geldiğini sordu. Arabadan, jipten söz etti Ahmet Türk. Durumlarının iyiliğinden söz etti. Bir hafta başı gelişinde öğretmeni Fevzi'ye bir dolmakalem getirdi. Alman malı. "Diplomat" yazıyordu üstünde. Aldı Fevzi. Sevindi bile.

Kalemi aldığında aylıklar daha gelmemişti, hani şu kadrolar. Remzi, Özcan, öbürleri Fevzi'ye takılıyorlardı:

"Diplomat, bugün fraglarını takıp hangi ülkeye gittiniz, nerede içtiniz? Hay senin gibi diplomatın..."

Aralık ayının sonuna doğru kadroların geldiğini mal müdürü söyledi. İlköğretim müdürü hemen öğretmenleri dersten çıkardı, imza, damga... Özcan tutturdu:

"Hocam ben parmak basayım."

Münir Bey güldü:

"Sen de hâlâ gülecek kadar güç kaldı mı?"

Üç aylıkları aldı Münir Bey. Üç yüz elli dokuz lira tutmuştu. Üç yüz vereceği vardı hepsinin, onları kesti. Kalanını öğretmenlere dağıttı.

Rutanlı İmparatorluğu

Fevzi'ye, Derik'te ilginç şeyler anlattılar. En çok da Kasro Kanco'dan söz ettiler. "Senin öğrencinin ağabeyisi yamandır lo, diyorlardı, gidip bir görsene Kasro'yu."

Gidecekti Kasro'ya Fevzi. Bunu kafasına koymuştu. Abdo'nun görmeyeceği bir aralıkta toprak damın üstüne çıkıp çöle doğru, çölün ortasında yükselen Kasro'ya doğru bakıyordu. Çöl sisinin üstünde yükselen bir tepe, dağ gibi görünüyordu Kasro Kanco. Yaya gidileceğe benzemiyordu. Fevzi'nin araba tutması söz konusu değildi. Bocalıyordu. Öğretmen arkadaşları arkalamaya başladı:

"Bir araba tutalım da çöle, Kasro'ya gidelim. Benim öğrencimin evi. Gezip gelelim..."

Adam başı on lira araba. Tutamadılar. Kimse yanaşmadı. Tek yol, Abdürrahim Türk'ün, öğretmenleri, Fevzi'yi Kasro'ya, evine çağırması, arabasıyla alması. Bunu bekler oldular.

Borçlarını ödedikten sonra, azıcık başları dikildi. Kahveye çıktılar. Şimdi kimse onlara "Çay içecektin niye borç aldın benden?" diyemezdi. Kahveci Jusep ya da Josef adında biri. Halk, öğretmenler ona Usep diye sesleniyordu. Gerçek adı önemli de değil. Becerikli bir Ermeni. Haftanın ilk beş gününde, Ermeniler, kılıksız, is, pas, kir içindeler. Bakır döverler, deri toplarlar, ayakkabı onarırlar, soba yaparlar, dikiş dikerler, odun kırarlar... Derik'te ne kadar ayak işi, elişi, sanata, zanaata dayalı iş varsa, hepsi Ermenilerin elindeydi. Derikliler, Kürtler birkaç dükkân işletir aklınca. Onun da üstesinden gelememişler. Sonra Kürtler pazartesi nasıl giyinmişlerse, pazar günü, cumartesi, bütün hafta boyu, bütün yıl, yaz kış aynı giyimle. Ermeniler öyle değil. Pazartesi kir pas içinde tanınmayan, görünce acıyacağınız insanlar, cumartesi sabahı Mardin valisi gibi dolaşıyor, şık, temiz, dik... Emek, alın teri insanı dik tutuyor, alnı ak yapıyor.

Kitapçı, kırtasiyeci, hep Ermeni. Derik'in kan damarları, solunum aygıtı, kasları, gözü kulağı Ermeniler.

Ermenilerden bir tek kişi kahve işletiyor. İki katlı tek bir yapı var. O da Usep'in. Belediye Başkanı Necimoğlu, DP İlçe Başkanı Reşat Bey, Necimoğlu'nun çevresi, ileri gelenler hep burada oturuyorlar. Öğretmenler de gidiyordu. Kahvede satranç vardı. Necimoğlu satrancı seviyordu. Hasan Özaydın adında biriyle oynuyordu. Satrancı bilenlerden biri de öğretmen Fevzi. Fevzi de oynamak istiyordu. İlle DP'nin bir belediye başkanıyla, koskocaman bir ağayla, bir ilkokul öğretmeninin yan yana gelmesi hoş olmuyor, çevre istemiyordu bunu. Yoksa Necimoğlu büyüklenecek biri de değildi. Gizlice olmasa da el ayak çekildiğinde birkaç kez oynamıştı ilkokul öğretmeni Fevzi'yle. Bir taş alsa Fevzi, fili kesse, hemen bir

piyon çıkmaya çalışır, "Hocam Vallah dibodur.[17] Vallah dibodur" derdi.

Fevzi'nin asıl amacı Necimoğlu'na yaklaşmak, şu çatışmaların özünü, öyküsünü öğrenmekti. Necimoğlu, hiç mi hiç söz etmemişti Fevzi'ye bu konuda. Aslında çekinirdi Necimoğlu'ndan. Nedense soğuk, ürkünç gelirdi Fevzi'ye. En çok yaklaştığında bile çok uzak bulmuştu Necimoğlu'nu. O yüzden söz etmek güç olmuştu.

Söz etmesi, konuşması güç olmuştu ya Fevzi, Necimoğlu'yla en çok konuşmuşlardan biri sayar kendini. Çok izledi onu. Yanındakilerle konuştu. Sağ kolu olan Haramili Ahmet Ağa, Ahmet Ağa'nın kardeşleri, oğullarıyla konuştu, Necimoğlu'nun içki sofralarını gördü. Özellikle yazın, baharın, sıcak aylarda içki sofrası çok ilginçti Necimoğlu'nun. Gömük, bodrumsu bir yere girerlerdi. Taban kurşun boru. Kurşun borunun üstünde bir hasır. Oldukça serin olur sıcak aylarda Derik'teki bodrumsu, tonoz altları. Hele kurşun borular yerin bütün soğukluğunu çeker. Orada rakı içerdi yeşil erikle. Bol bol içerdi Necimoğlu. Bütün gün. Yanında ileri gelen Derikliler bulunurdu. Tek gözlü Reşat Ağa, Haramili Ahmet Ağa, Hasan Özaydın...

Necimoğlu'nun ilçe yöneticileriyle dostça bir ilişkisi olmazdı. Üstten bir ilişkiydi. Kaymakamıyla, jandarmasıyla, yargıcıyla, savcısıyla. Öyle uluorta konuşmazdı hiçbiriyle. Özel olarak çağrılırsa, rica edilirse belki giderdi. Bunu bile ilçe halkı, başkanı bulunduğu Rutan aşireti bilmezdi.

Derikli lerin genel görüşü şuydu: "Derik'te devlet yok, hükümet yok. Necimoğlu vardır. Çölde de silâhlı olan, güçlü olan, bileği olan... Çölün kartalı Abdürrahim'dir." derlerdi. Fevzi'nin aklı almazdı bu işi. Abdürrahim'den

17. Hocam Weleh dibe, Weleh dibe!: Hocam valahi olur, valahi olur! (y.h.n.)

kartal değil, atmaca olmazdı. Gerçi çok akıllı, çok uslu, geliri, gideri bol biriydi. Gençti, dinçti. İlle insanı çiğneyecek, tepeleyecek biri değildi. Üçüncü aylıklarını alırken geldiğinde, Fevzi, onu böyle tanıdı, niteledi. Hele Ahmet Türk'ün ağabeyi diye düşününce daha bir yumuşak kişilik geliyordu gözünün önüne. Çöl kartalı olamazdı. Hele çöl yılanı hiç olamazdı. Doğrusu yersiz bir suçlama sayıyordu.

Ahmet Necimoğlu'nun adı öğretmenler arasında "Vallah Dibodur" diye geçerdi. Özcan'la ara sıra satranç oynardı Fevzi. Daha hiçbir taşını almamışken, hiçbir piyonu son sıraya çıkmadan başlardı Özcan; "Hocam vallah dibodur" demeye.

Necimoğlu çok şık giyinirdi. Denebilir ki, giyimi öyle pek ünlü kimselerde yoktu. Namık Gedik gelmişti bir ara Derik'e, onu görmüştü Fevzi, Celâl Bayar'ı görmüştü, Mardin valisini görmüştü... Hiçbiri Necimoğlu gibi şık değildi. Giydiğini yakıştırırdı. Boylu bosluydu. Aşağı gözeden su içmeyen biriydi. Herkese selam vermez, herkesi görmezdi. Çok işi, çok düşüncesi, çok uygulaması yakınlarınca yerine getirilirdi. Onun düşüncesini, görüşünü öğrenmek, bilmek kimsenin ağzının aşı değildi. Hiçbir Cumhuriyet Bayramı törenine katılmazdı, konuşmazdı. Konuşmak, söz söylemek küçük düşürür kanısındaydı. Bunları Necimoğlu söylemiş değildi Fevzi'ye. Necimoğlu'nun davranışlarından kaptığı, çıkardığı yorumsal şeylerdi bunlar Fevzi'nin.

Diyarbakır'la sıkı işi olurdu. Bir oğlu Diyarbakır Amerikan Koleji'nde okurdu. Ağır başlı, çalışkan, efendi, yakışıklı bir çocuktu. Amerika'ya gidecekti küçük Necimoğlu, belki de büyük Necimoğlu.

Necimoğlu, tek başına hiç mi hiç gezmezdi. Gezmemiştir. Gün indikten sonra da dışarda kimse göremezdi onu. Derik'in üst yamacına doğru, surlarla çevrili, girişi

çıkışı oldukça zor sayılacak bir evde yaşardı. Gün doğunca çıkardı dışarı. Öğle gezisinde görünürdü daha çok. Karabet'in dükkânının önünden, çarşıya yukarı yürürdü. Kaldırımlar, arkası, dört bir yanı adamla dolu. Aralarına kimse giremezdi. Yad yabancının eli kolu koparılırdı eğer girmek isterse. Bir kahvede otururdu bazen. Halk kahvesiydi burası. Ana kartal, baş kartal konunca bir kayalığa, öbürleri de inerler, konarlardı. Hepsi otururdu. Kahve, çay sırasından verilirdi. Onca insandan biri elini cebine sokamazdı. Parayı yalnız Necimoğlu verirdi. Lokantalardaki yemekler de böyleydi. Necimoğlu yalnız kendisi, ailesi için taşımaz parayı, belki de önce arkasındaki insanlar için bulundururdu. Çünkü bu insanların hemen hepsi, Necimoğlu'na geçim kapısıyla bağlılar. Bunun yanında onur için, ağalığın, mertliğin gereği bağlananlar da vardır. Haramili Ahmet Ağa bunlardan biriydi. Bir zamanlar Necimoğlu'nun karşısında bir ağayken, şimdi onun en yakın dostuydu. Tek neden, Necimoğlu'nun Haramili Ahmet Ağa'nın ayağına gidip, "Beni destekle" demesiydi. Bir kimse, birinin kapısına gider, böyle bir istekte bulunursa, düşman bile olsalar artık kopmaz, ayrılmaz dostluk başlamış demektir. Necimoğlu'yla, Haramili Ahmet Ağa dostluğu böyle başlamıştı. Necimoğlu'nun arkasındaki orduda Haramili Ahmet Ağa'nın yakınları da vardı.

Necimoğlu'nun eli silahlı bir takımı da Mazıdağ tepelerindeydi. Karanlık gecede, kadın giyimi içinde, gizli, saklı inerler Derik'e ya da oturdukları köye. Derik de köy de Necimoğlu'nundur. Giyeceklerini alırlar, yiyeceklerini alırlar. Yeni bir tohum atarlar karılarının karnına, on beş yıl sonra Necimoğlu ordusuna katılacak birinin başlangıcı yapılır, evinin durumunu yakından inceler dağkolu, sonra çekilip giderler. Necimoğlu'nun bir diyeceği varsa şunu yapın, bunu yapın diyecekse onu da alırlar. Böyle

buyrukları almaları için dağdan inmeleri gerekli değildir. Necimoğlu'nun güvenilir, inanılır bir yakını kılık değiştirir, giyim değiştirir, Mazıdağ'a çıkar. Belli noktaya varır. Saklanır. Orada çeteyle buluşur, iletir Necimoğlu'nun isteklerini. Onlar da isteği alır almaz basarlar Derik'i. Basarlar bir karanlık gecede... Karanlığı ala fişek mermiler yırtar. Cıvvv cıvvv... Uyanır Derik. Uyanır da tilki uykusuna yatar. Çıkamazlar dışarı. Kimse çıkamaz. Hem kör kurşun korkusu hem de yarınki tanıklık. Kimse ağrımaz başını ağrıya sokmaz...

Necimoğlu'nun geçim durumu öğretmen Fevzi'ye kalırsa iyi değildi. Çok dik, çok varlıklı görünmesine karşın içten içe bir yıkım vardı Necimoğullarında. Bir orduyu nasıl besler bir aile? Gerçi köyleri vardı. Derik, Necimoğlu'na çalışırdı ya eti ne budu neydi böyle gelirin?

Necimoğlu birçok köyü elden çıkarmıştı. Satmıştı. Şu anda yediği, harcadığı paraların çoğu sattığı, elden çıkardığı köylerden. Öğretmenlerin oturduğu evin, Abdo'nun evinin hemen önünde, gösterişsiz, ille bakımlı, kapısı çok açılıp kapanmaz bir ev vardı. Bu evin iki oğlu vardı. Biri ortaokulda okur, biri de Fevzi'nin öğrencisi. Fevzi'nin öğrencisi azıcık kapalı, beceriksizdi. Belleği de iyi değildi. Soğuk, kış, yarım yamalak giyinirdi. Bu çocuğa acırdı Fevzi öğretmen, "Param olsa da bir pantolon yaptırsam derdi." Bir gün sordu kendisine... Çocuklar gülüştü.

"Lavvv hocem, babası çok çok varlık olur laovvv... Develeri kervanları, köyleri var" dediler. Sonra anlattılar; Necimoğlu birçok köyünü satmış. Milletvekili olmak için epey bir para gerekliymiş. DP'den aday olmuş yıllarca, kazanamamış. Köyleri satışa çıkarınca da işte bu ağa komşu, Fevzi'nin öğrencisinin babası almış. Derik'te yansız, patırtısız, gürültüsüz, aslında en iyi sömürü yolu bulmuş biri bu yeni ağaydı. Öbürü, sömürdüğü köye gözkulak olmak zorunda. Yedirmek, sevindirmek, yaşatmak zo-

runda. Çünkü köylü yaşamazsa, kendi de yaşayamazdı. Türk ailesi olsun, Necimoğulları olsun. Ağa diye bilinenlerin hemen hemen hepsi böyleydi. İlle bu yeni ağa onlardan değildi. Kimseye çay ısmarlamaz, çıkıp gezmezdi. Particilikle ilgisi yoktu. Kimseyle düşman değil, herkesle dosttu. Ancak köyü, çölü, dağı, zeytini, yünü, yağı, buğdayı, ne varsa Derik'te hepsini öyle bir sömürüyordu ki akıl almaz. Öbürlerinin ağalığı bu adamın yanında hiçin hiçi... Soyduğu, sömürdüğü hiçbir zaman söylenmez, dile getirilmez. Asıl ağa bu adamdı. Bir verir bin alır... Fevzi öğretmen ara sıra; "Ben kendi adıma Necimoğlu'nun arkasındaki orduya katılır, şu sessiz, soluksuz, suskun, kimseyle alıp vereceği olmayan, adsız ünsüz ağanın ortakçısı olmam" derdi.

Necimoğlu'nun evinin duvarları kireçli, giyimi düzgündü ya değirmenin suyu kesikti. Kış boyunca süren çatışmanın, DP-CHP biçimine giren silahlanmanın, ağalığın, yancılar yaratmanın, sürtüşmenin gerçek nedeninin hep çok pay alabilmek olduğu belliydi. Necimoğlu giderlerini kısmak diye bir şey düşünemezdi. Böyle bir düşünce her şeyden önce Necimoğlu'nun ölümüydü. Bu yüzden gelirini artırmak zorundaydı. Geliri artırmak için, geliri bol topraklara, köylere el koymak gerek. Bunun için başsız, koruyucusu olmayan topluluk gerekliydi. Hoşnutsuz toplum gerekti. Güveni olmayan kimseler gerekti çöl ortasında. Oysa çölde bir şato vardı, öyle bir şato ki Atatürk bile yıkamamıştı. Öyle bir şato ki gittikçe güçlenmiş... Toprak vermiş, çöl vermiş... Abdürrahim Türk'ün çevresinde, kendini güvenli gören bir köy toplumu birikmişti. Şato; emeğin, kazancın, varlığın da şatosu olmuştu. O halde Necimoğlu'nun amacı bu şatodakileri kendine bağlamak, kazanç sağlamak olmalıydı. Bunu yapmak zorundaydı. Bu düşünceye onun davranışlarından, onu sağlama çıkaracak yoldan esinlenerek varıyordu Fevzi, dile geti-

riyordu. Nitekim bu sonucu sağlamak üzere Necimoğlu, Abdürrahim Türk'ün topraklarına, köylerine ortak olan teyzesiyle evlenmeyi düşlemekteydi. Necimoğlu yakışıklıydı, gösterişliydi. Giyimi, kuşamı, davranışı hiçbir zaman çölün, hatta Derik Kürt'ünün sıradan bir kadının koynuna girecek gibi değildi. Abdürrahim Türk'ün teyzesini alırken onun koynuna girmek diye bir düşüncesi olamazdı. Gelir sağlamak tek amaçtır. Ne var ki bu evlilik, gelir getirmezdi. Çünkü Abdürrahim'in toprağında çalışan köylüler soyulmak istemezlerdi. Abdürrahim'den razıdırlar. Onlar için Abdürrahim en yüce devletti. Oysa Necimoğlu sıkıntı içindeydi. Gelir sağlamak zorundaydı. Çok şey alacaktı köylülerden. Belki yarın köyü, köylüyü satacaktı bir başka ağaya, bir yıl sonra başka ağanın kapısına köle edecekti. Belki o ağa bu köylüleri kolundan tutup atacaktı. Abdürrahim'i tutmuş, onun kolunun altına sığınmış Abdürrahim'i korumuş bir köylü, Necimoğlu'nun yanında nasıl barınırdı? Belki öç alınacaktı. Bütün ağalar için böyledir, bir yasadır bu. Çok görülmez, ayıplanamazdı. Başsız kalmış bir toplum böyle işlere katılmak, sürüklenmek zorundadır çünkü devletin adı bile gelmez Mardin'e... Kimsenin en küçük bir güveni yok devlete. Türk devleti deyince hepsi: "Yürü, geç... Hani devlet, devlet nerede?" diyorlardı.

Derik'in içinde bile Necimoğlu'na karşı olanlar vardı. Bunların başında Ermeniler geliyordu. Sık sık söylerdi Ermeniler, yakınırlardı Necimoğlu'ndan, "Bunun yüzünden yaşamak haram oldu" derlerdi. Para bakımından büyük bir sıkıntı çektiğini söylüyorlardı. Necimoğlu'na bağlı köylerden bazılarının, çekilip çıktığı, Abdürrahim Türk'ün kolunun altına sığındığı biliniyordu, söyleniyordu... Bu söylenti Necimoğlu'nun kulağına gidiyor muydu? Ona kimse söz edemezdi. Çevresindekiler sadece dinler. Konuşulacak bir şey varsa Necimoğlu söylerdi, dillendi-

rirdi. Sonra, köylerinden kimlerin kaçtığını bilenlerin başında Necimoğlu gelirdi. Ayrıca söylenmesi için de neden yoktu.

Bilinen, Necimoğlu beyliğinin yıkılmakta olduğuydu. Necimoğlu istediği kadar dik yürüsün, cebinden paralar çıkarsın, yemek, çaylar ödesin...

İnsan denen varlık aslında, boklu barsak! Kim ne derse desin. Bazı düşüncelerin, okuyup yazmanın, uygarlığın değiştirmeye zorladığı insan yerine, hiç değişmeyen insanı insan yapışıyla ayakta tutan şu Necimoğlu ordusu, Necimoğlu köylüleri belirliyor. Karınlarına giden lokma azalınca, yıllardır kapısında kul köle oldukları ağalarına yüz çevirip, düşman bile oluyorlardı.

Demokrasi Derneği

Bir ilkbahar ayı. 1958 yılının Mayıs'ı, Necimoğlu'nun evinde bir sünnet düğünü. Köylerden arabalar, kervanlar, kamyonlar geliyordu. Kamyonlar dolusu koyun. Bunlar hep armağan. Onca koyun ne oldu, onca yağ nereye sığdı, onca peynir hangi kaplara yerleştirildi? Uzun kuyruklu, uzun yeleli, uzun boyunlu, takımı, koşumu uzun uzun püsküllü atların heybeleri dolu dolu geliyordu Necimoğlu'nun kapısına. Uzun, beyaz etekli, beyaz başörtülü, egalli erkeklerin doluştuğu Necimoğlu konağı kaynıyordu.

Herkes şaşkınlıkla izliyordu ya herkes de biliyordu, Fevzi öğretmen de biliyordu bu gösterişin arkası yokluktur.

Fevzi, Necimoğlu'nu, hep uzak düşünmüştür kendinden, öğretmenlerden. İlle bir de evini görmek için bu

düğüne gitmeyi istiyordu. Öğretmenlere de çağrı geldi. Diyarbakır'da basılmış ipek kâğıt. Gittiler. Özcan, Mahmut, Remzi, Ekrem, Şevki, Fevzi... Erkekler çağrılmıştı zaten. Davul zurna vuruyordu surlarla çevrili evin önünde. Şalvarları sarkık, bıyıkları kara kara, ağızlarında Hasankeyf tütünü, sırtlarında, kaçak, geniş yakalı Suriye ceketli erkekler helhele[18] veriyordu. Bir odaya oturdular öğretmenler. Necimoğlu ellerini sıktı. Öğretmenler adına Özcan kutladı. Birkaç söz etti, Necimoğlu karşılık bile vermedi. Fevzi çevresini, evi, geleni gideni süzüyordu. Önlerine yemekler geldi. Haşlama et neyse ne, ille saç kavurmasını çok sevdi Fevzi. İlk kez Haramili Ahmet Ağalarda yemişti. Bir oğlak kesmişlerdi onlara. Gene öğretmenler bir arada yemişlerdi. Saçta kavrulmuştu. Kadınları, kızları öğretmenlerden kaçmamışlardı. Zaten bu Ahmet Ağa'yı, oğlu Zeki'yi, kardeşi Selahattini çok severdi Fevzi. Hele o başları sargılı, belleri kuşaklı, yaşamları bir yıkım, bir ölüm olan kadınları... Fevzi'nin anası gibi ezik, Fevzi'nin anası gibi sağ mı ölümü belli değil. "Her şey erkek için" düzenine bağlı kadınlar. Fevzi, ocağın başına gitmiş, kavurmayı izlemişti. Kadınlar bir kelime Türkçe bilmiyordu. İlle yüzlerindeki, davranışlarındaki sıcaklık, yakınlık... Anadolu kadını, Anadolu'nun çileli anası. Ellerinin üstleri, alınlarının ortası, burunları, çenelerinin ortası düğme düğme morartı, hızma... Süslü değildiler. Ayakları birdi takunyayla. Buralarda ilginç bir yan vardı, kadınların çorap giymesi ayıptı. Kadın salt takunya giyerdi. Bu kadınlar da öyleydi. Öğretmenlere candan bir yemek hazırlamışlardı. Bir sofra koymuşlardı. Hâlâ o sofranın önünde eğilirdi Fevzi, bin şükür çekerdi, bin bereket okurdu Ahmet Ağa'nın ocağına. O kadının ellerinden hâlâ öperdi. Keçenin üstünde yemişlerdi ye-

18. Helhele: Düğünlerde, çoğunlukla gelinin arkasından verilen hay hay, hengâme, bağırtı.

meklerini... Dışarda, duvarların üstüne konmuş keçi tulumlarının içinde soğuyan sudan içmişlerdi. Bu çevrede kadınlar getirirdi suyu, sırtıyla. Keçi derilerinden tulum yapılırdı, bir ağzı açık bırakılırdı, oradan su doldurulurdu. Hem oluktan, musluktan değil. Tasla. O küçük ağızdan, delikten nasıl su dolar, şaşardı Fevzi. İlle içmesi güzel, bilirdi, severdi, hele kavurmanın, sac kavurmasının üstüne.

Necimoğullarının sünnet düğününde sac kavurması yerken bunları andı Fevzi. Sonra kendine geldi. Çevreyi incelemeye başladı. İpucu veren eşya bulmak zordu. Evin içinde ilgi çeken hiçbir eşya yoktu. Çok şey eski, kullanılmıştı. Yeni ve yenilik olarak masa, sandalye vardı. Sandalyelerde oturuyorlardı. Yemekte çatal kaşık kullandılar. Duvarların içinde dolaplar vardı. Kapaklı, ağaçlı değil. Çevredeki evler gibi Necimoğullarının evi de tonoz altı dedikleri türden. Taş duvar içindeki dolaplarda üstü örtülü bir şeyler vardı. Duvarda kaçak Suriye halıları asılıydı. Ayağını uzatmış bir kız, çevresinde yardımcı, hizmetçi kızlar... Öbür duvarda bir büyük geyik, birkaç küçük geyik, su içiyor, çevreyi ürkek ürkek dinliyorlardı, kulaklanmış bir durumları vardı.

Aslında oturdukları oda öyle kalabalık, öyle kalabalıktı ki giren kim, çıkan kim, ev sahibi kim belli değildi. Öğretmenlerle kimse ilgilenmediği gibi, başkalarıyla da ilgilenen yoktu. Kim kime yeter? Ortalarda tek kadın yok. Fevzi'nin gözü Necimoğullarının kadınlarında, kızlarında. Davranışlarını, baskı, ezgi altında yıkıklıklarını görmek istiyordu. Yanında Şehmuz adında biri vardı. Açılan kapının önünden kadınlar, gelinler geçiyor, soruyordu, "Bu kadın kim, şu kim, bu kim?" Ara sıra dik yürüyüşlü, alnı ak yüzü pak, gösterişli ya da mutlu, sıkıntısız, çevreyi önemsemez birkaç kadın geçiyordu. Öbürlerinin ezik, yıkık durumu bunlarda yoktu. Öğreniyordu ki bu kadın-

lar Necimoğullarının. Sert, ezici, bileği güçlü, çevreyi titreten, belki de kadınları da ezen erkeklerin karısı olduklarından belleri bükülmemiş, dikler. Öbür kadınlara göre çok çok üstünlüklerini benimsemişler. Kimseye bakmıyorlardı. Kadın olmak kör olmak değildir, çevreye kadın da bakar, bakılır çevreye... Kimin karısı olursa olsun, bakmalı... Bu kadınlarda onu görmedi Fevzi. Kimseyi görmüyor gözleri. Şu sünnet düğünü bile onların çok çok sevinçli olmasını sağlamamıştı. Aslında sevinçliymişler, mutluymuşlar havasındalar.

Fevzi'nin gözü kadınlardaydı ya korkuyordu. Burada, Kürtlerde, hele Necimoğullarında kadın her şeydi. İyi gözle bile bakılması kurşunları kuş gibi uçururdu. Fevzi içinden bir değerlendirmeye girişti. "Kadınlar sert, amansız erkekleri çok seviyor olmalı. Bak şu kadınlara, gözleri dünyayı görmüyor. Erkek yumuşak oldukça kadın gemi azıya alıyor. Bu kadınların hiçbir üzüntüleri yok, mutlu, umutlu, dik... Kim bile, ağanın karısı, kızı da ağa olmak zorunda mı? Belki böyle bir gösteri..."

Düğün evi, içi dışı kireçle boyanmış bir kal'a[19]. İçi askersiz. Güçsüz, boş bir kal'a. Şunca gürültüye, gümbürtüye, dışardaki helheleye karşın ıssız, sessiz bir kal'a. Partilerin, devletin ayakta tutmaya çalıştığı, gizli açık dayanak olduğu bir kal'a. Demokrasi buralarda, yıkıntıyı ayakta tutmak için körün değneği.

19. Kal'a: Kale. (y.h.n.)

Çöle Doğru

Derik'te ardı arkası kesilmez olaylar çatışmalı, vuruşmalı günler sürüp giderken öğretmenler, Fevzi, Derikli olup çıktılar. Alıştılar artık okulların tatil edilmesine, üç gün, on gün, yirmi gün sokağa çıkma yasaklarının konmasına. Günlerden bir gün Necimoğlu belediye başkanı olarak, yetkisini kullandı, Arif Özgen adında birinin belediye zabıta memurluğuna son verdi. Birçok neden ileri sürülmesine karşın, Arif Özgenler'in 1957 seçimlerinde CHP'yi desteklediği, Necimoğlu'nun belediye başkanı olmaması için elaltından çalıştığı bilinmekteydi. Bu nedenle görevine son verilmişti. Arif Özgen bunu bir onur işi saymıştı. Belediye memurluğu, bekçilik, okul kapıcılığı; Derik ve bütün doğuda, belki de bütün Anadolu'da çok önemli, yararlı, kırk yıl aransa bulunmaz bir işti. Arif Özgen'e göre bir onur işi sayılmakta ya onurdan önce bir

ekmek kapısının kapanmasıydı. Ailenin ölüme, kurşuna dizilmesiydi, yollanmasıydı. Arif Özgen gereken ne ise yapacaktı. Valilik katlarında, Danıştayda yasal yolları yürütürken Necimoğlu'nun da arkasını bırakmayacaktı. Necimoğlu isterse dağ olsun, Arif Özgen tek başına dağa karşı savaşacaktı. Yakınlarından, belki birkaç kaçakçı, yasa dışı davranışlardan suçlanmış, kesinlikle içeri girmesi gerekenleri topladı, üçer beşer verdi, gece, Necimoğlu'nun evini bastırdı. Ev basma işi, öyle çok korkunç bir olay da değildi. Necimoğullarının evi surlarla çevrili. Öyle ahım şahım sur olmasa da girilmez, içeri giren geri çıkamazdı. Çünkü onların elinde de tüfek var, alışkınlar, basılacaklarını bilirlerdi. Arif Özgen'den olmazsa şundan, şundan olmazsa bundan birkaç kurşun gelecekti. Bu nedenle aslında Nacimoğulları kıl ipin üstünde, sırat üstünde gün geçirirlerdi.

Arif Özgen'in eli tüfeklileri bir gece evi bastılar. Derik, çöl, karanlık gece yarıldı... Derik'in uykusu gece yarısında bölündü. Derik halkı bu sese, uykudan kalkmaya, vuruşmaya alışkındı. Çünkü vuruşma Derik'in renkli yanı. Bunlar olmasa değişmez günler, değişmez kışlar...

Jandarma yetersiz kaldı. Bütün Derik eli tüfekli. Sokaklar, Derik'in tek caddesi kurşunlarla sık sık öpüşüyordu. Küçük kuşlukta vuruşma bitti. Birkaç kişi ölünce hepsi kanıksadılar kanı, çekildiler. Böyle günlerde sokağa çıkma yasağı konur, okullar dağılırdı. Çünkü iki kesimden de çocuklar gelir okula. Birkaç ölüm olayı da çocuklar arasında görülmüştür. Bundan dolayı okullar kapanırdı.

Okulların kapanması iyi, dinlenirdi öğretmenler. Dinlenirdi ya Abdo'nun akrep yuvasında kitap yok okusunlar, defter yok yazsınlar. Para yok ki çekip gitsinler Diyarbakır'a. Diyarbakır'da Amerikalılar kadınla, kızla, içkiyle sarmaş dolaş! Dillere destan! En güzel kızlar, en güzel oteller, barlar, paralar... Adı bizim ülkemizdi, ille gerçek dile

getirilirse Fevzi'nin, öğretmenlerin şuralarda hiçbir şeyi yoktu. Bir lokma ekmek almaktan yoksundular, bir çay içmek zordu onlar için.

On gün okul yoktu. Öğretmenler, Fevzi kaldı bomboş. Bazı memurlar çekip gittiler Mardin'e, Diyarbakır'a. Onların parası vardı. Herbiri para alıyordu açıktan. Tarımcısı, sağlıkçısı, nüfusçusu, maliyecisi... Öğretmen kimden ne alacaktı? Kim ne verirdi öğretmene? Aylıkları yemeğe yetmez... Öyleyse kalacaksın on gün içerde, tutuklu.

Sokağa çıkma yasağının üstünden bir gün geçti. Ertesi gün kuşluk üstü, kapılarını bekçi çaldı. Fevzi, sıkkın sıkkın yatıyordu yatağının içinde. Boyacı çantasını karıştırıyordu. Remzi, Boyacı'yı korkutmak için:

"Bekçi oğlum" diye bağırdı.

Öğretmenlerin korkacak nesi vardı? Neye karışmışlardı ki korksunlar? Keşke bir suçları olsa da sürseler burdan diye umut besliyorlardı.

"Yapma ulan, doğru söyle inek" diyerek başını çantasının içinden çıkardı Boyacı.

Remzi cin, hemen çıktı:

"Sen kaçakları doldurur musun çantaya? Seni istiyor."

Boyacı'nın eli kolu yanına düştü:

"Etmeyin arkadaş, beni götürürlerse hepimizin adı çıkar. Şurdan birer çakmak alın cebinize koyun" diye yalvarmaya başladı.

Öbürlerinin bekledikleri çağrıydı. Boyacı'nın hiç açmadığı, aralayıp el yordamıyla yokladığı çanta ilgilerini çekerdi. Mahmut el attı çantaya:

"Çekil ulan, başımızı derde sokacaksın" dedi.

Açtı çantayı. Belki on çakmak. Üç dört dolmakalem, beş tane ışıklı, fosforlu gözlük...

Mahmut sordu:

"Doğru söylemezsen seni ele veririm, bunları alacak paran yok, hiç birimizde yok. Nerden aldın?"

Boyacı kızardı, bozardı:

"Sigara yakmak için çakmak aldım bazılarından, unutturduk, unuttum. Kalem de öyle, çocuklardan da kalmış... Çevrekler[20] de öyle, kahveden..."

Birer tane aldılar hepsi, ceplerine attılar. Kalem vermediler Fevzi'ye. "Senin var" dediler.

Bekçi bağırdı:

"Mellimler"[21] burdandır?

Fevzi Kürtçe karşılık verdi. Bildiğinden değil, iş olsun.

"Eree" dedi.

Bekçi sevindi, arka arkaya bir sürü Kürtçe:

"Dibe, meelime Fezo, dü çü, Kasro Gancuyi..."[22]

Fevzi güldü:

"Ben Kürtçe bilmem, şunu Türkçe anlat."

Bekçi de güldü:

"Ere[23] dedin de Kürtçe bildiğini sandım. Sen sonra bizim doğudansın, niye bilmez looo?"

"Bilmem."

"Meellim Fevzi vardır ya..."

"Vardır."

"Onu ister öğrencisi, götürür aha şu Gasro Ganco'ya. Girmesi yasaktır buralara. Aşahta bağların altında.."

Fevzi sevindi. Bulunmaz bir fırsattı.

Arkadaşlarına müjdeyi verdi.

Remzi çok sevinmedi ya en güzel sözü söyledi:

"Oğlum gülmek yok, lağlanmak[24] yok, öyle bir yemek yiyeceğim ki kırk gün karnım acıkmasın! Kemiklerim eridi, iliklerim boşaldı, yüz kırk lira!.."

Özcan sözünü kesti:

20. Çevrek: Tespih.
21. Miellim: Muallim: Öğretmen. (y.h.n.)
22. Dibe, mielim Feyzo, tu çûyî Qesra Qenco?: Olur, Fevzi Öğretmen, Kasr-ı Kanco'ya gittin mi?"(y.h.n.)
23. Erê: Evet. (y.h.n.)
24. Lağlanmak: Alay etmek, birinin yaptıklarını yineleyerek eğlenmek.

"Seni öğretmenlikten atmalı azizim, sen nankörsün! Üç lirasını ne yaptın? Yüz kırk üç değil mi senin aylığın?"

Boyacı kulaklandı, uyandı:

"Çakmakları, çevrekleri geri verin" dedi.

Hepsi sert karşıladılar. Vermediler. Yeni bir umuda yöneldi Boyacı, başka kazanç kapısı aradı:

"Şato'nun ağası, senin öğrencinin ağabeyi, belki birer armağan verir bize, değil mi ulen Fevzi?"

Remzi güldü:

"Oğlum Şato bizim gibi açları doyuracak, daha ne yapsın?"

Fevzi pek kulak asmadı bunlara, bekçiye seslendi:

"İyi ya dışarı çıkmak yasak, nasıl geçeceğiz?"

"Cenderme kumandanı bilir; dedik ona."

Jandarma komutanının oğlu da Fevzi'nin öğrencisiydi. Adı geçince işi yürümüştür, biliyordu bunu.

Köy Enstitüsü gocuklarını sırtlarına aldılar. Çıktılar. Issız, ıpıssız sokakları caddeyi geçtiler. Korkunç geliyordu ıssızlık. Her kapının ardında, her ağacın arkasında, her duvarın, taşın duldasında[25] sanki eli tüfekli biri az sonra onlara kurşun sıkacaktı. Ayak seslerinden ürküyorlardı. Daha doğrusu bunlar Fevzi'nin duygularıydı.

Özcan Remzi'yi dürterek "Necimoğlu bana tüfek versin, karnımı doyursun, kaçak Suriye kumaşından giyindirsin ben de onun ordusuna katılayım" dedi.

Remzi:

"Ben Arif Özgen'den olurum."

"Niyeymiş o?"

"Senin karşına çıkar, okulları tatil ettiririm..."

Mahmut birden güldü. Niye güldüğü anlaşılmadı. Kırmızı yüzü iyice kızardı, gözleri yaşardı, ağzından ses çıkmıyordu, boğulacak nerdeyse, elini dizine vuruyor,

25. Dulda: Yağmur, güneş, rüzgâr ve soğuğun etkisinden uzak, kuytu, korunaklı yer. (y.h.n.)

sonra Boyacı'ya. Remzi, Özcan ya anladılar ya da anlamadan, gülmeye katıldılar. Bekçi şaşırdı. Fevzi az çok anladı Mahmut'un niye güldüğünü. Mahmut da gülmesini yendi, derlendi, toplandı:

"İnek" dedi Remzi'ye, "İkide bir karşılıklı tüfek sıktırıp, doldurtacaksın jandarmayı Derik'e, Boyacı'nın kaçak mallarını yakalatacaksın değil mi?"

Boyacı bozuldu, şaşaladı. Aptal yerine mi konuyordu?

"Sahi ulan göbeller,[26] dedi, verin şu benim çakmak, çevrek nemi aldınızsa..."

Ekrem:

"Olanlar Boyacı'ya oldu, verelim" dedi.

Boyacı bunu gerçek sandı, içten sandı, yüzü güldü, umutlandı:

"Önce sen ver, dedi Mahmut'a, büyükleri sensin."

Mahmut bir iteledi Boyacı'yı.

Remzi'yle Özcan güle güle yerlere yattılar. Bu arada indiler bağlara. Jipe doluştular, vurdular çöle... Çöl; el ayası, sini. Ucu bucağı yok. Kasro Kanco uzaktan kartallanıyordu. Abdülaziz Dağları'nda karaltısı boy veriyordu. Kara, kapkara bir şato uzaktan. Çöldeki yalancı sisi delip çıkmış. Fevzi'ye Yelatan'daki günlerini getiriyordu. Ulgar'daki. Ağrı Dağı'nı seçerdi Sepetli'den, Topyolu'nun üstünden. Gelin duvağı gibi karlarla kaplı bir sivri, bulutları deler göğe yaslanırdı. Yağmurlu günlerde, dumanlı, sisli günlerde Yalnızçamlar, Gezekler, Mağlısalar böyleydi. Oralarda serinlik, kar, güven vardı. Buralarda yok. Nerden, kimden, nasıl geleceğini bilmediği bir kurşun şurada yolunu yarıda bıraktırabilirdi. Kimse de ne olduğunu sormazdı. Sonra oralarda yeşillik, yeşil ot, güzel Türkçe vardı. Kimse kimseyle kanlı bıçaklı değildi. Çok çok, kavgalı, sövmeli olurlardı, iki günlüğüne. Sürek, kurgu, yol küskünlüğü uzattırmazdı. Aslında gönül yık-

26. Göbel: Yaramaz çocuk, piç. (y.h.n.)

mak suçtu, günahtı Fevzi'nin dağlarında, bölgesinde. Buralarda çekip çekip adam öldürmek işten bile değildi, su içmek gibi hiçbir önem taşımıyordu.

Fevzi:

"Şu köy neresi" dedi şoföre.

"Hocem orası ayıptır lo, diyemem."

"Köy adı ayıp mı olur canım" deyiver.

"Ahmet Ağa söylesin, ben söyleyemem" dedi şoför gülerek.

"Ahmet Türk ses etmedi," güldü. Sonra sertleşti ağalık damarıyla:

"Söyle söyle. Ben öğretmenimden utanırım..."

Şoför diretemedi Ahmet Türk'e. Ne de olsa küçük bir ağa.

"Orasıdır, köyün adı Dırfıs."

Mahmut başladı gülmeye. Yolda güldüğünün üç katı, beş katı. Mahmut hep böyleydi, kendisi doyanacak güler sonra söylerdi. Kimse tadında gülemezdi bu yüzden. Şimdi gene öyle. Gülmeler arasında:

" Dırfıs mı, Dırfıs mı" demeye başladı.

Şoför güldü:

"Duji gurmanci lo" dedi Mahmut'a[27]...

Mahmut ses etmedi, güldü. Neden sonra şoför açıkladı köyün adını. Dırfıs,[28] "sesli ve sessiz ossuruk" demekmiş. Artık tut tutabilirsen Remzi'yle Özcan'ı. Şevki de katıldı. Öğrenci Ahmet bozuk. Fevzi önemsemedi. Az ilerdeki bir köyü sordu. Orasının adı daha gülünçmüş. Köyün adı Merekeri. Yani "eşeğin kocası" demekmiş. Bunun öyküsünü anlattı şoför. Bir adamı yakalamışlar eşekle... Adını ordan almış... Hepsi de Kasro Kanco'ya bağlı köylermiş, Abdürrahim Türk'ün köyleri.

---

27. Tu jî Kurmancî lo!: Sen de Kurmanc'sın. (Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşanlara Kurmanc denir.) (y.h.n.)

28. Dırfıs: Tirfis: Tırfıs: Tir (Sesli), fis (sessiz) kelimelerinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. (y.h.n.)

Kasro Kanco

Jip şatoya yanaştı, indiler. Abdürrahim Türk karşıladı. Yanında çokça adam vardı. Uzun beyaz giyimli, etekli, egalli Kürtler. Kara kara bıyıkları yakışmış yüzlerine. Sert görünüşlüler. Dağ adamını sert derler, korkunç derler, acımasız derler. Yanlış bu. Dağ adamlarını iyi bilirdi Fevzi. Güçsüz, ezik, beli bükük, boynu eğik, yumuşak, yardım dilenir bir görünümleri vardır. Dağlılar güleçtir, her şeye gülerler. Çöl adamları öyle değildi. Her biri bir put. Anıt. Taş. Gülmeleri, söylemeleri, davranışları, görünüşleri oldukça sert. Öğretmenlerin, Fevzi'nin elini sıktılar. Türkçe bilmedikleri belli:

"Serime, serçavama,"[29] dediler hepsi, "keyfe hoşette,"[30] dediler.

29. Ser serê me, ser çavê me: Başım gözüm üstüne. (y.h.n.)
30. Kêfa te xweş e?: Keyfin iyi midir? (y.h.n.)

Fevzi'nin korkusu kuşkusu Özcan'la Remzi'nin burada da gülmeyi sürdürmeleriydi. Çok kötü olurdu. Çöl ağası, çölün kartalı, kolunun altındaki adamlar yanında küçük düşerdi gülmelerden. Onu Fevzi de önemsemeliydi. Saygı göstermeliydi Abdürrahim'e. Yoksa Fevzi için kötü olurdu. Öğrencisine, "Senin öğretmenini adam bildik çağırdık" diyecekti. Çağırdığına caygın[31] olacaktı. Söylese Remzi'ye, Özcan'a, işi iyice karıştırırlardı. Söylemedi. Öyledir, istediğiniz bir şeyi açık açık söylediniz mi, tersi olur hep. "Sakın gülmeyiniz!" dediğinizde, çok kişi gülmesi yokken gülmeye başlar.

Çok iyi. İkisinde de gülmeler gitmiş, şaşkın bir yüz vardı. Şatoya ağzı açık bakıyorlardı. Onları yokladıktan sonra Fevzi de şatoyu süzmeye başladı.

Şato, dümdüz çölün ortasında. Şatodan başka tek bir yükselti, tek bir çıkıntı yoktu. Çok aşağıda, Suriye sınırları içinde Abdülaziz Dağları, yukarıda, çok yukarıda Toroslar. Bulut gibi, duman gibi seçiliyorlardı. Çölde kartal yuvası mı, arslan yuvası mı demeliydi bu şatoya? Açık açık görünen şatonun, çöle tek başına buyruk olduğuydu. Köylüler, şatonun askerleri, öğretmenleri önemsemediler. İlkokul öğretmeninin önemsizliğini ne çabuk öğrenmişlerdi? Bir savcı, bir partili, bir onbaşı, bir çavuş olsaydı şurada, altlarına yaparlardı. Onlar öğretmenleri önemsemediler ya Fevzi'ye ilginç geldiler. Hepsi bir örnek giyimdi. Uzun etek; beyaz bezden, beyaz bir çarşaf, ipekten, bir egal, sonra kaçak, iri yakalı Suriye malı ceket. Ayaklarında kundura, kara kundura hepsinde. Ellerinde çevrek kiminin, kiminin elinde sigara, kaçak tütün, Hasankeyf tütünü, Suriye kâğıdıyla içiyorlardı. Oralarda çok ünlüydü ikisi. Duman arkasında seçilen, iri, kemikli yüzler, kara bıyıklar, kara gözler, egalin açık bıraktığı yüzde kara

31. Caygın: Dönek, pişman. (y.h.n.)

yaralar. Öğretmenlerle ilgilenen yoktu. Her Kürt kendi havasındaydı. Ağalık kesiminden biri buyruk veriyorsa hepsi birden kıpırdıyor, "Başım gözüm üstüne" diyerek elini göğsüne bastırıyor, erler gibi, erbaşlar gibi...

"Beli, serimi, ser çavamı" diyorlar Abdürrahim'e.

"Öyledir, hay hay, başım gözüm..." gibi değişmez sözlerdi ağızlarındaki. Buncağız Kürtçeyi Fevzi sezinliyordu. Aslında önemli bir dil sayılmazdı Kürtçe. Davranışlarla anlam kazanıyor sözler.

Şato iç içe iki surla çevriliydi. Biri asıl sur, ana sur. Şatoyu çevreleyen büyük sur. Öbürü yapının kendisi. Yerden beş adam boyunca pencere, çıkıntı, açıklık, gedik yoktu. Dümdüz duvar. Hiç kimse, hiçbir gereç bu şatoya tutunamazdı. Yapı, kendi kendinin kalesi gibiydi. Şatonun iç kesimi bir yana, dışı bile ilginçti, ürkünçtü. Kara taştan yapılmıştı. Torosların granit taşı. Yontulmuş, ince taraktan geçirilmişti. Taşlar birbirine öyle bir kaynamıştı ya da kaynatılmıştı ki... Horasan harç, çöl sıcağı, Ermeni yeteneği, Kürtlerin bitmez tükenmez kaba, acı güçleri bir araya gelmişti, anıtlaşmıştı. Şato bir çala, Rusların Kars, Ardahan, Sarıkamış bölgelerindeki yapılarını andırıyordu.

Dış surlarda savunma, siperlenme yerleri vardı. İç yüzeyde saklanma, gizlenme yerleri, girintileri vardı. Surların bir yerinde ikinci bir kapı vardı. Bu kapı hiç kapanmazdı. Bu kapıdan şatoya giriş yoktu. Bu kapı dost düşman herkese açıktı. Kapıdan sur içine dalınca iç içe odalar, yığılmış yataklar, mangallar, cezveler, el güğümleri, yiyecekler, taş dolaplar, keçe kilim serili bölmeler görünüyordu. Buraya Kasro Kanco'nun düşmanları bile gelip konaklardı. Çölde bunalan, yolda kalan, aç kalan, gecelemek isteyenler buraya gelirdi. Yatar, kalır, yer içerdi. Küçük bir taş delikten eksik olanlar istenirdi, verilirdi. Kürt ağalığının yüceliği sayılırdı böylesi konukluk.

Akşam karanlığı basmadan şatonun giriş kapısı kapanırdı. Kancolular bile şatoya giremezdi. Gece yarısı şatoya gelmek zorunda kalan Kancolar, ikinci bölmede yatar, sabahlardı.

Şatonun içi, dışa göre daha da ilginç, daha da korkunçtu. Büyük odalara serilmiş keçelerin bir ucu noktalaşıyordu ötelerde. Odanın duvarları birbirine kavuşuyordu, öyle büyük, öyle uzundu odalar. Odadaki mangalın üstüne iki kişilik yatak sığardı. Mangalın üstündeki cezvenin arkasına iki kişi saklanabilirdi. Odada kırık, dökük, masa sandalye şu bu yoktu. Bütün varlık bir mangal, bir büyük cezve, üç tane orta boy cezve. Uç uca eklenerek iki yakayı kapatan keçeler, yastıklar. Bunun dışında hiçbir şey yoktu. Dümdüz duvarlar, dümdüz keçeler, yastıklar. Sıralanmış, diz üstü çökmüş, bağdaş kurmuş Kürtler durmadan sigara içiyordu.

Özcan bir ara kalktı. Büyük cezvenin arkasına geçti. Remzi'ye ses verdi:

"Beni bul bakalım oğlum" dedi.

Özcan'ın saklandığı yer belliydi. Dümdüz odada başka nereye saklanabilirdi? Remzi de biliyordu; işin oyunu, eğlencesi gerekti onlara:

"Ses ver oğlum, çölde saklandın" dedi.

Gerçekten cezve Özcan'ı öyle sakladı ki tırnağının ucu bile görünmüyordu. Remzi'yle Özcan'ın bu saklambaç oyunu Fevzi'yi utandırdı. Odada oturanların hiçbirinin Türkçe bilmeyişi, Türkçe bilen Abdürrahim'le kardeşi Ahmet Türk'ün ortalarda olmayışına sevindi. Kürtler tütün tabakalarını çıkardılar, keçelerin üstüne koydular. Çakmakları da çıkardılar. Sigara sarmaya başladılar. Kaçak kâğıdı parmaklarının arasında oluklayan, üstüne tütün basar basmaz kaydırıyor tabakayı. Bir kişinin malı değildi tabaka; ortak mal. Sıra sıra adamlar ancak bir tabaka bitince öbürünü çıkarıyorlardı. Biten tabakayı

sahibinin önüne sürüyorlardı. Mahmutla Özcan da sigara sardı. İkisi de beceremedi. Kâğıdı yırttılar, bir daha aldılar, tütünü döktüler. Uzun etekli egallilerden biri Kürtçe birkaç söz söyledi:

"Bi sekine bi sekine gura, meellime" dediler[32]

Tokaç gibi sigara uzattılar Özcan'a.

Özcan, Fevzi'ye sordu:

"Bunlar ağızlarıyla ıslattılar. İçmesem ayıp mı?"

Mahmut yakmıştı bile, belki kendini savunmak, belki de töreyi ortaya koymak için atıldı:

"Hadi ulan! Ateş; tükrüğü de mikrobu da öldürür, yak ayıptır oğlum, bunlar Kürt! Haa, senin Ege'nin sinekleri değil..."

Özcan istemeye istemeye yaktı, daha sonra unuttu, birkaç sigara içti arka arkaya. Boyacı'yla Şevki kendileri sardılar. Ekrem, sigarasını çıkardı, ordan yaktı.

Özcan:

"Bu sigara hepsinden iyi, sar bak" dedi Ekrem'e.

Ekrem de sardı. Hepsi dumanlandı.

Özcan:

"Fevzi, ulan şu tütünden bize vermezler mi azıcık" dedi. Mahmut da Fevzi de susmasını söylediler. Kürtler kulaklandı. Kürtler öyle uyanıklar ki iyilik yapmalarını önleyecek davranışı hemen seziyorlardı. Özcan'ın sigarayı göstere göstere söz edişinden, "kes, sus" diye kızgınlığından anladılar bir şeyler. Dayattılar:

"Çi be, çi be meellime?[33]"

Mahmut anlarmış, bilirmiş Kürtçe. Sezdirmezdi, söylemezdi. Orda da söylemedi ya gülmeye başladı azıcık.

Şevki Kürtlere döndü:

"Muallim Özcan tütün istiyor, çok sevmiş, tütünü çok çok çok sevmiş de..."

32. Bisekine, bisekine! Mielim e: Hele dur, hele dur öğretmen... (y.h.n.)
33. Çi dibê, çi dibê, mielim?: Ne diyor, ne diyor öğretmen? (y.h.n.)

Türkçe sözlerin üstüne basmakla, bir daha bir daha söylemekle Kürtlere bir şey anlatacağını sanıyordu.

Egalliler:

"Çi, çi, çi!?"

Mahmut kızdı Şevki'ye:

Doğru dürüst ders anlatamazsın, gelmiş burada söz anlatıyorsun. Kes, dedi. Sonra adamlara döndü:

"Dibe meellim Özcan, baş beji tütün baş beji..."[34]

"Cavette hor cavette hor looo.."[35]

Sevindiler. "Gözünü seveyim senin, sen bizdensin!" dediler Mahmut'a. Mahmut güldü. Fevzi de öbürleri de güldüler. Ondan sonra anlaşma kolay oldu. İlle Mahmut'un adı Kürt kaldı. Özcan da parasız tütün aldı bir kilo kadar. Kimseye vermedi daha sonra. Mahmut istediğinde sarabiliyordu...

Genco Şatosu kara taştan yapılmıştı. İçi dışı taş. Çokça odası, aralığı, kara taştan basamak basamak çıkakları[36] vardı. Çıkaklar gide gide karanlığa doğru yönelir. Bu karanlık yer şatonun en güvenilir, en sağlam, top patlasa yıkılmayacak bölmesine varır. Çok kalın duvarlıdır şato. Yerden üç beş adam boyu yüksekliğe dek ışık için bile delik olmayan şatoda, belli yükseklikten sonra mazgal delikleri yer yer göz kırpar karanlığa. Savunma, gerekirse yaklaşan kimseye kurşun yağdırmak için sıra mazgallar en üsttedir. Şato çatısızdır. Dümdüz. Çatının çevresi bir adam boyu duvarla yükseltilmiştir savunma gereği. Kuzeyde, ta uzakta Toros Dağları üstünden bir saldırı söz konusu olamazdı. Şatonun yapıldığı yıllarda kullanılan silâhların hiçbiri bu şatoya yıkım olamazdı.

34. Dibe mielim Özcan, baş be jî, tûtin baş be jî...: Tamam Özcan Hoca, iyi de olabilir, tütün iyi de olabilir... (y.h.n.)

35. Çavê te bixwim, çavê te bixwim, lo...: Gözünü seveyim, gözünü seveyim senin... (y.h.n.)

36. Çıkak: Merdiven.

Şatodan, taa tepeden bir kuyu yolu iner çölün bağrına, yerin karnına girer. Su kapları; kulaç kulaç, belki yüz kırk kulaç iple Mezopotamya çölünün altından; cayır cayır yanan, bir damla su yokluğundan böceklerin bile kaçtığı çölün ortasından buz gibi soğuk su çıkarır. Karanlığa inen kovanın, yankısı ürkünçtür. Sarkıtılan ip, gider gider gider. Neden sonra su sesi gelir. Su serinliği vurur sıcak yüzüne insanın. Şatonun içi de serindi. Sıcakla gölge arasındaki taş duvarlar, metrelerle ölçülen kalınlıklar serinliği korur.

Kuyudan çıkarıp su içtiler.

Remzi:

"Özcan, açlıktan öleceğim oğul, gel gidip kervan odasına oturalım kendi kendimize yiyip içip gidelim. Buraya su içmeye, taş duvarlar arasında dolaşmaya mı geldik" dedi.

Remzi'nin konuşmasından Abdürrahim bir şeyler sezinledi:

"Yoruldunuz mu? Yoruldunuzsa oturalım. Ben sandım..."

Sözünü kesti Fevzi:

"Daha gezilecek yeri varsa gezelim, dedi, yorulanlar varsın otursunlar."

Ekrem, Remzi, Özcan, Şevki, Boyacı kaldılar. Mahmut -belki utanma belasına- Fevzi'yle dolaştı.

Şatonun en ilginç bölümüne girdiler. Abdürrahim'in yatak odası. Altı, üstü, kapısı, yapısı, kapı tokmağı, yataklıklar, dolaplar, oturma yerleri taş. İnanılmaz gibi gelir insana. Bir adam boyu, otuz santim kalınlığı, bir metre eni olan bazalt bir taşın elini yüzünü düzeltmişler. İki baştan iki çıkıntı yapmışlar. Bu çıkıntıları yuvarlaklaştırmışlar. Alt üst taş eşiklere açılan yuvalara çıkıntı, yumruluk oturtulmuş. Selimiye'de, eğilmeyi, depremi kontrol için giriş kapısının iki yanındaki oynak direkler gibi.

Kocaman taş kapı kapandığında, arkadan bacak kalınlığında sürgü taşı, gene kapının arkasında açılmış bir yuvadan, süve taşında[37] açılan bir deliğe girmektedir. Kilidi, tutacak yerleri, elceği[38] taş. Şatonun en kara gününde; en sıkışık gününde bu kapının kapatılmasıyla arkada kalanlar kurtarıyor paçayı. Bu odayı açmanın, yıkmanın, bozmanın, yakmanın yolu yoktur. Bu odaya saklananları aç koymak belki bir korku olabilir. Şato sanki bir gölün yüzünde. Derinliklerden su çıkıyor... Taş oyma dolaplar, yüklükler, yiyecek saklama yerleri var. Abdürrahim burada eşiyle oturdu, konuştu. Fevzi kalktı kapıyı kapattı. Kolay kapanıyordu. Açılması zorca. Şatonun bütünü gibi bu oda da çok büyük taşlardan yapılmıştı. Abdürrahimlerin soyunu koruyan, sürüp getiren oda. Çöl imparatorluğunun payitahtı.

37. Söve taşı: Sütun, payanda, kilit taşı. (y.h.n.)
38. Elcek: Kapının tutacak yeri. (y.h.n.)

Sığıntı

Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesi, gelişmesi, komşularıyla ardı arkası gelmez didişmelere girişmesi çöl insanını oldukça sarsmıştır. Gelen yağmalamış, giden yağmalamış. Bu kesimde yaşayan Kürt boyları bakmışlar ki bunun arkası yok. Her gelen anamızı ağlatıyor. Ağalarına baş vurmuşlar. Durumu açmışlar. Ağa da biliyor. Onun da boğazına çıkmış. Kolları sıvamışlar. Kolları sıvamışlar ya çölde, kara çadırlarda, keçi kılından yapılan yurtlarda oturan Kürtler nasıl bir şato yapacaklar ki kendilerini güven altına alsınlar? Bunu önce kolay sanmışlar. Şatonun belki yirmi kilometre uzağında kalan Toros Dağları'nın, 1919 metre yükseklikteki Karacadağ tepesinde kara taş kırmışlar. Sonrasında da bu işin çok zor olduğunu anlamışlar, caymışlar. Çölün Kürtleri caymış ya ağa caymamış. Baskı yapmaya kalkışmış. Halk buna

da karşı çıkacak olmuş diyorlar. Fevzi'ye kalırsa yanlış. Halk yılgınlık, bıkkınlık gösterebilir. Bunu ağa sezebilir. Halkın ağaya karşı gelmesi söz konusu olur mu?

Abdürrahim'in en büyük dedesi Osmanlı İmparatorlarına baş vurarak beylik dilemiş. Beylik verilirse gereken borcu, isteği yerine getireceğini belirtmiş. Osmanlı bu isteğe dünden hazırdır: Beylik verilmiş. Gerekirse -halkın en küçük kıpırdanışına karşı- yardım edeceğini de bildirmiş Osmanlı. Büyük dede, ilkin şato işini ele almış. Osmanlıların yardımıyla, Ermeni ustaların yeteneğiyle. Birkaç usta Karacadağ'ın taş ocaklarında çıkarma, kırma işiyle uğraşmışlar. Karacadağ'ın tepesinden çıkarılan taşlar, insanların bitişik düzende yan yana gelmesiyle elden ele, koldan kola iletilmiş çöle. Bunca taşın, hele bunca büyük taşın, çöl sıcağında, Karacadağ'dan inip yerine konmasına karşılık, binlerce insan ölüp gitmiştir. Bir bakıma şatonun altından çıkan suyun bu insanların kanı olduğunu söylemek geliyordu içinden Fevzi öğretmenin.

Şatoyu yaptıran çok genç bir ağaymış. Adı Genç Hüseyin. Kürtçedeki her sözün sonuna eklenen "o" seslisi bu adın arkasına gelerek "Hüseyin Genco" diye söylenmiş. Daha sonra, şato ortaya çıkınca da Hüseyin Genco'nun şatosu anlamına Kasro Genco, Kasro Kanco denmiş. Necimoğlu aşireti, Rutanlılar Kanco adına takılırlar. Bu adın Hüseyin'e yakıştığını söylerler. "Kancık" sözünün Kürtçe söylenişi anlamına getirirler. Derler ki: "Eğer korkak biri olmasaydı böyle bir kasr yapmazdı. Orasının asıl adı Kasro Kanco'dur." Oysa, Kanco adı "kancık" anlamına gelmez.

Suriye, Mısır, İran, Osmanlı çatışmaları, bölgesel beylik ve aşiret çatışmaları, böyle bir şatonun varlığını gerekli kılmıştır. Özellikle Osmanlı yönetim düzeni bu şatoyu yaratmıştır. Mertlikleriyle, gözü karalıklarıyla tanınan Kürtlerin, Kürt ağasının, aşiret başkanının Kanco adıyla

anılması, hele hele Derik dolaylarına hiç yakışmaz. "Hüseyno Genco", onun soyu, çölde çok büyük bir insanlık örneği yaratmışlar, öyle anılırlar, öyle bilinirler. Gencoların can düşmanı Rutanlılar bile, gerçeği dile getirirlerdi. Fevzi'ye Genco'lar için en olumlu sözleri de Rutanlılar söylemişlerdi.

Şato'nun üstüne çıkıp çöle bakılınca, Osmanlı İmparatorluk düzeninin yaşamakta olduğu açık açık görülür. Göz alabildiğine açılıp giden topraklar, çöl şatonundur, Abdürrahimlerindir. Atlar yılkı yılkı dolaşır. Koyunlar sürü sürü. Ekili tarlalar, küçük küçük köyler, her biri sınırsız topraklar üstünde... Derik taa uzaklarda yiter gider. Bir dağın dibine sığınmıştır. Burada Cumhuriyet'in bir sığıntı, Osmanlı düzeninin başat olduğu, canlılık gösterdiği çivi gibi batardı Fevzi'nin gözüne.

Topçu Devrimi

Atatürk Cumhuriyeti kurulur. Yurt toprakları üstündeki bütün kurumlar, beylikler, özel kurumlar, ne var ne yok Ankara'ya bağlanır, Ankara'yı tanır, Atatürk'ü bilir, öğrenir. Öğretmen Fevzi'ye bütün öğretimi boyunca böyle anlatılmıştır, böyle öğretilmiştir. "Vak'a nüvis"lerin[39] yazdığı devrim, kurtuluş tarihleri böyle diyordu.

Kasro Kanco, Atatürk'ü tanımaz, baş eğmez Ankara'ya. Yıl 1925'tir. Ankara, Atatürk, Kasro Kanco'nun dikbaşlılığını öğrenir öğrenmez bir bölük jandarma çıkartır Mardin'den. Jandarma, Kasro Kanco'yu kuşatır. Askerler şatoyu iyice bilemezler. Ne içini, ne dışını. Kuşatma sonunda görülür ki kırık dökük piyade tüfekleriyle şato kırk yıl

39. Vak'a-nüvis: Osmanlı İmparatorluğu devrinde, zamanın hâdiselerini kaydetmekle vazifeli olan resmi devlet tarihçisi. (y.h.n.)

kuşatılsa kılı kıpırdamaz. Ankara'ya bildirilir durum. Ankara, durumu gene kavrayamadığı için bir tabur çıkartılır Mardin'den. Hepsi gene piyade tüfekli. Sonuç gene yok. Şato, saltanatını sürdürmektedir. Sonunda Diyarbakır'dan kalkan bir topçu birliği, Karacadağ tepesine üslenir. Bu kez şatoya salık[40] ulaştırılır. "Bildiğiniz gibi değil durum, cayın direngenlikten" denir. Şato, böyle buyrukları bekliyordur, kesinlikle de "hayır" diyecektir. Der. Aracılar durumu daha bir açık anlatırlar şatoya, Kürtlere. Kürtler "la" demiş, "lo" demezler. Atatürk, şatoya, top güllelerinin savrulmasını buyurur. Birkaç mermiden biri Kasro Kanco'nun, çöle bakan mazgallarından birini parçalar. Bir gedik açılır. Şatonun içindekiler topun gücünü anlar:

"Ere ere, beşe lo, Kemalo başo" derler.[41]

İşte, şatonun görüp gördüğü devrim budur. Birkaç topçu erin devrimidir. Onun dışında, Atatürk'ten, devrimlerden iz bulmak olanağı yoktur. Bir de şatodakilere verilen soyadı. Atatürk, Kancolara "Türk" soyadını verir. "Türk oldunuz!" denir. Hani, kadın şirret mi şirrettir, adını melek koymuşuz, onun gibi. Kuşkusuz, bugün, bu çağda, soy sop, ırk, kan birliği savunulacak, tutunulacak nitelik, bağ değildir. İlle, Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran, Osman Bey'in Karakeçili aşiretinden olduğu bilinmektedir. Karakeçili aşireti, Anadolu'da, daha çok Doğu Anadolu'da en yaygın aşiret. Yerel koşullar, çağın gerekleri, etnik yapıyı çok çok değiştirmiş, birçok aşiretten salt bir ad kalmıştır bugün. Eğer, devrimin izi, Kasro Kanco'nun bir kara taşında, bir de soyad olarak kalmasaydı, Kancolar da böyle olabilirdi, eriyebilirdi, Rutanlılar da ulusal varlık içinde yok olabilirdi. Olayların bugünkü yüzü, rengi, içeriği daha başka olurdu. Şato "Ere, beşe, Kemalo başo" demiş, gene eski yaşamını, süreğini sürdürmüştür.

40. Salık: Bir olgu ile ilgili ulaştırılan bilgi, haber. (y.h.n.)

41. Erê erê, baş e. Kemalo baş e: Evet evet, iyidir, Kemal iyidir. (y.h.n.)

Devrimlerin hiçbir etkisi buralara gelmemiştir. Çöle tapu kesilmemiştir. Devlet; çölü, Hüseyno Genco'nun torunlarına, Osmanlı tapusuyla, olduğu gibi bırakmıştır. Devlet tapusuna, devlet adına bir işlem görmemiştir çöl. Oysa tapuların ele alınışı, 1935 yılıdır. Tapu kesimi 1937 yılındadır. Atatürk'ün ölümünden bir yıl önce dağıtım yapılmıştır. Çöle niçin ayak atılmadığı düşündürücüdür. Bugün çöl, bir büyük kaynar kazan, bir büyük tutsaklık, kölelik, ağalık ortamıysa gözü yumukluk 1935 yılından kalmadır. Üç beş ağanın elindeki çöl, köyler, köylüler istenildiğinde satışa çıkarılmaktadır. Bağımsız bir devlet gibidir çöl.

"Köyler, köylüler satılıktır!" demek çarpıcı bir açıklama değildir. Günlük gazeteler, devlet radyosu bile bunu sık sık söyler, duyurur, yazar. İlle bazı olaylar vardı ki Fevzi'nin tanık olduğu, bunlar, kişiyi bir devletin varlığında adamakıllı kuşkuya düşürürdü.

Fevzi, bir düğüne, Haramili Ahmet Ağa'nın ağzıyla çağrılmıştı. Boz, kara, yakasız cüppelerin altındaki kaçak ceketli, başları egalli Kürt ağaları sıralanmıştı keçelerin üstünde. Arkaya doğru uzanıp giden keçelerde Kürtler vardı sıradan. Kara bıyıklı, yalın, esmer yüzlü Kürt gençleri vardı daha gerilerde. Kahve mirrelerin[42] içildiği, kaçak tütünlerin sarıldığı odada sessizlik vardı, saygı vardı. Oğlan babası, Kürt ağası ortaya çıktı. Açık, kıllı göğsünde mertlik esintisi, korkusuzluk. Belki canalıcıya meydan okuyan bir yapı:

"Oğlum Memo'ya, Korkan Aşireti Reisi Musağa'nın kızını helallığa almak isterim. Yüz pare köyümün kırkını başlık olarak vermişem, talakıma üç taş atarım..."[43]

42. Mirre: Mırra: Arap coğrafyasına özgü, birkaç kez demlenerek hazırlanan acı kahve. Çok acı ve koyu olması nedeniyle küçük fincanlarda içilir. (y.h.n.)

43. Talaka üç taş atmak: Evli bir erkeğin eline üç çakıl taşı alıp karısına üç kere "boş"sun derken her seferinde bir çakıl taşını atma olayına gönderme yapılıyor. "Eğer 'şu olay şöyle olmazsa' eşim boşanmış sayılsın" gibi. (y.h.n.)

Böylece, şunca yıldır Alo Ağa'nın kanadının altında, kolunun altında ezilen, emeği sömürülen köylüler, bu kez Musağa'nın kölesi olmuşlardı. Atıyla, itiyle, eviyle, damıyla, taşıyla, erkeğiyle, dişisiyle... Yeni ağayı istemeyenler, beğenmeyenler yorganlarını sırtlayıp çıkacaklardı. Bu konu açık açık görüşülmüş, yeni ağa, kız babası "Benim istemediğim köylülerin çıkarılması işini de Alo Ağa yapacaktır" demişti. Alo Ağa da "Babalarının toprağıdır, damıdır? Niçin çıkmazlar? Ben çıkarır onları. Jenderme vardır..." diye konuşmuştu.

Gerçekten, hemen ertesi gün, kırk köyün belki yarısında oturanlar yorganlarını sırtlamışlardı. Kimi Suriye'ye geçmişti, kimi bir başka ağanın kanadının altına sığınmıştı. Buralarda, köyü, köylüyü koruyacak devlet yoktu. Sığınacak kapı değildi devlet bu çölde. Suriye'yi biliyor, kendi devletini bilmiyordu köylü, güvenmiyordu.

Abdürrahim aydın biriydi. Yılda birkaç kez Avrupa'ya ayak atıyordu. Görgüsü vardı. İnsanlık duyguları yüksekti. CHP'nin Mardin'deki kal'asıydı. 1950'den bu yana CHP, Mardin'den bir tek milletvekili çıkarıyorsa, bu kazançta, Abdürrahim'in payı büyüktü. Belki tek başına etkendi. Abdürrahim'in çok sayıda köyü vardı, sayısı gittikçe de artıyordu. Köy, sağlam oy demekti. Türkiye demokrasisi nasıl demokrasiyse, seçmen kendi dilediğine değil, ağanın istediğine oy veriyordu. Abdürrahim'in köyleri de bu ölçünün en kesin belirtisiydi. Bu yüzden CHP Abdürrahim'i hep bünyesinde tutmuş, topraklarına, oyununa dokunmamıştı. Kollayıcısı bile olmuştu. Düşünce, uygulama yönünden Abdürrahim, CHP ile karşıt biri değildi. Aslında CHP'nin eski yapısı, tarihsel, sosyal zorunluluk nedenleriyle, aydınlardan, yüksek bürokratlardan, eşraftan ayandan, ağalardan oluşmaktaydı. DP 1950'de çoğunluk alınca, bir çok ağa CHP'den ayrılmıştı. DP ağalar kal'ası olmuştu. CHP bu kez "DP ağalık düzeninin savu-

nucusudur!" demeye başlamıştı. Oysa, CHP, eski yapısıyla, ağalık düzeninin savunuculuğunu kimseye kaptırmamıştı. Ecevit'in, yenileme çabalarından önce CHP çürük bir ağaçtı. Osmanlı yönetiminin diktiği çürük çınarlar, içi boş... CHP içinde Murat Suyu'na sahip olanlar, denize, göle, denizdeki balıklara sahip olanlar vardı. Bunların tipik örnekleri Diyadin'de, Pazar'da İmranlı'da vardı, Kangal'da.

Şato'nun içinde hızlı hızlı dolaşırken, Fevzi bunları düşünüyordu. Ara sıra Mahmut, Fevzi'ye dümsük[44] atıyordu. Ne demek istediği belliydi: "Hadi ulan, açlıktan öldük. Kitap mı yazacaksın?" diyordu. Öğretmen arkadaşlarının bu takılmaları yerindeydi. Fevzi'de, bitmez tükenmez bir öğrenme, sorma, kulak kabartma hastalığı vardı. Hepsi kızardı Fevzi'ye. Onlar gibi Fevzi de kızardı kendine, sorardı "Kitap mı yazacağım?" derdi.

Ucu bucağı seçilmez odaya girdiklerinde, öbürleri birer küçük karaltı olarak görünüyorlardı. Odanın yarısına varanacak, kimin nerede olduğu, oturduğu seçilmiyordu. Fevzi, harman gibi mangalın üstündeki büyük cezvenin yanına yaklaştığında, Özcan'ı bağdaş kurmuş, kırk keçili Kürt ağası gibi oturur gördü. Hasankeyf tütünü içiyordu. İyi saramamıştı sigarayı. Bir yandan açılmış kâğıt. Tütünler saikım saçak. Çekiyor çekiyor, ağzına duman gelmiyordu. Sigarayı iki eliyle tuttu. Açıklığı kapatınca boru gibi duman çıkardı burnundan. Kürt ağası postuna bürünmüştü. Keçelere serilmiş Kürtler, Özcan'a bir şeyler mi diyorlardı? Özcan da Kürtçe karşılıklar veriyordu:

"Di be, mu go, beşe..."[45] gibi sözler geveliyor Kürtçe. Eğleniyordu. Belki Remzi'yi eğlendiriyordu. Belki de yaradılışının onda fışkırttığı bulunmaz bir yetenek. Her

44. Dümsük: Birine gizlice vurulan dirsek. (y.h.n.)
45. Dibe, mi go baş e: Olur, iyidir dedim. (y.h.n.)

şeyden, her olaydan, her sıkıntıdan gülecek bir yan bulmak. Yüzünde bir gülme, bir mutluluk...

Remzi, Kürtçelere bozuluyor:

"Oğlum, Muğla'da Kürdün adı bilinmez. Boğazlıyan hep Kürttür. Sus, ben konuşayım" diyor.

Özcan, Remzi'ye sövüyor. Remzi de aslında çok güldürücü biri. İlle Kürtçeyi kıvıracak yeteneği yok. Yapısı belki andırıyordu Kürtleri. En çok Kürde benzeyen Fevzi'ydi. Gene de Remzi birkaç Kürtçe yuvarladı. Mahmut bir göz ağarttı:

"Sus ulan, Türkçeyi çok konuşmuş, kalmış Kürtçe" dedi. Remzi'nin Mahmut'a karşı dişi kesmezdi. Sustu. Özcan, Abdürrahim'e yer verdi. Abdürrahim oturmadı, geri gitti, çıktı odadan.

"Siz biraz Kürtçe öğrenin, hemen geliyorum" dedi.

Odaya serilmiş Kürtlere bir şeyler söyledi Abdürrahim. Mahmut anlamış, dinlemiş, müjdeyi verdi:

"Hadi oğlum Boyacı, gözün aydın, koyunlar kızartılıyormuş, bol bol yiyeceksin, sana göre bir hazırlık" dedi.

Boyacı sevindi:

"Sahi mi ulen" dedi. Gözlerini açа açа, yüksek yüksek konuştu.

Mahmut, sık sık azarladığı Boyacı'yı bir daha azarladı:

"Sahi mi ne demek? Ayıptır, öyle anlaştırma, bunlar Kürt ille senden anlayışlıdır. Hiç mi et yemedin?"

Boyacı alttan aldı:

"Ulen göbel, geldik geleli hangimiz doyasıya et yedik? Bir lahmacundan başka karnımıza et girdi mi?"

Mahmut gerçeğin dile gelmesinden daha bir sıkıldı. Belki de kendi kendinden utandı:

"Anladık ulan, sana açıkla diyen oldu mu?"

Mahmut'un kızgınlığını Remzi iyice artırdı:

"Sus ulan oğlum, Mahmut doyası et yiyecek. Korkusu var, kötü bir anlam verirler de etten olur..."

Mahmut bir tekme vurdu Remzi'ye. Keçelere serilmiş Kürtler güldüler. Bir şeyler söylediler. Mahmut da gülünce Remzi dayattı:

"Ne dediler ne dediler?"

"Ne diyecekler oğlum" dedi Mahmut, "Bacak kadar boyun var, vursun vursun, bu küçük azgın, büyük muallim onun babası sayılır" dediler.

Daha sonra Mahmut Kürtlerle bir konuşmaya daldı, bir sohbete. Ekrem, Özcan, Boyacı, Remzi oynamaya başladılar. Düpedüz oyun. Mangalın altına saklanıyorlar, odanın öte başına gidiyorlar. Fevzi, Mahmutla Kürtleri dinliyordu. Şevki sigara içiyordu. Böyle sigara içen insan az olur. İç ha iç! Sanki, Şevki'nin görevi sigara içmektir. Ardı arkası kesilmez içmesinin. Çok az konuşur, sesi çok az duyulur. "Ha ha ha" diyerek güler. Bir elinde sigara dudağına gider gelir. Keçeye yumulmuş sigara içiyor, Hasankeyf'le keyf çatıyor.

Mahmut, köylülere soruyor, onlar, açık açık, birbirine söz düşürmeden karşılık veriyorlardı. Fevzi de Mahmut'a soruyordu:

"Ne diyorlar, ne diyorlar?"

"Oğlum yeteneğin varsa konuş, kendin sor, anla. Bana ne" diye kızdı Mahmut.

Fevzi'nin yalvarmaları etki etmedi Mahmut'a. Mahmut da Sivas'ın Kürdü, Zaza Kürt. Kürt damarı tutmuştur. İlle şatonun Kürtleri Mahmut'u sıkıştırdılar:

"Çi go çi go muallim?"[46]

Mahmut:

"Oğlum başımı patlattın. Senin ne istediğini soruyorlar. Söyle ne istiyorsan açıklayayım bunlara, düşsünler yakamdan."

Fevzi fırsatı yakaladı:

46. Çi go, mielim çi go?: Ne dedi, ne dedi, öğretmen? (y.h.n.)

"Mahmut, bak şunları sor: Burada oturanlar, Abdürrahim'e kan bağıyla bağlılar mı? Yakını mıdırlar? Niçin burada otururlar? Nerede çalışırlar, ne iş yaparlar? Aralarında askerlik yapan var mı? Hangi köydendirler? Bir de sezdirme, çaktırma da ağadan, ağalıktan çektiklerini dile getirt. Eğer Türk ailesinin yakını yoksa. İşte, ona göre ha!.."

Mahmut gene caydı, kızdı:

"Hadi ulan sen de... Ben senin avukatın mıyım? Bunca soruya kafa mı dayanır? Kendin sor."

Kürtler, Fevzi'nin aralıksız sorularını ilgiyle karşıladılar. Tek bir söz anladıkları yoktu üstelik. Fevzi için birtakım sözler ettiler kendi aralarında:

"Budur Ahmedo Ağa'nın muallimi, başe başe..."

Fevzi sevindi. Şatonun içinde en geniş yer tutan Fevzi öğretmendi. Öbürlerinin şatoya gelişinin nedeni de Fevzi'ydi. Ağanın öğretmeni olmak!.. İkinci sınıfın 128 numaralı Ahmet Türk'ün eviydi şato, öğrencisinin.

Mahmut, önce karşı çıkmıştı soruların çokluğuna ya azar azar sormaya başladı. Onca kişi, birbirinden çekinerek, korka korka, koynuna söyler gibi karşılık vermesi gerekirken, hiç de öyle bir durum yoktu görünürde. Fevzi korkuyordu, köylülerin yok yere, kendi yüzünden bir gecede sürülüp gideceklerini düşlüyordu, düşünüyordu. O yüzden Mahmut'a sık sık "Aman ha, iyi becer, kimsenin sürülmesini istemem!" diyordu. İlle köylüler, Kürtler korkusuzdular. Alabildiğine hızlı gidiyorlardı. Ne Kürtler susuyordu ne Mahmut. Fevzi, bir an önce, bazı şeyleri anlamak istiyordu. Mahmut susacağa benzemiyordu. Gemi azıya almıştı. Neden sonra hızını kesti:

"Oğlum hapı yuttun sen. Bunlar senin aradığın kimseler değil. Hepsi çok iyiymiş. Ağalarını çok seviyorlar, sayıyorlar. Türk devletini değil, Abdürrahim'i tanıyorlar.

Kıtlıkta, yoklukta, parasızlıkta hep ağalarının yardımını görürlermiş. Bankalar varmış, Kemalo'nun para dağıtan bankaları bunlara para vermezmiş, bir kuruş bile almamışlar bu günecek."

Mahmut, bu sözlerin arkasından güldü. Oysa güleceği yerde üzülmeliydi en azından. Kızarık yüzünü gösterdikten sonra:

"Bu dangalaklar sanıyorlar ki banka parayı gelene gidene dağıtıyor. Bizim bölgenin Kürtleri uyanık. Bunlar daha 'cahiliye' devrinde" dedi.

Mahmut'un, sesini kısarak, gülerek söylediklerini Kürtler sanki anladılar. Mahmut'a dönüp dönüp sordular bir şeyler. Mahmut geçiştirdi. Sonra Fevzi'ye döndü:

"Bunların kimileri başka ağaların kolunun altından kaçıp Abdürrahim'e sığınmışlar. Necimoğlu'ndan kaçanlar da varmış. Buralarda kimin hangi ağadan kaçıp kimin kanadı altına sığındığı söylenmezmiş, saklanırmış. Abdürrahim'in babasını çok beğeniyorlar. Çok büyük ağaymış. Kimsenin ne canını yakmış ne de kimseyi darda koymuş. Ne bileyim oğlum, yeter be! Öldük yahu! Aç ayı oynamaz. Söyle öğrencine de ağana da iki lokma yiyecek getirsin. Ne bu be? Soluğumuz koktu" dedi.

Fevzi:

"Mahmut" dedi, "Sor bakalım, doğduklarından öldükleri günecek buyruk altındalar, bir yaşam boyu askerlik demek. Güzel mi böyle kulluk, kölelik?"

Mahmut öbür arkadaşlarını da yargısına katmak için o yana bu yana dönerek söylendi:

"Ulan oğlum, geldin Allah'ın dağından, oldun bana sosyolog. Hazır bol yere gelmişsin, söyle getirsinler, et, kavurma... Ye iç keyfine bak" diye kızdı.

Mahmut böyle dedi ya konuşmayı, yardımı severdi. Duramaz. Bu sözün arkasından Kürtlere yöneleceği bel-

liydi. Kürtler de Mahmut'u sıkıştırdılar Fevzi'nin soruları için. Mahmut Kürtlere yöneldi. Kürtler de bütün çölün, bütün ağalık kapısının kulları, köleleri için konuştular dense yanlış olmazdı:

"Kemale Türko, ev kiye?..[47] Kemal'dir, Türklerdir, her kimse bizi çalıştırsın, geçimimizi sağlasın, onun kapısının kulu, kölesi olalım. Bizim için de sürünmekten kurtulmak, ekmek bulmak... Abdürrahim olmasa acımızdan ölürüz çölün ortasında. Susuzluktan ölürüz. Devletin karakolu, polisi, memuru bizi öldürür. O kapılarda bizim işimiz askıda kalır, kim kurtarır bizi, işimizi kim yapar? Askerlik işimizi bile Abdürrahim yapar..."

Bu sözler bitmeden, biri bağırdı. Fevzi korktu. Abdürrahim'in ağzının tadını kaçıracağını sandı. Bağıran adam ayağa kalktı:

"Hele bi sekine lo... Ev bıkın askero!"[48]

Uzun uzun konuştu. Hep Kürtçe. Hiçbir şey anlamadı öğretmenler. Bağırıyor, elini kolunu sallıyor. Elinde tüfek olsa birilerinin alnına sıkacak sanki. Bağırtkan adam konuştukça, keçelerde kıpırdayan Kürtler:

"Ere valleh! Baş beji, Hûda vekil bi baş beji..."[49]

Fevzi buncağız onaylamayı anlıyordu. "Çok iyi diyor, Allah için doğru söyler, evet evet... Hepsi doğru, Kur'an'ın ortasından söz ediyor" anlamına tümden onaylama... Bağıran adamın ne söylediğini anlama olanağı yok, çok keskin bir Kürtçe. Fevzi iyice korktu. "Abdürrahim bizi adam bildi çağırdı, şimdi ortalığı yıkıp gideceğiz" diyordu içinden.

47. Kemalê Tirk! Ew kî ye?: Türk Kemal! O kimdir? (y.h.n.)
48. Hela bisekine lo!.. Ev ê eskerîyê bikin!: Dur hele be! Bunlar mı askerlik yapacak! (y.h.n.)
49. Erê Weleh! Baş dibêje, Xwedê wekîl baş dibêje.: He vallah! İyi diyor, Allah vekil iyi diyor... (y.h.n.)

Fevzi bu ara Mahmut'a baktı. Mahmut kıpkırmızı. Belli ki çok önemli sözler ediyor bağırtkan Kürt. Fevzi konuşmayı kesmek istedi:

"Mahmut söyle bu salak adama, ben ters bir söz etmedim. Ne istiyor? Dan dun ötmesin, yeter" dedi.

Mahmut, kırmızı yüzü, kızarık, ıslak gülüşünü gösterdi:

"Sus hele oğlum, dedi, bu inek hepimizi Suriye'ye sürdürecek."

Fevzi'nin içine kor doldu. Üstüne çöken korkuyu öbür Kürtler sezinlediler mi?

"De bese, de be se lo,"[50] dediler bağırana.

Bağırtkan Kürt güçlükle oturtuldu. Kürt oturur oturmaz Mahmut sözü aldı:

"Askerlik yapmış İstanbul'da. Boşuna yaptığını söylüyor. 'Niye yaptım, diyor? Neyi, kimi bekledim,' diyor? Bir karış toprağı yokmuş. 'Askere alınacaklara elindeki tapuya, malına, maralına baksınlar, öyle alsınlar,' diyor. Askerlikte çok çalışmış. Tekirdağ'a giden yolun altında, hep deniz doldurmuş, deniz evi yapmış. Karılar çimermiş denizde. Bu salak da hizmet ettiğine yanıyor... 'Boşuna' diyor. Ellerini uzattı gösterdi ya elleri çatlak çatlak olmuş. Eline tüfek vermemişler, kürek vermişler. Bundan böyle askere gidenleri caydıracakmış, oğlu büyüyünce askere yollamayacakmış. 'Kimin korunacak malı varsa, onlar gitsin askere..' Ne bileyim bir sürü zart zurt, cart curt."

Bu sözler yeni değildi. Fevzi bunları Rutanlılardan da dinlemişti. Necimoğlu'nun kolunun altındakiler de böyle öneriler ileri sürüyorlardı. Böylesi gerçek bir öneriye, acı da olsa, yasalara aykırı da olsa katılmamak elde değildi. Derik'in içindeki Rutanlıların bile her türlü işini Necimoğlu yaptırırdı. Necimoğlu'nun bilgisi dışında hiçbir

50. De bes e, de bes e, lo!: Yeter artık, yeter artık, be! (y.h.n.)

memur herhangi bir işlem yapamazdı. Yargı, evlenme, tarla, tapu, askerlik işi bile Necimoğlu'suz yürümezdi, olmazdı. Devlet; Kürtleri, Deriklileri karşısına almıyordu. Karakol, polis, jandarma Necimoğlu'nun eli tüfeklileri sayılıyordu zaten.

Rutanlıların alışveriş işini bile Necimoğlu düzenlerdi. Kimin kızının kimin oğluna verileceğini, başlığı, çeyizi, çeyiz alınacak dükkânı Necimoğlu bilirdi, söylerdi. Kendisi direkt ortaya çıkmazdı. Adamları aracılığıyla olurdu bu işler. Bütün çöl insanının, bütün Güney'in, belki bütün Türkiye'nin, Türk yurttaşı sayılanların işleri aracılıkla yürümüyor muydu? Ankara en büyük aracı değil miydi?

Kahve Mirre

Karınları acıktıkça azmaları, oynamaları biten Remzi'yle Özcan pek üzgün duruyorlardı. Bu üzgünlük kimsenin gözüne batmıyordu. Abdürrahim de ortalarda yoktu. Keçelere yan gelip yatan Kürtler, kalkıp namaz kıldılar. Öğle namazını dört rekât kılıyorlar Kürtler. Sünnet, münnet kılmazlar. Şafii mezhebince[51] sünnetler gereksizdir, önemsizdir. Dört rekât farzı bile öyle çabuk kıldılar ki kaşla göz arasında. Oysa, çok din adamı "namazı yıl gibi, abdesti yel gibi" derler. "Eh" dedi Fevzi içinden, "Bu Kürtler adam olur, bu keskin kılıcın ağzını ki körletmişler."

Remzi bir ara Özcan'ı dümsükledi; bir şey demek istiyordu.

51. Şafiî Mezhebi: Bir İslam dini fıkıh mezhebidir. İmam-ı Şafiî'nin kendi usulüne göre şer'i delillerden çıkardığı hükümlere ve gösterdiği yola denir. Mardin ve çevresindeki çoğu Kürt aşiretin mezhebi şafiî'dir. (y.h.n.)

Özcan:

"Ayıptır yahu kalkın bir namaz kılalım" dedi.

Remzi'yi kızdırmak, eğlencelik bir konu çıkarmak istiyordu. Bu çağrıdan en çok ürken Şevki oldu:

"Özcan Bey, bırak bu namaz abdest işini! Şakası bile olmaz bunun, canım sıkılır."

Mahmut da sıkışmış belli ki. Gözlerini kızarttı, kızdı Özcan'a.

"Sen biliyor musun oğlum, öğle kaç rekât?"

Özcan gülmeye çalıştı. Zor bir soruydu Mahmut'unki.

"Kaç olursa olsun, artık eksik helal ederiz Tanrı'ya" gibi sözlerle geçiştirmek istedi.

Remzi sözün arkasını bırakmadı:

"Söyle oğlum kaç rekât, söyle haydi?"

Özcan sıkıştı, gerçeği de saklamadı:

"Ben biliyorum. Babam öğretmişti. Sen söyle bakayım kaç rekât?"

Remzi kaçamak yol buldu:

"Söyleyim de öğren ha, yağma mı var?"

Özcan:

"Seni kızılbaş,[52]" dedi Remzi'ye.

"Kızılbaş sensin" dedi Remzi, "Ben biliyorum on üç."

Mahmut kızdı:

"Ulan inekler, siz kızılbaşlar kadar oldunuz mu? Onların el kadar çocuğu bilir öğlenin kaç rekât olduğunu."

"Bilirler, ille kılmazlar" dedi Remzi.

"Onlar sizin gibi enayi değil" dedi Mahmut da.

Remzi:

"Mahmut sen kızılbaşsın oğul" dedi.

52. Kızılbaş: Türkmenlerin bâzı bâtınî-Şiî inançlarını kendi eski inanç ve gelenekleriyle birleştirmelerinden ortaya çıkan Kızılbaşlık inanışını benimseyen kimse. Sunni inanç temsilcileri tarafından "İslâmî emirlere uymayan, ahlâkça dürüst olmayan" anlamında aşağılama sözü olarak da kullanılır. (y.h.n.)

Mahmut kızardı, kızdı, Remzi'ye bir tekme vurdu:

"Senin gibi karabaş olacağıma, kızılbaş olayım daha iyi."

Remzi gücenecek, alınacak, sövecek biri değildi:

"Kızma oğlum, sen kızılbaş olmak istemiyorsan, ben olurum. Pazarören'de[53] kimse namazın adını ağzına almazdı. Hepimiz kızılbaş sayılırdık."

Mahmut güldü, yüzündeki gerginlik gitti:

"Daha ne zırlıyorsunuz namaz diye..."

Özcan:

"Yere alnını mı koyuyorlar? Kıçları dikiliyor havaya" dedi güldü.

Mahmut bu söz üstüne güle güle bayıldı. Özcan'ın namazı dile dolamasına sevindi. Namaz üstüne eğlence sürerken, odanın arkasından, yedi sekiz kişinin, ağır bir yükü, bir şeyi, güçlükle taşıyarak ilerledikleri seçildi. Belleri iki kat. Hepsi çok korktular. Ayakları uğursuz mu gelmişti? Kim kimi öldürmüştü? Onlar Derik'ten ölüm korkusu, kokusu içinden kaçmışlardı. Demek oturdukları odanın içine gelmişti ölüm... Solukları kesildi. Mangalın yanına yaklaşana kadar seçemediler neyin nesi olduğunu. Soluksuz baktılar. Mangalı geçtikten, oda yarılandıktan sonra anlaşıldı. Büyük bir sini, öyle büyük ki çevresine dört kişi dizilmiş, daha dört kişi de el uzatabilir aralıklardan. Dağ gibi pirinç pilavı. Karacadağ'ın pirinci değil, kendisi siniye yerleşmiş sanki. Üstünde, hiç bozulmadan, parçalanmadan kızartılmış bir koyun. Dersin ki bir kayanın, dağın tepesine atmaca konmuş. Arkadan bir sini daha, bir daha, bir daha... Beş koyun beş sininin üstünde. Odada seksen doksan kişi vardı. On kişi öğretmenlere katıldı. Diğerleri öbür sinilerin çevresini sardılar. Bir süre herkes bekledi Abdürrahim'in gelmesi-

53. Pazarören: 1950'li yıllarda Kayseri'de eğitim veren bir Köy Enstitüsü.

ni. Abdürrahim içeri girdi. Kimse yerinden kıpırdamadı. Dolu sofra en üstünüymüş. Fevzi'nin yanına oturan Abdürrahim:

"Sizi epey aç beklettik. Buyrun" diye Fevzi'ye söyledi.

Fevzi; yaşça, bedence, boyca, en büyükleri Mahmut'a söyledi. Mahmut başlamak istedi. Arkadan "Bismillah" sesleri duyuldu. Mahmut'un eli hazır, başlayacak, ne kaşık var, ne çatal.

Abdürrahim anladı durumu:

"Derik lokantasında değilsiniz, Kürtlerin şatosunda, Kasro Kanco'dasınız. Bizim gibi yiyeceksiniz" diyerek uzandı.

Pilavın, yemeğin nasıl yeneceğini gösterdi. Serçe parmak avcun alt kısmına kıvrılıp, delik tıkacı işini yapacak. Öbür parmaklar huninin çevresini, çevre duvarını ayaklandıracak, el; bir çeşit külah huni biçimine girecek. Baş parmak açık duracak, pilavı avucun içine dolduracak. Dolu avuç ağza götürülüp "Üfffp" edilerek yenecek. Bir gülümseme geldi geçti hepsinin yüzünden. Remzi, Özcan kim bile ne eğlencelik sözler bulmuşlardır. Şevki patlıyordur kızgınlıktan. Hepsi şaşkın az çok. Remzi'yle Özcan hemen alıştı. Öbürleri de yürüdüler arkadan, insan kendi öz yapısıyla ilgili durumlara çok çabuk uyum sağlar. Boyacı, Fevzi, Mahmut gittikçe uzmanlaştılar. Güçlük çeken Şevki oldu. Ekrem bile Şevki'den ilerdeydi.

Az sonra et parçalandı. Yırtıcı hayvanlarla insanlar arasında büyük bir yakınlık olduğu anlaşılıyordu. Kocaman beş koyun bir solukta yok oldu, Karacadağ gibi pilavlar eridi gitti. Sanki arkalarından atlı geliyordu uzanan ellerin. Kaç kaç vardı sanki. Öğretmenler bile göz kırpmadan yiyordu. Ne yapsınlar millî eğitim hiç bir zaman öğretmenleri doyurmamıştı, doyurmayacaktı. Onlar da ister istemez bir ağanın kapısında doyacaklardı.

Kimse el yıkamadı. Herkes sigara sarmaya başladı. Fevzi su bekledi. Abdürrahim'e söyledi bile. Mahmut kızdı bu isteğe:

"Ulan oğlum sanki köylü değilsin. Her yemekten sonra el mi yıkıyordun? Ne çabuk efendi oldun?"

"Bunlar da öğrensin el yıkamanın gerektiğini" dedi Fevzi.

"Hadi ulan!.. Sen eğitim öğretimini yerine getir de... Bir dönüş el yıkayacaksın, onlar da seni görüp öğrenecekler! Çölde adamlar bir yudum içecek su bulamıyorlar, sen keyfine bak."

Abdürrahim su getirtti. Öbürleri, Mahmut bile el yıkadı. Sigaralar dumanlandı. Şevki yıkıldı keçenin üstüne. Tütünü emziriyor. Kendi başına içiyor, keyfine kimseyi ortak etmiyordu.

Harman gibi siniler kalktıktan sonra, yatak yeri mangalın üstündeki Hacı Bektaş kara kazanından da büyük cezveden, el güğümlerinden iri cezvelere kahve bölündü. Üç kişi eline üç güğüm aldı. Biri öğretmenlerden başladı, diğer ikisi odanın iki yanına doğru açıldılar. Her üç dağıtıcının elinde, bir tabak içinde, oldukça küçük, kulpsuz fincan. Önüne geldikleri kişiye, kulpsuz fincanın dibinde bir yudum kahve sunuyorlar. Tek yudumda kafaya dikilen fincan tık diye dağıtıcının elindeki tabağın içine konuyor. Öbürüne... Böylece yüz kişi üç fincanla kahveyi bir solukta içmiş oldular.

Aradan bir zaman geçti, şurdan burdan küçük bir konuşma... Abdürrahim:

"Kahve mirre" dedi.

Dağıtım başladı. Birkaç kez içtiler kahve mirreyi. Fevzi, kahve mirre sözünü duyunca, Selim Telliağaoğlu'nun gazetelere geçen bir olayını andı. Selim Telliağaoğlu, okur yazarlığı bile olmayan, tek bir Türkçe söz bilmeyen DP milletvekiliydi. Bir gece görüşmesinde mecliste uyumuş-

tu. Sabah erken, silip süpürmeye gelen odacılar sıraların arasında bulmuşlardı onu. Selim Telliağaoğlu uyanır uyanmaz "kahve mirre" diye bağırmıştı. Derikliler bu olayı anlatır anlatır gülerlerdi. Meğer Telliağaoğlu'nun düşlerini süsleyen, uykularını besleyen kahve mirre işte, şu acı kahveymiş. Hiç de güzel değilmiş.

Yezidin Kızı

Derik'te, Fevzi'nin kulağına gelmişti. Birkaç Deriklinin, "Kurt" diye tanınan birinin kızdığı kimselere: "Seni şu aşağı Yezit köylerine sürgün edeceğim!" dediğini duymuştu. Karşılık olarak "Eh bir Yezit kızı dünyaya bedeldir, iyilik edersin" derlermiş... Bunun dışında, Yezidilerin[54] tavus kuşuna taptıklarını duymuştu Fevzi. Bunları düşününce Abdürrahim'e sordu:

"Yezit köyleri çok uzak mı? Derik'te duyardım da ilgimi çekerdi" dedi.

"Uzak değil, çok isterseniz araba sizi götürsün, getirsin.

54. Yezidi: Ezidi: Yezdanilik ya da Yazidilik "Melekler Mezhebi" olarak da bilinir. Yezidi inanışında Tanrı kendi özünden Meleké Tawis è yaratmış ve dünyayı yaratma işini ona vererek geri çekilmiştir. Yezidilerde yedi sayısı kutsaldır. Baş melek Tawis'in ve yardımcı altı meleğin kötülüklerden koruduğuna inanılır. Yezidiler Kürtçe konuşan etnodinsel bir topluluktur. (y.h.n.)

Gelmişken görünüz. Ordan Derik'e çıkarsınız" diye kolaylık gösterdi Abdürrahim.

Fevzi sevincini saklayamadı. Ayağa kalktı, elini uzattı:

"Biz öyleyse hemen gidelim. Tanrı varını korusun, biz azalttık, Tanrı çoğaltsın" dedi.

Özcan birkaç söz etti:

"Ağam ne yalan söyleyelim, biz ağaları sevmeyiz. İlle siz bize daha başka, daha yakın geldiniz. Eğer tanımadığımız bütün ağalar sizin gibiyse, hepsine saygılar bizden..."

Jip çölün tozunu kaldırdı. Az sonra öğretmenler şatoya el salladılar. Tepesiz, engelsiz, denizden daha korkunç bir düzlüğe, dipsizliğe gömüldüler. Arabanın, çölde boğulup kalan sesinden başka gürültü yoktu. Hepsi susmuştu. Fevzi, 'İnsan denizden çok çölde boğulur' diye geçirdi içinden. Yer yer ekinler boy vermişti. Tozlu, kumlu, dikenli bir çöl. Uçsuz, bucaksız... Tarlalar gittikçe seyrekleşiyordu. Bir tek ağaç, bir çalı yoktu. Issız, ıpıssız bir çöl. Bitip tükenmez bir çöl. Burası kimin? Türkiye Cumhuriyeti'nin mi? Niçin olsun? Neden Türkiye sınırları içindedir? Fevzi içlendi: "Neden bizim? Ne yapmışız bu çöle? Ayak basmamışız. Kulakların çınlasın Albay Gürer, topçu bir yeri döver, düşmandan ayıklar ille oraya piyade ayak basmazsa sizin değildir" derdi. "Piyade toprağa ökçe vuracak, onunla gerdeğe girecek" derdi. 'Bizim ne piyademiz ne de topçumuz ayak basmış bu çöle. Karacadağ'dan atılan tek bir top sesinin gürültüsü çoktan erimiş, unutulmuş uğultusu. Burası, Etiler kadar, Mısırlılar kadar bizim olmamış. Büyük İskender bile bizden daha çok hakka sahip buralarda...'

Fevzi böyle düşünüp içlenirken, Remzi arkadan ilk çıkışı yaptı:

"Geldik mi ulan babanın köyüne?"

Fevzi ağzını açmadan, toparlanmadan Şevki konuştu:

"Ha ha ha, iki lokma et yedik, onu da silkeleye silkeleye erittiniz, birkaç gün doygun kalırdık... Hay sizin..."

Küçük bir tepecik belirdi önlerinde. Yeşillik bir yer, bir vaha. Tepeciği tepeleyince bir köye girdiler. Yolları bakımlı, içi çölle uyuşmayan, güzelce bir köy. Araba, badanalı bir evin önünde durdu.

"İşte köyün ağası Bişar'ın evi" dedi şoför.

"Hay bunların da inancını, ırkını, ulusunu..." dedi Mahmut, "Bunlarda da mı ağalık var?"

Araba durunca, içerden bir adam çıktı. Uzun etekli, egalli eli bastonlu, uzunca çene sakallı biri. Şoför, Kürtçe bir şeyler söyleyerek yaklaştı adama, elini sıktı, saygılıca. Sonra Fevzi'yi gösterdi. Fevzi'nin öğrencisi Ahmet Türk'ün adı geçti, "muallimi..." dendi. Bişar Ağa canlandı, adım attı, el uzattı Fevzi'ye. Mahmut, ilkin kendi elinin sıkılmayışına kızdı, iğneledi:

"Oğlum, bir ağanın öğretmeni oldun diye bütün çöl tanıyacak seni. Nerdeyse Nabukadnazar[55] ayağa kalkacak önünde."

Remzi:

"Baban bu mu" dedi.

Sonra sırayla el sıktılar. Pencereli, temiz, güzel bir odaya alındılar. İşlemeli küçük yastıklarla süslenmişti oda. Yastıklarda tavus kuşları, uzun uzun, çiğ renkli ipliklerle işlenmiş kuyruklar yastığa sığmıyordu. Anadolu'nun en orta kesiminde, en dağ köyünde görülen yastıklar, işlemeler. Oralardan alınmış, Bişar Ağa'nın odasına konmuştu sanki.

Oda tertemiz. Ne Kürt köylerine ne de Türk, Ermeni köylerine karşı tutulur, öyle temiz. Temizliği büyük bir

55. Nabukadnazar: Mezopotamya'da krallık yapmış ünlü bir devlet adamı.

inanç sayan İslâm, Hanefî[56] köylerinde böylesi bir aklık, paklık bulunur mu?

Özcan bu görünümü dile getirdi:

"Fevzi Hoca" dedi, "Bak görüyor musun? İslâmlık hep ters işliyor. Doğruluk ister, doğruluk yapılmaz eğrilik yapılır, temizlik ister, izini bulamayız..."

Remzi takıldı:

"Özcan sen Yezit ol" dedi.

"Ne var ağam yani, inançlar da kişiye yararlı olmak için değil mi? Bana temizliği Yezitlik öğretecekse, olurum."

Takılmaları kahve mirre kestirdi. Kahve, kaçak sigara içtiler. Şevki'nin gözleri açıldı:

"Ha ha, Yezidî sigarasından sonra, bir de Yezidî kızı olsa" dedi.

Boyacı'nın gözü halılarda, duvarda asılı Suriye halılarında:

"Ulen Fevzi, senin ağan Abdürrahim vermedi bir şey, bari Bişar Ağa birer tane küçük halı versin" dedi.

Özcan, Boyacı'yı, parmağına dolamak istedi:

"Fevzi Hoca söylesin ağam, o söylemesini bilir. İyi ki dile getirdin, buradan da mı boş gidelim" dedi.

Boyacı'nın ayağı yer tuttu:

"Ulen oğlum, hadi söyle. Yoksa halının birini çeker alırım. Yezit malı İslâma helaldir, Peygamberimiz söylemiş, Kur'an söylemiş..."

Şoför birden elini ağzına götürdü, susmalarını söyledi. Ara sıra Bişar Ağa odaya girip çıkıyordu. Meğer Bişar Ağa Türkçe bilirmiş. Sözler tartılmaya başladı.

Az sonra karpuz kestiler. Dilim dilim sunuldu. Karpuzu, ayakları takunyalı, uzun devrik donlu, saçları belik belik, belki on beş örüklü, uzun boylu, güzel bir kız kesti, dağıttı. Yaşı çok çok on beş, on yedi. Bu yaş, çöl için

56. Hanefilik: İslam dininin Sünni mezheplerinden biri. İsmini, kurucusu Ebû Hanife'den alır. (y.h.n.)

büyük sayılır. Kızlar, erkekler erken tanır kendini. Güneyde, Kürtlerde on iki, on üç yaş evlilik çağıdır. Ortada dolaşan Yezit kızı çoktan aşmış sayılmalı çağını. Fevzi, Yezit kızını iyice süzdü. Elden ele dolaşan, duvar diplerinde satılan âşık kitapları vardır, Kerem ile Aslı, Âşık Garip ile Şahsenem... Tıpkı onların kapaklarını süsleyen kızlara benziyordu. Takunyayı süsleyen çıplak ayaklar ne güzeldi? Her yanıyla, her yönüyle güzeldi Yezidî kızı. Boy bos fidan gibi.

Karpuzu ağzında eritirken:

"Bişar Ağa" dedi Fevzi, "Bu karpuzu nerede, nasıl saklıyorsunuz böyle soğuk?"

"Kuyulara sarkıtıyoruz, kuyu soğuk tutar."

Fevzi, karpuzla sözü açıp asıl soruya yaklaşıyordu:

"Karpuzu kuyuda saklarsınız ya bu kızı nerede saklıyorsunuz böyle? Çağı da geçiyor çöl için, neden evlendirmiyorsunuz?"

Bişar Ağa beklenmedik bir soruymuş gibi irkildi, sertçe:

"Gevre" dedi.

Fevzi duraladı, "Vay anasını, neden sordum" diye üzüldü. Bişar Ağaya ses vermedi, bocaladı.

Mahmut gözlerini kızarttı:

"Oğlum soru soruyorsun, karşılığını alınca da susuyorsun? Eğer anlağın[57] yoksa ağzını kapa. Bişar Ağa diyor ki 'Gevre için mi sordun' söylesene!"

Fevzi:

"Canım ben kız için sordum."

Mahmut iyice parladı:

"İyi ya oğlum, kızın adı Gevre."

Fevzi neden sonra anladı, aldırmadı Mahmut'un kızmasına:

57. Anlak: Anlama gücü.

"Evet evet, Bişar Ağa kızınız için sordum" dedi geçten geç.

Bişar Ağa:

"Kızımın gönlü kimi çeker ona gider. Çekmedi kimseyi. Bizde karışmak yok, sizde var mı" dedi.

Bu sözün arkasından Remzi'nin tekmesi Fevzi'ye ulaştı, alttan alttan, usulca: "Bana iste, ben alayım şunu, bana versinler" demek istiyordu.

Dışarı çıktılar. Köyü bir baştan bir başa dolaştılar. Bakımlı, çeperli, çevrili evler, süprülmüş sokaklar, ak badanalı evler, sürü sürü tavus kuşları çöplüklerde. İrili ufaklı, tekli, çiftli hörgüç yüklü develer ötelerde. Gerisi bir Türk köyü, Kürt köyü, Ermeni köyü sanki. Ne olacaktı? İnsan, insandı; Yezidîlik neden ürkünç, gülünç, aşağılık gelsin bize.

Köyün kadını kızı kimseden kaçmıyor. Kaç göç yok. Giyimleri iyi, renkli, süslü. Çölün diğer kesimindeki kadınlar, boynunda kravat olanlardan kaçardı. Öğretmenlerin boyunlarında, iki buçuk liralık da olsa kravat vardı oysa.

Köyde okul yoktu. Hepsi askere gidiyorlardı. Kendilerinin Türk olduklarını söylüyorlardı. Toprak, hayvan, ev bark sahibiydiler hepsi. Abdürrahim'le Bişar Ağa iyi görüşürlermiş. Saklanmasına karşın, aralarında kan bağı olduğunu bile söyleyenler vardı. Ara sıra, yurt dışına birlikte çıktığı olmuş Abdürrahim'le Bişar Ağa'nın.

Namert Köprüsü

Anadolu'nun, Anadolu insanının gözünden yaş akıtan öyküler, destanlar vardır. Bunlardan biri "Âşık Garip" adını taşır. Âşık Garip, Tiflis'ten kalkar Halep'e gelir. Yedi yıl çalışır. Kazanacak, sevgilisinin, yavuklusunun babasının isteğini yerine getirecektir. Âşık Garip'in yol arkadaşı, can yoldaşı Şahvelet'tir. Şahvelet, Âşık Garip'in yavuklusu Şahsenem'i içten içe sevmektedir. Böyle bir çatal sevgiyle, içten düşman, dıştan dost olarak yola çıkarlar. Şahvelet, Âşık Garip'in gömleğini çalar. Çölde bir kuş vurur. Kanını gömleğe sürer, Tiflis'e döner. Şahsenem'e gösterir, "Senin Garip öldü, işte kanlı gömleği, kurt kuş yedi onu" der.

Şahvelet'le Âşık Garip bu çölden, buralardan birlikte geçerler. Âşık Garip'in adı yaşamaz da buralarda, Şahvelet'in adı yaşar. Arkadaşı düşmanı, kötülük yolunu

seçenler, o yıllarda bile el üstünde tutulurmuş. O yüzden olacak, çölü yarıp geçen bir su vardır, Fırat kollarından biridir, adı: Şahvelet Suyu'dur. Üstünde Şahvelet Köprüsü. Köprüye yaklaştıklarında şoför sözünü bitirmişti. Fevzi köprüyü görür görmez arabadan indi. Köprünün üstünden geçmedi. Remzilerin eğlenmesine, takılmasına aldırmadı:

"Oğlum, dediler, biz keven gölgesine mi yatıyoruz, sen mi Namert Köprüsü'nden geçmiyorsun?"

Fevzi, azalmış, kara kara taşları yer yer çıkmış dereden atlayarak geçerken, gelmiş geçmiş karşılaştırması yaptı içinden:

"Şahveletler, kötüler, alçaklar nasıl da yer ediyor, çevre yapıyor, arka buluyor? Hele şu bizim ormancıya bak! Alçak, onun bunun ardını, arkasını öpen köpek" diye söylenerek arabaya yaklaştı. Son kırıntıları Mahmut'la Remzi duydu:

"Kime sövüyorsun oğlum, dediler, bize mi?"

Remzi, jipin arkasından öne atlamış, Fevzi'nin yerine oturmuştu. Sövgüyü, söylentiyi oraya yaslandırmak istedi Fevzi:

"Ebem öldü yeri sana mı kaldı, kalk da geç arkaya" dedi.

"Vay oğlum vay, dedi Remzi, daha çok okuman gerek, çok şeyi açık açık bilmen gerek. Bizde, kimse kendi yerinde değildir. Kartala karşı kargalar birlik olur. Çamur içinde, iyi bil ki herkes kendine benzeyeni arar. Bunları öğrenmedin mi? Yazık çok geri kalmışsın" dedi Remzi.

Remzi böyle diyerek Fevzi'ye arkayı gösterdi. Mahmut kızdı:

"Kalk ulan, geç arkaya" dedi.

Remzi'nin gözü yılgındır Mahmut'a karşı. Kalktı, arkaya geçti. Herkes yerli yerinde çölü çiğniyorlardı. Ayak izi değmemiş, değdirilmemiş çölü. O top sesinden bir

gürültü, bir gümbürtü aradı Fevzi, yoktu. Ne devrimden, ne Mustafa Kemal'den, ne Atatürk'ten. Sahipsiz çölü geçiyorlardı, daha doğrusu devletsiz çölü. Belki de üç beş ağanın ortak devletinin elindeki çölü geçiyorlardı. Dikenli, kumlu, tozlu, tek çiçeğin açmadığı çölü. Taşı toprağı altın, doğurtkan bir kadın gibi yatan çölü. Türkiye Cumhuriyeti'nin, yararlanmayı üç beş kişiye tanıdığı çölü. Sümerler, Elamlar, Asuriler yararlanmıştı bu çölden. Osmanlılardan, Etilerden, Mısırlılara uzanan bütün gelmiş geçmiş devletler yararlanmışlardı bu çölden, ille yıllar ilerlemiş, uygarlık ilerlemiş, bütün dünya ilerlemiş, demokrasi, cumhuriyet, Atatürk devrimleri bu çölü birkaç kişinin eline vermişti. Eğer onlar isterse çöle ayak basılacak, çöle su gelecek, çölde yeşil fışkıracak, istemezlerse çöl, üç ağanın ortak karısı gibi apaçık kalacak, gerçek sahiplerini arayacak. Binbir memesinden emecek yavrularını bekleyecek yıllarca. Türkiye Cumhuriyeti devleti, bin memeli anayı, üç ağaya nikahlamış durumdaydı. Tanığı da kendisiydi devletin. Devlet bir çeşit aracıydı; bin memeli ana için: "Gel, diyor ağalara, gel bu dişi senin, istediğin gibi, gece gündüz, damarların doldukça boşalt" diyordu.

Uzaklarda birkaç koyun sürüsü beliriyordu. Fevzi, bulanık, boğuk düşüncelerin, duyguların arkasından ayıldı:

"Mahmut Bey, biliyor musun, bizim oralarda ağalık yok. Yoksulluk diz boyu. Bakın bu adamların yaşamı, güveni yerinde. Devletin kapısında sürünmektense, ağanın koltuğunda yaşamak daha iyi, dik..."

Mahmut'un yerine şoför konuştu, patladı:

"Nedir lo? Dik! Dik durmak! Ağanın karşısında dik durmak? Ağa, adamın bel kemiğini kırar. Ağanın karşısında dik durulur?"

Fevzi'nin amacı, şoförü deşmekti. Arabada öğretmenlerden başka kimse yoktu, daha bir açık açık konuşabilirdi şoför. Beklediği de oldu Fevzi'nin. Sözün arkasını deşelemek için sordu:

"Canım, ağayla oturdunuz hepiniz. Bir sofrada, bir yemeğe el uzattınız. Kimse Abdürrahim'den ne korkuyor, ne çekiniyor. Pek boyunları eğik, belleri kırık değildi hiç birinin."

Şoför sözünü esirgemedi:

"Abdürrahim çöldeki ağaların en iyisidir, gene de size verdik baş ayak. Sizin olsun. Üç aşağı beş yukarı hepsi bir kapıya çıkar. Hepsinin kapısı kanatlıdır, büyük kanatlarla örtülüdür, kapalıdır. Siz hep o küçük kapıdan bakarsınız, ne görürseniz. Kanatlı kapıların, kapalı kapıların arkasını biz biliriz, biz..."

Mahmut karşıdaki koyun sürülerini gösterdi:

"Şu sürüler Abdürrahim'in mi?"

Remzi bağırdı arkadan. Sanki Fevzi'yle Mahmut cenneti seyrediyordu, o kalmıştı:

"Oğlum bizi tıktınız arkaya. Bir yanı gördüğümüz yok, gözümüz bağlı" diyerek uzandı, Mahmut'un sırtına yüklendi, başını uzattı.

Mahmut kızdı:

"Oğlum sen hiç koyun görmedin mi? Koyun koyun! Davar yani! Yozgat'ta davar yok mu?"

Remzi:

"Yok oğlum, Yozgat'ta davar ne gezer. Sivas'ta olur."

Mahmut çaktı sözün içini:

"Otur yerine ulan bacaksız! Davar senin kadar olur."

Mahmut, Remzi'nin küçüklüğünü koyuna benzetiyordu. Remzi sözü değiştirir gibi yaptı:

"Mahmut şaka bir yana, oğlum Sivas'ta ne büyük sığırlar olur değil mi? Hele Hafik, Zara dolayları. Otlakları boldur da..."

Arabanın arkasındakiler gülüştü. Şevki bir "ha ha ha" etti. Mahmut bir dümsük attı Remzi'ye. Remzi, jipin arkasına büzüştü.

Mahmut sustu. Şoför karşılık verdi az önceki soruya:

"O sürüler geceyi bekliyor. Gece olunca Suriye'ye geçecek. Bizim değildir."

"Bizim değildir dediniz. Abdürrahimlerin olan varlık sizin mi olur?"

Fevzi böyle sorunca şoför güldü. Sonra nedense Kürtçe söyledi birkaç söz.

Mahmut açıkladı:

"Oğlum köpek sürüyü kendisinin sanırmış, çoban kimseye bırakmazmış, oysa sürü sahibi daha başka. Türkçeye iyice dönmez Kürtçe. Sizin Türkçeniz yetersiz. 'Yolcuyu hana koyan yok, o da dermiş okumu yayımı nereye asayım!' gibi bir şey bu söz. Ah bir güzel çevirsem de Kürtçenin güzelliğini görsen."

Arkada bir gülüşme, fısıldaşma oldu. Boyacı uç verdi bu gizli, anlamlı fısıldaşmadan:

"Değil mi ulen Mahmut, bizim bu Kürtçe İngilizceden de üstündür" dedi.

Mahmut, taşın nereden geldiğini anladı. Nedense, takılmaya değil, Boyacı'nın yakalanışına döndürdü yüreğini:

"Oğlum sen de mi Kürtsün? Ne saklıyorsun? Benim bildiğim Çorum, Kürt yatağıdır."

Boyacı öyle bir tavşan kakasıdır ki ne kokar ne bulaşırdı. Hangi sözü gerçek, hangisi yalan, hangisi ne anlama geliyor, bilinmez, bildirmezdi:

"İkimiz Kürdüz Mahmut. Kimseye sezdirme. Bir araya gelir konuşuruz, dertleşiriz" dedi.

Mahmut işkillendi:

"Ulan seni Kürt saydık da beğenmedin mi? Oğlum Kürt demek mertlik demektir. Senin gibi döneğin Kürt olmadığını anlamam gerekirdi" dedi kızgın kızgın.

Takılarak, konuşarak, bağrışarak Derik'e yaklaştılar. Karanlık basmıştı. Jandarma sargısı altındaydı Derik. Jandarmalar jipin önüne tüfek dayadılar. Kimlikler soruldu, gösterildi. Jipten indiler. Şoför Derik'e sokulmadı, geri döndü izinin üstüne.

Öğretmenler hızlarını almışlardı. Sessizce, içten içe bir gülüşle okulun önünden geçtiler. Kaç gündür Necimoğlu'nun ayak basmadığı ana caddeyi adımladılar. Remzi'yle Özcan itişerek geçtiler caddelerden. Şevki, birden patlayan "ha ha ha"lı gülüşüyle sessizliği bozdu. Arama, tarama sessizliği Boyacı'yı korkutuyordu, kendi bavulu da aranır mı diye?

Süngüleri düşük girdiler Abdo'nun altmış liralık evine. Derik çöl. Ses soluk yoktu. Kimseler yoktu. Ara sıra düdükler ötüyordu. Onun dışında kimsenin öksürüğü bile duyulmuyordu. Fevzi, Necimoğlu'nu andı: "Yaşamak için doğmuş, içmek, gezmek, tanıdıklarıyla, yakınlarıyla eğlenmek için yaratılmış Necimoğlu nasıl kapandı eve? Nasıl dayanıyor tutukluluğa? Derik'e, Ankara'ya sığmayan Necimoğlu şimdi dört duvar arasına sığdı demek." Fevzi'nin içine dokundu böyle gün dolu, yaşam dolu -iyi ya da kötü- çaba dolu kişilerin tutsak edilmesi. "Necimoğlu kendini tutsak kıldığı için kimseye kızgın olamazdı. Necimoğlu'nun var oluşu, Necimoğlu'nu tutsak eden asıl nedendi" diyerek caydı, uzaklaştı acımalardan.

Karanlık odaya girdiler. Karanlık, sessizlik Fevzi'yi çok korkuturdu, ürkütürdü. Kibrit çakmak için de epey süre geçti. Mahmut bağırıp kızıyordu. Remzi, karanlıkta Fevzi'yle Mahmut'un sıkıldığını bildiği için kibrit vermiyordu.

"Benim kibritim yok" diyordu.

Öbürleri de "Remzi'de var, bizim yok" diyerek işi iyice uzatıyorlardı.

Remzi Mahmut'a takılıyordu:

"Köze üfle oğlum, hiç mi köz üflemedin? Tuzhisar'da kandil mi yakıyordun kibritle?"

Mahmut, kendisinde yer etmiş bazı şeylerle şaka yapılmasına öteden beri kızardı, dayanamazdı. Lamba, köz sözünden çok sıkıldı:

"Karanlıkta tutarsam, iki bacağını ayırırım! Ver şu kibriti. Senin alay edeceğin biri değilim ben" dedi.

Remzi dayanamadı, korktu. Mahmut böyle söyler ya kimseye ne vurur ne de kötülük ederdi. Ağzında, dilindeydi onun. Bu yanını bilen Fevzi:

"Mahmut senin Veysel 'Bulunmaz dermanı, yoktur ilâcı, vursam yaralasam söz ile seni,' diyor. 'Onulmaz yarayı dil açarmış' demek istiyor. Sen de azıcık dilini ölçülü kullan" dedi.

"Ulan sen de bizim akıl hocamız mı oldun oğlum? Öğrencinin ağabeyinde iki lokma yedirdin diye boynumuz eğik mi kaldı sana" diye kızdı Mahmut.

Sözü Remzi aldı:

"Oğlum git şu ayak yoluna bitsin boynunun eğriliği. Ben gideceğim, ne yedimse çıkaracağım" dedi.

Mahmut buna da kızdı:

"Benim gideceğimi anladın sırayı almak istiyorsun değil mi?"

Karıyı Kışın...

Çöl yorgunluğunu bitirmek için yattılar. Hasankeyf tütünü evin içini doldurmuştu, boğmuştu. Boyacı, başka sıkıntılarını, bir beleş elde edemeyişin sıkıntısını dumana, tütüne bağladı:

"Arkadaş senin böyle sorup soruşturman, bilmem nesi demen, Remzi'nin, Özcan'ın durmadan takılıp eğlenmesi, Mahmut'un kızıp bağırması, Şevki'nin kocakarının ardı gibi duman çıkarması bizi uykumuzdan da etti, dinlenmekten de..."

Şevki:

"Ha ha ha sen içmiyor musun? Sen de içiyorsun ulen" dedi kalın sesiyle.

"Ben de içiyom ille senin gibi değil arkadaş. Sen durmadan..."

Boyacı'nın sesi böyle bol bol çıktığına göre, arama tarama korkusunu atlatmış olmalı. Boyacı'nın sözünü yarıda bıraktıran kapının çalınması oldu. Kapının tıkırtısı yalnız Boyacı'yı değil hepsini korkuttu. Necimoğlu kızmış olabilir çöle gitmelerine. Bir başka neden yaratarak öğretmenleri üzücü bir sorguya çektirebilirdi. Kimse, hiçbiri bu gece yarısı tıkırtısına gerçek anlamı verecek fırsatı bulamadan ses yükseldi kapıdan:

"Açın lo, açın lo!"

Boyacı kulakları dikti:

"Arkadaş, yiğitliğe yakışmaz, arkadaş arkadaşı ele dolamaz. Kim gelirse gelsin benim uyuduğumu söyleyin. Ben ölüm uykusuna yatarım" diye yavuncamaya[58] başladı, yorganı başına çekti.

Mahmut köpürdü:

"Vay oğlum vay, Çorum'dan senin gibi ödlek mi çıkacaktı" diye kızdı, sonra kapıya sert sert ses verdi.

Kapıdan:

"Hele açın lo, hele açın" sesleri yükseldi.

Mahmut, korkak biri değildi. Böyle densiz bağırmalara karşı da tepkisiz kalamazdı. Hemen kalkıp o yüksek sesi kıstırması gerekirdi. İlle üşengeçliği engeldi buna. Kalkmadı. Remzi, Şevki, Ekrem kıllarını kıpırdatmazlardı. Özcan, çok yönlü bir düşünüşle kendini kıyıya çekerdi, bir sürü neden ileri sürer, kendini kurtarırdı. İş hep döner dolaşır Fevzi'ye kalırdı:

"Ki lo ki lo,[59] gecedir, yarıdır, nedir lo?"

Yarım yamalak Kürtçeyle işi şakaya aldı. Korkulacak, ya da ciddi bir olayın kendi kapılarına gelemeyeceğini belirtmek istedi böylece. Kalktı. Kapıya yaklaştı:

"Kim o?"

"Benim yahu! Açın bu kal'a kapısını!"

58. Yavuncamak: Çocuklar gibi yalvarmak.
59. Kî lo, kî lo?!: Kim, kim?! (y.h.n.)

"Sen kimsin?

"Meşkinan öğretmeni Dursun."

"Lanet senin yüzüne, baştan söyleseydin ya.."

Söylenerek açtı kapıyı Fevzi. Dursun'u bekçi getirmişti. "Açın lo açın lo" diye bağıran bekçiymiş.

Dursun, Derik'e atanan gün göreceklerdendi. Meşkinan denen bir köye verilmişti. Uzak, büyük, adı olaylara karışan, kaçakçıların yatağı, ağaların geçim kapısı bir köydü. Aydan aya geliyordu Dursun. Aylıkların verilmeyeceğini anlayınca geri dönüyordu eli boş. Köyde ne yiyordu, ne içiyordu, nasıl geçiniyordu?.. Bunları düşünmek bile zordu. Umudunu kestiği için kaç aydır da gelmez olmuştu. Bu gelişi de aylıklar için değildi. İlköğretim Müdürü Münir Bey, Derik içindekileri aylıksız, parasız bırakmadı ya köydekiler de beş kuruşsuz süründüler aylarca. Her ay gelenlerin başında Tahtabeş öğretmeni Nejat Kırsaçlıoğlu vardı. At kiralar gelir, geri dönerdi. Aç susuz. Eğer Fevziler bir ekmek alabilmişlerse, bir ucundan veriyorlardı, bir dilim. Eğer alamamışlarsa o da yoktu. Nejat, bir ay içinde üç kez bile gelirdi. Onun aylıkları at parası oldu, kira karşılığı. Tahtabeş, Derik'e uzak köylerden biriydi. Nejat, hep Ankara yollarını düşlerdi. Değişip kaçacaktı. Aslında hepsinin gönlünde kaçmak vardı, dile getirmiyorlardı. Böyle katı, böyle acı gerçekleri hiçbiri düşünmemişti. Hele millî eğitimin, öğretmeni böyle tek, yalnız, çıkmazda bırakacağını hiç düşünmemişlerdi. Bunca katılığın yanında Derikliler saygıya, sevgiye, övgüye değer kimselerdi. Öğretmenlere, içten yürekten bir saygı sevgi gösteriyorlardı. Derik'e bir eğlence topluluğu gelse, bir toplantı olsa, düğün, sünnet... Öğretmenlerin yeri ayrıydı, en öndeydi. Kürtlerin candanlığı, içtenliği, okuma yazmaya karşı ilgisi, saygısı böyleydi. Derik'teki öğretmenler için belki, bütün öğretmenler için millî eğitim yoktu, ille halk vardı, halklar vardı; şu insanlar, şu Kürtler,

şu çöl, şu Derikliler vardı. Fevzileri, öğretmenleri göreve bağlayan da bu halktı, hakkı yenmiş, ezilmiş, itilmiş, horlanmış, çiğnenmiş halktı. Sırtı sıvazlanıp ateşlere sürülen, kanı, iliği emilen, vergi adıyla, görev adıyla dört ayaklı kılınmış halk. Toprağı elinden alınmış halk.

Kim bilir, belki Derikliler de öğretmenler için böyle geniş, böyle güvenli bir görev düşünmüş olmalılar. O yüzdendi belki öğretmenlere hiçbir kaba söz edilmeyişi, o yüzdendi Fevzi'nin gördüğü saygı. Fevzi'nin öğrencileri arasında Hasip Özyıldız, Adil Gökalp gibi ünlü ağa çocukları vardı. Gökalp adı, büyük gazetelerde, radyolarda sık sık yer alırdı. Gökalpların adı bazı olaylara karışırdı. Gerekirse yol keserler, gerekirse dağa çıkarlardı. Mert, korkusuz kimselerdi. Devletin; ağaların, bazılarının arkasını sıvazlayan biri olduğunu bilirlerdi. O yüzden korkusuzdular. Kimse onlara elini kaldıramazdı, ille Fevzi, Adil Gökalp'a belli bir ölçü, belki kaçırılmış ölçüler içinde türlü ezgi, baskı yapmıştı. Büyük Gökalp, Baba Gökalp, Ağa Gökalp bir tek gün olsun "öğretmen, gözünün üstünde kaşın var" dememişti. Üstelik, "Adil'in babası sayılırsınız. Ona yardımcı olan, bize yardımcı olan herkese biz kul köle olmaya hazırız. Bakma adımız çıkmıştır bizim ya boşuna değil. Bile bile, isteye isteye yaparız, yapmazsak ölüm yolu bizi çağırır. Burada devlet istiyor bunları..." gibi gerçeğe dayalı, açık kapalı sözler etmişti.

Fevzi o yüzden kapıyı daha az bir kuşkuyla açıyordu, açmıştı. Dursun içeri girince hepsi, sövdü. Dursun bocaladı. Böyle karşılanacağını sanmıyordu. Biraz suskunluktan, şaşkınlıktan sonra:

"Oğlum sizi arkadaş bildik, kapınıza geldik. İsterseniz çıkayım. Ben sokakta da yatarım" dedi.

Mahmut:

"Gevezelik etme de otur şöyle. Sokakta yatan gece yarısı kapımızı çalmazdı" diye kızdı.

Özcan:

"Ağam be Dursun, çocukları uyandırdın. Şimdi kim meme verecek" diye takıldı.

Remzi "inga ingaaaa" diye ağlamaya başladı. Boyacı'da ses yok. Şevki kalktı. Kibrit salladı karanlığa. Sigara yaktı. Ekrem de kalktı. O da yaktı bir sigara.

Mahmut'un sözlerinin arkası eğlencelik olunca Dursun genişledi. Fevzi'nin yatağının ucuna çöktü? Ayaklarını çıkarmaya başladı. Bir koku yayıldı evin içine, dayanılmaz, bayıltıcı.

Mahmut kızdı:

"Ulan oğlum siz ne zaman adam olacaksınız? İnsan çorabını da yıkayamaz mı? Kalk ulan ayağını başını yıka" dedi.

"Oğlum Meşkinan sekiz saatlik yol. Yaya geldim. Çamur, çaylak, ter... Ayağımın kokusu hiç!.. Ben bile kokuyorum. Millî eğitim bizi kokutmak için sürdü buralara. Tek kuruşum yok. Ben çorap düşünecek durumda mıyım?"

"Vay oğlum vay" dedi Remzi, "Sen daha aylıklarını almadın mı?"

Dursun sevindi; gözleri karanlığı yırttı, parladı:

"Yoksa geldi mi?"

"Müjdeyi ben verdim, isterim haaa" dedi. "Biz aldık, yedik, bitirdik bile."

Şevki, ünlü gülüşüyle hiç nedeni yokken Boyacı'ya çattı:

"Ha ha ha, biz bitirdik ya Boyacı bitirmemiştir."

Sesi soluğu çıkmayan Boyacı dikeldi:

"Niye ulen, bizim ağzımız yok mu? Sen de sigara içiyon ben de sen de ev kirası veriyon ben de sen de yemek yiyon ben de..."

"Sus ulan" dedi Mahmut, "Sen de sigara içiyorsun biz de ille senin sekiz on çakmağın var, bizim kibritimiz bile yok..."

Boyacı bozuldu:

"Kapı çalınınca dedim ki yiğitliğe yakışmaz arkadaşı ele vermek, ille nerde siz... Ah Çorum, senin taşına toprağına, insanına göbeline kurban!"

Mahmut ateşlendi:

"Ulan inek Sivas'ın yiğidine mi dil uzatıyon? Aha Çorumlular! İşte sen; tüleci başı[60] Sivaslıların ayak yoluna bıraktığı kadar oldu da Çorumlular."

Boyacı konuşmayı bıraktı:

"Soyun da gel yanıma yat Dursun, oğlum... Bu inekleri gördün ya arkadaş diye sarılmışız..."

Dursun suskun kaldı. Remzi konuştu bu kez:

"Dursun enayi mi senin yatağına girsin? Çorumluları bilmez mi oğlancıdır?"

Boyacı birkaç kez "cık cık" etti.

Özcan:

"Ağam ne yani, cık cık ediyorsun. Sen, sırtına binmediğin eşeğin önüne ot atmazsın. Remzi'nin sözü doğrudur, ne yani?"

Mahmut güldü. Arkasından Şevki'nin "ha ha ha"ları duyuldu.

Boyacı gücenik:

"Yok arkadaş benim yanıma yatma. Bunlar öküz altında buzağı ararlar."

Remzi:

"Sen gücenme Boyacı, Çorumlu bir arkadaşım vardı da... Aaaa, yalanım yok ha, Mecitözü'ndendi, -bağırarak söyledi bunları- derdi ki biz Çorumlular, erkek eşeği bile kaçırmayız... Ben Dursun'a arkadaşlık etmek istiyorum..."

Dursun kaldı ortada. Mahmut ölse almaz yanına. Yatılacak geniş yatak Fevzi de Mahmut da Boyacı da vardı. Doğu, eski varlıklı yaşayışını, uygarlığını yataklarda ko-

60. Tülemek: Çalmak. Tüleci: Hırsız.

rumaya çalışmış olmalı... Öbürlerinin yatakları daracık, pamuk, tek kişi bile zor yatar. Fevzi'nin başına kalıyordu, Dursun. İlle Fevzi'nin bir erkekle yatması, düşünmediği, düşlemediği şeydi. İki erkeğin bir yatağa girmesi çok iğrenç gelirdi Fevzi'ye. Fevzi, bu yüzden, köy enstitüsünün hamamında hiçbir arkadaşının elini etine değdirmemişti. Kadının kadınla yatmasını bile gülünç buluyordu. O yüzden "Erkeklerin tellakı kadın, kadınların tellakı da erkek olmalı" derdi. Kadın gözüyle, kadının bedeni de iğrenç sayılmalıydı. Sarkık sarkık bir sürü et... Şimdi bu düşlerin arkasından al Dursun'u yatağına. Aylarca kokusu çıkmaz. O nasıl ayak kokusuydu öyle? Ne yapacaktı Fevzi? Şimdi bütün derdi, sıkıntısı; millî eğitim, aylık, geçim sıkıntısı, ağalık, çöl, aç, yoksul köylüler bir yana; Dursun olmuştu, yatak olmuştu. Üstelik Dursun hemşehrisiydi, Bayburtlu. Eğer Dursun, gelip yatağa girerse ses etmeyecekti. Gelmezse, "gel" demeyecekti.

Dursun:

"Arkadaş Remzi, ben kiminle yatacağım" dedi.

"Bilmem kimi beğendinse onunla."

"Boyacı'yı beğendim."

Remzi güldü:

"Ulan Bayburtluların da sağlam pabuç olmadığı bilinir. Artık utanma, anadan doğma gir yatağa" dedi.

Dursun, bunca eğlenmeden sonra işin arkasında ciddi bir şey olmadığını anladı. Soyundu, yattı Boyacı'nın yanına. Yatar yatmaz da ağzı açıldı. Meşkinan'dan söz etti. Köyün adını yeni değiştirmiş valilik. Bozok adını vermişler. Halk, Bozok diyemiyormuş, "Bozuk" diyormuş. "Hökümet bile bizim bozuk olduğumuzu kabul etmiştir" diyorlarmış. Silâhlı çatışma olmuş, iki ölü varmış. Derik'teki olaylar Meşkinan'a sıçramış. Okul tatil edilmiş. Dursun da çekmiş gelmiş. Türkçe bilen yokmuş köyde. Dursun da Kürtçeye alışamamış. Uzun uzun anlattı.

Dursun, değil Kürtçe, Türkçe bile konuşamaz biriydi. Dört ay, beş ay değil on beş yıl dursa gene öğrenemez Kürtçeyi. Meşkinan'ı bıraktı, geçmişten gelecekten söz etti. Evlilikten söz etti. Dangul dungul sözlerden sonra:

"Karıyı kışın... Kışın!"

Bu söz ağzında kaldı Dursun'un. Özcan patladı. Remzi arkadan. Mahmut çoktan bayıldı. Bir gülme, bir gülüşme. Karınları yırtıldı. Fevzi de güldü. Hepsi güldü doyasıya.

Boyacı, az sonra yatakta ısınmanın arkasından söz edileceğini mi düşündü, tezden toplandı:

"Ulen inek o nasıl söz öyle? Karı olsun yoksa, kışın da... yazın da..."

Dursun bunca gülmenin arkasında gene anlamadı ettiği sözün gülünçlüğünü, yersizliğini:

"Arkadaş ne dedim, kötü bir söz mü dedim. Karıyı kışın... dedim."

Hızını azaltmaya yüz tutan gülmeler bir daha patladı, gürledi. Horozlar öterken uyudular. Derik gündüz uykusuna yatırıldığı için kimse uyandıramazdı onları.

Tahte Kize Krale - Gevre Fırıne[61]

Derik'teki sessizlik, sıkıyönetim (!) yarılandı. Kimse dışarı çıkamıyordu. Yalnız öğretmenlere izin çıktı. Sağlıkçılar, tarımcılar, nüfusçular, adliyeciler, vergiciler vb. için izin yoktu. Bunlar az çok olaylara parmağı karışanlardı. Parmakları olmasa da bir tutumuyla bir aşiretin hışmını çekmiş olabilirlerdi. Fırsat eldeyken kör bir kurşun yiyebilirlerdi. Bunlara izin çıksa bile, dışarı ayak atamazlardı. Kimse bilmese de kendileri biliyorlardı kendilerini, tutumlarını. Öğretmenler, aşağı yukarı hepsi, tutum, davranış, ilişki saygı, sevgi açısından bütün Derik'i bir tutmuşlardı. O yüzden altıncı günün sabahı öğretmenler, Fevziler, Mahmutlar, Remziler Derik'in ortasından geçtiler. Üst yamaçlara, su deposunun oralara,

61. Textê Qiza Qrêl- Firna Gewrê: Kralın Kızının Tahtı-Gewrê'nin Fırını. (y.h.n.)

bağların arasına, kuzey kesimindeki ana vadinin iki yanında yükselen, karşılıklı iki tepeye ulaştılar. Bir yaya, iş için bu tepelere gidip geri dönse yorgunluktan ölüverirdi. İlle ağır ağır gezince, gün geçirmek olunca bütün amaç, tepeler öyle yakındı ki... Birkaç kez bile gidip geldikleri oluyordu.

Dokuzuncu günü sıkıyönetimin. Gene öğretmenler değişmez yolun yolcuları. Bağların arasından geçerken biri ses verdi:

"Nere gidersiz, durun" dedi.

Boyacı apak geçti, bayılacaktı nerdeyse. Mahmut kızgın kızgın sordu; hem Kürtçe sordu. Bağların arasındaki ses yaklaştı, üstelik Türkçe konuştu:

"Ne korkaksınız? Ben Zeko. Durun ben de geleyim. Sıkılıyorum evde, büralarda. Derik'e gelmek yasaktır, patlarız, burda."

Zeko'yu yanlarına aldılar. Zeko aslında Derikli. Bir kan davasından dolayı kaçmış, bir süre Siverek'te kalmış, şimdi Haramiler köyünde otururdu. Oyalanmak için bağlarda uğraşmış, öğretmenleri görünce onlarla konuşmak gereğini duymuştu.Birlikte çıkmaya başladılar karşı tepelere. Zeko'nun anlattığına göre karşılıklı iki tepede Kürt ağası otururmuş. Gerçekten ikisinde de birer kal'a yıkıntısı vardı. Ağaların ikisi de çok ünlüymüş, güçlüymüş. Konukseverlikleri dillere destanmış. İlle ikisi birbirinin kanını içmek istermiş, iki düşmanmışlar. Aralarında ırz, namus, kan davası varmış. Gelgelelim her ikisinin birbirine karşı davranışları da en içten, en candan dostlar, sevgililer, kardeşler arasında bile yokmuş. İki tepe arasında kalın urganlarla yapılmış vargel[62] yapılıymış. Kürt ağaları, pişirdikleri yemeklerinden, "vargel" urganlarla birbirine yemek sunarlarmış. Hiçbiri diğerinin yemeğin-

62. Vargel: Herhangi bir makinenin bir doğrultuda gidip gelerek işleyen parçası, taşıyıcı. (y.h.n.)

den en küçük bir kuşkuya kapılmazmış. İple çekilen, yollanan tencerelerdeki yemekler, kendi ocaklarında pişen yemeklerden belki daha güvenle yenirmiş. Düşmanlıklarını mertçe, açık açık sürdürürmüş, ille böyle ilişkiyi de Kürtlüğe, mertliğe yakışır ölçüde yürütürlermiş.

Zeko'yla öğretmenlerin oturduğu tepenin adı "Tahte Kıze Krale", karşı tepe "Gevre Fırıne" adını taşıyormuş. Deriklilerden bazıları Gevre Fırıne tepesine, Gavure Fırıne diyorlardı. Eğer Zeko'nun dedikleri doğruysa "Taş Fırın" anlamını taşıyor. Derikliler doğruysa "Gavur Fırını" anlamına geliyor. Gevre, çölde, Derik'te kızlara verilen ad. Yezidîlerde, Süryanîlerde, Kürtlerde sayısız kız adı Gevre'dir. Taş gibi kız, beton gibi kız anlamına gelmeliydi bu ad. Ermeniler bile bu adı çok kullanıyorlardı. Toplumların şimdi ayak altına aldığı kadın, bir zamanlar daha mı kutsaldı, daha mı yüceydi? Erkeğin yerini mi almıştı, yoksa gerçek yerinde, asıl yerinde miydi? Şu iki tepenin de kız adını taşıması neyi gösteriyordu? Kral Kızının Tahtı, Gevrenin Fırını!..

Bütün bunlar bir yana, Zeko'nun anlattıkları bir yana, şu iki tepede yaşamış olan ağaları, Kürt ağalarının tutumu, karanlıkta birbirine kurşun sıktıran ağalarla hiç uyuşmuyordu? Bu ölçüde mert düşmanlığı, kalleşliğe çeviren tutuma ne demeliydi? Nasıl bağdaştırmalıydı? Necimoğlu'nu, Rutan aşiretini Kürt saymamak elde değil. Bütün varlıklarıyla, dirlikleriyle, birlikleriyle Kürt. Kancolar haydi haydi... Öyleyse, şu tepenin başındaki Kürtle tepenin altındaki Kürtler niçin ayrıydı? Demokrasi adı altında yurdumuza sokulan Yunan, Bizans uydurması mı yaratmıştı bu oyunu, bu kalleşliği? Bizim olmayan, Kürtlerin olmayan, insanın olmayan dolambaçları, bize, insanlara kim öğretmişti? Kimileri buna "yanlış uygulanan demokrasi" diyecekler. Demokrasiyi suçsuz bulacaklar. Demokrasinin iyi sonuç verdiği tek ülke yoktur. Yuna-

nistan mı? Kaç yıldır asıp kesmeler, baskılar, faşist askerler, devirmeler... İngiltere mi? Dünyanın kanını sülük gibi emen kim? Amerika mı? Demokratik yollarla mı Asya'daki eli kanlılık?.. Bütün bunlar demokrasinin yanlış uygulanması mı sayılacak? Yoksa demokrasinin özündeki çapraşıklık, terslik, yanlışlık, kötülük diye mi ele alınacak?

Derik'i karıştıran da demokrasiydi. Diyelim ki demokrasi bulunmaz bir yücelik, yönetim. Niçin önce demokrasinin kötülükleri, kötü yanları, terslikleri, çıkarcılığı, kayırıcılığı, el altından yürüttüğü karanlık yolları ulaşır Derik'e? İyi yanları hiç mi hiç gelmez! Vay Anka Kuşu vay!..

Derik, Tahte Kıze Krale tepesinin altından çıkan gümbür gümbür suyu içerdi. İçer de damarına, kanına karışan mert, yalın yüz Kürt ağasının kanını içtiğini bilmez. Bari sen de iç demokrasi, sana da sunalım da gerçek yüzün bilinsin. Bilinsin de "demokrasi demokrasi" yalanı, dolanı, kolanı, tuzağı ortadan kalksın!

"Ulan gene daldın Yunan sofizminin son kalıntısı" dedi Mahmut.

Fevzi uyandı düşlerden.

Ekrem hiç beklenmeyen bir söz etti:

"Sofi düşünüyor, bakalım bu akşam nerde içeriz" diye.

Ne içmesi, nerede içmişlerdi bugünecek?

Fevzi:

"Aç tavuk gibi kendini darı ambarında görüyorsun" dedi isteksiz.

Özcan içlendi:

"Ağam be, olacaksın şimdi bizim oralarda, rakı mı, şarap mı?.."

Ekrem çok önemli bir konu yakalamış gibi sıçradı:

"Senin Muğla bizim Aydın'ın, Kuşadası'nın yanında şu kayalıklara benzer be!"

Özcan gerçekten özlemişti yurdunu, yuvasını, içkiyi:

"Onu demek istemedim ağam be, insanın canı istedi mi iki yudum içki bulur. Burada yok, arkadaş yok ki içirsin. Boyacı'dan arkadaş mı olur? Sigarayı bile gizli gizli içer, tek tek çıkarır."

Boyacı kulaklandı:

"Ulen oğlum benim malım orta malı mı? Çıkar sigaranı içelim" dedi. Sonra kendisi tek bir sigara çıkardı cebinden, fişek gibi, yaktı.

"Oh canıma değsin Özcan, adı köylü sigarası ya Çorum'un çakırı!"[63]

63. Çakır: Rakı.

Asmalar da Kol Uzatmış Dallara

Sıkıyönetim bitti. Okullar başladı. Okulun kapısında sıralandı Fevziler. "Bakalım Derik'in ortası nasıl canlanacak, ne olacak?" diyorlardı. Kim kimin kanını dökecekti? Öğretmenlerin en çok korktukları öğrencilerinin öldürülmesiydi. Öğrencilere sıkılan kurşun öykülerini dinlemişlerdi. Fevzi'nin öğrencilerinin çoğu karşıt kesimlerdendi. Hasankeyf ağalarının, beyliğinin mirasçısı, tek ayakta kalanı Mehmet Özmen, Kanco'nun ikinci ağası olacağı bilinen Ahmet Türk, Gökalpların keskin kılıcı Adil Gökalp, Özyıldızlar, Özşahinler... Karşıt güçlerin, ağaların gözlerinin ışığı. Fevzi bunları ayırmadan, hiçbir ölçüye, biçiye, tartıya vurmadan, hepsini öğrenci olarak seviyordu, bağrına basıyordu. Oysa, sıkıntılı akşamların, ekmeksiz, yemeksiz, kitapsız, parasız akşamların, gecelerin içinde, "Yarın sen bu öğrencilere artık tek bir sayı, bir

harf öğretmeyeceksin oğlum, Milli Eğitim seni neden böyle yoksun bırakıyor her şeyden? Millî Eğitim sana yüz kırk üç lira mı veriyor? Sen de öğretmenlik yapmayacaksın? Yolluksuz mu gönderiyor, aylıksız mı çalıştırıyor? Sen de böyle yapacaksın?" diyordu.

Söz buralara dökülünce en ileri giden Özcan oluyordu: "Cumartesi günü İstiklâl Marşı yerine 'Asmalar da kol uzatmış dallara' söyleteceğim ağam be! Yeter ağam be! Bu ne alçaklık? Yüz kırk üç lira! Doyası ekmek alamıyoruz.."

İlle her sabah karşılarında, candan, içten, suçsuz, pırıl pırıl gözler, solgun solgun yüzler görünce, o geceleri, o akşamları, o sözleri, sıkıntıları unuturlardı. Ölesiye, bitesiye çalışırlardı. İlköğretim müdürü yakından izlerdi; beğenirdi, severdi onları. Türkçe bilmeyen, eline alacak kalemi, defteri olmayan, "öğrenciyi yutan eğitim" diye adlandırılan, bozuk, karmaşıklık içinden, Derik gibi yoksulluklar ülkesinde emekleri boşa çıkmamıştı. O sıkıntılı günlerin, yılların arkasında, umutlu güneşler doğdu, kimilerinin doktor, kimilerinin teknik uzman, kimilerinin kaymakam, vali olduklarını öğrenecek, birbirlerine mektup yazacaklardı. Fevzi'nin en büyük üzüntüsü de birkaç öğrencisinin, kendi kişiliği içinde eriyip, özenerek öğretmen olmasıydı. Kendini hep eli kanlı, canalıcı sayacaktı yıllar sonra.

On günlük sıkıyönetimden sonra, karşılarında hızlı hızlı biriken öğrencilerinin hangisinin ne olacağını kim bilirdi? Hangisi öldürülecek, hangisi kurtulacak, hangisi kurtarıcı olacak, hangisi yanılıp öğretmenliği seçecekti? Bunları hiçbiri bilmiyordu, bilemezdi.

Fevzi, hemencecik toparlanan öğrencilerinin arasına girdi. Saydı. Altmış iki kişi gelmişti. Daha ilk bakışta Ahmet Türk'ün gelmediğini anlamıştı. Bir bakıma sevinçti bu. Ahmet, güven altında demekti. İlle eksik iş, eksik görev, eksik sayı Fevzi'nin işi değildi. Köy Enstitüsü ona

her şeyin en iyisini, tümünü, bütününü öğretmişti. Köy Enstitüsü'nde binlerce karyola arasında tek bir yay, bir çivi eksiği olmazdı. Okumada, yazmada, çalışmada, toprakta, kaz, inek, ot, koyun arkasında, yol yapımında, ayakkabı dikiminde... Eksik iş öğrenmemişti. Hasip Özyıldız, Özşahin, Ömer, Fahrettin Denkdemir, Selahattin Yurdun, Mehmet Özmen... Sivriler bir aradaydı, birbirine karşı oldukça güleçtiler. Babaları sanki birbirine kurşun sıkmamıştı. Fevzi, bir koluyla Hasip Özşahin'i, bir koluyla Mehmet Özmen'i, onları bıraktı, bir eliyle Fahrettin'i, bir eliyle Adil'i okşadı. Onların, içten yakınlaşmalarını, babalarının yanlış tutumunu bırakmalarını istiyordu belki de.

Öğrencilerden hiçbirinin burnu kanamamıştı. İlk dersten sonra Münir Bey sordu:

"Kurban vereniniz var mı?"

Mahmut kabaca söyledi ya doğruyu söyledi:

"Onlar birbirini kemirsin, ısırsın, yesin, bizim öğrencilerimizden alıp verecekleri ne?"

Çarşamba günü, jiple geldi Ahmet Türk. Fevzi onu aldı kucağına, okşadı, ellerini sevdi. Yerine oturttu. Arkadaşlarıyla, en karşıt kesimdeki ağa çocuklarıyla kucaklaştırdı, öpüştürdü.

O akşam Fevzi Kasro Kanco'ya gitti. Sabah gene jiple geldi. Bir süre jip Ahmet Türk'le öğretmeni Fevzi'yi taşıdı Kasro Kanco-Derik arasında.

Daha sonra, bayramda, tatilde, pazarlarda... Yazın, kışın, güzün... Fırsat düştükçe, yarattıkça gitti Fevzi şatoya, Kasro Kanco'ya. Şatonun, çölün, Kasro Kanco'nun yerlisi oldu.

Hükümet Silah Satıyor

Derik, sessizliğe gömüldü bir süre. Ne kavga ne tüfek sesi. İlle çok sürmedi sessizlik. Bir gece başladı tüfekler. Arkasından bir tatil daha. Öğretmenler kaçak oyun kâğıdı sağlamışlardı. Maça kızı[64] da öğrenmişlerdi. Vur Allah vur! Özcan'la Mahmut maça kızı ustası oldular. Remzi öyle sustu ki... Taşta ses var, onda yoktu. Partilerin çoğu Remzi'de kalıyordu. Maça kızıyla Şevki ilgilenmeye başladı. Hantal yapısı, uyuşuk zekâsıyla taban tabana zıt! Kıvraklık, çabukluk, uyanıklık ister oyunlar. Şevki ayak uyduramadı. Hep yenildi. Sonunda da:

"Ha ha ha, siz eli çabukluk yapıyorsunuz" dedi çıktı.

Mahmut da kızdı, bir daha onunla oyun oynamadı. Özcan, Mahmut, Fevzi değişmez oldular yerlerini oyun

64. Maça Kızı: Şans ve taktiğe dayalı dört kişiyle oynanan bir iskambil oyunu. (y.h.n.)

masasında. Dördüncülük için Boyacı Ekrem, Remzi katıldı. En çok Remzi dayandı, alıştı sonunda.

Kitap alacak paraları yoktu. Bir büyük kente gidip gezecek, eğlenecek paraları yoktu. Ne yapacaklardı? Tüfekli tatili böyle böyle geçiriyorlardı.

Bitmeyen gün yoktu. Tatil de bitti. Dersler gene başladı. Üç beş günlük olaylar içinde Derik bir ölü vermişti. Karabet'in, deriden, kitaba, kaleme kadar her şey satılan dükkânının önünde bir gün kaldı öli. Sonra, eski günlerdeki gibi, kimin kurşunuyla öldüğü anlaşılamadı, kaldırıldı.

Yumuşak, sürtüşmesiz günler Derik'te çok uzamazdı. Öğretmenlerin dileği bir daha derslerin kesintiye uğramamasıydı. Bomboş, amaçsız, kuru, tatsız, tuzsuz günlere öğrenciler, dersler renk katıyordu. Güneşli, sıcacık bir ilkbahar sabahı. İlkbaharda okulun örü çok güzel güneşlenirdi. Hep Münir Bey otururdu gineşe. Münir Bey gelmeden Fevziler, Mahmutlar, Remzler gitmeye başladılar ilkbahar güneşi için; Münir Bey'in yerine oturmak için. Bir çay söylerlerdi. Sigara yakarlardı.

Yer kapmaca, Münir Bey'in yerini almaca oyunu için erken kalktılar Özcanlar, Fevziler. Münir Bey'in yerini Özcan kaptı, sandalye attı. Remzi de kendini müfettiş yerine koydu, Özcan'ı kaldırmak istedi. Yan yana oturdular sonunda. Bir süre konuştular, illöğretim Müdürü Özcan'la, İlköğretim Müfettişi Remzi, ikisinin ağzı bir. Hep öğretmenleri kötülemek, yermek. Mahmut kızdı, dayanamadı:

"Ulan tilkiyi sağmaya götürmüşler de yüzüne bakınca kovmuşlar. Senden müfettiş mi olur?"

Mahmut, belki de Remzi'nin içindeki müfettişe karşıdır, öç alıyordu.

Remzi:

"Oğlum müfettişin kaç boynuzu var?"

"İki."

Mahmut sevinçli. Karşısında dikilen, yükselen güç, biraz aşağılanmıştır. Herkes böyle değil mi?

Remzi:

"Benim dört."

"Sen dört ayaklısın."

"Senin gibi" dedi Remzi.

Mahmut bir tekme attı Remzi'ye. Remzi kaçtı. Sandalye devrildi. Mahmut düzeltti, oturdu müfettişin yerine:

"Senin gibi müfettişin..."

Kaba bir sövgü sıraladı.

Remzi:

"Benim gibi müfettiş seni..."

"Oğlum sen nesin ki seninki ne ola?"

"Öyleyse Müfettiş Artıkoğlu seni artıklaya" dedi.

Mahmut daha kaba bir sövgü sıraladı.

"Ne yapayım oğlum, benimkini beğenmiyorsun, küçük buluyorsun" dedi Remzi de.

Takılmalar bitti, çaylar bitti, sigaralar bitti. Ne gelen var ne giden. Ders saati yaklaştı. Öğrencilerden bile gelen yoktu. Okulun altındaki karanlıkta odacı karı koca otururdu. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, onlara, Ermeni kilisesinden bozma okulun, akreplere bile yuva olmaz ölçüde kötü, sağlıksız bir karanlık köşesi düşmüştü. Demokrasi dediğin böyle kılı kırk yarardı işte. O karanlık kuyudan odacı kadın Şemo bacı ses verdi:

"Vay leee, siz duymaz ne ola?"

"Duymaz, yok, ne ola" dedi Fevzi.

Fevzi de her olaya burnunu sokmakla, kulak kabartmakla bir halt ettiğini mi sanıyordu ne? Bir özenti miydi onunki de?

"Baveme[65] kurban, hakimliği soyarlar bu gece. Katır katır silahlar gider Suriye'ye, tüfenkler, tabanceler..."

65. Bavê min!: Babam olasın! (y.h.n.)

Mahmut işi hemen Kürtçeye döktü. İçini dışını anladı. Sonra Fevzilere anlattı. Gece, adliyenin arka duvarını yıkmışlar. İçeri girmişler. Beş yüzden fazla tüfeği, bir onun kadar tabancayı alıp, efendi efendi katırlara yüklemişler, atlara; haydi babam Suriye!.. Savcı ilk incelemede suçluları çıkarmış ortaya. Üç kişi tutuklanmış. Bunlardan ikisi Derikli. Diğeri devletin bir memuru. Üçünü de tıkmış savcı içeriye. Derik ölü! Ne demek? Kocaman büyükler, yetkililer, ağalar, reisler; çölün, dağların, suların ağası böyle bir iş yapar mı? Yapsa bile içeri atacak anasından doğmamıştır. Ne demek bu? Derik'in ortasında kan gövdeyi sürüklemelidir. Söylenti böyle yayılmaya başladı. Münir Bey'den salık geldi. Okul yok, hemen saklansınlar demiş. Birden kordon altına alınan Derik'te ses soluk bitti. Jandarma Deriklilere, Derikliler jandarmaya alışkındı. Kimsenin önemsediği yoktu. Önemsenen, bir türlü içlerine yediremedikleri, görmedikleri, Ağa'nın, Necimoğlu'nun savcı eliyle, sözüyle içeri alınmasıydı. Buna da alışmış oldular. Yerli memurlar, adliye memurları evlerinden çıkarılmıyordu. Fevziler soygun yerine gittiler. Öyle bir duvarı yıkmışlar ki... Kal'a! Belki yirmi kişi kazma kürek, küsküyle sabahacak çalışmış. Derik'in bekçileri var, üstelik adliyenin bekçileri var. Derik dediğin avuç içi bir yer. İki taş birbirinin üstünden düşse herkes duyardı. Demek ki duyacak olanlara önceden söylenmişti, susturulmuştu. Kim susturmuş olabilirdi, onları kim sağır yapabilirdi? Bekçileri göreve getirenler, bağlı olduğu aşiretin başkanı! Bütün bu yargılar Savcı'yı kesin sonuçlara götürmüştü. Derik'teki söylentiler de bu yöndeydi. Derik üçlü bir yönetim altındaydı. Rutan Reisi Necimoğlu, Necimoğlu'nun arkasında dayanak olan DP hükümeti, Necimoğlu'nun göz kırpmasıyla iş yapan memurlar. Necimoğlu'nun içeri atıldığı tez elden Ankara'ya

bildirilmişti. Öğleden sonra, savcı tel emriyle Muş'a atandı. Mahmut'ta okuyan iki kızı, hanımı Derik'te kaldı.

Savcı Diyarbakırlıydı. Korkusuz, mert biriydi. Ağalık düzenini dolambaçlarını iyi bilirdi. Bir yerde, bir olay varsa, bir ağanın bölgesinde, aşiretinde bir olay doğmuşsa bunu yaptıran ağadır. Bunları iyi bilirdi savcı. Hele Derik'te Necimoğlu göz kırpmadan kuşlar uçmazdı. Savcının düşüneceği başka yol kalıyor muydu? Savcı'yı köylüler, Derikliler bile çok severdi. Yurtsever, insansever, dürüst, mert biriydi. İlle bu sevgi el altından, yürekten, sezdirmeden, sızdırmadan. Dışlaşamaz sevgi Derik'te. Kim dışlaştırır, sezdirirse demokrasi, cumhuriyet onun başına tokmak gibi iner. Sevmek bile demokrasinin iznine bağlıydı. Şu demokrasi bulunduğundan bu günecek, Derik'teki, Türkiye'deki gibi kimseye nimetlerini göstermemiştir(!)

Soygun günü akşamı Namık Gedik geldi Derik'e. Öğle haberlerinde "İçişleri Bakanı Namık Gedik, güney illerine bir geziye çıkıyor" denmişti. İlle güney illerindeki soygunun sözü bile edilmemişti. Devlet radyosu olunca, dürüst oluyor belli ki (!)

İki saat önce tutukluluğu biten Necimoğlu, yardımcısı ve devletin güvenlik rütbelisi karşıladılar Namık Gedik'i; elini sıktılar. Derik Kaymakamı Fikri Gökçeer de sıktı Gedik'in elini, karşıladı onu. Oğlunun adını Tonguç koyan kaymakamın nasıl o eli sıktığını bir türlü içine yediremedi Fevzi. Daha çok öğretmenlere eğilen, onlardan biri olduğunu açık açık söyleyen Kaymakam Gökçeer'in de sürülme işi bir tel aracılığıyla, belki de Necimoğlu aracılığıyla sağlandı.

Yeni gelen kaymakam işini hep üç taşla yürütürdü. Üç taş, bir çeşit üç kâğıtçılıktı. Kim haksız kazanç sağlamış, kara borsa iş yapmış, kim üçe alıp beşe satmışsa, bunları izlemek, suçlamak için Millî Korunma Kanunu (!) vardı

o sıralarda. Yeni kaymakam üç kişilik ekibin izleyicilerin başkanıydı. Fevzi de üyeydi. Her basılan yerde, kaymakam cebinden üç taş çıkarırdı:

"Talakına üç taş atar mısın" derdi.

Herkes de atardı. Hiç atan olmazdı. Kürtlerin çok beğendiği, kırmalı, ortası sarkık şalvar yaptığı bir kumaş vardı, satım değeri on üç liraydı. Derik'te seksen beş liraya satılırdı. Böyle satım yapan her dükkâncı, üç taşı alır atardı. Ne suçlu bulundu, ne kara borsa yapan oldu gene de(!)

Necimoğlu, ağzında çiğneyebileceği bir kaymakam bulmuştu. İşini yoluna koymuştu. Yeni savcı da istemedi Derik'e. Savcı yardımcısı Rutanlı biriydi, ilkokul çıkışlı. O yönetti Derik'i, yasaları o uyguladı.

Adliye soygunu aydınlık içinde karanlığa büründü. Silahlardan ses çıkmadı. İlle parasından çıktı. Soyguna büyük yardımda bulunan, sınırlardan geçiren güvenlik rütbeli payına düşen yüz bini almış, memurluktan ayrılmıştı. Öbürleri, öbür ikisi yeni soygunlar için yeni yollar, memurlar ayarlamaya başlamıştı.

Savcının iki kızı Mahmut'ta okuyordu. Mahmut açık açık koruyordu onları. Özcan korkutuyordu Mahmut'u:

"Ağam bak Mahmut, sen bir gün bir kurşun yersin, kimden geldiğini bilsen bile, kim vurduya gidersin. Adliyeyi soyanların hepsini biliyordu bakan, kime ne yaptı? Hepsinin alnından öptü."

Mahmut, Özcan'ın engel olduğunu mu sanıyordu, yoksa yorumlayamıyor muydu? Belki de içindeki dosdoğruluğun kıvılcımını parlatmak mı istiyordu, saklamıyor muydu içindeki iyilikleri.

"Oğlum korkanlar çekilsin gitsin buralardan" dedi. "Babasız kalmış çocuklara kanadımızı açmazsak bize ne öğretmen denir ne de insan."

Böyle bir şakayı da Karabet yaptı bir öğle üstü, yemeğe giderken:

"Valla Mahmut hoca, sen bu savcının kızlarını sınıftan at. Seni öldürecekler" dedi.

Mahmut kızdı, kızarık, ıslak bakışıyla dişlerini sıktı:

"Ulan Karabet misin, Karabit misin nesin? Çekil önümden, böyle sözleri şaka olsa bile söyleme, ağzımı açtım mı Derik'in ortasında herkese, hiç kimseyi seçmeden dümdüz giderim ha... Önce senin kiliseden başlarım" dedi.

Karabet güldü:

"Senin cami daha yakın bak" dedi.

"Camine de kilisene de git başımdan" dedi, savcının iki kızı iki elinde yürüdü caddeye yukarı.

Hükümetin böyle olaylara göz yumması, destekler gibi durumlara girmesi Derik'i epey korkuttu. Necimoğlu'nun güçlü, daha güçlü, yenilmez, susturulmaz, engel olunmaz bir ağa olduğunu, Türkiye Cumhuriyeti'nden, hele hele hükümetten çok daha güçlü olduğunu gösterdi. Oysa azıcık filizlenmeler vardı halkta, Deriklilerde. Yeni seçimlerde daha iyi bir oy dağılımı vardı. Halk, köylü, toprak sözü geçiyordu seçim konuşmalarında.

Karabet bir gün dükkkânının içinde, fısıltı halinde:

"Valla Mahmut hoca sen kızarsın, ille doğrusu, hükümet ağanın elinde tüfek gibi. Kimi ister onun üstüne sıkar hükümeti kurşun diye. Hükümet, ağaların daha güçlenmesi için aracı. Tüfekler toplandı, baskınlar yapıldı, jandarma gezdi köylerde. Adam dövdü, kadın dövdü, at çatlattı, taban patlattı, sonra biriktirdiği tüfekleri ağanın eline verdi, al dedi, bunları senin için topladım. Yalan mı? Hükümet kurşun olmuş, sizin Türk hükümeti başımıza sıkılıyor. Senin de başına sıkılır" dedi.

"Bilmem nemin başına sıkılsın" dedi Mahmut da.

İlk Kıvılcımlar

Orta öğretim okulları tatile girer girmez, kimileri bir hafta önceden, Derikli öğrenciler geldiler. Diyarbakır'dan, Mardin'den, Antep'ten, öğretmen okulundan, Akçadağ Köy Enstitüsü'nden, İstanbul liselerinden, Urfa'dan... Hepsi genç, hepsi Derik'in, çölün, Kürtlerin kara bıyıklı, kara saçlı, yüzleri damgalı yiğitleriydi. Liselerde, öğretmen okullarında değişik görüşler edinmişlerdi. Fevzi, Mahmut, Özcan ilk ilişkileri kurdu. Ermeni terzi Taniel'in orada buluşmaya başladılar. İlk sözler büyük kent, kadın, kız gibi konulardı. İlle altında yatan gerçek düşler vardı, amaçlar vardı. Söz arasına katılıyor, birikim artık taşıyamaz yüreklerden fışkırıyordu.

Taniel çok sessiz, hemen hemen hiç konuşmaz, iyi giyinen, öbür Ermenilerin tersine açık benizli, yakışıklı biriydi. Eğlencelik, sonra da tartışmalı konuşmalara kulak

vermezdi. Ağır ütüyü durmadan sürerdi kumaşlara. Ses verildiğinde, soru yöneltildiğinde yüzünde tatlı bir gülümseme belirirdi. Fevzi ara sıra Taniel'in Ermeni oluşuna şaşardı. Bir gün:

"Biliyor musunuz baylar, şu Taniel düpedüz Anadolulu" dedi.

Remzi:

"Ne sandın ya bir tarlanın buğdayını yemiş, bir koyunun memesinden süt emmişiz. Anadolu ikimizin de beşiği. Anadolu ikimizin de süt anası, ana bir kardeşiz" dedi.

Yozgatlı olan Remzi, Ermeni kesimini yakından tanıyordu. Mahmut da Sivaslıydı, o da iyi tanıyordu Ermeni kesimini. Gene de Mahmut, Remzi'yi kırmak istedi, belki kızdırmak:

"Taniel'in babası Agop ananı mı...?"

Remzi hiç alınmadı:

"Öyle değil mi? Hayganuş ölmüştü Agop'un karısı, bir gün senin, bir gün benim anamı..."

"Mahmut bir tekmeyle Remzi'yi sustur ya!"

Remzi güle güle katıldı. Mahmut sonra daha bir gerçeklere değindi:

"Bakma sen, Remzi denen enik beni kızdırdığı için öyle söylüyorum. Hafik'te çok Ermeni vardı. Ben bunları iyi tanırım. İş bilen, iş yapan kimselerdi. Onlar gitti Hafik öldü. Süt makinanızı yapacak adam arasanız günlerce bulunmaz. Demir döğdürecek olsan bir demirci yok. Aramızda yakınlık da vardı ha! Yabancı bilmezdik onları."

Özcan söze katıldı:

"Mahmut ağam be kızma sana bir şey diyeceğim."

Mahmut kıpkırmızı kesildi. Çünkü Özcan'ın sözleri nedense Mahmut'a batardı bir, ikincisi, Özcan Mahmut'a hep ciddi söz ederdi. Hem öyle söz ederdi ki Özcan, eğer ciddiyse, insanın belini kırardı. Gelecek yağmur Mahmut'u titretti ya sesini de kesti. Kulak kesildi.

Özcan:

"Sivaslılar Ermeni sayılır ağam be Mahmut."

Mahmut korktuğu yağmura tutulmuştu. Hiç beklet-medi sözünü:

"Niye Muğlalılar, İzmirliler Rum sayılmasın? Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün arkasına kim katılmadıysa o azınlık sayılır."

Özcan dayanıklı biri ok vursan işlemez biri. Güldü. Sözü Ekrem'e yükledi:

"Ağam Mahmut bu sözün doğru; Ekrem kızacak şimdi, Atatürk'ün arkasına imamlar katılmadı. Ekrem'in babası imam, sen ona söyledin bu sözü."

Şevki:

"Ha ha ha, benim babam da imam."

Mahmut, Şevki'ye hiç çekinmeden kızabilirdi. Çocuğu gibi azarlayabilirdi. Çünkü Şevki'nin başına dünya yıkılsa kötü söz etmez biriydi. Mahmut sözün acısını ona söyler gibi yaptı ya kime söylediği anlaşılıyordu:

"Elbette ya imam mı baban, Atatürk düşmanı demektir."

Remzi takıldı. Remzi, Mahmut için el uzatılmaz bir top ateşti. Remzi'nin söylediklerine çok sıkılırdı. O yüzden öbürleri çuval, Remzi ağız olurdu hep. Remzi söyleyeceğini söyler, kaçardı. Mahmut kovalarken:

"Mahmut ben demedim Özcan dedi, Şevki dedi..."

Mahmut yakaladığı fırsatı iyi kullanırdı:

"Özcan'ın da senin de Şevki'nin de..."

Herkesi katar karıştırırdı.

Bu kovalamaca, bağrışma Ermeni Abdo'nun orada olurdu. Mahmut'la Remzi patır kütür koşunca Abdo geldi:

"Ne olur lo? Evi yıkarsız?"

Bozuk bir Kürtçeyle, sert sert konuştu. Fevzi Abdo'ya çok kızardı. Öyle patır kütür, bir Ermeni ki... Hiç de bin-

lerce yıllık Ermeni kültüründen gelme değildi. Kaba bir işçi. Yaptığı, onardığı ayakkabı köy işi, eğik bükük bir şeydi. Hiç dikiş yapmaz, yapıştırmazdı. Çivi, çekiç! Ermeninin böyle kabasını kimse görmemiştir. Anadolu'yu işçilik, zanaat, san'at açısından ayakta tutanların Ermeni olduğunu savunanlar yalnız şu Abdo'yu görsünler hemen cayarlar.

Abdo'nun adı Abdullah'tı. Arap adı taşıyordu. Yüzünde kocaman bir şark çıbanı vardı. Dilinde biçimsiz kaba bir Kürtçe. Davranışlarında alabildiğine yontulmamışlık. Kaba bir eskici! Fevzi'nin, belki de Abdo'yla yıldızı barışmamıştır, o yüzden böyle geliyordu ona. Derik'te iş yapan Ermeniler hiç de böyle değildi. Demirciler vardı ki demirden adam yaparlardı. Derik'in, kocaman çift kanatlı kapılarının demir kuşakları, "kullep"[66] denen uzun kollu menteşeleri, bir el basımı kalınlıkta tahtaları delip geçen yarım okkalık döğme demir çivileri, bir kilodan ağır çeken kilit açacak takımları hep Dikranların elinden çıkmaydı. Soyadları da demirciydi. Bir oğlu Fevzi'nin öğrencisiydi. Okuma yazmaya yüzü yoktu. Zorla getirtiliyordu okula. Sevimli bir çocuktu. Ermeni'nin sarışını bu çocuktu. Başkaca sarışın Ermeni yoktu. Dikranların ünlü kilitlerinden bütün Derik kullanırdı. Abdo'nun evinin kapısını kapatan kilit de Dikranların yapmasıydı. Öyle büyük bir açacağı vardı ki taşımak işi sıraya konurdu öğretmenler arasında, tartışmalara, iyeşmelere[67] yol açardı. Hiçbirinin cebine sığmazdı. Bazen pantolonun arka cebine tabanca gibi koyarlardı. Daha sonra "tabanca açacak" Fevzi'nin başına kalmıştı. Şevki bir yerde unuturdu, nerede unuttuğunu da bilemezdi. Boyacı'nın tek başına eve girmesini istemezdi Mahmut, o yüzden Boyacı da

66. Kullap: Çengel, kanca. (y.h.n.)
67. İyeşme: "Ben şu işi yaptım, sen de bunu yap" diyerek karşılık bekleme yarışı.

alamazdı açacağı. Mahmut efendi kendisi taşımazdı. Ekrem sık sık ortalardan yok olur, arasan bulunmazdı. Taşıyacak üç kişi. Remzi, Özcan, Fevzi. Remzi sık sık tabanca gibi çeker Mahmut'un alnına dayardı. O yüzden Mahmut, Remzi'nin elinden çeker alır, Fevzi'ye verirdi:

"Oğlum taşı şu açacağı! Çobanlıktan efendiliğe çıkalı kaç yıl oldu?"

"Sen efendi olmadınsa taşısana" derdi Fevzi de.

Açacak işi bir gece gene Abdo'yu ayaklandırdı. Remzi açacağı okulda unutmuştu. Karanlıkta dışarda kalmışlardı. Mahmut, ayak yolundan çıkıp bağırdı Remzi'ye:

"Okulda kaldı maldı ben anlamam. Haydi aç şu yıkılası evi" diye kızdı.

Remzi bağırdı:

"İnanmazsan ara üstümü başımı. Okulda kaldı oğlum."

Mahmut, Remzi'yi kovaladı, belki hırpalamak için. Remzi kaçtı. Abdo'nun damının üstüne sıçradı. Abdo çıktı, geldi:

"Nedir lo? Ben bu evi yapmışım beş bine! Siz yıkacaksınız?"

Mahmut sıkıntıyı Abdo'ya çevirdi:

"Ulan. Abdo git başımdan! Kalmışız kapıda, gelmiş, evden, beş binden söz edersin."

Abdo korkusuz biriydi. Anlatılanlara bakılırsa korkak olması gerekiyordu. Abdoları kurşuna dizilip yok edilmekten, yakılmaktan Necimoğulları kurtarmıştı. Abdo, yakım yıllarında bir çocukmuş. Necimoğlu'nun anası eteğinin altına saklamış, "Benim küçük oğlum, son beşiğim" demiş. "Adı da Abdullah'tır" diyerek kurtarmıştı. O gün bugün Abdolar yaşar gider. Derik'teki yakınlarından çok az Ermeni kendini kurtarabilmişti. Abdo paçayı böyle kurtarmıştır ya gene de bıçak gibi...

"Ne bağırırsın lo Mahmut?"

Mahmut'un tepesi attı:

"Mahmut'la kaç kez tuz ekmek yedin? Konuşmayı öğren yoksa, ağzını değiş yoksa; seni öyle bir kovarım ki bir daha ayağını basamazsın buralara!"

Abdo'nun bu sözleri aklı almadı, afalladı:

"Beni lo? Lo bu ev kimindir? Sivas'tan getirdin? Valle dinim hakkı ben seni kovarım evimden. Özcan hoca ne der bu Mahmut?"

Özcan yatıştırıcı:

"Sen git yat ağam be, senin evine ne olacak? Hadi ağam be..."

Abdo:

"Lo ben seni adam bildim sordum. Ev benim değildir?"

Şevki güldü:

"Ha ha ha..."

Şevki'nin gülmesine hem Mahmut kızdı, hem Abdo:

"Ne gülersin lo, Karagöz oynar?"

Mahmut:

"Ha ha ha... Ha edeceğine desene Abdo Ermenisine çek git!"

Abdo:

"Sen Ermeniye kurban ol. Ermeni sana ev verdi, kalırdın dışarda. Kimin evi vardır Derik'te?"

Mahmut ağır konuştu:

"Ulan yarın gidip Necimoğlu'na diyeceğim yak şu Ermeniyi, elinle yak! Niye kurtardınız yakılmaktan? Asıl yakılacak Ermeni budur diyeceğim."

Abdo:

"Valle, dinime imanıma ben de Menderese gideceğim, 'Mahmut'u at öğretmenlikten. Böyle öğretmen olur' diyeceğim?"

Mahmut köpürdü:

"Çık git şuradan" diyerek kolundan tuttu Abdo'nun, savurdu. Abdo kolunu kurtarır kurtarmaz:

"Yarın ben gider derim hakime, 'beni yakacaktı Mahmut, zor kurtardım', sorarım sana bunları."

"Ben seni yaksam da hakim beni keşke assa Derik'in ortasında."

Abdo geniş:

"Geçti lo, geçti! Şimdi o devirler değildir, Menderes devridir.."

Mahmut:

"Menderes devrinin de senin de.."

Abdo'nun kolundan tuttu Özcan, dış avlunun kapısından çıkardı. Kapıyı kapadı. Remzi okula gitti, açacağı getirdi.

Abdo'nun çıkardığı tatsızlıklar, tatil gününün en önemli birleşmesine yönelecek tartışmayı iteledi arkaya. Mahmut canı sıkkın yattı. Remzi'ye de sövdü:

"Ulan şu anahtarı bir daha almayacaksın sen. Eğer okulda unutmasaydın Abdo Ermenisi bizim sözümüzü, işimizi böyle kesintiye uğratmazdı."

Remzi, Mahmut'u güldürmek için uğraştı aklınca:

"Al sen taşı, kendini korumuş olursun, nasıl olsa Savcı'nın çocuklarının yüzünden kanını akıtacaklar. Açacağı tabanca gibi sok arkana" diyerek attı Mahmut'un yatağına.

Kocaman, kiloluk demir Mahmut'un etsiz, kuru, kemikli bacağına tak diye değdi. Mahmut'un canı yandı, söverek açacağı aldı, savurdu. Cam şangır şungur indi aşağı. Karanlık gece tüfek sesiyle bölündü sanki. Kimseden ses çıkmadı. Ölü bir sessizlik. Şevki birkaç kez "ha ha ha" etti. Mahmut patladı:

"Zıkkım ulan, şimdi kalkarsam sana bir 'ha ha' gösteririm" dedi.

Özcan güldü azıcık. Mahmut'un sesi kesilmeden Abdo gene girdi. Girer girmez Fevzi'ye sataştı. Fevzi, Anadolu toprağı üstündeki taşlar arasında, taşlar üstünde Erme-

nilerden iz olduğunu bilirdi. İlle bu bilgiyi ne Taniel'in orada ne de Abdo'ya söylerdi. Bunca iyi duyguları olan Fevzi'ye Abdo'nun çatması, belki de Mahmut'tan gözü korktuğu içindi:

"Lo Fevzi hoce, siz bu evden çıksanız iyidir. Yıkacaksız bu evi!"

"Yahu Abdo sen ev sahibi değil, belasın. Ne olacak senin evine? Kırılan camı biz takacağız" dedi.

Abdo:

"Yüz kırk üç liralık parayla! Lo benim cebime harçlık olmaz o para!"

Özcan:

"Abdo, ağam seni kutlarım. Sen büyük adammışsın. Bu gerçeği bilmen senin büyüklüğünü gösterdi" dedi.

Abdo böyle bir övgüden ayağına yer mi buldu, ne?

"Ben doğru söylerim. Ben bilirim. Bilirim bu evi yıkacaksınız. Ben derim ev benimdir, siz beni kovarsınız. Lo bu ev kimindir?"

Fevzi karşılık verdi:

"Anladık Abdo, anladık senindir. Kral sarayı, Abdo Saray! Bir sürü cariyelerin, uşakların var, akrep sürüsü."

"İnşallah" dedi Abdo, "Seni sokarlar hepsi."

Akrep sokacak korkusuyla titreyen Fevzi'nin tepesi attı:

"Defol ordan Abdo Ermenisi hey..."

"Valleh bu evi yakarım, içinde de sizi."

Fevzi yanlış bir soru sordu:

"Abdocuğum kimden öğrendin ev içinde adam yakmayı?"

"Dinime imanıma atanızdan, dedenizden, Türklerden."

"Abdo efendi seninle barış yapmıştık, gel bozmayalım" dedi Fevzi."

"Seninle lo? Dünyada ikimiz kalsak barış olur hiç?"

Fevzi, küllenmiş korları istemeyerek deşti:

"Abdo bak, benim atam dedem yakılmış, sen yaktın, o yaktı, beriki yaktırdı bir yana, bende kuyruk acısı var, sende?"

"Bende de oğul acısı lo. Seninkiler daha çok yaktı. Baksana Gevre Fırıne'ye! Orada bizi topluca, kömür yakar gibi yaktılar. Bilmezsin Gevre Fırıne'yi? Ben götüreyim seni gör."

Sözü bıraktılar, tartışmayı kestiler. Abdo çıkıp gitti söylenerek.

Abdo çıktıktan sonra Mahmut açıldı:

"Bu Abdo Ermenisine çatıyoruz, bağırıyoruz ya gerçekten aramızda geçen olaylar güzel değil. Yüzlerce, binlerce yıl birlikte, kardeşçe yaşamışız. Halk âşıklarımız birlikte atışmış, çalmış, çağırmış; iş, alım satım, giyim yönünden karışık bir durumumuz var."

Fevzi bilgiçlik tasladı:

"Benim bildiğimce Köroğlu, Âşık Garip, Karacaoğlan Ermenilerce de tanınır, bilinir, sevilir, dinlenir. Ardahan'da, Rus Gılavyalığında[68] Çıldırlı Âşık Şenlik'le Ermeni İzanî karşılaşmış, ikisinin sazı, sesi, atışmaları, açmaları, birbirinin tıpkısı. Bu denli yakınlık nasıl dönüştü düşmanlığa? Nasıl karşı karşıya geldik? Aracılar, paracılar, çıkarcılar, gözü doymazlar, dünyayı bir lokma gibi yutsa doymayacak olanlar iki kesimi de maşa olarak kullanmışlar. Acı olan her iki kesiminden maşalıktan kurtulamadığı. Anlamamışlar bile! Bir kal'ada kardeş kardeş yaşayan, birbirine arka veren iki kesim, sömürücülerin, çıkarcıların fit sokmasıyla, kal'ayı içerden yıkmışlar. Hepsi bu!"

"Güzel ağam be, güzel dersin ya şu Ermeni Abdo, Derik'i görmüyor mu? Türkler kendi kendilerini bile yiyor. Ermenileri yemişsek çok mu? Şu ağalar, şu hükümet kimi ezmek, susturmak istiyor? Şu çölde sırtında yük taşıyan,

68. Glavya: Kırk yıl Ardahan, Kars, Artvin illerinde egemen olan Rusların bir yöneticiye verdiği sıfat (Kaymakam, vali gibi).

karnı bir lokma ekmek görmeyen Kürtler kim? Biz bölünmüş sağa sola, birbirimize kurşun sıkıyoruz da kaldı ki Ermeniler" dedi Özcan.

Mahmut sözü, akşamdan beri beklenen konuya getirdi:

"Şimdi bırakın onu bunu, eski külleri de Taniel'in orada ne yapabiliriz? Onu görüşelim" dedi.

Gerçekten Taniel'in orası bir tür düşünce, eyleme geçme, bir şeyler yapmak gibi tartışmaların yapıldığı yer olmuştu. Nejat Gökalp, Mahmut Keskin, Mehmet Enek, Faysal Süer, Mahmut Denli, Burhan Denli, Haşan Işık, Mehmet Gökalp, Mehmet Hacıbekiroğlu... Herbiri ayrı kesimden, ağa, kul, köle, topraksız, varsıl, yoksul çocukları. Kimi köylü, kimi kentli, kimi ezik, kimi üstten, kimi ezilenden, kimi ezenlerden. İlle görüşleri, düşünceleri birdi.

"Yıllardır, türlü nedenlerle, belimiz bükülmüş ya da bir başkasının belini bükmeye yardım etmişiz, bükmüşüz. Menderes şimdi ağaları kayırmakta, kollamakta, sırtlarını sıvazlamaktadır. CHP'de bile umut yok. DP ağalarının karşısındaki ağaları da onlar maşa yapmak istiyor. Oy yumurtlayan tavuk besliyor ikisi de. Böyle giderse, yarın biz, içinde bulunacağımız kesime göre ya ezen olacağız ya da ezilen. Bu ikiliği, alçaklığı ortadan kaldırmak zorundayız. Çöldeki kölelik bitmeli. Derik'e de gerçek bir güneş doğmalı, sisli bulutları dağıtmalıyız. Romalılar devrinde bile böyle kölelik yoktu. Aç susuz insanın ensesine silah dayanıyor! Ağanın silahı yetmezmiş gibi, devlet de ağaya katılıyor. Demokrasi demokrasi!.. Meğer demokrasi denen şey, aracının, paracının, oy almak isteyenlerin, ezmek, yok etmek, üstte kalmak isteyenlerin dümeniymiş. Bize düşen görev bunları halkımıza, halklarımıza anlatmaktır..."

Taniel'in dükkânında aşağı yukarı ileri sürülen, Mahmut'un, korkusuzca, bas bas bağırarak benimsediği

düşüncenin, uygulamanın, yapılacak olan işin eni boyu buncağızdı.

Fevzi'ye kalırsa bunları bilmek, bundan çoğunu bilmek önemli değildi. "Anladık hastamızın çarpıntısı var, ille ne yapabiliriz?" diyordu. "Bunu ele almalı, yapacağımızı bilmeliyiz!.. Bir ışık aramalı, bir yol bulmalıdır, önemli olan da böyle düşünmek."

O gün bir tartışma oldu. Nejat Gökalp'tan gelen öneri ilgi buldu. Belki ortak düşüncenin dile gelişiydi Nejat'ınki:

"Ben ağa çocuğuyum. Babamlar şu ya da bu partiye oy verir. Eğer babam DP'liyse arkasında gidilmez. CHP'liyse, tutucudur parti içinde, gene karşısında olmak gerek. Benim savım şu, çevremizde kimse DP'ye oy vermeyecek. CHP'yi güçlendireceğiz. İlle tutucularını, ağalarını ayırmasını da ileri süreceğiz."

1960'dan önceki ortam için küçümsenecek bir öneri değildi bu. Ağa çocukları ileri sürüyordu bunları. Ne var ki ağalık, DP öyle bir surla, duvarla çevriliydi ki nasıl yıkılabilirdi? Derik, çöl öyle bir Osmanlı sarayı ki oraya Atatürk devrimlerinin esintisi bile uğramamıştı, Atatürk bile etki yapamamıştı. Demokratik Türk hükümeti, ağalık surlarını iyice kalınlaştırmış, dayanıklı duruma, yıkılmaz, çıkılmaz, el uzatılmaz duruma kavuşturmuştu. Sur üstüne sur çekmişti. Şu bir avuç öğrencinin, birkaç öğretmenin eti budu neydi? Fevzi'ye zor, olanaksız geldi böyle bir öneri, düşünce. Gün gün cayar oldu. Sonra 'Kocaman ağacı çürüten, çökerten yumuşacık bir küçük kurttur. Ben bir kurtçuk olamam mı? Görevimiz salt a b c öğretmek mi?..' diye düşündü. Derikli gençler dirençli, kesin, bıçak gibiydiler. Üstelik, çok tekil bir olay da olsa tek kişi de olsa Derik'te bazı Kürtler anlamlı anlamlı söz ediyorlardı, açık kapalı... Selo bunlardan birisi, uyanık, işlek bir kafa. Selo bir ağanın kardeşiydi. Taniel'in dükkâna

gelirdi. Bir köşeye otururdu, çökerdi. Sandalyeye oturmazdı. Sandalyelere bile küskün, kızgındı. "Sandalyeye oturanlar bizim anamızı..." derdi, o yüzden oturmazdı. Ortası sarkık şalvarının içinden sivrilen dizlerine ellerini bastırır, iki elinin üstüne başını koyup yüzünü, gözünü karanlığa, belki de en aydınlık günlere çevirir dinlerdi. Düşünürdü. Küskün, umutsuz. Gençler, öyle değildi. Umutlu, atak. Selo da umutlansın, canlansın, düşüncelerine adım uydursun diye söz atıyordu Fevzi, Selo'ya ses veriyordu. Selo sessiz, Selo küskündü. Herkese! En çok diline doladığı da cumhuriyetin ilk yılları, ilk yapıcıları, yöneticileri, Atatürk!

"Ne yapıldı? Ağalar için kanun, tüfek, tabanca yapıldı, yaptırıldı. Biri de benim ağabeyim lo! Hepsini, sırtımıza bir iyi bindirdiler. Eskiden ağa tek başınaydı, şimdi jandarma, memur, polis ağanın yardımcısı, ağadan da keskinler!" diyordu.

Selo, doğruyu, doğru yolu biliyordu. Fevzi, çok severdi Selo'yu. O yüzden baş suçlayıcıların biri de Fevzi'ydi. Herkesi, bütün gelmiş geçmişleri, gelecekleri suçluyordu. Daha otuz beş yaşındaydı Selo, beli iki kat! Herkese, ağabeyisine bile kul köle. O genç yaşında küskün Selo. Askerden döneli yıllar olmuştu. Devletin adını bile anmıyordu. Tek andığı, dile getirdiği bölük teğmenleri, bölük komutanı. "Bavje bavje... Askerlik böyle. Sopa sopa sopa..." diyerek yediği sopaları dile getiriyordu.

Bu tür yakınmaların birisinde Fevzi şözü açtı:

"Selo sen Cumhuriyet'e, Atatürk'e kızarsın ya işin arkası da çok değişik..."

Selo sözün gerisini dinlemedi:

"De beşe,[69] de yeter lo! Atatürk, cumhuriyet, cumhuriyet, Atatürk... Atatürk kiye, kim Atatürk? Cumhuriyet ne? Atatürk dediğin Necimoğlu, cumhuriyet dediğin Kas-

69. De baş e, de yeter lo!: Söyle hadi (y.h.n.)

ro Kanco! Olunca öyle olur, bıçak gibi, ben varım demeli... Cumhuriyet gelmiştir, Atatürk gelmiştir, neden yıkmamıştır ağalığı, şatoyu? Hepsi daha bir güçlü. Valle Osmanlı Atatürk, Atatürk de Osmanlı! Daha daha açıkçası, Atatürk, cumhuriyet; ağalığı daha parlatmış, kılıcını keskinleştirmiş... Bir top patlatmışlar Karacadağ'dan, Kasro'nun bir kara taşı kırılmış, bir de soyadı! Budur cumhuriyet? Budur Atatürko?"

Selo yersiz, anlamsız konuşmuyordu, gerçeklere ters düşmüyordu. Gerçeği bağrına basmak varken Fevzi gene de değişik konuşuyordu:

"Öyle, senin dediğin ölçüde bir uygulama yapılsaydı senin de kellen uçardı Selo."

"Dünya benimle yıkılacak değildi. Giderdi benim başım, ille benden sonrası iyi olurdu, kurtulurdu. Ben ağa mıyım? Çoğumuz kayaların arasında porsuk yakalarsak et yüzü görürüz, onun dışında ağzımıza et girmez. Buna mı ağalık diyorsunuz? Vurmak, öldürmek, kan akıtmak, üç taş at, karını boşa, yalan, dolan, git koynuna gir. İnsan bu mu? Atatürkçülük bunu mu getirdi?"

Kim bilir Selo'nun dilindeki askerlik yıllarının birikintisiydi. İlle, Anadolu insanının bir sezi gücü vardı, bir ermişliği vardı. Selo, o bulunmazlardan birisiydi belki de. Kürtlerle Türkler ayrı kesim, ayrı soy diyenlere şu Selo'yu göstermeli. Nasıl da on binlerce yılın içinden süzülüp gelen bir Türk, kanı, canı, sezisi, anlayışı, açık yürekliliği... Evet Selo, on bin yıllık, yedi bin yıllık Türk, ille yaşadığı, sürüklediği yükler, ne Türke, ne Kürde, ne Ermeniye ne de herhangi bir yaratığa yaraşırdı.

Fevzi, ondaki sezi gücüne, anlayışa saygı duyar, bunu dar bir ölçüye vurarak seslenirdi. Böyle bir tartışmanın, konuşmanın arkasından:

"Selo böyle konuşma, sen bir Türksün! Hem de en belirgini soyumuzun" demişti de...

Selo:

"Lo peki, ben olam Türk. Türk ne yaptı bize? Çöl ağalarda, toprak ağalarda, buyruk ağalarda... Tüfek, tabanca, polis, jandarma ağaların buyruğunda. Böyle mi olur Türk? Kemalo böyle mi yapmış? Ağalar istemezse sen hemen burdan çeker gidersin ya da hemen bir kurşun yersin şurada, hepimizin gözü önünde, kimse de soramaz onlardan. No no, na na na... Ben na Türko! Ben insanım, yeter bana! İnsan bile değilim ben. Karılar çalışır, karılar çocuk bakar. Biz erkek, iş yok, para yok, aç fabrika, ben eşek olam çalışam. Dağıt bu çölü bize, ben Türksem eğer..."

"Selo saklama sen ağasın. Toprağın da var, köylerin de var."

"Ne ağası, ağa Abdürrahim. Çöl onundur, Karacadağ, dağdan çıkan sular. Şu gördüğün Derik Necimoğlu'nundur. Necimoğlu yaz boyu köylülere su satar, toprağı sularsan, bunun parasını Necimoğlu'na ödemek zorundasın. Ne kaldı geriye? Şu dağın arkası Siverekli ağalarındır, Karahanların. Karacadağ'ın pirinçlikleri Diyarbakır ağalarının. Çöl verimli, çölü sulayacak dereler, sular vardır. Fırat, Dicle, Şahvelet, Calap çölü besler. Hümüslü, verimli topraklar. Çölde, çoğu sanar ki su eksik. Değil, valleh değil lo, eksik olan devlettir. Çöle devlet el atabilse, çöl, bir beni, bin Selo'yu değil, bir ülkeyi, dünyayı besler."

Selo, seçimle ilgilenmiyordu. Onun düşünde neler yatıyordu? Ne düşünüyordu? Nasıl bir yönetim düşünüyordu? Bunları açıklamazdı. Söylemezdi.

"Selo, seçimler var, kendini göster; istediğin düzeni getirecek, Toroslardan inen bin bir derenin suladığı, beslediği verimli toprağı size verecek olan yönetimi getir" dedi Fevzi.

Selo onu da kavramıştı:

"Biz sandık, şunu seçersek, bunu seçersek, şu olur, bu olur. Meğer çuvalı sırtımıza kaldıran, altını delmiş..."

Bu benzetiş doğruydu. 1950 yılı, 1940 yılını, 1930 yılını aratır duruma girmişti. Selo'nun hiç bir partiden umudu yoktu. Herkes ağaların arkasına sığınmıştı. Ankara'yı ağalar yönetiyordu. Selo haklıydı. Atatürk'ü sevmeyişi bile yerindeydi. Çünkü Atatürk, Selo'ca iyi anlaşılmış, güçlü biri olarak tanınmıştı. Ancak yapacağını yapmamıştı. O yüzden, küskündü Selo. Umduğunu bulamayışın yıkılışıydı Selo'daki.

Bu konuşmalara kulak asmayan, hep susan Taniel'e takıldı Fevzi:

"Dinliyor musun Taniel, biz Atatürk'e bile çatıyoruz. O yüzden bize kızma. Biz kendimize neler yapmışız, neler yapıyoruz, kaldı ki size!"

Taniel aldırmıyordu. O çoktan anlamıştı başarının çalışmak olduğunu. İlerde üstün gelecek olan, şimdi çalışandı. Bunu biliyor, bunu uyguluyordu Taniel. İlle Derikli gençler, çalışmanın kölelik olduğunu ileri sürüyorlardı. İlk bakışta Taniel doğru yoldadır. Uluorta bu sav dile getirilir çok kesimde. Ne var ki yüz yıllardır, bin yıllardır çalışan insanların karnı ekmeğe, sırtı gömleğe kavuşmamıştı, hepsi köle, hepsi kul. Çölde sürüngendi hepsi, Derik'te beli iki kattı. Çöldeki, Derik'teki şu 1957 yılındaki durum, kölelik çağından daha kötüydü. Tarihin hiçbir döneminde insan böyle aşağılanmamıştı. Bura insanı, dünyaya yaşamak için gelmemişti. Bazılarını, büyükleri, ağaları yaşatmak, rahat ettirmek için gelmişlerdi. Onların yaşaması, var olması bir amaç değil, bir araçtı. Demokrasi, genç cumhuriyet de böyle diyordu.

Taniel'in orada toplanan, Fevzi'nin ilgisini çeken gençler oldukça korkusuzdular, oldukça acı gerçeklerin içinden gelenler vardı aralarında. Kimi sömürücünün, ağanın çocuğu, kimi çölün yanık yüzlüsü, kimi Derik tutsağı, kimi çöl sürüngeniydi. Kaynakta biri amaç, birisi araçtı. Derikli gençler bu acı gerçeğin ötesinde, çağa, bilime,

insana yakışır gerçeği biliyorlardı. Bunlar, hepsi kendini bir kaynakta birleştirmişlerdi; insan! Bunu öğrenebilmişlerdi, anlamışlardı, benimsemişlerdi. Yanıldıkları tek şey, Anadolu insanının durumuydu. Onlara göre Anadolu insanı kendini kurtarmıştı ya da kurtarılmıştı. Devrimlerden alacağı payı almıştı. Ezik, boynu bükük baskı altında kalan çöldü, Derik'ti, Mardin'di, Güney'di. Daha çok da Kürtlerin ezildiğini ileri sürüyorlardı. Akçadağ Öğretmen Okulu'nda okuyan bir öğrenci:[70]

"Elimden gelse Derik'in altını üstüne, çatısını temele çevireceğim. Yakar yıkarım. Burada bütün altüst yapı değişmedikçe, tutucular, çıkarcılar, çanakçılar yok edilmedikçe, hepsi şu Gevre Fırına'de yakılmadıkça hiçbir şey değişmez" dedi.

Kalın iri dudakları arasındaki sigarayı atan Nejat Gökalp:

"Bu ülkenin kurtarılması öğretmenlerin elindedir. Siz yardımcı olun bize, gerisi kolay. Çatırdar bu çürük yapı. Temelsiz yapının ayakta durduğu görülmemiştir. İlle bu çürük yapıyı ayakta tutmaya çalışan öğretmenlerdir" dedi.

Öğretmenler, Fevzi, Mahmut Özcan, Remziler... Derikli gençlerle gün gün buluşup konuşuyorlardı. Bu konuşmalar, önemli güçlerin kulağına varıyor muydu? Varıyordu. Apaçık. Önemli güçler öyle baskın, öyle açık ki... Korkusu yoktu. Arkalarında meclisi, hükümeti, memurları, buluyorlardı. Üç beş kişinin, gencin, okuyup adam olduğunu sanan "zarok"ların[71] eti budu neydi? Bu düşünce yanlış değildi. Bu günecek okumuş olanlar ne yapabilmişti? Kimin ayağını toplamıştı, toparlatmıştı? Üstelik önemli güçlere, Ankara'dan yol gösterenler vardı. "Üç beş gencin üstüne giderek büyütmeyin. Onları karşınıza almayın. Yok yere büyütürsünüz..." diyenler vardı.

70. Akçadağ: Malatya'nın ilçesi olup, eski Köy Enstitüsü'nün adıdır.
71. Zarok: Çocuk, enik. (y.h.n.)

Öte yandan ağalığın onuru, büyüklüğü böyle güçsüz, böyle küçük, böyle önemsiz kişileri karşıya alamazdı.

Derikli öğrenciler, gençler birleştiler, bir dernek kurdular. "Derik'i Koruma Kalkındırma Derneği". Derik adını kullandılar ya Derik'te kurmadılar, Diyarbakır'da. Daha sonra kuruluşun merkezini İstanbul'a aldılar. Bu merkez ilerleye ilerleye, sakladığı amacı yavaş yavaş açarak TİP Derik ilçe kuruluşu adını aldı.[72]

Liseli gençleri Özcan çok beğenir, çok överdi:

"Helal olsun çocuklara ağam be! Yetişiyorlar. Üstelik bunlar ağa çocukları..."

Mahmut gençlere karşı mıydı, onları daha mı atak bulmak istiyordu, yoksa Özcan'a mı karşı olmak istedi:

"Bunlarınki özenti be" dedi.

Remzi durur mu?

"Sana özenmişlerdir" dedi Mahmut'a.

Mahmut, Remzi'ye bir tekme ulaştırdı.

Mahmut, Özcan, Remzi ne derse desinler, yalnız gençler değil, Deriklilerden bile uyananlar vardı. Gözleri kapatılmaya çalışıldıkça çevreyi daha bir iyi görebiliyorlardı. Ancak, yol, yön, yöntem konusunda kimsenin bir görüşü yoktu. Selo gibi olanlar azdı.

72. 1965 seçimlerinde TİP, Mardin'den çok az farkla bir milletvekilliği kaybetti. (Bu derneğin, kuruluşun varlığı TİP'in Mardin'de kayda değer bir oy almasında önemli bir rol oynamıştır.)

Soygun Yolluğu

Öğretmenler, gençlerle iyi bir ilişki kurmuşlardı. Geliştirilecek düşünceleri, belki uygulamaları vardı, ille yaz boyu Derik'te kalmak işlerine gelmiyordu. Öğrencisi, öğretmenin yaz yaşamını bilmemeliydi. Öğretmen, öğrencisinin gözünde yüceydi. Sürünüp ortalarda kalmamalıydı öğretmen. Boyacılık, bulaşıkçılık, çekirdek, gazoz, su satan öğrenci, ikide bir öğretmene yakalanmış olmanın suçluluğunu, ezikliğini duymamalıydı. Öğrenci bunu istemezdi. Hele, öğrenci, öğretmenin yaz boyu boş gezmediğini, bir şeyler, bilgiler, yeni yeni sıcak sıcak konular edindiğini düşünmeliydi. Ortalarda gezen bir öğretmen, öğrencinin gözünde değersizdi, sıradan biriydi Fevzi'ye kalırsa.

Bu kanı, aşağı yukarı, hepsinin ileri sürdüğü gerekçeydi. Öğretmenler yazın Derik'ten, çocuklardan ayrıl-

manın hazırlığına giriştiler. Köy Enstitüsü'nde, kendi elleriyle yaptıkları bavulları kapattılar. Fevzi tek başına yolculuk yapacaktı. Ekrem, Özcan batıya, Mahmut, Şevki, Remzi, Boyacı Orta Anadolu'ya gideceklerdi. Fevzi Kars'a. Bir ders yılı bitmişti, yollukları gelmemişti daha. Borca kalmış genel bütçeye girecekmiş... Gelirken borç, giderken borç... Öğretmene borç verenler çoğalmıştı. Güçlük çekmediler. Münir Bey bile araya girmedi artık. Fevzi, Diyarbakır'a gitmekte olan bir kamyonun üstüne bindi. Mazıdağ yakınlarına vardılar. Mardin Diyarbakır yoluna çıktılar. Bir süre yol aldı kamyon. İlerde yol derin bir çukura, geniş, ağaçlı bir çukura iniyordu. Karşıda, güneşin ışıkları, yolun çıkışını da gösteriyordu. Az sonra çanak gibi yerin ortasında yığılmış kamyonlar, arabalar, taksiler göründü. Bir yığıntı, bir çarpışma, kaza, olmalıydı. Karşıdan gelen arabalar da duruyordu. Belli ki ölü var, yol tıkanmış... Şoför, yığıntıya tezden kavuşmak ister gibi sürdü. Kavakların sallandığı, sakladığı çukura varır varmaz, görünmez sesler bağırdı:

"Araba stop! Herkes insin aşağı eller yukarı! Eli tüfekli beş yüz atlı sarmıştır çevrenizi! Kimse kıpırdamasın! Sesi çıkanlar derhal öldürülecektir, binbaşının emridir!"

Kamyon durdu. Şoför gerçeği geç anladı. İndiler aşağı. Birkaç yolcu, kamyondaki malların sahibi Fezilo Ağa, şoför sıralandılar. Eli tüfekli iki kişi çıktı kavakların arasından. Kamyon yolcularını, şoförü, mal sahibi Fezilo Ağa'yı önlerine kattılar. Kavak ağaçlarının arkasında, açıklık, düzlük bir yere götürdüler. Burada, beş yüzü aşkın yolcu vardı. Kadın, kız, genç, asker, subay, varsıl, yoksul, köylü, kentli, her boydan, her soydan. Hepsi ayakta, elleri yukarda. Kimsenin konuşmasına, ses çıkarmasına göz yumulmuyordu. Soyguncular bol bol konuşuyorlardı. Güzel bir Türkçeyle. Her yeni yolcu sorguya çekiliyordu. Az önce sorguya çekilenler arkaya alındı. Sıra Fevzilere

geldi. Önce şoför çıkarıldı duruşmaya:

"Arabada neler var?"

"Yün, yağ, peynir."

"Kimin bunlar?"

"Bu adamdır sahibi, Fezilo Ağa."

"Ağalara köpeklik etmek hoşuna mı gidiyor senin?"

"Benim kamyonum vardır, kimin malı varsa taşırım. Sizin olsa yükünüz, malınız onu da çekerim."

"Bizim olmaz ki ağalar varken, soyguncular varken."

"....."

"Üstünde kaç liran var? Hepsini çıkar, koy ortaya."

Şoför, dört tane yüzlük bir cebinden, iki onlukla biraz bozuk para bir cebinden çıkardı. Soyguncu başı, sorguyu yapan ses etmedi.

Sıra Fevzi'ye geldi:

"Adın, soyadın!"

"Fevzi Işık."

"İşin?"

"Öğretmen."

"Paran var mı?"

"Var."

"Kaç lira, çıkar!"

"Yüz liram var, beş lirayı kamyona verdim. Gerisi beni Kars'a ancak götürür."

"Öyle bir şey sormadım. Uzatma! Ona para denmez. Yüz lirayla öğretmenlik yapmaya utanmıyor musun? O para seni götürür mü?"

""

"Al şu elli lirayı. Al da şunu bil, yardımla ayakta durulmaz. Öğretmenler adam olsa bu ülkenin altını üstüne getirirler. İlle siz de bize benzediniz, şu politika soysuzluğuna bulandınız. Sesiniz çıkmaz oldu. İşleyin çocuklarınızı, çevrenizi. Sen nerede öğretmensin?"

"Derik'te."

"Vay babooo! Demek sen de ağalara uşaklık ediyorsun."

"Benim görevim çocukları okur yazar kılmaktır."

Yumuşak konuşan, Fevzi'ye elli lira uzatan, herkesten ayrı bir saygıyla Fevzi'yi yücelten soyguncu binbaşı bağırdı:

"Demek öğretmenin görevi salt okur yazar kılmak öyle mi? Sen daha görevini bilmiyorsun. Benim öğretmenlere saygım var. Bu ülkede eli öpülecek, saygı duyulacak öğretmenler var. Eğer onlar da hep senin gibiyse yandık biz. Daha çok soygun yapmak zorundayız! Bir tek senin gibisi için öğretmene dil uzatmam, el kaldırmam! Bunu yapmam! Benden bütün öğretmenlere saygı, sevgi! 'Binbaşı' dersin bilirler. Söyle bütün öğretmenlere görevlerini bilsinler, yapsınlar!"

Asker giyimlilerin ortalarda koşuştuğu, buyruğunu, sözünü iki etmedikleri binbaşı rütbeli başkan:

"Öğretmen çantan var mı" dedi.

"Var."

"Derik kaçakçılık yatağıdır, ille sende bir şey olacağını sanmam. Gene de hepsini getirin bana" diye arkadaki eli tüfekli erlere döndü, söyledi.

"Ne var çantanda?"

"Bir şey yok, eski püskü..."

"Öğretmenin görevini a b c sanan, o ölçüye indiren kimsenin kaçak taşıması, rüşvet alması olağan..."

"Yoktur. Bir tahta bavulum var, Köy Enstitüsü'nde kendim yapmıştım. Bir de sepetim var."

Bu ara Fevzi'nin bavulu, sepeti geldi. Binlerce göz Fevzi'nin bavulunun içine akacaktı. Fevzi bunu istemiyordu. "Açmasalar da öylece alsalar. Öğretmenlik şunca gözün önünde ayak altına alınmasın, utandırıcı..." diyordu içinden. Binbaşı böyle düşünmedi. Bavulu açtı, dağıttı, altını üstüne getirdi. Birkaç küçük kitap çıkardı:

"Kim bu yazar?"

"Yaşar Kemal."

"Ne yazmış?"

"Keçi sakallı Abdi Ağa'yla İnce Memed adlı bir eşkıyanın çatışmasını."

Binbaşı uzun uzun güldü:

"Sonra kim üstün gelmiş?"

"İnce Memed."

"Benden selam söyle Yaşar Kemal'e, beni de yazsın. Bir seni ayıralım, şu gördüklerin de ağa sayılır. Değil mi yüzbaşım?"

Soyulanlar arasında bir de yüzbaşı vardı. Ona seslenmiş oldu. Birkaç er vardı. Onların da varı yoğu, tabancası, tüfeği alınmıştı. Yüzbaşıdan ses çıkmadı.

Binbaşı rütbeli soyguncu başı:

"Sen söylesen de söylemesen de içinden bir ses geliyor, evet diyorsun. Ben duyarım gizli sesleri. Ağanın ağalığı ayıplanmaz, çoksunulmaz[73] İlle ağayı koruyanlar, yardakçılık edenler ağa sayılır. Öyle değil mi Reşit Bey?"

Reşit Bey diyerek ayakta sımsıcak bir güneş altında titreşenlere baktı binbaşı. Fevzi de baktı, kimseyi seçemedi, tanıyamadı. Bu ara, bavulun işi bitti. İşe yarar, elle tutulur bir şey yoktu.

"Öğretmeni bu duruma getirenlerin anasını avradını... Sen niye bize katılmazsın?"

Fevzi sustu. Soyulanlar arasında Mardin bölgesinden bir de müfettiş vardı. Fevzi tanıdı onu. Binbaşının sövgülerini can kulağıyla, yürekten alkışlayarak dinlediler. Fevzi'nin sepetinde büyük bir karpuz vardı. Karpuz on kilo çekerdi. Köyüne götürüp gösterecekti. Toprağın ne büyük bir doğurgan olduğunu, besleyici bir Anka olduğunu anlatacaktı. Binbaşı karpuzu görünce güldü:

"Bu ne" dedi.

73. Çoksunmak: Çok görmek. (y.h.n.)

Fevzi de güldü. İki dost gibiydiler karpuz üstünde, her konuda.

Binbaşı:

"Bu sıcakta, böyle yorucu, sıkıcı; ille görev bildiğimiz işi yaparken insanın canı bir karpuz istiyor. Bize izin ver yiyelim..."

"Binbaşım ayrı gayrımız kalmadı, benim ikramım olsun. Bütün öğretmenler size saygı duyar eğer bunları bilseler. Onların sofrası olsun benim karpuz" dedi Fevzi.

"Yok, dedi binbaşı, sen bunu götür. Karslılar görmemiştir böylesini."

"Binbaşım önümüz Diyarbakır, daha büyüğünü alırım."

Binbaşının yüzü güldü. Yanındaki er kılıklı soyguncuya buyruk verdi. Kesildi karpuz. Yeni gelenler soyguya çekilirken, dilim dilim yemeye başladı binbaşı. Er binbaşının ağzına veriyordu.

Binbaşı, Fevzi'yi yanına alarak yeni sorguya çekileceklerin önüne geldi. Eli tüfekli, asker giyimli, er, çavuş, onbaşı, teğmen, subay, astsubay, yüzbaşı kılıklı soyguncular, gelen kamyonlardan indirdikleri yükleri, köylüleri, özel arabalardan, otobüslerden indirdikleri yolcuları Fevzi'yle binbaşının önüne sıralıyorlardı. Siperlere yatmış, kendileri saklı, namluları kara kara gözüken bir sürü soyguncu çevreyi titretiyor, kimsenin kıpırdamasına fırsat tanımıyorlardı. Ecel teri, döktürüyorlardı herkese.

Diyarbakır yönünden gelen bir taksi, yığıntıyı görünce geri dönmeye çalıştı. Birkaç tüfek patladı, durdu. Taksi, sargı içinde getirildi. İçindekiler çıkarıldı. Fevzi'nin, binbaşının önüne dikildiler. Çok şık giyimli bir kadın, iki erkek. Biri yaşlı, öbürü kırk, kırk beş vardı.

Binbaşı sert:

"Sen Diyarbakır milletvekili değil misin?"

" "

"Bu da karınız olmalı. Korkma kadınların iffetine el uzatacak alçak değiliz bizler. Ben namus borcunu yerine getirirken namussuzluk yapmam. Siz devleti soyuyorsunuz, biz de sizi. Üstünüzdeki para, yüzük, saat, bilezik, ne varsa değerli, hepsini çıkarın ortaya koyun. Bizi yormayın" dedi binbaşı.

Diyarbakırlılar durumu hemen kavramış olmalılar. Ellerini ceplerine soktular. Kadın çantasını açtı. Dört bin lira kadının çantasından, dokuz bin lira da kocasının cebinden çıktı. Binbaşı sevinecekken kızdı:

"Ulan bu yanımdaki öğretmen! Senin çocuğunu okutuyor. Bu öğretmenin yol parası yok, sen, on üç bin lirayı bozuk para gibi taşıyorsun. Bankalarda ne kadar kim bilir? Nerden alıyorsun bu parayı?"

"Devlet veriyor, kazanıyoruz" dedi kadın.

Koca konuşmadı. Suçluluğunu belirterek bağışlanmak istiyor olmalıydı. Haksızlığa katılır görünmenin paçayı kurtaracağını sanıyor, sezinliyor olmalıydı. Para için yapılan bir soygun olmadığını, amaçlı, güdümlü bir yanı bulunduğunu düşünmüştü milletvekili.

Kadının "devlet veriyor, kazanıyoruz" sözüne karşılık binbaşı, "kendini mi satıyorsun?" diyebilir düşüncesine vardı Fevzi.

Binbaşı böyle düşünmedi:

"Bana neden vermez devlet, neden ben kazanmam, öğretmen kazanmaz, öğretmene vermez devlet?"

"Herkes alnının terini alır" diyen kadına ters bir karşılık verdi binbaşı, kadın istedi belki de:

"Çok mu terliyorsunuz" dedi.

Kadın anladı sözün içini dışını. Kızdı, kızardı. Yutkundu. Binbaşı:

"Ne diyor devlet, gel sana para vereyim mi diyor?"

"Bilmem" dedi kadın.

"Ben biliyorum" dedi binbaşı, "Devletin eli kolu yok. Kendini koruyamaz. Bunlar da gider, devlete tecavüz ederler. Şimdi biz de o görevi yapıyoruz. Öç alıyoruz. Başka yol yok şimdilik."

Kadın, tecavüz sözünden ürktü. Anlaşılmaz mırıltılar döküldü dudaklarından. Binbaşı yumuşadı azıcık:

"Bir şey mi dediniz, açık söyleyin, duyalım. Biz karşılık verecek kadar namusluyuz, bilgimiz var."

Kadın güçlendi:

"Yaptığınız ayıptır. Utanın! Soygundur bu, bayağı!"

"Elbette, elbetteee! Ne çabuk anladınız soygun olduğunu? Çünkü başsoyguncu kocan, sen. Şu arabanız soygundan, şu giyimleriniz soygundan. Bak şu parmağındaki yüzük bile soygundan, bilezik... Uzat elini, uzat kolunu şöyle. Çıkar ver onları bana" dedi binbaşı yumuşak yumuşak.

Kadın uğraştı, ne yüzüğü ne bileziği çıkarabildi.

Binbaşı:

"Kadınlara el uzatmam. Gel karının kolundakileri, parmağındakileri çıkar" dedi.

Milletvekili koca, karısına yardım etti. Yüzük kolaylıkla çıktı. Bilezik güç çıktı. Başparmağı azıcık çizdi. Kan aktı. Ertesi günün gazeteleri bu olayı verirken "Parmaklar kesildi yüzükler çıkarıldı, kollar kesildi, bilezikler alındı!" diye yazdılar. "Mardin Diyarbakır yolunda üç yüzden fazla araç soyuldu!" dediler. Oysa o soygunda akan kan yalnızca bir sıyrıktı. O da kocanın beceriksizliği yüzünden...

Güneş eğildi, öğleyi tarttı, tartacak. Gerçekten çok sayıda araç soyulmuştu. Para, yüzük, saat, bilezik, tabanca, tüfek... Birçok şey toplanmıştı. Binbaşı soyulanları topladı, sıraya sokturdu yeniden. Uzun bir söylev verdi:

"Az sonra hepiniz istediğiniz yere ulaşacaksınız. Ne yapalım armağanlar, paralar elinizde değil, uçtu. Siz buna üzülmezsiniz. Ben üzülürüm. Çünkü sizler alışıksınız

paralı gezmeye. Siz her gün soyarsınız, her dakika! Biz de, böyle yılda, üç yılda... Hemen telefonlar açacaksınız, 'Bizi soydular, parasız kaldık, adresime acele para çıkar,' diyeceksiniz. Bizim kimsemiz yok böyle para isteyeceğimiz. Menderes'e selam söyleyin, buradan, bu yoldan geçsin. Bir de onunla selamlaşmak isterim. Ondan para almayacağım. Başka şeyler alacağım. Bütün soyguncula rın, ağaların, politikacıların, yalancı demokrasi babalarının, kapitalistlerin, sömürücülerin, aracıların, paracıların, emperyalistlerin kökü kuruyacak! Binbaşının, yoldaşlarının amacı, dileği budur! Sizin de amacınız böyle olmalı, dileğiniz bu olmalıdır!"

Kimseden ses çıkmadı. Kimse "kapitalist, sömürücü, emperyalist" sözlerini anlamadı bile. Fevzi de duymamıştı böyle sözleri, terimleri. Herkes kuşkulu kuşkulu bakışırken binbaşı kızdı:

"Benimle birlikte söyleyeceksiniz şimdi! Hep birlikte, söyleyeceksiniz. Dikkat!"

"Bütün,"

"Bütün!"

"Soyguncuların, sömürücülerin,"

"Soyguncuların, sömürücülerin!"

"Ağaların, yalancı demokrasi babalarının,"

"Ağaların, yalancı demokrasi babalarının!"

"Kapitalistlerin, emperyalistlerin,"

"Kapitalistlerin, emperyalistlerin!"

"Kökü kurusun,"

"Kökü kurusun!"

Gümbürtü, bağırtı, marş, terimler, sözler dereleri doldurdu, Fevzi'nin de gönlünü.

Halk marşını bitirten binbaşı soluklandı:

"Sizleri yordum. Hepiniz benden halkçıymışsınız, teşekkürler. Sizleri sıktığım, üç beş kuruşunuzu aldığım için üzgünüm. İlle babanız Menderes'e söyleyin size para

dağıtmasın. Gene yormak, üzmek zorunda kalırım. İşlerinizde başarılar... Şimdi beni iyi dinleyin! Panik çıkarmayınız. Biz çekilip gideceğiz şimdi. Aralıklı olarak üç el ateş edilecek, tüfek atılacak. Üçüncü tüfek sesini duymadan kimse yerinden kıpırdamaşın! Kim kıpırdarsa hepinizin canına kıymış olur. Bizim kellemiz ipte asılı sayılır. Sizinki çok değerlidir! İyi yolculuklar!"

Binbaşı elini kaldırdı havaya Bir ağaç gölgesinden birinci tüfek patladı. Soyguncular ortadan yok oldular. Yolun doğu kesimindeki dağlara doğru çekildiler. İkinci tüfek sesi çok geç geldi, azıcık soluklandılar soyulanlar. İlle ayağını bile kıpırdatan olmadı. Üçüncü tüfek sesini herkes yüreği ağzında bekledi. Az sonra o da patladı. Soluklandı herkes. Arabalara doluştular. Yollandılar. İlk karakolda bütün arabalar durdu, durduruldu. Mazıdağ'a bağlı "Dağ Karakolu"ydu Fevzilerin durduğu. Soygundan Ankara duyuk[74] olmuştu. İçişleri Bakanı Namık Gedik, Jandarma Komutanı, Emniyet Genel Müdürü bekleniyordu.

Karakola Fevzi için işkilli sözler etmişlerdi. Başçavuş, Fevzi'yi sıkıştırıp söz almak istiyordu ağzından. Üstelik "elli bin lira" gibi söylenti de duyulmuştu. Başçavuş paranın arkasında daha çok:

"Senin de ortak olduğun söyleniyor soyguna. Adını verdiler soyulanlar" dedi başçavuş.

Fevzi:

"Kimsenin söylemesine gerek yok, ben kendim söyleyim" dedi.

Başçavuş gözdağı veriyordu:

"Bana söylemene gerek yok, İçişleri Bakanı, Jandarma Genel Komutanı, Emniyet Genel Müdürü geliyor, onlara anlatırsın."

"Çok iyi, sevindim. Sizi de yormamış olurum."

74. Duyuk: Salık. Haber. (y.h.n.)

Başçavuş parayı kaçırdığını mı düşündü ne?

"Sana para vermiş."

"Verdi."

"O parayı karakola teslim edeceksin."

"Bana kendi harçlığından verdi? Bunun karakolla ilgisi yok."

"Elli bin lira harçlık olmaz."

Başçavuşun para arkasında olduğu açık açık belli oldu.

"Komutan" dedi Fevzi, "Sizin buyurduğunuz gibi Namık Gedik gelsin ona anlatayım daha iyi."

"Biz neyiz? Bize anlat. Ben onlara anlatayım."

"Nasıl olsa beni gene çağıracak, sizin başınızı neden ağrıtayım boşuna?"

"Bizim işimiz, görevimiz bu. Ağrımaz."

Başçavuş iyiden iyiye yakasından tuttu Fevzi'nin, asılıyordu. Fevzi de korkusundan aşağıdan alıyordu. Sözü uzattılar. İlerlettiler. Askerî bir jip geldi. İçinden bir yarbay çıktı. Başçavuş karşıladı. Fevzi'nin yakası bırakıldı. Hazırlık yapıldı. Yarbayın bütün gayreti Menderes'in geleceği üstüne. Soyulanlarla ilgisi yoktu. Jandarma Genel Komutanı da gelecekmiş, titriyordu yarbay. Onlar hazırlığı bitirmeden helikopter indi asfaltın üstüne. Askerî bir helikopter. Namık Gedik, Jandarma Genel Komutanı, Emniyet Genel Müdürü...

Karakola girdiler, uydurma bir "geçmiş olsun" dedikten sonra içerde oturdular, uzun uzun konuştular. Sonra Fevzi'yi çağırdılar. Namık Gedik cin gibi biri. İlgiyle dinledi Fevzi'yi. Fevzi, kendini o baştan aldı, bu başa anlattı... Soyguna getirdi sözü. Öğretmenler için söylenenleri dile getirmeye başladı. Soyguncu binbaşının, öğretmenler, öğretmenlik için söylediklerini dinlemek istemiyordu Ankara'dan gelenler.

"Orasını geçiver" dedi Namık Gedik, "Kullandıkları ağız, şive, kullandıkları ad, onları..."

Fevzi, sözü döndürüp dolaştırıp öğretmenleri, öğretmenliği bu duruma getirenlere yapılan sövgüleri aktarmaya başladı. Bu kez Jandarma Genel Komutanı söze katıldı:

"Oğlum İçişleri bakanın sana ne dedi?"

"Biliyorum ne dediğini generalim."

Jandarma Genel Komutanı böbürlendi Fevzi'nin "generalim" sözünden. Daha bir güleç:

"Benim rütbem nedir" dedi.

Fevzi:

"Orgeneralsiniz."

"Nerde öğrendiniz?"

"Köy Enstitüsü'nde.

Generalin koltukları iyice kabardı, sevindi. Fevzi'ye karşı davranışı değişti; ortaya konuşur gibi:

"Canım bu Köy Enstitüleri de her şey mi öğretirmiş" dedi.

Sonra sözü çevirdi general. Köy enstitülerini kapatan bir dönemin bakanının yanında "Canım bu köy enstitüleri de dendiği gibi kötü değilmiş. Baksana bu öğretmen yetişkin" diyecekti en azından. Diyemedi yazık ki. Fevzi generale kızdı, "Sen o rütbeyi alnının akıyla alsaydın gerçeği konuşurdun. Belli ki arkasında dolaştıkların vermişler!" dedi.

Bakan sinirlendi. Emniyet Genel Müdürü sordu:

"Elli bin lira almışsın sen."

Fevzi güldü. Elini cebine soktu. Elli lirayı çıkardı, salladı:

"Bana verilen elli liradır, ille elli bin lira olsa bir tek kuruşunu vermek istemem. Siz alacaksanız, buyrun alın. Benim yüz lira yol parama ek olarak verdi. Ben bir yıllık öğretmenim, daha göreve başlama yolluğumu almadım. Benim elli lirada gözü kalanlar varmış. Buyursunlar alsınlar. Bana, benim varlığımda, onca kişinin önünde,

öğretmenlere saygı duyan bir soyguncuya ancak teşekkür ederim, önünüzde, saklamadan, gizlemeden..."

Namık Gedik, öğretmenin bırakılmasını istedi. Fevzi çıktı. Az sonra, Namık Gedikler de çıktılar dışarı. "Herkesin nesi alınmışsa yazılmasını, bunların ödeneceğini, devletin, hükümetin var olduğunu, birkaç bozguncunun, soyguncunun devletin, hükümetin yokluğunu kanıtlayamayacağını, yollarına gitmelerini," söyledi.

Demek Fevzi uyuyordu. Meğer devlet varmış. Nerdeydi? Derik'te yoktu, sınır boylarında yoktu, çölde yoktu. Helikopterle mi geziyordu devlet? Yoksa Namık Gedik bir gerçeği mi dile getiriyordu? "Var" demesi, aslında "yok" demek miydi?

Mardin Jandarma Alayı, Sınır Alayı dağları sardı. İpucu bulunmadı.

Fevzi o akşam Diyarbakır'a vardı. Kocaman bir karpuz aldı. Sepetine yerleştirdi. Trene bindi. Yeni karpuz daha büyüktü. Dicle kıyısına biriken kumluklarda büyütülen, Dicle'yi içen karpuzlardan. Kimse görmesin diye gazeteyle örttü üstünü karpuzun. Anadolu içine doğru gittikçe, hele Doğu bölgesine yaklaştıkça büyük karpuz ilgi çekerdi.

Kars'ta bir otele indi. Yazıcının önünde unuttuğu karpuzu, gecenin yarısında anımsadı. Yataktan fırladı. Paldır küldür indi Kars Palas basamaklarını. Karpuzun sahibinin indiğini gören otel yazıcısı:

"Karpuzu yedik" dedi.

"Ben karpuzumu isterim arkadaş! Nasıl yersiniz" diye bağırdı Fevzi.

Otelin uyanacağını anlayan yazıcı:

"Yok arkadaş al karpuzunu, ne yemesi, ağzını aradık senin! İlle istersen sat. Parasını verelim."

"On beş lira" dedi Fevzi.

Yazıcı şaşkın:

"Beş yatak ücreti kardeşim, çocuk musun?"
"Siz bilirsiniz."
Fevzi sepeti kaptı, yürüdü.
"On lira" dedi yazıcı.
"....."
"On beş lira" diye bağırdı.
Fevzi döndü:
"Satmıyorum arkadaş, bağışla, köye götüreceğim" dedi.

Köyünde soğuk karşılandı. Her gelen birbirine kaş göz ediyordu. Anlaşılan herkes armağanlar, paralar, sigaralar, şekerler bekliyormuş. Fevzi Öğretmen, aylıkçı, devletin kucak kucak parasını alıyordu ya? Neden uzatmasın?

Parasızlığı, yokluğu, geçimi, güçlüğü anlatmadı Fevzi. Varsın onlar öğretmenliği yüce görev, paralı iş bilsinlerdi.

Herkes çekildikten sonra, anasını, kardeşlerini, babasını karpuzun başına topladı Fevzi. Doğanın ne büyük bir ana olduğunu uzun uzun anlattı karpuzun başında. Onlar kulak bile asmadılar. Ellerine verilecek bir dilim karpuzun, daha çoğunu, daha büyüğünü almak düşleri yüzlerinde okunuyordu.

Bir Kız Bir Gelin...

Fevzi'ye öyle geliyordu ki kişiyi iki etken yönetir. Biri mutluluk; sevmek, diğeri mutsuzluk; sevmemek. Fevzi, Derik'i sevmediğini sanıyordu. Köyüne gelince bunun tersini düşündü. Şimdi daha iyi anlıyordu, sevmediği şeylere, niteliklere de bağlıydı. İyilikleri, kötülükleri niçin unutmuyordu? İkisi de niçin bir ölçüde, atbaşı yaşayıp gidiyordu? Derik böyleydi bir bakıma. Bunları düşündükten sonra üç mektup yazdı; Özcan'a, Remzi'ye, Mahmut'a. Derik'e erken döneceğini, sıkıldığını, oraları çok özlediğini, Mahmut'un sertliklerini, Özcan'ın Uğuzca[75] konuşmalarını, iğneli sözlerini, Remzi'nin durmadan gülen yüzünü, Mahmut'u kızdıran takılmalarını özlediğini yazdı. İlk karşılık Mahmut'tan geldi. Daha sonra Özcan'dan. Onlar da sıkıldıklarını, erken dönmek için uğraştıklarını yazıyorlardı.

75. Uğuz: Mukallit, güldürücü.

Mahmut, ayrıca Fevzi'ye kapalı gelen birkaç satır yazmıştı "...Trende birlik olalım. Çetinkaya'da birlikte binelim. Yardımın olur bana oğlum..."

Bu da nesi? Fevzi'nin Mahmut'a ne yardımı olacaktı? Sivas'ı mı taşıyor Derik'e? Hemen bir mektup yazarak eylül aylığı postadan çıkar çıkmaz yolda olduğunu bildirdi. Yaklaşık olarak 7-8 Eylül dedi. Yazdığı gibi de oldu. 9 Eylül'de yola çıktı. 11 Eylül günü Çetinkaya İstasyonu'ndaydı. Mahmut'u aradı sağda solda, yok. Kurtalan Ekspresi geldi ona aktarma oldu Fevzi...

O akşam Diyarbakır'daydı. Ertesi gün Mardin'e, 13 Eylül akşamı Derik'e indi. Başka gelen yoktu görünürde. Utandı Derik'ten eğer böyleyse. Öğrencileri olsun, tanıyıp görüştükleri olsun "Bunların yurdu yuvası yok, süründü, gün geçiremedi, Derik'te aldılar soluğu" diyeceklerdi. Bakkal Kemal Öztürk, Kaptan Şeyhmuz, Tarımcı Turgut, üç beş tanıdık elini sıktılar. Taniel'in oraya indi. Liseli gençlerden kimse yoktu. Sordu. Gelmediklerini söyledi Taniel. Üzüldü. Baskı yapılmış Taniel'a; "Bunları dükkâna alırsan başın derttedir!" denmiş. Bu söz oldukça ağırdı. Eğer o gün, o dakika olmasın, hemen o gece Mazıdağ'dan iner eli tüfekliler... Taniel ne yapsın? Liseliler de anlayışlı yiğitlerdi. Orayı bırakmışlar hemen...

Fevzi'nin gelişi önemli bir olay değildi. Bir başka memur gelse... Askıda kalan yolsuzluklar yürüyecektir... Fevzi'yle ne işi olabilirdi bunların? Kaçağına, sıçağına eli ulaşmazdı, koyun sürülerinin sınırı geçmesine kapı açamazdı. Kaçak malların satımına göz yumması diye bir şey yoktu. Kaçak malları şuna buna beş kuruşa satarlarsa Fevzi'ye, öğretmenlere yedi kuruştur. Öğretmenlerden, Fevzi'den ne çekinirler ne de korkuları vardı. Küçümsediklerinden değildi bu. Güven duyduklarından olabilirdi. O yüzden kaçakçısı, kanlısı, kinlisi, tüfeklisi, silahlısı,

ağası, kulu, kölesi öğretmenlere karşı bir ve değişmez tutum içindeydiler.

Fevzi'nin geldiği önemli olmasa da Mahmut'a ulaştırmışlardı. Mahmut üç gün önce gelmiş, Fevzi'ye sövüyormuş. O yüzden ulaştırmış olmalılar. Mahmut geldi. Kucaklaştı Fevzi'yle Taniel'in orda. Gülüyor gülüyor... Aman Allah! O kocaman iri yüz, o sarı kırmızı yüz, ala ateşe dönüşüyor. İkide birde kocaman ellerini kaldırıp kaldırıp Fevzi'nin omuzuna pat pat vuruyor:

"Eee, daha daha oğlum? Ne var ne yok?"

Fevzi'ye, en kötü soru budur? Tepesi atardı böyle çalı gibi soruya. Açıkça sormazlar, ne okudun, ne yazdın? Nasıl çalıştın? Bilmem şu bu? Böyle sormazlar da "Ne var ne yok?" Çok kişi böyle sorar. İlle bu sorunun babası, dedesi, anası Mahmut'tu. O çekiç ellerle vura vura sorardı. Hem güler hem sorardı. Hadi Fevzi de kaba sabaydı, dayanırdı. İlle Remzi'ye bir vurdu mu çocuk sarsılırdı. O, Fevzi gibi "ne olacak iyilik güzellik" demezdi. Sarsıntıyı geçirir, doğrulur:

"Ebenin..." derdi.

Mahmut tek söz edemiyordu. Gülüyor Allah gülüyordu. Şaştı Fevzi. Sanki köylerine eğlenceler düzenlemeye gitmişler, geceler düzenlemişler, önderlikler yapacakmışlar... Başarısız dönmüşler de Mahmut ona gülüyor. Düşündü taşındı buna bağladı Fevzi:

"Oğlum ne gülüyorsun? Hele bir söyle."

Gene o kocaman eli kaldırdı omuzuna pat indirdi, salladı omuzunu Fevzi'nin. Kızdı Fevzi elini itti:

"Bak, Mahmut, adını çıkaramadığım bir ünlü kişi der ki kendimizi dinletmek için başkasının omuzunu, yakasını tutacağımıza, çenemizi tutsak daha iyidir. Sen şimdi çeneni tut, gülme. Omuzumu da bırak!"

Kırıcı bir tonla söyledi. Mahmut, Fevzi'ye çabuk kırılmaz, ille bir kırılırsa kırk yıl da konuşmazdı. Bazı kişiler

böyledir. Birbirine hiçbir çıkar bağıyla, benzerlikle, birbirini açan niteliklerle bağlı olmasa da kırgınlıkları korkunç olur onların. Bazılarının kırgınlığı kırk sayı sayanacak sürmez. Remzi böyleydi. Analarına sövse önemli değildi Remzi'nin sözleri. Hemen konuşurlardı onunla. Mahmut'la Fevzi öyle değildi. Taniel bunu çok iyi bilen biri olmalı ki:

"Seni görünce çok sevindi de ondandır" diye arabuluculuk yapmak gereğini duydu. Mahmut da Taniel'i bile konuşturacak ölçüde sertlik olacağını mı kestirdi ne gülmesini azalttı:

"Kalk bize gidiyoruz" dedi.

"Kalk bize gidiyoruz" demesinde Fevzi anlam aradı. İri iri baktı gözlerine. Mahmut kendini zor tutuyordu. Bir şeyler söyleyecekti. Dayanamıyordu. Fevzi de söylemeden anlamak istiyordu. Anlak gücünü gösterecekti.

"Niye kalk gidelim değil de bize gidelim oldu?"

Mahmut başladı gülmeye. Anladı Fevzi. Demek gülmesinde, ikide bir omuzlarına vurmasında önemli neden vardı. Bir türlü söyleyemiyordu. O gülmelerde bir acı vardı, anladı. Sıkıntı çekecek!

"Yoksa evlendin mi?"

Gülmesini kesti Mahmut. Eski Mahmut oldu. Sevmediği insana sert bakan Mahmut oldu.

"Hele yürü" dedi görürsün.

Derik Belediyesi'nin önünden geçtiler. Şöyle kırk adım attılar. Durdu Mahmut. Dikranların demir kapıyı şangırdattı. Kocaman bir demir halka kapının gövdesini titretti. Sanki Dikran demir dövüyordu. Dikranların demir dükkânı Derik'in en iyi yerindeydi. Kıvılcımlar, dan dan sesleri caddeyi tutardı. Şimdi Mahmut da demir dövüyor sanki. Az sonra kapıyı bir kız açtı. Belikli saçı, ayağında takunyaları, uzun, sarkık kırmızı çiçekli donu, boynunda kalın boncuk dizileri, açık başıyla nasıl da Âşık Garip'in Şahsenem'ine benziyordu. Türkçe bilip bilmediğini sormadan:

"Mahmut" dedi, "Cici komşularımız var bu yıl. Üstelik de bunlar daha yakınlık göstermeli bize."

"Niye?" dese Mahmut iyi bir karşılık veremezdi Fevzi. Düşündü, o ara iyi bir karşılık bulamadı. Kıza bakarken ayağı dimdik yükselen taş basamaklara takıldı. Sendeledi. Kıza baktı, öyle tatlı gülüyordu ki... "Ah, dedi içinden ah, içimizde dünya saklı, biz kendimizi birbirimizden saklıyoruz. Şu kız istemez mi öpülmek, öpmek, sevilmek, sevmek. Ben istemem mi? İsterim." İlle yapamazdı. "Öğretmen Ermeni sevmiş" diyeceklerdi. Eğer Kürt kızı sevse "A, biz meellime göstersah gerek. Bizim kızımıza kısrağımıza nasıl yan bakar?" Dengini bulsa "Öğretmen değil, onun bunun arkasında geziyor.." Türlü söylenti. Bunun hiçbiri doğru değil. Öğretmen de sever, kaymakam da sever, Ermeni de sever, Rus da. Amerikalı niçin seviyor, sevişiyor? "Bizim ülkemizde biz tutsak yaşamayı amaçlamışız? Yaşamı sıkıntı yapar gideriz. Belki bu Ermeni kız beni düşünde görür, belki ben onu. Erkenden yeryüzüne baksak belki anlatırız da... Gelgelelim sevgimizin çıkmazda kalması en iyisi gelir bize. Biz birbirimizden mutluluğu kıskanırız" diye düşündü.

Mahmut o sıra bir şey sormadı. Hızlı hızlı çıktı basamakları. Fevzi'nin durumu anlamadığını, öğretmenlere ortak tutulmuş bir eve geldiğini sanıyordu. Aldanıyordu. Bir kez Fevzi'ye üç önemli ipucu vermişti Mahmut. Mektupta, yardım; Taniel'in orada "Bize gidelim"; "Dikranların evin içinde ev"; "Derik ayağa kalkar Dikranlar ergen öğretmenleri eve alıyor diye." Fevzi bu üç noktayı birleştirince üçgeni çizdi, olayı çözdü. Son basamağa ayak atarken:

"Mahmut" dedi, "Üç noktadan bir düzlem geçer, unutmadın ya?"

Mahmut, ünlü kırmızı gülüşünü gösterdi. Kapıya dayandı. O yüklenecekken kapıyı içerden biri açtı. Mahmut

fısıltıyla bir şey söyledi açana. İçerde kimse yokmuş gösterisinde. Fevzi de onun hazırladığı, sergilemek istediği eğlenceyi bozmuyordu. İçeri girdiler. Fevzi kadın eli değmiş odayı gördü, serili, asılı, dayalı, ortada kocaman bir Sivas halısı:

"Mahmut senin ocağın söne, bu ne? Remzilere, Boyacılara halı mı serilir? Şevki hemen sigarayla yakar yarısını. Remzi çamur deryası ayaklarını siler."

Sözü yarıda kaldı. Mahmut güldü:

"Bir şey olmaz çünkü Boyacı halıyı bavula sokar..."

Fevzi de güldü. Doğrusu güzel bir buluştu. O sırada elindeki çantayı bir köşeye koydu. Sandalyeye oturdu. Gözünü odanın gerisine çevirdi. Bir ip gerilmişti. Geniş büyük bir bez perde asılmıştı.

"Burada gelin mi var" diye söylendi, elini perdeye attı kaldırdı. Güler yüzlü bir gelin.

Mahmut, güle güle patlayacaktı. Yenge çıktı, geldi. Tanıştılar. Kutladı Fevzi. Mahmut Fevzi'yi öyle tanıtmıştı ki eşine, Fevzi'nin söz edecek yanı kalmamıştı. Fevzi'yi Fevzi'den çok iyi biliyordu Hayriye yenge. Mahmut'un sakladığı bazı gerçekleri dile getirdi. Geçen yıl düğünleri olmuş. Köy enstitüsündeyken nişanlanmışlar. Fevzi de Mahmut'un sakladığını söylemedi.

Bu ara Mahmut yaklaştı, kocaman elini kaldırdığı gibi omuzuna vurdu Fevzi'nin:

"Eeee, daha daha!"

"Bir yanımı aldın götürdün Mahmut. Yeter be" dedi Fevzi, sonra yengeye döndü; "Yenge Tanrı seni korusun. Bu eller şakadan bile inse bir yanınıza, işiniz bitik..."

Yenge:

"Aman Mahmut o ellerinin gücünü sakla da Boyacı mı, sıvacı mı dediğin o arkadaşına vur, bize gelmesin" dedi.

"Mahmut" dedi Fevzi fırsatı kaçırmadı, "Demek bizi tek tek anlattın yengeye. Benim için neler dedi yenge?.."

Böyle sordu ya gücenmesinler diye. Oysa neler anlattığını çok iyi sergiledi yenge az önce. Anlamamış göründü. İnsanlar evlenince daha bir uzak mı oluyor birbirine? Fevzi'ye öyle geliyordu ya aslında yakınlaşıyor insanlar. Başka gün olsaydı Mahmut kızardı "Ne var oğlum, öyle değil misin?" derdi. Şimdi gizli bir göz kırpmayla:

"Hayriye açık açık söyle ne dedim bunun için?"

"Mahmut Bey sizi sever. Hep iyiliğinizden söz etmiştir."

Bunun gibi kötü söz duymamıştır Fevzi. "Siz gerçi çok kötüsünüz ya gene de Mahmut sizi sever. Düşünün ki sizin gibi kötü bir adamı bile sevecek iyi bir insan" demektir bu sözün açığı. Fevzi işi iyi yandan aldı:

"Yenge ben de Mahmut'u çok severim. Hepsi bir yana Mahmut Bey bir yana."

İlle içinde Mahmut'a karşı bir kırgınlık doğdu. Fevzi için, "Her şeyi sorar, her kapalı kapının arkasında ne oluyor, kim neyi niçin yaptı, nasıl yaptı?.. Kendini bir şey sanıyor," gibi sözler etmeli ki yenge bir ara:

"Gevre fırını çok mu se..."

Sözün arkasını getirmedi, Mahmut'a sordu:

"Mahmut neydi senin o sözünü ettiğin fırının adı?"

Mahmut açık açık yakalandı. Kızdı:

"Ne fırını kız? Nerden çıkardın?"

Mahmut'u ele veren bu kızma oldu. Fevzi işi başka kaba kalıba döktü:

"Remzi, Özcan nerde kaldı bunlar? Sana mektup yazdılar mı?"

"Yazdılar ya gelip çıkmadılar."

"Bana da yazdılar. Erken geleceklerdi."

O ara sofra geldi. Kalktı güzel bir yıkandı Fevzi. Boynunu, başını ayaklarını. Basamakların aşağısında, iç bahçede. Ermeni kızı Fevzi'yi süzdü. Havluyu yüzüne kapattı Fevzi, üstten baktı kıza. Gözleri bir şeyler söyler belki diye baktı. Anlar mı? Anlasaydı sersem...

Yemek başında Mahmut evlilik işini uzun uzun anlattı. Yüzü güleçti. Yaşam boyunca öyle kaldı mı? İlle öyle olmadığını söylemeye ne gerek? Yüz kırk üç lira aylık! Bunun kırkı ev kirası. Ayda beş lira su, beş lira da elektrik. Eder mi elli lira? Mahmut'a kalır doksan üç lira. Mahmut başını alsın da doksan üç göçmenleri gibi nereye gitsin? Kaçakçılara uysun da Suriye'ye mi?

Sıkıntılarıyla baş başa kalan kimse elbette çatar bir yana. Çatacağı insan da karısı olur kişinin. Mahmut da çatacaktır Hayriye Hanım'a... Aslında sıkıntı daha şimdiden başlamıştı. Tuttukları ev tek oda. Büyük olmasına büyük ya oturma, yemek, mutfak, yatak hep bu odada. Kapısının arkasından eskice bir bez perdeyle odanın dörtte birinden büyük bölümünü ayırmışlardı. Arkada kap kacak. Gazocağı. Sıralanmış küçük küçük torbalar içinde bulgur, tarhana vb. bardak, çatal kaşık... Gaz ocağı kaynarken yemek buharı, kokusu perdenin üstünden odanın içine yayılıyordu, iki kişilik bir yatak var, karyola. Evin bir köşesini kapatıyor, süslüyor. Bir köşede birkaç kuru sandalye var. Daha sonra bunların üstüne minder yapıldı. Evin en büyük süsü, varlığı ortadaki halı. Şöyle ne masa, ne dolap, ne giyimlik bir sandık sepet...

Ara sıra, ev sahibi kadınla kızını, bu evde yakalıyordu Fevzi. Hemen kaçmak istiyorlardı önceleri. "Ermeniler de bizim gibi kaç göç mü sürüyorlar?" diye söylendi Fevzi ilkin. Onları kalkar görünce hemen engel olmaya başladı. Mahmut anlıyor mu amacını? Fevzi'ye bir göz atıyor, sonra onlara dönüp:

"Siz de oldunuz bana kaç göçlü? Biz deey yüzlerce yıl Ermenilerle birlik yaşamışız. Ne kaçıyorsunuz? Oturun şöyle!"

Kadın ses çıkarmazdı çok kez. Mahmut öyle sessiz, sedasız söylemez ki. Kızcağız güler. Tatlı bir gülüş. Fevzi o gülüşü yakalardı. Gözlerini indirir kaçırırdı kız. Az

sonra, anasına Ermenice bir şeyler söylerdi. Artık önlerine ordu çıksa durmazlardı. Mahmut tatlı tatlı kızardı:

"Oğlum bakmasını, bağlamasını bileceksin. Bak Ermeni kızını kaçırdın."

Fevzi anasından bir türkü dinlerdi küçüklüğünde:

İstanbul'dan çıktım, derya yüzüne
Iras geldim bir Ermeni kızına

Uzun bir destan niteliğindeydi bu türkü. İslam bir yiğitle, güzel bir Ermeni kızının söyleşmesiydi. Sonunda kız İslam olur. Onu okurdu sık sık. Hayriye Hanım takılırdı:

"Şaka maka derken sen mercimeği fırına vereceksin..."

Fevzi'nin ne fırın aklında ne mercimek. Tek amacı tatlı bir an yaşamaktı. Ötesi önemli değildi. İlle şu Ermeni kızını öpmenin dayanılmaz dürtüsü vardı içinde. Anası bu kızı dışarı yollamazdı. Kendisi giderdi su getirmeye. Gördüğü zaman takılırdı Fevzi. Kürtçeye benzeyen çok bozuk bir Türkçeyle:

"Ben gider sudan. Kıze gidemez su."

"Çava gidemez çava gidemez? Keçik başe, ateşe."[76]

Fevzi'nin yarım yamalak Kürtçesine, kızını övmesine sevinirdi kadın. Anlaşacağını umardı.

İlle, Fevzi iyi Kürtçe bilse çok iyi konuşsa, Kürt olduğunu sanacak Ermeni ana, sevmeyecek belki de. Burada, tatsız, acı, ortak bir anı yaşandı. Yalnız Ermenilerin değil bu anı, Kürtler de ortaktı. Onlar Kürtleri yakmış, kesmişler, Kürtler de Ermenileri. İnsan öyle bir ters yaratık ki kendine yapılanı anar, unutmaz, kendi yaptığını unutur. Bu kadın da öyle.

76. Çawa gidemez, çawa gidemez? Keçik baş e, ateş e: Nasıl gidemez, nasıl gidemez? Kız iyidir, ateş gibidir. (y.h.n.)

Fevzi'nin "Başe keçik başe" deyişinden de sevinç duyardı. Belki kızını Fevzi'ye vermezdi. Yalnız beğenmiş olduğu için sevinirdi.

"Keçik başe başe, sudan gider, pırrr" derdi.

Artık bu kadınla iyi anlaşıyordu Fevzi. Kızının çok güzel olduğunu, çok ilgi çekeceğini o da biliyordu. O yüzden suya giderse kaçırılıp çöle, Suriye'ye götürüleceğini söylüyordu. Fevzi Türkçe karşılık veriyordu. Ermeni ana Türkçeyi iyi anlamadığı için korkusuzdu Fevzi:

"O benimdir benim. Ben onu kimseye vermem..."

"Çü yi çü yi,"[77] deyip yürürdü kadın."

Fevzi'nin elinde değildi Mahmutlara gitmemek. Öbürlerinin daha dönmeyişlerinin yalnızlığını da basamak sayıyordu.

Mahmut "Hadi bize gidelim" desin diye beklerdi. Çoğunda da öyle olurdu. Kene gibi yapışmıştı Fevzi, demesin de n'etsin Mahmut.

Bilirdi her gidişinde Ermeni kadınla kızı orada. Bu kıza karşı değildi ilgisi. Herhangi bir kadına kıza. O herhangi bir kadın kız da bu. Aslında kız da sevimli, güzeldi. Hele şaşılır ölçüde Türk giyimine benzer kılıkta. Adı da öyle Ermeni adı değildi, Melina. Melike, Meliha gibi bir ad. Sevimli bile. Fevzi'ye kalırsa en tatlı adlardan biri. Yaşı kaç? En çok şaştığı yaşı; on dört. Güney'de bu yaş bir genç kızın en tatlı çağı. Karacaoğlan'ın:

Atın kalem kulaklısı çekiç başlısı
Güzelin de on üç, on dört yaşlısı

demesi boşuna değildi, iri değildi Melina. İlle gelişikti. Göğüsleri koynunda iri iri, dik dikti. Kim bilir nasıl sertti?

77. Çûye, çûye!: Gitmiş, gitmiş! (y.h.n.)

Cumartesi günü Mahmutlara gittiğinde Melina tek başına oradaydı. Hayriye Hanım perdenin arkasından ses verdi:

"Hoş geldin, otur hele."

Fevzi:

"Mahmut nerde" dedi.

"Mahmut gelir. Mahmut'tan önemli kimse yok mu? Hazır baş başasınız. Hiç değil bir doya doya bakışın."

"Hayriye Hanım şaka maka derken işi kakaya döndürürüz. Bu kız çok sevimli. Belki insan bağlanır. Neme gerek! Benimki şöyle bir kadın kız yüzü görmek..."

Melina, Fevzi'ye bir bakış attı. Yakalandı. Bakışlarını kaçırmadı. Sıradan bir adama, Mahmut'a, yabancı, babası gibi birine bakarmış gibi baktı Fevzi'ye. İçinde bir duygu olsaydı öyle mi bakardı? Bağırmasa, ses çıkarmasa kalkıp şu kızı; ter kokan, sıcaklık, dişilik, tatlılık akan, damarlara dolan, kanı kaynatan kızı şap diye öpecekti. Hayriye Hanım görmez mi? Görmezlikten mi gelirdi? İlle şu kız anasına babasına söylerse, bağırırsa! Derik içinde gezmez olurdu. Töreleri nedir, nasıl severler, nasıl ilişki kurarlar?.. Bunları bildiği yoktu. Bilmek de istemiyordu. Kıza bir söz söyleyemedi. Kaş göz bile edemedi.

"Yenge" dedi, "Bu kız öyle bakıyor ki insana, içini gıcıklıyor insanın. Ne tatlı komşu bu böyle?"

Hayriye Hanım güldü. Bu gülüşten anlam çıkardı Melina:

"Çi, di be çi?"[78]

Buna benzer sözler etti. Hayriye Hanım da Kürtçe karşılık verdi. Arkasından bir gülüş bir gülüş. Melina bir gülüyor bir gülüyor. Yüzünde güneş doğdu. Dayanamadı Fevzi:

"Ne oldu böyle bu kıza yenge?"

78. Çi, dibê çi?: Ne diyor, ne? (y.h.n.)

Hayriye Hanım, Fevzi'nin onu çok sevdiğini, isterse alacağını söylemiş. Melina evet, hayır diyecek değildi. Fevzi için evetin de hayırın da önemi yoktu. "Evet" dese alamaz, almaz, "hayır" dese bakmaktan öpmekten caymaz, geri durmaz. İlle tepkisi nedir onu bilmek istiyordu. Çok sevinmiş, Fevzi'ye saygı duymuş. Ayrı ayrı inanışta, ayrı ayrı soydan olduklarını söylemiş. Yoksa çok beğenmiş Fevzi'yi.

Fevzi bir adım daha ilerledi:

"Anası niye yok bugün?"

Hayriye Hanım, Melina'ya sordu. Sonra Fevzi'ye söyledi:

"Bir komşuya oturmaya gitmiş. Kendinin niye gitmediğini sordum, diyor ki 'Ben onları, öbürlerini sevmem. Mahmut ağabeyimi çok seviyorum.' Yani anla ki seni seviyor ha!"

"Anası amaçlı yollamış olmasın buraya."

Hayriye Hanım korktu. Belki Fevzi'nin kıza yaklaşıp kızı öpeceğini sandı:

"Yok yok canım. Kız evde kalmış da sonra sıkılınca buraya çıkmış. Sizin geleceğinizi nerden bilsin?"

Fevzi anladı. Öpmenin hiçbir sakıncası yoktu. Hayriye Hanım işin içini Fevzi gibi anlayamamıştı, belki Fevzi gibi yorumlayamamıştı. Sonra kıza döndü. Bu kez bakışlarını kaçırdı Melina. Sessizlik oldu. Hayriye Hanım korkuyla tezden çıktı perdenin arkasından. Hiçbir işi yokken odanın ortasına geldi. Sağa sola baktı. Bir şey arıyormuş gibi kolaçan etti, geri döndü. Yani ki "Ben burdayım, sakın halt etmeyesiniz..." Bunları öyle anladı ki Fevzi. Melina da anladı. Fevzi'ye baktı, gülümsedi. Ne güzel bir ağzı vardı kızın. Saçları nasıl da uzun. Nasıl da renk renk giyiniyordu? Boynunda dizi dizi boncuklar. Sivas işi gümüşlü kehribar, iri boncuklu, dumanlı boncuklar, Melina'nın gözleri gibi, başındaki esinti, sis gibi... Belinde

çok güzel yakışan bir kuşak. İlle yüzü. Bu yüzde Fevzi'yi dinlendiren, tatlı suda çöp samanı gibi yüzdüren bir duruluk vardı. Yanaklarının kırmızılığı, gözlerinin iriliği, ıslaklığı, anlamı; hiçbir Ermenide olamazdı. Nasıl sıcak bir Anadolu yüzü? Şaşılır ölçüde. Sanki Anadolu'dan; Karadeniz kıyısından; Aydın'dan, Sivas'tan, Kars'tan getirmişlerdi bu kızı. Kollarına ince ince bilezikler takmışlardı. Dikranların tek kızıydı. Kardeşleri çok severmiş. Armağana boğmuşlardı. Yalın ayakları dersin ki takunyaya değmemiş hiç. Öyle taze, pürüzsüz, sevimli. Ayak bilekleri ne güzeldi? Hele gülüşü. Melina'nın, Abdo'nun soyundan olduğunu kim söyleyebilirdi? Birisi Ermeni'nin en güzeli, incesi, tatlısı; birisi en kötüsü, kabası... Mahmut ne güzel söz etmişti, "Anadolu ikimize de süt verdi, meme verdi, emzirdi..." diye.

Fevzi:

"Hayriye Hanım" dedi, Abdo vardı bizim ev sahibi. Bu kız nere o Ermeni nere? Şundaki tatlılık bizi andırmıyor mu?"

"İlahi hoca! Senin kafanın içi bu kızla doldu. Ben olmasam kim bile neler olur? Ermeni Çarpana'sına[79] vuruldun sen?"

"En çok bir öperim. Başka ne olacak?"

Hayriye Hanım bunları Melina'ya söyledi. Melina bir kızardı, bir eli ayağı dolaştı... Fevzi hemen kalkıp öpecekmiş gibi. Saçını başını düzeltti. Dudaklarının çevresini siler gibi etti. Nerdeyse hazırlandı.

"Hayriye Hanım bu kızın boynundaki boncuklar bizim oralara nasıl benziyor değil mi?"

Elini boynuna uzatmak için söyledi. Boncuklara bakacakmış gibi. Eli titredi Fevzi'nin. O göğüslere yaklaşmak, sıcak tene el vurmak ne kıvançtı, ne mutluluktu...

79. Çarpana: Çapkın kadın (mecaz).

Hayriye Hanım kadın süslerine karşı olan tutkusuyla mı, yoksa Fevziye yol mu gösterdi:

"Ben de şaştım. Kehribar olana baksana" dedi perde arkasından.

Kehribarı avuçladı Fevzi. Kız başını eğdi, yanağını saklar gibi yaptı. Demek öpüleceğini sanıyor, bekliyordu. Fevzi de hiç çekinmeden eğildi, çenesinden tuttu, kaldırdı yukarı; sessizce öptü. Hayriye Hanım'ın düşünde bile göremeyeceği bir gizlilik içinde. Ne şapırtı, ne tapırtı. Hayriye Hanım'a uydurma bir karşılık hemen:

"Siz kehribarı mı dediniz? Ben öbür, iri, sisli, dumanlı boncukları daha çok sevdim..."

"Sivas kibar yerdir. Biz kehribar severiz de..."

Hayriye Hanım daha söze başlarken ağzından öptü Melina'yı birkaç kez. Küçük bir şapırtı kaçırdılar. Arkadan bir öksürük. Birkaç şapırtı daha yaptı Fevzi. Bu işi burada noktaladı. Kanı damarlarına seğirdi. Doldu. İyi ki şu Hayriye Hanım var şurada. Yoksa Fevzi kendi kendine çoktan evlenirdi.

Yıllardır Ermenilerden söz edilirdi Fevzi'nin çevresinde. Asmalı, kesmeli sözlerdi bunlar. Fevzi'ye öyle gelirdi ki bir Ermeni kirpi gibidir; koyunları, kuzuları ağıla sıkıştırıp yemeden hepsini öldüren kurt, canavar. Sevgileri yok, tutkuları yok! Anılarında, duygularında, düşüncesinde değişmeler oluyordu. Tek sökülmeyen çivi Abdo'ydu. Fevzi, ara sıra Abdo'ya bile saygı duyuyordu. İlle Melina'nın ağzı, yanakları Fevzi'nin çok yanıldığını gösterdi. Fevzi'nin tanıdığı kızlardan, konuştuğu kızlardan ayrı bir yanı yoktu. Belki şu kıtlıkta onlardan bile tatlıydı, etkiliydi, güzeldi, yakındı. Melina kadındı. Erkeğin kanını tırısa kaldıran, dört nala süren kadındı. Fevzi, kızı uzun uzun incelemek gereğini bıraktı. Anadolu'nun emzirdiği kız, diğerlerinden niçin ayrı olsun? Gözü, kaşı, bakışı, sevişi, kadınlığı... Anadolu kızları gibi, erkeği öpmüyor

bile. Melina erkek için kendini gerekli buluyor, erkek onun için gereksiz gibi. Köyün kızlarını tanıyanlar bilirler; Anadolu kızı öpmez, öpülür. Dışlaşan bir sevgisi olmaz, içinden sever, bağlılık boy atar içinde. Melina da Fevzi'yi bir kez olsun öpmemişti. Fevzi fırsat bulunca, yarım yamalak Kürtçeyle "Öp öp, beni öp" derdi. O anlasa da anlamasa da öpmezdi. Fevzi'ye uzatırdı yüzünü, ağzını, yanaklarını.

O cumartesi günü Mahmut geç geldi. Fevzi'yi Havsep'in kahvede beklemiş, gelmediğini anlayınca evde olduğunu kestirmişti. Daha kapıyı açmadan merdiven başında ayakkabılarını görmüş, seslendi:

"Ulan oğlum, sen bu evin damadı oldun. Dur bakayım Melina da orda mı" diyerek girdi içeri. Fevzi güldü. Melina da güldü. Asıl gülen Hayriye Hanım oldu:

"Ne gelirsin iki âşık baş başa vermişlerdi" dedi.

Mahmut bir başladı gülmeye, arkası mı geliyor? Melina kızardı. Çok utandı. Acaba öpüldüğünü mü sezdirmişti? Ellerini kaldırdı, yüzünün orasını burasını yokladı. Sonra, sıkıla utana Hayriye Hanım'a bir şeyler sordu. Hayriye Hanım, Fevzi'ye bir açıklama yapmadı. İlle Fevzi anladı. Kız incinmiş, korkmuş, utanmıştı. Onu, üzüntüden, kuşkudan almaya çalışıyordu Hayriye Hanım. Mahmut konuşmayı anlamış olmalıydı. Dinledi çünkü. Elini yıkıyordu perdenin arkasında. Gelip oturunca Fevzi'yi sıkıştırdı. Bu ara Melina çıktı. Mahmut başladı o ıslak gülmelere. Gözleri yaşla doldu, kısıldı, dudakları ayrıldı, kulaklarına vardı.

"Oğlum oğlum," gibi sözler ediyor arkasını getiremiyordu.

Gecikmekten üçürü[80] Hayriye Hanım azıcık olsun kızdırdı Mahmut'u. Mahmut kendine geldi. Kendine gelir gelmez de kızdı:

80. Üçürü: Dolayı.

"Nerdeysem nerdeyim, ne yapacaksın beni?"

"Ben senin gülmeni kesmek için kızdırdım. Şimdi konuş patlattın arkadaşını" dedi Hayriye Hanım.

Mahmut gene güldü ya patlak bir gülme değil kuru kuru:

"Oğlum sen kızı ağzından, yanağından öpmüşsün. Kız şimdi korkuyormuş benim çocuğum mu olacak?"

Hayriye Hanım güldü, Mahmut güldü. Kasıkları patladı karı kocanın. Fevzi dondu kaldı. On dört yaşına basan bir kız bunları bilmez mi? Fevzi'nin üstüne kalmak için tuzak mıydı?

"Mahmut kes gülmeni. Kim öpmüş? Nerden çıkardın bunu?"

Fevzi'nin böyle gerçeği saklamış olmasını iyi karşılamadı Mahmut:

"Sus! Yalan ayıptır. Öptüğünü kız açık açık anlattı. Önce yanağını, sonra da ağzını öpmüşsün..."

Mahmut haklıydı. Yalan söylemişti Fevzi. Bu kez gülerek onarıma geçti:

"Eğil de yengem duymasın. Kız istiyordu, ne yapsaydım?"

"İyi ettin oğlum. Ne yapacaktın? Öpmeyecek miydin ya? Ermeni mermeni ya güzel kız. Sen öpmene bak. Gözü yumukluk etme" dedi Mahmut.

Hayriye Hanım bu arada sofrayı kurdu. Sivas tarhanası bir çorba. Bir de bulgur pilavı. Sıcak sıcak başladı üç kişi. Çorbaların dibini takırdattılar kapı çalındı. Açtılar; Boyacı. Fevzi sıkıldı. Hayriye Hanım kim olduğunu daha anlayamadı. Şu Mahmut doğrusu iyi yürekliydi, insancıldı. Sanki Fevzi'yi sevdiği kadar onu da seviyormuş gibi davrandı. İçten hem. Onun yalanı, dolanı olmaz. Beceremez de.

"Boyacı! Bizim Boyacı, Hayriye, arkadaşımız" dedi.

Hayriye Hanım'ın kaşık elinde kaldı. Matına matına[81] bakıyordu. Mahmut kucaklaştı. Sıra Fevzi'ye geldi. Fevzi de öptü. Yaz ayrılığı her şeyi silip süpürmüş gibi Boyacı açık, rahat, güvenliydi. Hemen çantalarını içeri aldı. Ayaklarını çıkardı:

"Ulan ne yiyorsunuz arkadaş? Durun bir ben de geleyim" dedi.

Mahmut:

"Oğlum elini ayağını yıka da gel otur" dedi.

"Sahi mi diyon ulen Mahmut?"

"Yok, yalan mı diyeceğim? Yıkanmadan mı yemek yiyeceksin? Taa Çorum'dan beri trendesin. Elin ayağın kokmuştur."

Hayriye Hanım kaplara su koydu. Mahmut döktü, Boyacı yıkandı. Oturdu. Pilav yedi, kırk günlük aç gibi:

"Ulen Mahmut, ne iyi ki karnımı doyurdun. Ohhh! Yenge hele bir tabak daha..."

Ne duygusuz, düşüncesiz çocuktu Boyacı! Bu kadın gelin olmuş, arkadaşın evlenmiş.. Önce onları gör, onları kutla. Yok. Önce saldırdı masaya. Karnı yüklenince doğruldu:

"Ulen Mahmuuuuuttt! Bana sövsen yerindedir. Sen yeni evlendin değil mi? Ahhh yenge beni bağışla! Nasıl da unuttum? Sanki kendi evimdeyim, sanki ağabeyimin hanımı sofra kurdu... Ah şu kafamın içine..."

Boyacı, bu arada Mahmutları kutladı. Az buçuk laflıdılar. Konuk konuğu sevmez, ev sahibi hiçbirini. Fevzi düşünebiliyordu, seziyordu Hayriye Hanım'ın sıkıldığını. Sıkılmalı. Mahmut bile. Sivas'ın bulguru, tarhanası trenle gelse yetmez Boyacı'ya. Boyacı'nın ayağını hemen kesmeli buradan. Bunları Mahmut düşünmese de Fevzi düşünürdü.

81. Matına matına bakmak: Donuk donuk bakmak. (y.h.n.)

Boyacı:

"Ulen sigaran yok mu Mahmut?"

Mahmut:

"Yok" dedi.

Boyacı:

"Yeni evlenenin evinde konuklara verilecek sigara olmaz mı? Hem de Yenice, Bahar, Yeni Harman..."

Mahmut, içmediği için unuttuğunu yoksa bulunacağını söyleyip geçiştirdi. Boyacı, cebinden Üçüncü çıkardı. Tek bir tane! Yaktı.

Mahmut kızdı:

"Oğlum sen ne zaman eşekliği bırakır adam olursun? Burada iki arkadaşın daha var, tutsana!"

Boyacı: "Bağışlayınız, unuttum" gibi sözler edip gönüllerini alacağına:

"Ev sahibi sensin. Sen tutacaktın arkadaş" demez mi?

Hayriye Hanım az sonra çıldıracaktı herhalde. Boyacı sigarayı yarıladıktan sonra:

"Ulen Mahmut ne güzelmiş pilav. Sık sık yaptır yengeye. Oh çok sevindim! Artık gelir gelir yemek yeriz şöyle adam gibi."

Sanki Mahmut evlenmekle yiyecek depolarının üstüne oturdu. Ya da aylığı bin lira oldu. Ne düşüncesiz adamdı şu Boyacı! Mahmutların sıkıntısının sayısı, sınırı yok. Ona yardımcı olacakken, Boyacı'nın düşüncesine bak.

Fevzi kızdı:

"Eee Boyacı" dedi, "Kalk gidelim. Seninle daha çok işimiz var. Senin yatak açılacak, masalar çekilecek, serilecek. Hem bunlar da yorgundur, sen de. Gidelim."

Boyacı böyle bir sözü işitmeye niyetli değil miydi, beklemiyor muydu?:

"Burada kalmıyor muyuz yoksa?" dedi.

Mahmut'un tepesi attı:

"Kör müsün ulen, tek oda?"

Boyacı taş mı, kaya mı eşşek miydi? Neydi Allah aşkına? Bu kızmadan, bu gerçekten sonra demez mi:

"Olsun arkadaş. Siz yengeyle çıkar yatağınızda yatarsınız, biz de halıya serilir yatarız. Ohhh, Mahmut ulen, buradan iyi yatak yeri görmedim ben" dedi uzandı halıya.

Fevzi kızdı. Kalktı. Ayakkabılarını taktı. Boyacı'yı da çağırdı. Çıktılar. Yol boyu kızdı Fevzi'ye Boyacı:

"Nerden de söz ettin? Sana ne? Yatar kalırdık..."

"Sen deli misin Boyacı? Aklını kaçırdın sen? Tek odalı bir evde nasıl yatarsın? Onlar karı koca."

"Olsun arkadaş bir geceliğini de beklesin inek Mahmut. Geçen yıl bir kış bekledi de birkaç gece bekleyemez mi?"

Sövüşerek indiler okula ikisi. Karanlık. Ne lamba, ne ışık! Fevzi'nin yatak çoktandır seriliydi. Yatıp kalkıyordu. Boyacı'nın yatağını bulup çıkarmak, açmak, içine doluşan akrepleri ayıklamak büyük sıkıntı oldu. Yarım yamalak açtılar. Boyacı yeterli buldu bunca açmayı. Kıvrıldı girdi yatağa...

Yatakta Boyacı konuşmadı. Fevzi söz etmeye çalıştı. O hep "hı hı" diye geçiştirdi. Niye dalgınlaştı? Sonra Fevzi uyudu. O uyumadığını söyledi sabah:

"Çok üzgünüm arkadaş. Dayımın karısının kardeşi öldü."

"Ulen dayın ölse, baban ölse ne çıkar? Ne de üzülecek şey bulmuş? Asıl biz öleceğiz bu yıl. Sağların ayakta ölmesi kötü. Ölülere ne? Şimdi Mahmut'u düşün! Yüz kırk üç lira, ev kirası, elektrik, su, yiyecek, içecek... Nasıl yaşasın bu adam?"

"Ulen sahi be, ben düşünmemiştim."

"Hele bir düşün bakayım" dedi Fevzi.

Artık Boyacı'yı bırakmıyordu. Yanında dolaştırıyordu sabahtan beri. Bıraksa Mahmutlara sıvışacak. Ara sıra Fevzi'ye:

"Hadi Mahmutlara gidelim" diye tutturuyordu. Fevzi: "Gitmeyeceğiz artık son" diyordu, gene sözü döndürüp dolaştırıp oraya getiriyordu:

"Gitmeyeceksen ben gideyim, yapma Fevzi."

Kolundan da tutacak değildi Fevzi. Gider mi giderdi bu arsız adam. Kurtuluş yolunu oyalamakta buluyordu:

"Peki be! Gidelim hele bir dur, gel şu Karabetyan'ın gazetelerine bakalım da..."

Fevzi'nin bir gözü Mahmut'ta. "Çıksa da sokağa, kurtarsa beni" diyordu. Karabet gazete okutmadı. Parasız bakmak yokmuş artık. Açılınca satılmalıymış. Fevzi bir *Cumhuriyet* aldı:

"Boyacı bir de sen al, *Ulus* al" dedi.

Boyacı baktı baktı:

"Ben bunları beğenmedim. En güzel *Cumhuriyet*" diyerek atlattı Fevzi'yi.

Karabet yutmadı:

"Senin aha şu tepene tuz ekeyim. Gazeteye para vermezsin de öyle söylersin. Sen ver yirmi beş kuruşu, *Cumhuriyet* senin olsun. Fevzi Bey *Ulus* almış olsun."

Böyle diyerek Boyacı'nın kafasına şakalı kakalı bir vurdu. Boyacı aldırmadı:

"*Cumhuriyet* aldık, yeter..."

Karabet:

"Dinime imanıma, yarın yirmi beş kuruşu senden zorla alıp *Cumhuriyet* vereceğim sana" dedi.

Gerçekten ertesi gün Karabet *Cumhuriyet*'i çarşının ortasında Boyacı'nın koltuğuna zorla soktu. Bütün uğraşmalara rağmen yirmi beş kuruşu alamadı. Boyacı yıllar boyunca tek bir gazete almadı. Okumayı da sevmezdi ya aslında. Parası da yoktu, ne onun ne Fevzi'nin ne de diğer öğretmenlerin. Gerçek böyleydi. Bu acı gerçek bir türlü de değişmedi...

Derik'in Eşekleri

Remzi geldi salı günü. O da "ebe" dediği babaannesini getirmişti. Kadın sekseninde. Eli tutmaz gözü görmez. Otobüsten iki kişi kucakladı indirdi. Ölü taşır gibi Mahmutlara götürdüler. Hayriye Hanım iyi karşıladı. Acıdı yaşlı kadına. Ayaklarını yıkadı. Mahmut gülmeye başladı. Remzi, o gülücü, eğlenici, lağlancı niteliğini yitirmişti. Yüzünde bir gülümseme vardı; zorlama. Mahmut gülmesini yenerek azarladı Remzi'yi:

"Ulan bu ihtiyarı niçin tepeledin?"

Remzi:

"Geçen yıl sıkıldık. Bu yıl yemeğimizi yapar ebem..."

"Oğlum bu kadının sana bakacak yanı kalmış mı? Senin başına dert. Baksana durumuna. Yüz yaşında" dedi Mahmut.

Remzi yola geldi:

"Ne yapayım oğlum? Ben öksüz büyüdüm. Benim anam bu. Getirmek zorundaydım. Üvey baba attı kadını dışarı."

Mahmut'ta azıcık bir üzüntü, suskunluk belirdi. Remzi durumu kavradı; işi şakaya döktü:

"Oğlum sen bu seksenlik ebeyi nerden aldın da getirdin?"

Remzi, Mahmut'un eşine takılıyordu. Hayriye Hanım, yirmi yaşında var yok. Gene de kulağına söyledi Mahmut'un.

Mahmut:

"İki ihtiyar dertleşirler Derik'te."

Remzi:

"Oğlum evlenip döneceğini anladım da ben de arkadaş getirdim yengeye."

Yenge güldü. Gülüştüler hep birlikte. Ebe ölü gibi yatıyordu bir minderin üstünde. Daha kendine gelemedi.

Mahmut:

"Ulan yavşak" dedi Remzi'ye, "Bak Özcanlar olmayınca ne kuzusun?"

"Yok oğlum, yaz dinlenmesi, bir yıl daha yaşlanmış olmam değiştirdi beni."

Remzi böyle dedi ya Fevzi biliyordu ebesinin eklenti olması yıkmıştı Remzi'yi. Üstüne varmadı. Onun yerine kendini koydu. Çok zor. Soba, ev, yakacak. Binbir sıkıntı. İçinde bir yığın ses birikti, tutamadı:

"Oğlum Remzi, şu nineyi getirmeyecektin?"

"Sana yük etmem oğlum, benim ninem değil, anam. Beni o büyütmüş."

Mahmut takıldı:

"Ne de büyütmüş? Aha boyun oğlum, bir karış."

Remzi sıkıcı konuşulmasını ebesinden söz edilmesini istemiyor olmalı ki hemen yakaladı bu takılmayı:

"Oğlum anan da seni yapmış çam yarması, ancak kürek olursun. Dikranların işine yararsın."

Mahmut'un ne karşılık verdiğini duymadı Fevzi. "Dikranlar" denince hemen Melina geldi gözünün önüne. Dünkü öptüğü, Fevzi'ye öpülmekten büyük bir mutluluk duyan Ermeni kızı Melina. Kızı öptüğünü anası duymuş mudur? Babasına söylemiş midir? Şimdi kapıyı çalacaklar, yumruklayacaklar. Mahmutları kovacaklar. Fevzi'ye sövecekler... İçi titredi. Kulağı kapıda. Remzi'yle Mahmut takılıp gidiyorlar sözün arkasında, sıkıntılarını uzak tutmak için. Fevzi'nin sıkıntısı bambaşka. Şimdi üç beş kişi içeri girecek, ha kapı yumruklandı, ha çalındı... Pat küt ayak sesleri; ara vermeden kapı yumruklandı. Fevzi dondu. Kulakları uğuldadı. Dili damağı kurudu. Nasıl yumruklanıyor kapı? Sövmedikleri kalıyor. Böyle yumruğu başka kim vurabilir Mahmut'un kapısına? Kızı öpülen, kardeşleri öpülen birileri. Kaç kişiler ki? Derik'ten bir iki çello bello[82] almışlardır yanlarına. Yüzüne bakan olsa Fevzi'nin ölüp ölüp dirildiğini anlardı. Mahmut takılmayı kesti. Kızgın. Şaşkın. Hayriye Hanım azıcık daha güvenli. Mahmut kuşkuyla, açmaya gitti. Hiç soramadı "Kim o, dur, geldim" gibi sözler edemedi, büyük büyük adımlarla, suskun sessiz... Kızın öpülmesinden dolayı bağırmaya gelenler varsa neler yapacağını düşünüyor gibiydi. Fevzi'nin gözü kapıda. Sürgülüydü kapı. Uzandı, açtı. Mahmut ses vermeden; Boyacı:

"Ulan inekler, beni niye seçiyorsunuz? Pilavı, tarhanayı yalnız mı yiyorsunuz?"

Bir sürü söz. Koklanmaya başladı. Ne yendiğini anlamaya çalışıyordu. Mahmut'a sitem ediyordu. Mahmut da sıraladı bin bir sövgüyü. Boyacı bunları duyuyor, aldırmıyordu:

82. Çello bello: İt kopuk takımı. (y.h.n.)

"Yenge sen Mahmut'a bakma. Benim burada tek sevdiğim sensin. Biliyorum beni ayırmazsın. Benim payım duruyordur."

Boyacı, ayakkabılarını çıkarıp ortadaki halının üstüne uzandı yüzükoyun. Çoban yatışı ellerini başının altına aldı. Mahmut'a, Fevzi'ye, Remzi'ye sövüyordu. Fevzi ilk kez Boyacı'ya saygı duydu. Sevdi. "Gelen bir başkası değil, sensin ya benim payım senin olsun" dedi içinden. Öyle sanıyordu ki baskına gelenlerin yerini Boyacı almıştı. Kalkıp alnından öpesi geldi.

Daha akşam yemeğine vardı. Hayriye Hanım hangisini doyuracaktı? Bütün hazırlığı iki kişilik. Çatalı, kaşığı, tavası, tenceresi... Yiyecekler de öyleydi. Fevzi'ye düşen görev hemen bunları alıp dışarı çıkmaktı:

"Boyacı" dedi, "Biz de dışarı çıkacaktık, seni bekledik. Belki bir yere girmiş olursun, bulamayız diye. İyi ki geldin. Kalkın çıkıyoruz" dedi.

Remzi'nin de hoşuna gitmedi bu söz. Fevzi göz kırptı. Boyacı şaşkın şaşkın baktı Mahmut'a, Remzi'ye, Hayriye Hanım'a. Mahmut kendini pek tutamaz, yüzünde acı bir gülümseme yakalattı. Fevzi anladı "oynadığımız bu oyun ayıptır" deyişini. Boyacı da anlamıştır ya işine gelmezdi. Kimseden ses çıkmadı Fevzi'nin çağrısı üstüne.

Boyacı:

"Vay inekler vay, demek beni çıkarmak için hemen kalkıyorsunuz."

"Oğlum yok öyle şey. Ne ayıp? Burası benim evim mi? Senin nasıl arkadaşınsa benim de öyle. Çıkıp Gevre Fırına'ye doğru gidecektik. Soğuk bir su içmek istiyorduk. Özledik oranın suyunu. Seni bekledik. İstersen gelme."

"Siz gidin arkadaş, ben bu halının üstüne yatacağım. Yengem var evde, ninemiz de var."

Mahmut'la Fevzi birbirine baktı. Boyacı çok önemli bir söz edecekmiş gibi bağırdı:

"Ulan saygısızlar, demiyorsunuz ebemizin elini öp! Ver ebe şu elini öpeyim" diyerek kalktı, Remzi'nin ninesinin elini öptü. Hayriye Hanım'dan beğenilme sözü bekledi. Öpünce ona baktı. Ses etmedi Hayriye Hanım. Belli, deli oluyordu kadın. Mahmut, hiç öbür olayları anlatmasa da şu yaptıkları yeter; "Benim payımı yengem saklamıştır" diyerek akşam yemeğine yer yapmaya çalışması... Öğle geçeli olmuş beş saat. Onun neden pay sözünü kullandığını herkes anladı.

Fevzi sözü yeniledi:

"Hadi kalkın, hadi kalkın. Nine uyusun biraz. Hayriye Hanım da evini düzenlesin, kendini bir dinlesin. Biz de şöyle bir çıkalım" dedi.

Boyacı, araya katacak önemli bir söz bulamadı. Fevziler, yekindiler, kapı çalındı. Hayriye Hanım açtı. Gelen Melina. İçi bir ezildi, bir değişti Fevzi'nin... Sandalye Fevzi'yi çekti oturttu. Melina geri çıkmak istedi kalabalık görünce evin içini. Hayriye Hanım bırakmadı:

"Melina gel, dü vare dü vare" dedi.[83]

Melina adım attı içeri. Boyacı'da ses soluk kesildi. Fevzi'den beş beter oldu:

"Ulen Mahmut bu Ermeni mi?"

Mahmut güldü. Boyacı, kızın gözüne baka baka:

"Ulen şunu bana alın da arkadaş ben de evleneyim."

Gözünü kızdan ayırmaz oldu. Kızın Türkçe de bilmediğini sanarak habire söz atıyordu.

"Uy anooo! Hele saçlara bak Mahmut! Ulen o ne gözler yahu! Ulen bunun yaşı da çok küçük. Gelmez mi bana? Ulen isterim bunu ben."

Sonra Fevzi'ye döndü Boyacı dangalağı:

"Ulen bu kızın kardeşi senin öğrencin değil mi? Ulen söyle babasına bunu bana versin..."

83. Melina gel, de were, de were!: Melina gel, gel haydi, gel! (y.h.n.)

Hayriye Hanım söze katılmak zorunda kaldı:

"Kız Türkçe anlıyor. Ayıp olur. Hem öyle bakma hem de bakarak konuşma" dedi.

Boyacı'nın başından kaynar su döküldü. Elini kaldırıp kaldırıp başına vurdu:

"Eyvah, ben öldüm yenge niye baştan söylemedin Türkçe bildiğini?"

"Ben onu yoluna korum, siz kalkın azıcık gezin" dedi.

Boyacı korkusundan olacak hemen kalktı, ayakkabıları taktı, yürüdüler. Yol boyunca Melina'dan söz etmeye korktu. Ağzına almadı. İçerledi Fevzi. Kızdı. Boyacı denen bu densizin ayağını Mahmutlardan kesmeli ya, nasıl? Bunu düşündü Fevzi. Biliyordu şimdi Melina üzgündür çıkmış olmasından. "Benim için gelmiştir. Ben de olmayınca ne anlamı var Mahmutların evin? İlle şu Boyacı işine de çok kızmış olmalı. Ürktü de. Kim bilir demiştir; bu Türkler beni yiyecekler. İlle böyle demez. Yıllardır içinde Türklerin. Ya Türkleri Kürtlerden ayırıyorsa der. Benden soğuyabilir..." diye düşündü Fevzi.

Dördü yürüyerek okulun üstünden geçtiler. Gevre Fırına'ye doğru gidiyorlardı. Derik'in ortasında bir alan vardı. Oldukça ilgi bulan bir yerdi. Burada ne spor, ne alışveriş, ne şu, ne bu yapılırdı. Burada hiç kimsenin düşünde bile göremeyeceği bir iş yapılırdı. Derik'in belki en ünlü yanlarından biri eşekleriydi. Anadolu'nun atlarından bile büyüktü. Şöyle benim diyen adam yüksekçe bineklere çekmeden ayak atamaz eşeğin sırtına. Çok hızlı giderler Derik'in eşekleri. Rahvan yürürler. Çok yük taşırlar. Kılları çok kısa, parlak. Canlı, dipdiri bir türdür. Bunları çoğaltıp Anadolu'ya dağıtsalar ne iyi olur? Derikliler kendi çevreleri için çok iyi bir düzen kurmuşlar. Bu açıklığa, alana, erkek eşek sahipleri, eşeklerini alır gelirler. Dişi eşek sahipleri de çeker getirir eşeklerini. Erkek eşeğin dişi eşeğe yavru tutturması elli liradır. İki

ya da üç kez aşar erkek. Elli lirayı sahibi alır cebine kor. O dişi eşek gider, başkası gelir. Bir elli lira daha. Fevzi izledi. Bir erkek eşek, kendi aylığını bir tek günde kazandı. Ne vergisi var, ne kesintisi. Hem de yüz elli lira. Fevzi'ninki yüz kırk üç lira.

Çoluk, çocuk, ergen, evli, gelip geçen, kadın, kız, eşeklerin birleşmesini görür. Görmemek için gözünü bağlamak gerek. Ortada. Çok alışkın çevre buna. Fevzi'nin ilgisini çeken, şaştığı yan şuydu; atlar olsun, boğalar olsun, tekeler, koçlar olsun bir dişi hayvana aşınca, bekle bekle bekle kendine gelmez. İkinci kez aşması sürer ha sürer. Hele bir ikinci dişiye aşması daha da uzun bir süre ister. Eşekler öyle değil. Belki Derik'in eşekleri öyle değil. Bunlar kınından çıkan kılıç gibi, hançer gibi...

Eşeklerin aşması, çekilişi Remzi'yle Boyacı'yı iyice oyaladı. Öğretmen oldukları için, orada bulunanların, öğrencilerin gözü önünde bakamadılar ya çok ağır yürüdüler. Fevzi Mahmut'la birkaç adım ileri gitti. Boyacı'dan söz açtı:

"Ulen bu arsız Boyacı sizi çok üzecek."

"Canımı sıkmasın, kapı dışarı ederim."

Mahmut böyle söylüyordu ille bunu yapamazdı. Yatak arkadaşı, yaşam arkadaşı Hayriye'yi yıkar, üzer, Boyacı'ya söz edemezdi. Yaratılışı buna uygun değildi. Mahmut'un içinden geldiği toplum, töre buna engeldi.

"Sen tek söz edemezsin Mahmut. Atma!"

"Doğrusun arkadaş, utanırım."

"Ben anlatırım Boyacı'ya."

Fevzi'nin amacı başka. Başka gelen olmasın ki fırsat yakalayınca Melina'yı öpsün bir, ikincisi; çok kişinin gelip gittiği yer çabuk bıkar. Kapı yüzüne kapanır. Onların gelmediği yer Fevzi'ye açık demektir. Gelince de Melina'yı görürdü.

Mahmut ne durdu, ne düşündü birden:

"Melina için fırsat kolluyorsun değil mi" dedi.

Güldü Fevzi. Melina sevimli, eş olacak nitelikte görünüyordu Fevzi'ye. Ermeni olmasını da bir yerde bağrına bassa... Daha okuyacaktı. Yüksek bir öğrenim yapmak istiyordu Fevzi. Güçlü olmak, kendini şu çamura sokmuş olanlara bol bol sövmek, yumruk sıkmak istiyordu. Önüne geçilmez bir istekti bu Fevzi'nin içinde. Melina da Derik'teki ikinci bir isteği. Onu, Fevzi değil, içi değil, kanı istiyordu. Onu düşününce elinde değil, acıyordu bir yandan, bir yandan kanı da kaynıyordu fıkır fıkır. Ermeni oluşu bazen Fevzi'yi daha daha çekiyordu ona. Başlangıçta itici yandı burası. "Acaba nasıldır Ermeniler? Bizim kızlarımızdan, karılarımızdan ayrı mı bir yerleri?" Şimdi takılan o kafasına. Bir fırsat bulursa...

Boyacılarla araları açıldı epeyce. Az sonra onlar görünmezde kaldı. Fevzi ağız aradı Mahmut'ta:

"Şuradan dönüp, bağların arasından eve gidelim. Bakalım Boyacı ne yapar?"

"Ne yapacaklar? Bana küserler."

Hemen döner eve gelirler. Keşke küsseler. Remzi gene duyguludur. Alınır. Arsız yüzsüz biri değil. İlle Boyacı ne yapacak? "Koş ulen Remzi, bunlar eve kaçtılar yetişelim" diyecek.

"Yavaş olun heyyy" diye bağırdı Boyacı.

Durdular. Geldi, yaklaştılar.

Boyacı:

"Mahmut eşekleri gördün mü ulen? Bir atlama elli lira. Ben senin komşuya karşılıksız atlarım valla. Söyle sen ona."

Mahmut öyle bir kızdı ki:

"Senin sülalenin ağzına... Beni aracı mı sandın?"

Boyacı bir korktu, bir korktu... Mahmut'tan değil, sövgüden, belki bir itmeden değil, kapısının kapanacağından.

"Ben sana takılıyorum. Sevdiğim için. Yoksa ne yapacağım ben Ermeni kızını? Kızma arkadaş... Biz burada arkadaşız. Burası uzak yerler. Biz birbirimize..."

"Pezevenklik yapacağız öyle mi?"

Mahmut'un araya girmesi Boyacı'yı iyice korkuttu.

"Anaaa, onu kim dedi? Birbirimize arka olacağız. Eksiğimizi, yanlışımızı düzelteceğiz."

Mahmut pek kulak vermedi. Kızgınlığı geçmedi. Aracılık gibi bir durum ortada yoktu. Mahmut niye böyle kızmış ola? Fevzi korktu. Yoksa Fevzi'ye mi söz işittiriyordu? Kim bilir? Gide gide suskunluk çöktü üstüne. Ses çıkarmadı. Boyacı'nın yüzünden belki tatsızlık oldu. Kimsede ses yoktu. Yokuşu tırmandılar. Gevre Fırına denen tepeye çıktılar. Ne su içtiler ne de ellerini suya soktular. Oysa su içecektiler. Oturdular. Fevzi onların arkasında kalan yüksek bir kaya parçasının üstündeydi. Onlar, otlara serildiler. Konuştular. Özcan'dan söz ediyorlardı. Fevzi, oturduğu yerde Derik'e indi birdenbire. Şimdi ordaydı. El basımı yer tutan, dört bin kişinin yaşadığı Derik'te. Yeşilliklere, zeytin ağaçlarına bürünmüş, altı çöl, üstü göl, bir yanı dağ, bir yanı ova olan Derik ölü gibi. Çatısız evleri, kızarmış, koyu kahverengi topraklara belenmiş duvarları, yaz boyunca üstünde yatılan, çevresi yüksek damları, burasını bir gömütlük gibi gösteriyordu. Ne Mardin üstünden geçip Derik'e giren ne de Diyarbakır'dan çıkıp Mazıdağ üstünden Derik'e ulaşan yolda kimse vardı. Ölü sessizliği. Bir zamanlar nasıl olmuş da bu Derik denen yerde toplumlar birbirine karşı en kanlı olayları yaratmış, yapmış? Şu oturduğu Gevre Fırına; nasıl da kömür, odun yerine insanları yakmış? Ermenileri mi yakmış, Türkleri mi? Burası hiç önemli değildi. İçinden bir ses Fevzi'ye ulaşıyor, soruyordu: "Sen Türk değil misin? Kimin yanmasını istiyorsun?" Evet Fevzi Türktü, hiç kimsenin yanmasını istemeyen insandı. "Kömür yan-

sın burada, tuğla pişsin burada. İnsanlar kömür değil. Ağaç bile yakmak istemeyen insanım, Türküm" diyordu.

Belediye ışıkları yaktırdı. Şimdi göz göz bir canlılık Derik'te. Kuruyacak pınarın akma çabası, ölecek karıncanın kanatlanması gibi geldi Fevzi'ye. Az sonra tüfekler mi patlayacaktı? Bir el basımı yeri kapatan Derik'te nasıl da büyük olaylar doğar, kanlar akardı? Emek yenir, alın teri içilirdi. Binler çalışır, birler, ikiler yerdi. "Gevre Fırına işe yaramalı" dedi. "Sonunda, şu birleri burada yakmak, birleri ikileri." Heyy! Nerde? Derik'i birler yakıyor, ikiler yakıyor. Uyandırıp uyandırıp soyulan müşteri gibi.

Yanan lambalar gittikçe artıyordu. Tek çatılı evler memurların. Başkâtip, kaymakam, savcı, jandarma komutanı, mal müdürü, nüfus memuru, başçavuş, doktor, vb... Yalnız öğretmenlere yok. Herkes çatılı hükümet evlerinde. Buna üzülmedi Fevzi. Halk o kırmızı çatılardan yüz çevirmişti. "Bu evlerin içine giren bize düşmandır" diyorlardı. "Bir kimse burada oturduysa artık o hükümetin adamı değil, şunun bunun maşası" diyorlardı. Derikliler bir gerçeği ara sıra unutuyorlardı: Hükümet kimin maşası? Birlerin, ikilerin...

Bunları düşünürken gözünü aldı oradan. "Bize vermedikleri için bir kızgınlığım mı var yoksa" diye kendini iyice bir yokladı. Sonra Melina'nın kapısına yürüdü. Evlerinin dümdüz damı beliriyordu azıcık. Fevzi içerdeydi. Her bir yeri açıyor, kapatıyordu. "Melina şimdi uzanmıştır. Mahmutların halıya. Hiç değilse şöyle bir açık açık oturmuştur. Hayriye Hanım'ın gözleri olmak, görmek ne iyiydi. Dedikleri gibi kıllı mıydı Ermeniler? Olsun? Onun kılları ne sevimlidir! Ayva tüyü gibi. Gıcıklayıcıdır. İnsan kıl deyince ürkmemeli. Domuzun kılı çirkin; kirpinin, atın, tilkinin sevimli. Kıl Melina'daysa sevilmez mi, öpülmez mi? İlle Remzi'nin ebesinin kılları mı? Ayy kusası gelir insanın... Eee Melina sen otur öyle açık açık. Ben

burada senin her bir yanını görüyorum. Uzan, alış öyle açık oturmaya, bir gün seni yakalarım. Belki de Hayriye Hanım'ı alıştırıyor. Ben böyle otururum ablacığım. O gelince beni böyle yakalarsan amaçlı olduğumu sanma mı demek istiyor? İyi iyi. Sen çok gençsin ya benden iyi düşünüyorsun. Nasıl olsa yarın öbür gün seni yakalarım..."

Böyle düşünüp konuşurken az önce korktuğu anı yaşadı. "Ne akılsız biriyim ben. Korkudan yüreğim ağzıma gelmişti, kalkıp Boyacı'yı öpecektim. Şimdi unuttum onları da gene saldırı düzenliyorum. İçimde korkunun kalması daha iyidir" dedi kendi kendine. Mahmut'a ses verdi:

"Kalkın gidelim" dedi.

Mahmut birden güldü. Bayılır gibi. Niye gülüyordu? Belki Fevzi'nin duymadığı bir konuşma geçmişti aralarında.

"Niye güldünüz öyle" dedi.

Remzi'yle Boyacı gülmüyordu ya onları da katarak aralarında güldüklerini kabullendirmek istedi.

Boyacı:

"Bu Mahmut sana güldü."

Fevzi üstelemedi. Araya söz bile kattı. İlle bu Mahmut!..

"Oğlum sana güldüm sana."

"Neyse canım, kalkın gidelim."

"Dur hele dur."

Mahmut böyle dedi gene başladı gülmeye:

"Sen deminden beri kayanın başında kendi kendine mi konuştun da sonra birden beni çağırdın? Ben senin ne düşündüğünü biliyorum oğlum" dedi Mahmut.

Boyacı söze katıldı. Dangul dungul bir adam Boyacı da:

"Yoksa tutkun musun birine? Yoksa benim nişanlıma mı? Oğlum Melina artık benim. Sen başkasını bul."

"Oğlum kendini herkesle bir tutma. Herkesi kendine eş tutma. Öyle kötülükleri sen düşünürsün. Benim nişanlım da var, karım da."

Boyacı inandı. Oysa ne nişanlısı, ne karısı?.. Melina'yı basamak yaptı gene:

"Mahmut biliyor, artık o benim! Gerisini bilmem. Öyle değil mi Mahmut? Kızmak yok ha, Melina için sık sık gelirim size."

Mahmut kızdı mı kızmadı mı bilemedi Fevzi, anlayamadı. Remzi sözü alacakken Fevzi konuştu:

"Remzi bir dakika" dedi. "Şimdi bir arkadaşımız evlendi. Zırt zırt kapısını çalmak olmaz. Sen ayrı, ben ayrı... Özcanlar gelince ona da söyleyelim. Bana kalırsa ay başlarında belki bir gün, bir cumartesi öğleden sonra gideriz. Her şeyi kendimiz alırız, etmiş, şuymuş, buymuş, yengemiz temiz bir yemek yapar, yeriz. Bunun dışında gitmek yok. Buna uymak zorundayız."

Boyacı susturdu bu kez de Remzi'yi:

"Sizin için böyle olur. İyi. İlle benim sevgilim var. Melina'sız duramam. Sık sık giderim ben. Günde çok çok bir iki, bilemedin üç."

"Bari sen orada yat oğlum."

Bu sözü demeden duramadı Fevzi. Tepesi attı. Remzi de katıldı söze:

"Sen Melina'yı ayak yapıp da söyleme. Belki beleş yemek yer miyim diye asılıyorsun Mahmut'a. Oğlum bırak onları genç evliler. Eksikleri var. Gel benim ebem evinde olacak. Arka üstü yat, sırt üstü yat... Ne yatıyorsun eşek gibi yengemizin yanında halıya. Derik'in şu eşekleri bile öyle yatmaz."

Boyacı kızartıyı, bozartıyı atmak için:

"Oğlum o eşeklerin yerinde senin deden olur mu? Hem ağzının istediği eşeğe atlıyor, hem elli lira alıyor..."

"Araya söz katma" dedi Remzi, "Bekliyorsun ki ben de eşek üstüne söz edeyim de asıl sözümüz yarıda, askıda kalsın."

Bu arada kalkma işi tavsadı. Mardin yönünden bir araba girdi Derik'e. Işıkları gözlerini aldı üçünün de.

Belki Şevki, Ekrem, Özcan gelmiştir diyerek kalktılar. Adımlarını hızlandırdılar. Otobüs yükünü açarken yanaştılar. Ekrem yok. Özcan'la Şevki gelmişlerdi. Kucaklaştı öpüştüler. Çantalarını, bavullarını aldılar, okula yolladılar öğrencilerle. Topluca Hovsep'in oraya çıktılar. Oturup konuştular, çay içtiler. Takıldılar birbirine. Ses yükseldi. Necimoğlu bir başta Hasan Özaydın'la satranç oynuyordu. Sesleri yükseldikçe Necimoğlu olsun, Özaydın olsun:

"Valleh Dibo, valleh Dibo..." diyerek susmalarını istiyor gibiydi. Fevzi bunu anlıyordu. Özcan da anladı. İlle hiçbiri uygulayamadı, susmadılar. Hovsep yanaştı:

"Reis rahatsız oluyormuş."

Mahmut öyle kızardı, öyle kızardı, nerdeyse patlayacak. Patlayacak ya sonunda hepsinin canı bir kurşuna kurban olacak... Boğuldu Mahmut. Gözleri buğulandı, alnındaki kıllar diken diken oldu. Yüzü kıpkırmızı. Ses çıkaramadı ya dişleri birbirini yedi. Kaldırdı arkadaşlarını. Çay söylemişlerdi. Onlar da doluyordu. Öylece kaldı. Yürüdüler.

"Hele lo çayları koydurdunuz için de gidin" dedi Hovsep. Mahmut söverek indi, onlar da arkadan. Okula geldiler. Yataklarını açtılar. Uzun uzun konuştular. Mahmut'un evlenmesinden, Remzi'nin ebesinden söz ettiler.

Boyacı:

"Ben de evleneceğim" dedi.

Özcan gerçek sanarak sevindi:

"Çok seviniriz. Biz bize..."

Azıcık da sezdirince Boyacı kızdı, gücendi:

"Beni aranızdan atmak istiyorsunuz ha..."

Şevki bir "ha ha" etti, sonra da:

"Yengenin bilezikleri var mı" dedi.

Vay bir gülme!.. Okul yıkıldı. Tavandan toz döküldü. Boyacı bu iğneli sözün altında ölmeliydi, ezilmeliydi. Bal gibi anladı. Anlamazlıktan gelerek:

"Var mıydı ulen Mahmut?"

"İneklik etme. Ne bileyim ben senin paçozun kim?"

"Kim olacak ulen, senin komşun."

Şevki doğruldu yattığı yerden:

"Ha ha ha... Öyleyse Mahmut'un da canı yanacak?"

Boyacı bunu da bastı bağrına:

"Sorsanıza ulen, Melina adı kızın."

Mahmut:

"Ulen Melina'nın sana... Koklatırlar mı?"

"Niçin ulen? Benim gibi bir Türk genci, öbürü de bir Ermeni kızı!"

Remzi:

"Bütün Türk gençleri senin gibiyse yıkıldı Türkiye."

Boyacı:

"Melina'ya acıdınsa ebeni ver oğlum."

"Seni beğenmez yoksa veririm oğlum. Kadının kuşağında iki mecidiyesi vardır, kefen parası diye saklar, onları yürütürsün..."

Yine gülüştüler ya önceki gülüşmenin yanında hiç kaldı ille Boyacı azıcık alıp arsındı:[84]

"Ulen size arkadaş diyenin ... ağzına" dedi yattı.

Mahmut'u uğurladılar. Fevzi acıdı Mahmut'a, karısına. "Bizim yüzümüzden gün boyu sürüklendi, yoruldu, güç durumda kaldı" diye düşündü. Sonra sözü açtı. Mahmut'un evlilik işini, gidip gelmelerinin düzenlenmesini istedi. Özcan katı sınırlar çizdi. Boyacı'ya açıkça söyledi. Özcan şakayı çok gerçek gibi dile getirirdi. Öyle bir zekâ oyunu oynardı ki şaka mıdır, gerçek midir anlaşılmazdı.

"Boyacı sen gideceksin Mahmut'la karısı gözlerini dört açacaklar. Acaba ne yürüdü, ne ayaklandı? Ne yani doğ-

84. Arsınmak: Arlanmak. Utanmak.

ru doğru dosdoğru... Sen şimdi göz altı etmişsindir neleri yürüteceğini! Gitmek yok. Sen giderken iki de jandarma götürmeli eve..."

Sonunu cıvıttı amaçlı olarak. Boyacı ağır sözlerin gerçek olmadığını sanarak:

"Ben de kızacaktım gerçekmiş gibi söyleyişine. Şaka olduğunu anlat da.."

"Ne şakası? Ne yani?"

"Ulen Özcan şaka değil mi?"

Boyacı ürktükçe, gerçeği anladıkça cıvıklaştı Özcan:

"İki jandarma şaka, yetmez, Mardin jandarma alayını çağıracağız..."

Boyacı gülmeye çalışarak ses veriyordu. İlle içinin titrediğini sezinledi Fevzi. Özcan, Fevzi'nin yanında, dürtüyordu.

Sonra sözünü değiştirdi Özcan. Remzi'ye takıldı:

"Ağam be yavu, ebeni evlendirmek için mi getirdin? Bizim odacı dul. Ona verelim?"

Şevki çok önemli bir şey yakalamış gibi doğruldu:

"Ha ha ha... Bir türkü söyler gezer ya Koca bir Ermeni hani?.."

Özcan hemen kestirdi:

"Bir oda yaptırdım hurma dalından,

İçini döşettim Acem şalından...

Onu mu söyleyen?"

Şevki ses çıkarmadı. Ağzına sigarasını almıştı, emziğini.

Remzi kızarak:

"Ulen Özcan ebemi senin için getirmiştim ya sana vermem, Şevki'ye vereceğim..."

Biraz da evlilikten, yaz aşklarından söz ettiler. Şevki'de tek söz yoktu. Boyacı uyuma dalgasıyla dinler oldu. Fevzi azıcık söz etti kızlardan, öpmelerden. İlle Melina'yı ağzına almadı. Almaz da. Bu kıza çok acıyordu. "Ya beni

sevmişse? Ben giderim buralardan. Öleceği günecek tutsak kalır. Beni mi bekler? Evlense, kırk kocaya varsa gene beni bekler..." diye gelin güvey oluyordu Fevzi.

Evlenme konusunda Özcan'ın da kafası bozuk gibiydi. Derik'ten bir mektup aldığını, bu nedenle yaz aylarının çok uzadığını, babası bırakmadığı için geç kaldığını anlattı. Böyle bir mektubu kimin yollayacağını hiçbiri bilmiyordu. Özcan bile ant içti, ağuları yaladı böyle birinin, böyle iş yapacağından bilgisi olmadığını söyledi. Baskı yaptılar. Söylemedi. "Yakında anlarsınız" diyerek uyudu. Fevzi gece Özcan'la arasında bir yakınlık kurdu. "Belki o da benim gibi söyleyemedi. Gelecek yıl da ben mi böyle söyleyeceğim Remzilere? Yoksa bu yol hep bir çatakta mı birleşir?.."

Düşünde Melina'yı görmek umuduyla yattı. Gözünü açtığında yorgun, bitkin olduğunu anladı. Ne düş, ne bir şey!

Kalktı, Hovsep'e gittiler. Çay içtiler. Maça kızına başladılar. Münir Bey geldi. Hoş beş! Kahve, çay!..

"Eee, arkadaşlar, dilime dolanan şey var, onu söyleyim. Artık küçük bir yer tutsanız. Ben de okulu bir süpürtsem" dedi.

Boyacı hemen yan çizdi:

"Ben bu yıl kendi başıma ev tutacağım. Bunlar arasınlar" dedi.

Remzi; ninesiyle, Boyacı; tek başına, kaldı üç kişi: Özcan, Şevki, Fevzi. Ekrem işini yapmış gelmedi, Aydın'a atandı. Doğrusu sıkıcı olmazdı. Üçü de birbirini açardı. Eğlendirici bile olurdu. Özcan sebze yemekleri biliyordu, Fevzi bulaşık yıkama işinde yetkili sayıyordu kendini, Şevki de ara dere işlerinde sürünecekti. Küçük bir ölçü biçi kullandılar içlerinden. Kalkıp okula geldiler, oturdular, konuştular. Müdür, çok az güler biriydi. İlle hep gülecti. Isırır gibi de gülerdi. Bu adamı severdi Fevzi.

Kötülüğünü görmemişti. İyiliğini azdan az. İlle şu ısırıcı gülüşlerde acı bir zevk alma vardı. Birinin başına küçük bir iş gelse, üzüntüsünü bile gülerek söylerdi. Şimdi masasında gene öyle gülüyordu. Fevzi buradaki konuşmalardan tat almadı, sıkıldı:

"Biz kalkıp ev bakacağız, bağışlayınız" dedi.

Bu sözde bir sitem vardı. Yerinde olmayan bir sitem. Hoş okulda yatacak değildiler. İlle nedense gülüşleri battı Fevzi'ye. Sözünün etkisini giderecek laf etmesi gereken, beklenen Müdür:

"Bunların arasında en açık yüreklisi sensin. Hemen kalkın."

Özcan:

"Yok hocam ..." gibi bir iki söz etti.

Kalktılar. Ara ara, ev yok. Kimsede yok. Herkes bir göz damında oturuyordu. Derik dediğin ne? Küçük bir kazan. Onlar kocaman kepçe... Dolaştılar, gezdiler. Yer yok. Abdo'nun evi boş. Bakkal Kemal'e demiş ki: "Yazın iki ay, üç ay boş kaldı. Onun aylığını da versinler, vereyim." Fevzilerin önlerindeki aylığı verecek durumu yoktu, nerde kalmış geçenleri vermek. Aslında Abdo'dan uzak kalmak da istiyorlardı. Sokakta kalacak değillerdi. Zorda kalırlarsa tutacaklardı. Fevzi, kurnaz bir yol buldu. Bakkal Kemal'e dedi ki:

"Kemal yazık ki bu yıl senden alışveriş etmemiz güç. Aşağıda bir ev tuttuk."

Kemal azıcık üzüldü. Derik'te alıcı kim? Üç beş aylıkçı. Öğretmenleri bırakır mı? Hemen Abdo'yu bulmuş Kemal. Biraz sonra, ordan geçerken Fevzileri çağırdı:

"Hocam valleh, demişim ben Abdo'ya. Verir evini. Gene size. Üç ay, iki yok."

"Düşünürüz" dedi geçtiler Fevziler.

Fevzi'nin anlamak istediği Abdo'nun, evini verip vermeyeceği, istekli olup olmadığı. Artık korkmanın gereği

yoktu. Bulamazlarsa, ev var. İnsanoğlu böyledir. Çirkin sen şurda dur, bulursam güzel ne âlâ, bulamazsam sen benimsin..? Yalnız şu Abdo'ya ne yapsalar azdı.

Şevki:

"Artık dolaşmanın, sağa sola sormanın gereği yok. Abdo 'he' dedikten sonra evimiz var. Niye sürünüyoruz?"

Fevzi Abdo'nun dili kısılsın diye nazlanıyordu.

Bir sokaktan geçerken "Özcan" diye bir ses geldi kulaklarına. Şaşırdılar. Sağa sola baktılar, kimse yok. Yürüdüler. Arkadan bir kapı açıldı, üç baş uzandı, baktılar. Bir ana, bir baba, bir de erkek çocuk. Açıkça onları izliyorlardı. Özcan kızdı. "Yürüyün" dedi. Yürüdüler. Yukarda bir ev bakacaktılar. Oraya gittiler. Baktılar. Ev değil gömüt! Geri döndüler. Gelirken o kapı gene açıldı. İki genç kız çıktı. Önlerinde yürümeye başladı. Birisi daha güzeldi. Giyimleri düzgün, kentli. Arkalarından Özcanların geldiğini biliyorlardı. Özcan'a bir şeyler oldu. Sustu. Konuşmuyor, önüne bakıyordu hep. Başı eğik. Fevzi azıcık kuşkulandı. Özcan, bir mektuptan söz etmişti. Demek mektup işi bu kızlarla ilgili. Yanıldı mı? Dayanamadı Fevzi:

"Özcan" dedi, "Sana mektubu yazan bunlar olmaya? Hangisi? Eğer şu ise kutlarım seni, güzel kız."

Özcan Fevzi'yle hep takılmasız konuşurdu. Sorularını karşılıksız bırakmazdı. Bu kez sustu. Sokaklardan geçerken Mahmut'u gördüler. Aldı eve götürdü onları. Oturdular. Boyacı olmadığı için Hayriye Hanım sevinçli bile. Biliyordu Fevzi, şimdi damlar Boyacı. O yüzden kısa tuttu sözü:

"Şu asıntı gelmeden kaçalım" dedi.

"Ha ha ha," yaptı Şevki, "Bu ad yakışmış ona."

Özcan güldü:

"Hoca Allah'ını seversen otur gelsin şu. Azıcık takılalım" diye yalvardı.

Mahmut da bırakmadı. Oturdular, bekliyorlardı. Epey süre geçti gelen giden yok. Özcan ev aradıklarını söyledi.

Mahmut anlamlı güldü:

"Oğlum sen ev arama. Senin evin hazır."

Kimseden ses çıkmadı.

Hayriye Hanım:

"Mahmut az buraya gelsene" dedi.

Mahmut perdenin arkasına geçti. Ağız ağıza konuştular karısıyla. Az sonra Mahmut ağzını toplamış geldi çıktı. Bu kez Fevzi açıldı, sözün üstüne yürüdü:

"Ne evi Mahmut? Okunu atıp yayını saklama" dedi.

Mahmut karısından sert bir tepki gördü ki konuşmadı. Gizli gizli gülmeye başladı.

"Kalkalım ağam be" dedi Özcan.

Fevzi ağırdan aldı, şurdan burdan söz açtı. Belki Melina gelir diye umuyordu. Mahmut o yanı hiç ağzına almıyordu. Özcan'ın içi içine sığmıyordu. Kızın babasının bakması, Mahmut'un bir şeyler bilmesi, mektup, kızların hazırlanıp önlerine çıkması, Özcan'ı mutlu, umutlu kıldı. Boyacı'yı bekleyecekti, şimdi beklemiyor. Doğruldu, yekindi:

"Kalkın ağam" dedi.

Hayriye Hanım bırakmadı:

"Boyacı dediğiniz yağlı bir kuyruk bulmuştur, yoksa şimdiye gelirdi. Hem de gelip halının üstüne bir uzanışı var. 'Yenge bu evde beni seven sen varsın,' deyişine de bir kızıyorum. Bari sevsem. Hele o kıza, bizim ev sahibinin kızına ne sözler ediyor? Kıza öyle bakıyor, sanki yiyecek."

Özcan görgüsü olan, inceliği bulunan biriydi. Dinlemek için oturdu. Hayriye Hanım Özcan'a özel bir ilgi gösteriyordu. Belli ki kızın anası babası yaklaşıyorlar bunlara. Hayriye Hanım Özcan'ı bırakmadı:

"Özcan Bey, öğle üstü bırakmam. Sonra kalmaz, siz de bir tadına bakınız. Bizim oraların tarhanası ünlüdür. Yemek hazır. Oturun azıcık."

Bu diretmeye Fevzi sevindi. Sevinci içine sığmıyordu. Şimdi Melina gelecek. Öptükten sonra gözlerini bile iyice yakalayamadığı Melina. Artık korkusu yoktu. Şimdiye anasına babasına söylerdi. Çıkan söz kavga çıkardı. Demek söylemiyordu. Öptüğünden sonra ikinci görüşü olacaktı bu. İlle birinci de Boyacı vardı. Kızı şaşırttı. Ne o Fevzi'ye, ne Fevzi ona bakabilmişti. Şimdi gelirse ne iyi. Mahmut az çok biliyordu. Özcan, kendi içindeki ateşle tutuşmuş, Şevki'nin gözü kapalıdır nasıl olsa. Fevzi: "Eh yaşadık Melina'yla ben" dedi içinden. İlle Boyacı'nın gelmesinden korkuyordu. Kapı tıkır tıkır vurulursa Melina, kırılırcasına tekmelenirse Boyacı. Kulağını ayarladı. Özcan'ın konuşmalarını duymuyordu, Fevzi'den bir şeyler soruyor olmalıydı Özcan:

"Öyle değil mi hoca?"

Fevzi, apar topar "hı hı hı" demekle geçiştiriyordu. Bu arada kapı sertçe vuruldu. İçinden bin sövgü geçti. Melina böyle vurmazdı. Boyacı'dır bu. Mahmut kuşkuyla açtı. Fevzi bir an önce görmek için sandalyede eğildi. Başını uzattı. Ohhh! Melina! Beklediği! Toparlandı. İlle Melina Fevzi'nin gözlerini yakaladı. Gözü yumuk Şevki gözünü açtı:

"Ha ha ha... Bu ne Mahmut? Ha ha ha..."

"Sen ne zaman açtın gözünü sığırcık yavrusu" dedi Mahmut."

Şevki sigarasını ağzından çıkardı, derlendi, toparlandı:

"Biz erkek değil miyiz? O ne demek?"

"Ulen tekeler, hepiniz erkekliğinizi Ermeni kızında mı anladınız? Başka yok mu?"

Özcan açık verdi. Belki amaçlı. Kızın kulağına götürülmesi için söyledi belki:

"Benimki başka, söz bana değil."

"Başka başka seninki Özcan. Bilesin" dedi Mahmut.

Tanık tutarcasına bastırıyordu sözün üstüne. Perdenin arkasından Hayriye Hanım seslendi:

"İyisinden, güzelinden önemlisi, Tanrı'nın yardımıyla, helal süt emmişi. Uğurluysa, kutlu olsun, hepsi..."

"Amin amin" dedi Özcan sessizce.

Mahmut perdenin arkasına ulaştırdı aminleri:

"Hayriye, Özcan amin amin çekiyor, duydun mu?"

Mahmut demek istiyor ki ulaştır oraya. Bütün bunları söyle. Fevzi'ye öyle geldi ki Mahmut'la karısı bir görev almışlar. Bunu sonradan anladı. Bir gün Mahmut'la karısı ötelerdeki sokaklardan geliyorlardı, sordu:

"Nerden böyle?"

"Bir tanıdık komşumuz vardı," ordan.

Meğer Mahmutları ağırlamak için eve çağırmışlar Özcan'a mektup yazanlar. Orada elbette açık kapalı bir görev verilmiştir. Özcan'ın bir an önce evlenmesine çalışıyordu Mahmut. Kendisi bir sıkıntıya yuvarlandı, istiyor ki bu sıkıntıyı bölüşecek biri daha olsun. Kim olabilir bu? Fevzi olamazdı. Bunu kendisi de biliyordu Mahmut. Melina'yla evlenecek değildi Fevzi. Özcan için, kızın ana babası da hazır. Daha ne? Mahmut bir kızla bir erkeği birleştirmenin mutluluğunu duyacak değildi. Salt kendine eş arıyor. Bunun için uğraşıyordu.

Melina'ya bakarken bunları düşünmüş değildi Fevzi. Daha önce, daha sonra düşünmüştü. Elinde değildi Melina'nın yanında düşünmek. Bu kızın yüzünde Fevzi için bir büyü yazılıydı. Onu görünce peri kızının deve karşı tuttuğu ışıklı şukkayı[85] getirirdi gözünün önüne. Gözleri kamaşırdı bu kızın yüzünde. Fevzi, kızın bakışlarında kendinin suçladığını anlardı. "Al beni, sar beni, sev beni... Beni artık iste, kaçır, götür. İstersen Gevre Fırına'de yak beni. Bağrının ateşinde yak beni..." deyişini

85. Şukka: Masallarda geçen büyülü taş ayna...

duyardı. Biliyordu bu kız ne iş bilir, ne karılık bilir?.. Bileceği tek şey yatıp kalkmak. Ezilmek... Onu iyi biliyordu. Öğrenmiş değildi. Yaradılışından geliyor özelliği. Bakışlarının yakalanmasından korkuyordu. Şevki Melina'ya bakıyordu öküz gibi.

Mahmut kızdı bir ara:

"Kız görmedin mi diyeceğim ya, Eskipazar'da ne arar kız?"

"Sen Eskipazar'a kurban ol, ne kızlar var? Sivas mı orası?"

"Oğlum öyleyse ne diktin gözlerini?"

"Yasak mı bir Ermeni kızına bakmak?..

Şevki'yle Mahmut'un çatışması, atışması Özcan'ın düşünceye dalmasına, Fevzi'nin Melina'ya doya doya bakmasına fırsat yarattı. Melina da Fevzi'ye bakıyordu. Gözlerinin içi dumanlı. Melina doldu şimdi, yüklü bulutlar gibiydi. O küçük göğsün içinde ne büyük bir esinti var kim bilir? Fevzi biliyordu esintinin dineceği günü, geceyi. Sonra kendinden utanıyordu. 'Bana karşılıksız bağlanmış bir küçük kıza, on dört yaşındaki bir kıza bunları yapmam doğru mu? Diyelim ki o beni deli gibi sevdi, tutuldu bana. Benim onu almam söz konusu değil. Ne olacak durum? Ölenecek çalkanıp dursun mu şu güzel kaynak, aksın mı özden aşağı!' Şaşıyordu böyle küçülmüş bir insan olmasına. Kızcağız onun için saçının başının durumu değişti. Belikleri, örükleri çözmüş, taramış, salmıştı arkaya. Ara sıra omuzlarından dökülüyor o salkım salkım saçlar. Örüklerin kırışığı belli daha, kıvırcık saç gibi. Eğer birkaç gün açık kalırsa hemen düzelirler. Güzel bir saç teli. Belki Fevzi'ye öyle geliyordu. Daha sonra kadın saçlarına çok baktı. Melina'nın saçının teli ne güzeldi bunların yanında...

Bilse şu Kürtçeyi, şimdi soracaktı saçlarının böyle değişmesini. Fevzi için değişmesi önemli. Kızmadı

Melina'nın değişmeye çalışmasına. Böyle de güzel olmuştu. Niye saklamalı, yataktan yeni kalkmış gibi kamçılıyordu Fevzi'yi bu saçlar. Ayaklarını gösteriyordu Melina. Küçük, parlak, güzel. Tırnakları kesik. Eğer güneş yalayıp geçerse bacaklarını ince ince, sarıya çalan tüyler beliriyordu. Daha ana tüyü bunlar. 'Acaba' diyordu, 'başka yerlerinde de çıktı mı kıllar? Doğrusu ben iyi bir kişi değilim. Hep oraya takılıp kalmam ne ayıp? Kızcağız belki benim o yanımı düşünmüyor bile. Bir bütün olarak beni düşünüyordur. Belki bir öğretmen hanımı olmak, belki bir okumuş yazmış hanımı olmak, belki yakışıklı bulmuştur beni...' Fevzi kendini tek bulmuştu hep. Kadınların kendini çağırmasını beklemişti hep. Hiçbir kadına hiç mi hiç ağız eğmemişti. Kadınlar da ona söz etmemişlerdi. Bir tek ilişki dışarda tutulursa! Fevzi'nin herkesten sakladığı bir ilişkiydi bu. Yanıbaşında cıvıl cıvıl öten bir tarla kuşunun ötüşü vardı içinde. Saçları tepesine toplanmış, sert yaylalarda, tarlalarda, özlerde, yeşil özlerde öten tarla kuşu! Bir uçuşu vardı. Nisan ayında.. Onu hep saklardı, yaşardı... Fevzi çok sonra anladı ki ilişki hep erkeklerden gelmeli. Anladığı yıllarda da gün geçmiş, ay aşmıştı, batmıştı...

Melina kuşaklarını da çözmüştü. Bir Acem kuşağı kalmıştı belinde. O da belinin inceliğini ortaya koysun diye. Onu da Fevzi'ye gösteriyordu. Elini beline dolaştırıyordu. "Bak" demek istiyor Fevzi'ye "gör" demek istiyordu. Fevzi onun içinden biriydi, bilmez mi? Anlamaz mı? İlle Şevki de anladı azıcık:

"Mahmut, bu kız niye pireleniyor böyle?"

Mahmut, o kocaman gülüşüyle karşılık verdi:

"Birinizin belası biter öbürü başlar. O da sizleri gördü bir yerleri kımıldadı."

Mahmut, bunları sessizce söyledi. Hayriye Hanım duymadı. İlle Şevki:

"Ha ha ha... Bir yeri kımıldadı mı" diye söylendi iri iri.

Fevzi kızdı. Hayriye Hanım'ı gösterdi eliyle. Şevki sustu. Kızardı da. Sigaraya asılırken:

"En iyisi ben konuşmayım. Ne yapayım kardeşim, kız baksana oturdu karşımıza habire cilve. Dört kat oldu."

Fevzi, Melina'nın üstünde takıldı kaldı. Ağzıyla gözüyle bir şeyler söylemeye çalıştı. Anladı mı Melina? Fevzi'ye kalırsa dedi ki "Melinam, ben seni seviyorum. Ben buraya gelince hemen sen de gel. İlle kalabalıksa gelme. Tek başıma olursam gel..." O da bir şeyler söyledi kaş gözle. Anlamadı Fevzi. 'Şimdi öyle bir olay doğsa, bir önemli neden olsa, herkes bu evden çıkmak zorunda kalsa, ben şu Melina'yla yalnız kalsam... Ne yaparım acaba? Yazıktır şu küçük kıza. Bedeni büyük olsa da istekleri büyük olsa da bana öyle geliyor ki yaşı çok küçük. Karacaoğlan da pek bilirmiş ağzının tadını. Çiçek başı otlayan, gözü pek tekelere benzermiş Karacaoğlan. Burada olsa, şu Melina için bir türkü tutturur mu? Ne der? Ben niye diyemem?' Durdu. İçinden bir iki türkü geçirdi. Caydı. Kendi yakıştırmaya başladı. Onları da bıraktı. Yeni şiiri tanıyordu, yenilikçi şiiri. Anlamsızlığın anlamını veren şiirler dizmeye çalıştı. Ondan da caydı. Melina anlar mı yeni şiiri? Anlamaz. Fevzi'nin amacı ne? Melina'ya anlatmak, yaklaşmak. Gene Karacaoğlan'a döndü. Ondan söyledi bir dörtlük. Bu dörtlüğü taaa çocukluğundan bilirdi:

Mardin'den de Karacaoğlan Mardin'den
Çeken bilir ayrılığın derdinden
Koçhisar'dan Hasandağ'ın ardından
Acep gezsem ala gözlüm var mı'ola?

Koçhisar'ın ardındaydı. Mardin ilindeydi. Alagözlüsü de karşısındaydı. Attı hepsini. Yeni bir şeyler dizerken Mahmut bozuyordu düşünü:

"Ulen senin sonun hayır değil. Nedir böyle her yerde durur durur kendi kendine mırıldanır, söylenir, düşünür, dalar gidersin? Kasro Kanco uzakta, Gevre Fırına'de değiliz..."

"Senin evinden sıcak fırın görmedim. İçim bağrım yandı be?"

Fevzi böyle deyince, Hayriye Hanım Kürtçe bir şeyler söyledi. Belli, Melina'ya seslendi. Mahmut'un gülmesi, Melina'nın kıvranması her şeyi anlattı Fevzi'ye... Melina o tatlı Kürtçesiyle karşılık verdi. Üçü birlik güldüler. Mahmut üstü kapalı olarak:

"Bakın kız ne diyor? Diyor ki burası fırın gibi. Çok sıcak, yakıyor insanı" diyor.

"Ha ha ha..."

Şevki'nin çirkin gülüşü Melina'yı güldürdü. Fevzi, Melina'ya baktı. İnsan bütün yaşamı boyunca büyük bir aldanı içinde mi, yoksa sevince gözü mü körleşiyor? Belki hiçbiri değil. Sevince gözümüz daha bir açık, bakmasını, görmesini biliyoruz. En gizli üstünlüklerimiz ortaya çıkıyor. Melina bunun için güzel. Fevzi'nin sevdiği, Fevzi'yi seven biri olduğu için değil. Fevzi bakmasını, yeterince bakmasını, görmesini öğrendi sevginin önderliğinde. Bir çobanın su içtiği dağdaki kaynak gibi tatlı bir şırıltı. Acaba Melina, Şevki'nin çirkin gülüşüne ne demiştir? Şevki'yle karşılaştırmışsa daha çok beğenmiştir Fevzi'yi. Eğer "Türkler böyle mi güler?" diye genelleştirmişse Fevzi'den yüz çevirebilirdi. Kesin bir yargıya varabilirdi Fevzi belki, bu kez de Hayriye Hanım dağıttı sözü:

"Hele iki kaşık tarhana içiniz, buyrunuz" dedi.

Melina'yı da çağırdı. Melina katılmadı. Katılmaz da. İlle belki kalkıp gidebilir diye üzüldü Fevzi. Gitmedi. Ara sıra Fevzi'nin kaşığıyla kalkıp inen, gözlerinde takılıp kalan bakışlarını yakaladı. Fevzi'de bir incelik başladı... Özcan gene sessizdi. Acaba insanlar hem istekli hem is-

teksiz mi oluyorlar böyle işlere karşı? Fevzi öyleydi. Özcan'daki sessizlik de öyle olmalı. Bir genç kıza sahip olmanın mutluluğunu duyuyordur. İlle onun arkasında bazı şeyler düşünüyordur. Evdi, kiraydı, yakacaktı. Daha sonra anlaşıldı ki Özcan bunları düşünmezmiş. Bunları bilmezmiş bile. Onun suskunluğu, kurdun kuzuyu görüp dişinin kitlenmesi gibiymiş.

Fevzi'ye ne Özcan'dan? Fevzi, Melina'ya baktı. Melina belki korku içindeydi. Fevzi'nin arkadaşlarının böyle geleceğini, bir tarhana içiremeyeceğini düşünmüştü belki. Cayar mı cayar? Fevzi sözü açmak zorunda kaldı:

"Hayriye Hanım, sizin başınıza sıkıntı olduk. Biz suçsuzuz. Suçlu Mahmut. Ben olsam kimseyi evime getirmem" dedi.

Bunu, Hayriye Hanım Melina'ya söylese! Ne olur? Söylemezse üsteleyecekti. Hayriye Hanım'ın ağzında lokma vardı. Bu kadın oldukça ağır başlı, hanım bir kadındı. Lokmasını yutmadan ses etmedi. Sonra Kürtçe konuştu. Melina kulak kesildi. Sonunda güldü. Belki kuşkusu vardı, dağıldı. Bu konuşmayı Fevzi'ye açmadı. Fevzi anladı ne konuştuklarını. Demiştir ki: "Melina sen korkuyorsun böyle gelen olursa ne yaparım diye? Hiç korkma seninki kimseyi eve koymuyor." Bunları demiş olmalı.

Fevzi'ye kalırsa Melina çok ilerledi. Yemek üstünde oturması ne demek? Fevzi'ye sahip mi çıkıyordu? Şu konuşmalarının ne gereği vardı? Fevzi bunları istemiyordu. Kızdı. Melina'ya bakmadan birkaç kaşık aldı. Göz altından bir baktı. Üzgündü. Başını eğmişti. Niye ki? Fevzi kendini kötüledi. "Hem kızı yaklaştırmak için uğraştım hem de yaklaşmasına kızıyorum. Doğrusu şaşkın biriyim..." Çorba mı içti, ekmek mi yedi bilemedi Fevzi. Onlarla birlik gidip gelmişti kaşığı.

Neden sonra kalktılar.

Boyacı gelmedi. Onu taa hükümete çıkan yolda gördüler. Oradan geliyordu. Bugünlerde başçavuşla bir işi vardı. İlişkisi sıkıydı. Kendinin ayrı kalmasına, onların birlikte yemek yiyişine, birlikte oluşuna kızmadı. Yalnız bırakıldığına sevinçli gibiydi. Önünü kestiler. Konuşturmak istediler. Konuşmadı. Önemli bir iş arkasında. Boyacı öyle sırtına binmediği eşeğin önüne ot koymazdı ya... Özcan kızdı, yarı şaka, yarı gerçek:

"Ne oluyor ağam? Bizi hiç aramıyorsun? Ne var böyle önemli? Kaçakçılar gibi bir gizlilik içindesin oğlum."

Boyacı eğer bir işi yapıyorsa, onun üstüne varıldı mı kızarır. Dili dolaşır. Söz edemez o konuda:

"Ulen ne demek o?"

Mahmut hemen atladı:

"Ne demek söz mü? Bayağı kaçakçısın demek. Sen öyle önemsiz işler için bizden ayrılır mıydın?"

Boyacı bu kızgınlığın, açıkça suçlamanın karşısında yılıştı:

"Ulen Mahmut, ulen benim sevgilimden söz etmiyorsun? Nasıl benim Ermeni sevgilim?.."

Fevzi'nin şöyle açılıp açılıp tokatı indiresi geldi Boyacı alçağına. "Araya söz katacaksan şu Melina'dan ne istersin? Ne alırsın o kenef ağzına kızcağızı? Senin işin gücün çıkardır. Sen ne anlarsın sevmeyi, güzelliği, dürüstlüğü, içtenliği? Sen bir çamursun, çirkefsin. Melina; geçmişi, geleceği yitik bir soyun, bir yapının en ince biçimlere girmiş yapı taşı. Sen o yapı taşındaki bilinmez canlılığı nasıl duyarsın? Şimdi elin kirli işlere karışıyor, sana göre iş... Sen ondan söz et alçak!.." diye söylendi. Kızdı Fevzi, bir insanı gerçekten seviyorsa, ona bağırırdı, kızardı. Sevmiyorsa onu kötü yola yolcu ederdi:

"Boyacı" dedi, "Bunların dediğine bakma. Sen bir iş çevirebiliyor musun? Burada herkes kaçakçı, her memurun eli kötülükte. Biz yapamadığımız için 'pis iş' diyoruz.

Sen çevirmene bak karanlık bir iş. İlle gözünü aç ha! Kendini kolla. Vurgununu da bil."

"Kendini kolla" sözüyle de Fevzi'ye güven beslemesini istedi. Belki bir taşa çarpardı. Sonra utandı böyle yaptığı için. Ermeni Melina için, ülkü arkadaşını taştan uçurumdan at...

Boyacı'yı tutamadılar. İndi gitti aşağı. Mahmut, Özcanları, Fevzileri bir eve bakmaya götürüyordu. Müftünün bir evi varmış. Özcan'ın ilişki kuracağı kızın ailesinin etkisiyle verileceğini sanıyorlardı. Mahmut nerden bilecek yoksa?

"Oğlum size ev de bulundu, yer de. Bırakın şu Abdo'yu."

Kızlarını Özcan'a verecek olanlar, önce üstüne İslâmlık bulaştıracaklardı. Müftü, baskı aracı oluyordu. Oruç tutacaklardı, namaz kılacaklardı. Böylece kızlarını iyi bir Müslümana vereceklerdi.

Fevzi, bazı olayları iyi anlar oldu. Gittiler müftüye. Müftü daha müftülüğün iki yüzlülüğüne ermemiş. çok saf biriydi. Şimdi yetiştirdiğimiz müftüler var ki... Tanrı onlardan kaçıyor. Bu müftü, Anadolu'nun saf insanının inancında, aklığında, paklığında. İlle yakında kirlenir bu da. Sözünün önünü arkasını bilmiyor daha. Öğretmenleri karşıladı. Ellerini sıktı. Oturdular. Devletin, hükümetin resmî dairesinde başlıklı, sarıklı, cüppeli adam bir gülesine gidiyordu hepsinin... Sonra "Eh" dedi Fevzi, "Telefonlarında bile Kürtçe, Ermenice konuşulan bir yerde niçin sarık olmasın?"

Müftü genç sayılırdı. Kara bıyıklı. Selo'nun yaşdaşı. Ona benziyor bir çala. İlle konuşması, düşünüşü, görüşü öyle değil. Daha içi dışı da bir. Sözünün önünü arkasını daha bilmiyordu. Bu yıl atanmıştı. Geçen yıl boştu müftülük. Derikliler önem vermediler. Oysa Anadolu için ne önemlidir bir müftünün atanması. Bir Ilıca, bir Hafik, bir Saruhanlı, Söke bayram eder gece gündüz.

"Allah şahittir, beno evi vermezo, bana demiştir mübeşir... Onun hatırı için..."

Ha... Demek mübaşir söylemiş ki evi öğretmenlere veresin. Niye? Özcan'ın kızardığını sezinledi Fevzi. Üstüne varmadılar. Mahmut da konuşturmadı müftüyü. Hep birlik kalktılar. Müftünün evi yüksekçe. Evin önüne çıkınca bir başka evin çatısına çıkılmış oluyordu, damına. Ordan da Melina'nın evi görünüyordu. "İyi, dedi Fevzi, buradan bakarım Melina'ya. O nasıl olsa hemen öğrenir kaldığımız yeri."

Aylık kırk lira. Tuttular. Anahtarı aldılar. Anahtar değil bakkalların kilosu. Ağır, kocaman. Şevki eline bile almadan:

"Ha ha ha... Özcan sen taşırsın" dedi.

Özcan anahtarı aldı, dışarı çıktı. Götürdü kapının dışına, sahra topunu hedefe çevirir gibi koydu:

"Abdo'ya çevirdim topun ağzını. Bu Ermeni'yi topa tutacağım. Ne güzel düzayak oturuyorduk. Şimdi burada namaz niyaz başımız ağrıyacak."

Şevki:

"Ha ha ha... Ben kılmam."

"Toptan kılsak biz ağam, müftüye açalım, diyelim, sen otur şurda, biz sana aylık namazı kılalım. Pazar günü namaz günü olsun, böylece geçirelim."

Bitişikteki eve çağrılan müftü geldi. Özcan sözü başlattı:

"Aylık ne ediyor müftü?.."

Özcan'ın yüzünde bir şeytanlık, bir değişiklik. Fevziler neyi sorduğunu biliyorlardı. Şevki yüzünü göstermemek için arkasındaki çantayı karıştırır gibi döndü. Fevzi gerdi yüzünü. Dönmedi. Böyle sıkıntılara çok katlanmıştı Fevzi. Yanındaki, karşısındaki insan utanmasın, bozulmasın diye kendini nice sıkıntılara sokmuştu. Üzülmesini istemediği insanlar için katlandığı bu sıkıntıların karşısında

değil iyilik, hepten kötülük görmüştü. İnsanı aşağılayanlar, kıranlar, büyük kimseler (!) büyük saygı görmüşlerdir. Fevzi, insanlardan, en iyisinden, en kötüsüne hiç bir yardım görmediği, beklemediği gibi, ardı arkası kesilmez kötülükler görmüştü...

Arkaya dönse müftü efendi kuşkuya kapılacak, belki de anlayacak, sonra kendinden kuşku duyan bir kişi olacaktı. Niçin olsun? Bunu nasıl yapardı Fevzi? Kan akıtmakla, kişinin dengesini bozmak, güvensiz kılmak arasında ne vardı? Şevki kendini düşünüyor, Fevzi her ikisini. Müftü çok iyi ki derin düşünen biri değildi. Aklı fikri ev kirasında:

"Özcan beg, ne dersin?.. Beno evi vermişem ay bir aylık kırk bangolot...[86] Öyle değil lo? Daha ne sorarsın aylık kaç diye?.. Daha bugünden size ağır geldi benim evim?"

Özcan ayağa kalktı. Aslında güleç olan yüzü iyice güleçleşti. İşi varmış gibi kapıya yürüdü. Böylece yüzündeki gülüşü azalttı. Sonra gene döndü:

"Müftü efendi dedim ki ayda kaça veriyordun daha önce?"

Sözü hepten değişti. Bir bakıma iyi. İlle müftü için en önemli soru. Can alacak bir soru. İşi apaçık paraya çevirmesi tepesini attırdı müftünün:

"Lo size beno vermezem evo."

Dudaklarına gücü yetse, konuşacaktı Fevzi. Korkuyordu ağzını açar açmaz çatlamasına gülmekten. Susmak en güzeli diye ısırdı ağzının içini. Özcan sözü geveleyerek "Ağam be, müftü, ağam be!" demeye çalıştı. Şevki tutamadı kendini:

"Ha ha ha..." etti yüksekçe.

Müftü sıçradı. Elinde, müftülük gereği taşıdığı hiçbir işe yaramaz değneğini kaldırır gibi etti Şevki'ye:

---

86. Bangolot: Banknot: Lira. (y.h.n.)

"Çi hıngırtı hangırtı[87] çi? Açıktır bir yerim. Ev benim değildir?"

Şevki korktuğundan değil de gürültü patırtıyı sevmediğinden olacak sustu. Ses etmedi. Özcan çabucak bir yalan uydurdu:

"Müftü, ben senin öbür evden ne aldığını sordum? Bu ev..."

"Ne öbür evi? Başka ev yoktur benim..."

Özcan sözünü geri almadı, üsteledi:

"Yahu müftü Efendi, bu Deriklilerin kötü bir yanı da başkalarının malına göz dikmeleri. Bak bak, bak şu yüksek evler var ya bu evlerin de senin olduğunu söylediler bana."

"Yok lo! Benimdir onlar? Onlar Reşat var, Reşat Ağa onundur..."

"Canım böyle şey müftüye yapılmaz, ayıptır. Bunlar dini mini bilmezler mi? Bizim orda en önde gelen adam müftüdür..."

Özcan kendini kurtarmaya çalışıyordu. Bataktan çıkmak istiyor ya kendisiyle öbürlerini de nasıl bir batağa soktuğunu bilemiyordu. Müftüdür, din adamıdır, bunların eline yular verilmez. Kendilerini tek önder bilirler. Bildikleri de kocaman bir sıfır diyemeyiz. Sıfır olsa öpüp baş üstüne koymalı. Fevzi'nin dedesi iyi bir çobandı, hiçbir şey bilmezdi. Koyunları bile "bir bir bir bir..." diye sayardı. İlle elinden, dilinden bir kötülük doğmazdı, çıkmazdı. Bir şey bildiğini sananların eli, dili, beli kötülük yolundadır. Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkanlar hep müftü, hacı, hoca! Hacı hoca takımı, bilmeden sürüklenip, karşı çıksa kükrese ona da saygı duymalı. Kimin, neyin çıkarınadır onu çok iyi bilirler. Acınacak adamlar... O yüzden Fevzi, Özcan'ın böyle şaka yapmasını istemedi, sevmedi:

87. Hangırtı: Olur olmaz şeylere gülme, yüksek sesle kaba gülüşme. (y.h.n)

"Özcan sizin orası başka, azıcık iki yüzlüdürler. Bizde saygı da sevgi de bilinir, açıktır. İyi insan iyi, kötü insan kötüdür. Ne olursa olsun? müftü iyi insan ise saygı gösterilir ona, iyi insan değilse saygı bulmaz. Döverler bile. Doğu böyledir."

Müftünün gözleri parladı:

"Döğerler?"

"Kötü insanı dövmesinler mi?"

"Döğsünler" diye geveledi müftü de.

Özcan'la Şevki karışmaz oldular. Fevzi'yi bıraktılar müftünün karşısında. Öyledir. Aracı yer sopayı. Sıyrılmak için yol aradı Fevzi; sıyrılırken batağa girdi o da bilerek, isteyerek:

"Özcan Bey, müftü efendiyle öğle namazına gidelim..."

Özcan'la Şevki'de şafak attı. Güzel olaylara gülen, içten bir gülme tutturan Özcan'ın yüzü gittikçe kanlanırdı. Sevmediği olaylara gülerken sarılığını, sarardığını saklayamazdı. Şimdi gülüyor ya sıkıntıda. Yuları ele vermeyecektiler, verdiler. Özcan'ı da sıkıntıda bıraktı.

"Aha" dedi Şevki, "Aylık kaç oldu gördün mü?"

Müftü, Şevki'yi duydu ya nedense aldırmadı. Özcan söze katıldı neden sonra. Önemli bir söz de etmedi, boğuntuya getirdi. Fevzi üstelemedi. Dindar bir aileden kız alacaktı Özcan. Onların yardımıyla müftü ev veriyordu. Abdo'ya başları eğik kalmayacaktı. Kalmadı. İlle şimdi müftü aldı onun yerini. Abdo'ya gerekirse "yallah" diyorlardı, müftüye denmez de...

Fevzi:

"Özcan, Abdo'dan kurtulduk ya daha beterine düştük" demeye getirdi.

Özcan sezi gücü olan biriydi:

"Sorma sorma. Bir de sadaka vermeli" dedi ya onun "keşke Abdo'ya yamansaydık" diyen belki de daha ağır sözler söyleyen gözlerini dinledi Fevzi.

Ezan okundu. Öğle ezanı. Müftü çıktı. Doğru camiye. Özcan uğurladı. Gelir gelmez söveceğini biliyordu Fevzi. Duymayacaktı. Öyle yaptı.

"Nerden çıkardın hoca o sözü? Ne namazı canım, böyle sözü ağzınıza almayın. Bu işle kırk yıldır anam atam ilgilenmemiş, Köy Enstitüsü'nde adını bile aldırmadılar ağzımıza..."

"Şimdi gelmiş namaz kıl..." dedi Şevki.

Din konusunda hepsi birdi... Hiçbiri bir şey bilmezlerdi. Remzi de Mahmut da Boyacı da. Fevzi'nin bilgisi vardı. İlle uygulama yoktu. Böyle şeyleri gereksiz bulurdu. Fevzi'nin içinde bir dini vardı, bir Tanrı'sı vardı. Bunlar; iyi insan olmak, dürüst olmak, yardımlaşmak! Fevzi böyle düşünüyordu ya daha elini cebine sokacak durumu yoktu ancak bir yanı daha vardı ki orasını çok iyi uygulardı. "Haa, oğlum bak sen şunu yaptın, şu vicdansızlığı yaptın, şu adiliği yaptın..." Bunların sorgusunu yapardı kendinden. Fevzi'nin bütün inancı buydu. Bunun dışında her şey gereksizdi. Aşağı yukarı dinlerin özü de böyle olmalıydı.

Arkadaşlarının en can alıcı yanları dinle olan uzaklıklarıydı. Sıkışınca "Bak başlarım namaza ha!" derdi Fevzi. Hepsi sözünü geri alır, Fevzi'ye okşayıcı sözler ederler, böyle bir başlangıç yapmaması için yalvarırlardı. Mahmut çok kızınca:

"Oğlum, derdi, namaz namaz!.. Kim ne biliyor benim ne dediğimi? Senin anana söver namaz kılarım. Yat kalk... Neymiş namaz? Git başla... Ben hemen geliyorum! Cami mi, kilise mi her neyse..."

Gene böyle bir tartışma günüydü. Alaylı, eğlenceli bir namaz tartışmasıydı. Özcan din konusunda, namaz konusunda söz etmedi. Şevki bir ara:

"Yıkadın mı kıçını?" diye sordu Özcan'a.

"Ne kıçı?" dedi Özcan.

"Namaz kıçı."

Özcan başladı sövmeye... Doyumluk sövgü. Ne ölüsü kaldı ne dirisi... Sözün sonunu tatlıya bağladı:

"Bak bu işin şakası olmaz. Benim daha önemli işlerim var... Son olsun! Hacı hocayı yakamızdan tutturmayın" diyerek kesti.

"Hani sizin oralarda müftüleri severlerdi... Başımıza çıkarıyordun" dedi Fevzi de.

Susuz Namaz

"Ağa bir hatun aldı, gadayı belayı satın aldı" derler. Fevziler de belayı satın aldılar. Müftünün iki ayağının biri Fevzilerde. Gün boyu, gece yarısı... Öğretmenlere, dinden, imandan söz ediyordu. Askerde birkaç er namaz kılmazmış, bunlar kızılbaşmış... Hele biri varmış ki soyadı bile kızılbaşmış. "Seral soyadını çok sonra anladım lo! Ser; baş demek, al; kırmızı, kızıl demek. Oldu mu kızılbaş..." diyordu, "İlle çok çalışkan, atak, iş beceren biriymiş. Keşke kızılbaş olmasaymış. Kızılbaş olduğuna göre bir kurşun yemeliymiş. Ne olacaktı lo? Tüfeğimi temizlerken kaza çıktı. Kurtlara sıkarken, karanlıkta ona isabet etmiş" denebilirmiş. "Yakında mübarek Ramazan geliyormuş, her önüne gelen, namazı, niyazı bilmeyen müftünün kiracısı olamazmış. Fevzilerin, dinine imanına diyeceği yokmuş. İlle Üzcan'dır, nedir, ondan korkarmış..."

Fevzileri şimdiden Ramazan'a hazırlıyordu. Kulaklarını büküyordu. "Benim kiracım namaz kılmak zorunda" demek istiyordu. Şevki gizli gizli:

"Ha ha ha," ediyordu.

Şevki "ha halarla" başımıza bela aldık demek istiyordu. Ara sıra Mahmut uğruyordu. Fevziler Mahmutlara gidiyordu. Söz müftüden açılıyordu.

Şevki:

"Sen kurtardın, diyordu, keşke biz de Abdo'nun evinde kalsaydık. Namaz niyaz sözünden öleceğiz. Sen oldun Hıristiyan," kurtardın...

Mahmut, geniş rahat, güleç:

"Öyle oğlum, alay mı ediyorsun? Neme gerek? Kılan kılsın. Benim işim değil" diyordu.

Şevki, Mahmut'un sözlerinden güç mü kazandı?

"Ben de kılmam arkadaş, Özcan kılsın. Ondan kuşkusu var müftünün. Bizim için kuşkusu yok ki."

Mahmut, o kocaman gülüşü, o kırmızı yüzü, o kocaman kollarıyla konuştu:

"Hepiniz kılacaksınız. Müftüye ben söylerim! Ne demek? Namazınızı kılın, orucunuzu tutun. Taş mı yağsın gökten? Sonra ne demek, müftünün evinde namazsız, niyazsız kiracı olur mu?"

Sağda solda konuşmak, tartışmak, takışmak, eğlenmek müftüyü yolundan caydıramadı. Geldi gitti namazlı söz etti, Ramazanlı söz. Sonunda diretti müftü:

"Ramazan-ı şerif geliyor. Hiç olmazsa üç gün oruç tutsanız. Kur'an'da yeri var muallimler, hoceler."

Özcan, bir söze patlasa dışa vurmazdı. Kendini tutardı. Fevzi'nin namaz deyince başına kar yağardı. Kızgın, sıkkındı. Şevki kendini tutamadı. Ramazandan yakasını kurtarmaya çalışırlarken, bir de karşılama işi çıkması tepesini attırdı hepsinin. Az daha müftüyü kovacaktılar. İlle arkalarında devlet, güç, millî eğitim yoktu ki... Şevki

bu arada "ha ha ha"sını yaptı. Müftü arkaya döndü. Şevki'nin yüzünü mü görecekti? Şevki sakladı yüzünü. Sigarayı düşürür gibi yaparak eğildi, iki kat oldu. Özcan durumu kurtarmak istedi. Belki de batırdı:

"Öyle ya ağam, karşılamak gerek. Benim babam üç ayları tutar. Ninemin orucu bütün yıl sürer. Biz de senin yardımınla başlasak iyi olur."

Müftünün ayağı yer tuttu:

"Allah yardımcınız olsun. Allah, müminin, müslimin Allah'ıdır."

Birkaç cart curt etti. Özcan bir candan, bir yürekten karşılıyordu müftüyü... Müftü de ayet, sure, hadis, farz deyip gidiyordu.

Ramazan gelip çattı. Karşılama işini atlattılar. Akşama ilk teravih. Müftü geldi, oturdu Şevki'nin yatağının üstüne:

"Allah'a çok şükür, Sultan-ı âzam geldi."

Özcan:

"Hangi Sultan be ağam" diye dalga geçti.

Müftü şaşırdı. Ses edemedi, anlayamadı belki de. Özcan hemen düzeltti:

"Ağam be, bağışla müftü ağam be ayların sultanı demek istedim" dedi.

Müftü:

"Abdest alın gidelim" diye söylendi.

Fevzi, doğru yanlış abdest alacaktı, elini, kolunu ıslatacaktı. Özcan fırsat bırakmadı:

"Mübarek ay geldi, sevincimizden hepimiz abdestimizi çoktan aldık. Hazırız, hemen gidelim ağam be" dedi.

Müftü, meslerinin üstüne lastiklerini geçirdi, kapının önüne çıktı. Fevziler, Şevki'nin gülmesi geçecenek içerde uğraştılar. Sonra yürüdüler. Özcan müftüyle konuşuyordu. Şevki'yle Fevzi arkadaydı. Yüzleri bin parça. Şevki "ha ha ha" edip duruyordu.

Özcan geriye döndü:

"Mahmut'u, Boyacı'yı, Remzi'yi alalım ağam be, sevaptır değil mi müftü efendi ağam" dedi.

"Billahil azim" dedi müftü.

Şevki'nin ağzı yırtılacaktı "ha ha" demekten. Mahmutların kapıya yanaştılar. Dış kapının demir halkasını müftü vurdu sert sert. Ramazan için, teravih için bir Ermeninin kapısını İslâm hocası çalıyordu. Kapıyı Melina açıyordu. Saçı başı dağınık değildi. Sanki, Fevzi'nin geleceğini biliyormuş gibi. Taramış düzeltmişti. Başının iki yanından gittikçe kararan saçları dökülüyordu. Enseye toparlamaya çalıştığı anlaşılıyordu. Bağ mı, tarak mı olduğu anlaşılmayan bir şeyle tutundurmaya çalışmıştı. Sırtında, ak, kısa, arkası çatallı, yırtmaç varmış gibi, aslında yırtmaç olmayan "saklı pili" denen bir tür pardesü. Kollarını gördü Fevzi. İnce, aktan ak, azıcık tüy... Saçlarının dağınık düzeni, pardesünün açılmaz kanatları, ince kolları, güzel tüyleri Melina'yı bir turnaya benzetmişti. Uçmasını unutmuş... Müftü, Özcan, Şevki içeri girerken, akşamın alaca karanlığı içinde Fevzi kaldı kapıda. Melina'nın yanında. Elini uzattı, ense saçlarına daldırdı. Beş parmağı ateş aldı enseden, saçlardan.

Melina hızlı bir gelişim gösteriyordu. Belki bir solukta, belki bir ayın içinde, Ermeniliği, Hıristiyanlığı unutmuştu. Ne Türk, ne İslâm... Tepeden tırnağa insan olmuştu. Evrensel biri.

Aşkın, tutkunun bayrağı altında yaşayanlardan biriydi. Melina Fevzi'ye bir şeyler söyleyecekti. Öyle anlaşılıyordu. Fırsat yoktu. Öbürleri yürümüşlerdi Mahmutların eve yukarı. Teravih yaklaşıyordu.

Mahmut'un kapısını çaldılar. Hanımı açtı:

"Buyrun, oturun" dedi.

Fevzi yukarı çıkmadı. Basamakların altında durdu. Basamaklar girinti yapıyordu bahçenin içinde. Girintiye çöktü. Kendinde değildi, Melina'nın dünyasındaydı..

Müftünün sesi geldi:

"Mahmut hoce evdedir, teravihe gideriz" dedi.

Mahmut fırladı:

"Geliyorum, geliyorum. Ben de sizi bekledim, beni çağırasınız diye. Yoksa giderdim şimdiye, siz gelenecek üç beş de nafile namaz kılardım" dedi.

Mahmut göz ağarttı Fevzilere, Özcanlara, "Benim kapımda, Ermeni kapısında ne arıyorsunuz? Bu yaptığınızı karşılıksız bırakmam..." demek istiyordu, sövüyordu. Çıkıyorlardı yürüyorlardı. Fevzi geriye kaldı. Dış kapıyı, Ermeni kapısını aralık tutuyordu. Melina'yla dolmuştu, dopdolu. Melina da dolu olmalıydı. Melina ona bakıyordu.

Fevzi bir şeyler söylüyordu. Belki Melina bunları anlamazdı. Boşalıyordu. Melina yeşile çalan gözlerini, hiç de Ermeni gözüne benzemeyen gözlerini kırpıştırıyor muydu karanlıkta? Dökülen saçların arkaya savruluşu, ıslak, anlamlı, yüklü gözler, tüllenen yüz, o güzelim çene, o ak, akların akı dişleri...

Fevzi Melina'yı öpmedi:

"Melina seni öpmek istiyorum ya bu işlerde kapkaççılık olmaz. İsterim ki bütün rengimle, bütün sıcaklığımla, varlığımla, bedenimle sıcaklığını duyayım. Bedenimin neresi sana değmezse orası yaradır, benim yakamdan tutar. Seninle baş başa geçecek günlerimiz olacak Melina, bir gecemiz, bir yaşamımız..."

Fevzi dayanamadı sonunda. Sözünü kesti. İnce kolların üstünü, tüyleri, saçlarını öptü öptü... Fevzi kendini suçluyordu. 'Melina'ya takılmak suç muydu? Neyi neye göre suç saymalıyız? Bize mutluluk veren, bizi sevindiren, bizi güleç kılan, bizim damarımızdaki kanı kaynatan olaylar, istekler, duygular, eylemler niçin suç olsun?' Yeri değildi, yoksa Fevzi her şeyi yapmasına hakkı olduğunu düşündü.

Çok az konuşan Melina, orada birkaç söz etti. Fevzi şaştı bu ilerleyişe. Demek Melina çöl kervanı değildi ha! Nasıl da görememişti? Görmüştü de kaçınmış mıydı? Korkmuş muydu? Fevzi'nin yitireceği neydi? Var mıydı yitireceği? Ya kazancı? Kazancı dünyalara değerdi... Kişinin yapısına yasaklar daha mı uygundu? Yasaların, düzenin yeğlediğini atıp, yasakladığını mı yapmalıydı? Melina'dan Fevzi'nin aldığı tadı, yüklendiği akımı, Mahmut karısından alıyor muydu?

Melina'yı, Anadolu'nun besleme kızlarına, satılık kızlarına benzetmişti ilkin. Melina, şimdi öyle sözler ediyordu ki... En ince anlamlar, en yüklü bulutlar gibi. Demek öyle değilmiş. Söyledikleri, yazılır, yaratılır gibi değildi. Eli kalem tutan, "yazarım" diyen değme kişi yaratamazdı, dizemezdi o sözleri.

Fevzi, Melina'nın saçlarını bir daha öptü, okşadı. Ak pardesü üstüne, karanlık geceye ışık saçan saçları... Ak pardesü üstündeki kara saçlar, Fevzi'nin kar yüklü dağlarında gezen aç kurtlara benziyordu. Kuzuları, yeni doğmuş ana kuzularının, kar üstüne sıçrayışını getiriyordu gözlerinin önüne. O saçları kaç kez öpmüştü? Nasıl okşamış, neler söylemişti? Gören olmuş muydu? Sezen olmuş muydu? Bunları bilmiyordu Fevzi. Doludizgin bir atlıydı. Karanlığın, şimşek çakan gözlerinde bir atlı, Melina'nın gözlerinde.

Fevzi asıl öpüşü, sarılışı, Melina'da yok oluşu daha geniş günlere, gecelere bırakmıştı. "Bedenimin bütün parçaları payını almalı Melina" demişti. Dediği gibi olmadı yazık ki. Melina'yı son öpüşüydü. On iki Kasım öpüşmenin son günü oldu. Solgun cep defterinde kalan bir tarihti bu.

Fevzi, teravih saatini kaçırmıştı. Yarısında ulaştı. Mahmut'la Özcan'ın arasına girdi. Ellerini kaldırıp dudaklarını kıpırdattı, yallah, yat kalk! Namaz dediğin ne?

Fevzi az önce namazını da kılmıştı, abdestini de almıştı. İlle Melina'yı gözünün önünden uzak tutabilirse, şu eğlenceye katılacaktı. Söz edecekti. Mahmut bir dümsük atıyordu Şevki'ye. Şevki, Boyacı'yı dürtüklüyordu. Belki "ha ha" ediyordu. Allahü ekberlerin arkasından. Özcan, güzel bir sövgü sıralıyordu. Mahmut karşılık veriyordu, yallah!.. Kapanıyorlardı. Kalkıyorlardı, bir daha. Fevzi hiç namaz kılmamıştı. Bilmiyordu niçin kılındığını. Bilmek de istemezdi. Yatıp kalkıyordu herkesle. Fevziler gibi, bütün memurlar toy, uzaktı. Öğretmenler bilirmiş gibi, memurlar öğretmenlere uymaya çalışıyorlardı.

Özcan:

"Mahmut, Şevki'ye söyle, ceplerini kollasın, Boyacı'nın da" dedi.

Mahmut, Allahü ekber, Rabbiyal ala[88] yerine:

"Ya Şevki, ya Boyacı" diye söylendi, çöktü, alnını yere koydu.

Remzi arkada sövüyordu:

"Sizin ananızı, bacınızı, avradını... Başımıza bela ettiniz müftünün evini" diyordu.

İmamlık yapan müftü:

"Allahü ekber" dedi.

Özcan:

"Ekber Dırfıs'tadır, yarın onu da çağıralım gelsin" diye söyleniyor, Dırfıs'ın öğretmeni Ekber'i dile doluyordu.

Gülmeli, sövmeli, kızmalı, itişmeli bir Ramazan'dır gidiyordu. Müftü sevinçliydi. Öğretmenleri dine davet etmişti. Başarılıydı. Allah'ın katında bütün sevapları yüklenecekti. İlle öğretmenlerin hiçbir batıllıkla, ağızla, biçimle ilgisi yoktu. Onlar yürekten inanç sahibiydiler. Öğle üstü müftünün kiralık evine, Fevzilerin eve geliyorlardı. Kapıyı arkadan sürgüleyip, Ermeni demir kuşağını, ka-

88. Allahü ekber, sübhane rabbiyel ala: Allah tek büyüktür, en yüce olan Rabbim her türlü kusurdan uzaktır. (y.h.n.)

pının arkasına atıp, akşamdan kalma bayat ekmekleri yiyorlardı. Mahmut, Özcan, Remzi, Boyacı. Boyacı sevinçliydi azıcık. Parasız ekmek yiyordu.

Münir Bey, habire sigara içiyordu. Ramazan boyunca.

"Oruç sigarayla bozulmaz. Peygamber akıllı adammış. O yıllarda sigara yokmuş. Bilmediği işe karışmamış. Keşke herkes Peygamber olsa, bilmediğine karışmasa! O yüzden ben Peygamberi çok severim. Bildiğini söylemiş, bilmediğine karışmamış" diyordu.

Akşam yaklaşınca diğer memurlar, Tarımcı Turgut, İstanbullu Doktor Fevzilere geliyordu.

"Özcan Bey, senin ağzın durmadan kıpırdıyor. Biliyorsun bir şeyler. Bize de öğret. İki söz mü, ayet mi, bizim de ağzımızdan çıksın" diyorlardı.

Özcan yanaşmıyordu:

"Yoo, yok ağam be, öyle yağma yok! Ben günaha giremem. Babam derdi ki oğlum dini herkes kendi öğrenmeli. Yanlış öğretirsen günaha girersin. Ben öğretmem, günahkâr olmam."

Doktor bu diretmelere kızıyordu:

"Bu öğretmenler var ya hep böyledirler. Görevleri öğretmektir, öğretmezler. İki ayet, ne var bunda? Ben de öğrenirim."

"Kur'an alırız, Türkçesi çıkmış" dedi Tarımcı Turgut.

Özcan işi bulandırdı:

"Ağam be, benim ayetler Kur'anda yoktur. Bunları bana babam öğretmiştir."

Doktor inandı mı, Kur'an'ın dışında ayet olmayacağını bilmiyor muydu:

"Özcan" diyordu, "Vallahi ayağın kırılsa elimi vurmam. İki ayağının birisi top alanında, arkasında. Öğret şu mırın kırınları, iki kez ağzım kıpırdasın. Ekmeğim kesilecek bu gidişle. Ramazan bizim gibiler için müşteri toplama ayıdır oğlum."

"Ağam sen bana doktorluk öğretiyor musun?"

Özcan'ın bu çıkışlarından sonra diretmekten cayıyorlardı doktorlar, memurlar. "Bacım umuyor bacımdan, bacım ölüyor acından." Özcan ne bilirdi ki ne öğretecek? Kapalı kalışının nedeni bilmeyişiydi. Mahmut, Remzi, Fevzi bu çekişmeye gülüyorlardı.

Doktor, kazanamayan, işini aşıramayan biri olsa dine yaslanması gerekebilirdi. İlle doktor öyle birisi ki... Çıkıp minareden "Ben dinsizim, Allah'sızım!" diye bağırsa gene yürütür işini. Onun en büyük dayanağı devletin doktoru olmasıydı. Doktor olması değildi. Sarsılmaz, yıkılmaz dayanağı Derik ağası, beylerbeyi Necimoğlu'ydu, Rutan reisiydi.

Bu yüzden doktor, Özcan'a değil, kimseye bakmadı Derik'te. Oysa geldiğinde Derik nasıl da sevinmişti. "Oh demişlerdi bazıları, artık doktorumuz var, Derik doktorlu ilçe oldu. Sayrımız,[89] sağımız doktor yüzü görecek" demişlerdi. Necimoğlu, doktor atanmasından pay çıkarmıştı kendine. Söylentiye göre Necimoğlu, Menderes'e; "Bize, Derik'e, Rutan aşiretine doktor yolla" demişti, Menderes de "hık" diyememişti.

Birçok yere doktor atanırdı. Yazılar gelirdi, atama yazıları ulaşırdı. İlle beklenir, beklenir doktor çıkmazdı bir türlü. Bir ay, iki ay sonra da doktorun atamadan caydığı anlaşılırdı Anadolu'da. Herkesin eli böğründe kalırdı. Sanki doktor bir yaraya merhem olacakmış gibi. Oysa doktorlar bugün Anadolu'da, insan kanı emmektedirler. Kabuk bağlamış yaraları deşip, irin yemektedirler. Bunu bilmiyordu Derikliler. İlk kez bir doktor ayak basıyordu. Derik'e gelecek doktor böyle olmamıştı. Daha yazının gelişinden iki gün sonra bir akşam üstü Derik otobüsünden eli kocaman çantalı, kara kirli pardesülü, kısa boylu, şişman, sarışınca biri inmişti. Sanki kırk yıllık Derikliydi.

89. Sayrı: Hasta. (y.h.n.)

Otobüsten iner inmez, bütün memurların boynuna sarılmış, öpmüştü. Yakası paçası toz içindeyken daha. Aldırış etmemişti, kimse de onu doktora benzetmemişti. Özcan güle güle yerlere yatmıştı. Özcan'ın yüzünü güleç gören doktor:

"Ben bu akşam yemeğini senden yerim arkadaş. Ben konuk sayılırım" demişti.

Özcan beklenmedik istek karşısında ses edememişti.

Doktor, o akşam Necimoğlu'nu görmek, önünde eğilmek istemişti. Bunu açık açık söylemişti:

"Burası onun beyliğiymiş. Gidip görmem gerekmiş. Sağlık Bakanlığı'nda söylediler bana" demişti.

İlle Necimoğlu doktoru istememişti. Doktorla görüşmek Necimoğlu'nun atadığı memurla bir olması demekti, oysa olamazdı. Kendisi Reis, doktor onun buyruğuna verilmiş biriydi. Doktora bunu söylediler.

"Beni bağışlasın, beni affetsin. Sağlık Bakanlığı'ndan selam getirdiğimi söyleyecektim. Huzurlarında eğilmek istemiştim. Bağışlasın," gibi sözleri sıralamıştı.

Doktor Yılmaz, ilkokulun karşısında, Tarımcı Turgut'un yakınında bir yer açmıştı. Ak pak boyanan levhaya "Doktor" yazısını da Özcan yazmıştı. Duvara sokulan bir demire asılmıştı yazı. Mazıdağ esintisiyle sallanıp duran tahta, ilk günde okunmaz duruma girmişti.

Doktor Yılmaz Türker, yeni açılan, yeni yapılan hastaneye ayak atmazdı. Orası birkaç ergen[90] memurun yatak yeriydi. Yılmaz Bey orda da kalırdı. Çok akşam içkiler, eğlenceler düzenlenirdi orada. Bir sağlık memuru vardı ilçede. "Doktor-u cav" diye çağrılan bu sağlıkçı, güneyde çok görülen göz hastalıklarına bakardı. Trahom'u bir öğrenciden alır, öbürünün gözüne bulaştırırdı. Çok az tatil yaparmış gibi ilkokulun, trahomun yaygınlaşmasın-

90. Ergen: Bekâr.

dan da bir hafta daha kapanmasına ortam hazırlamıştı. O yüzden adını Derikliler "Doktor Cav", "Göz Doktoru" koymuşlardı. Yeni hastanedeki içki sofralarını sağlıkçı, "gözcü" yapardı. Adı Sabri Bilik'ti. Şarkıcı Orhan Şener'e sahip çıkardı. "Teyze çocuklarıyız" derdi. Onun gibi şarkı türkü karışımı bir şeyler söylerdi, söylemeye çalışırdı. İçki masalarının, hastanedeki eğlencelerin değişmez sesiydi. Hastane, Derik'in alt ucundaydı. Kimse gelemezdi. Doktor yasaklamıştı. Necimoğlu da öyle istemişti. Necimoğlu, ilerde çıkacak kargaşalıkta verilecek raporların istediği ölçüde olması için göz yumardı. Doktorun işine gelirdi bu yumukluk.

Doktor, daha çok gezerdi. Elinde çantası, ora senin bura benim. Yaralamalara, ölümlere giderdi. Yanında jandarma, öğretmenler, daha çok değişmez uzman Fevzi. Ara sıra Remzi, Özcan, Boyacı, Mahmut katılırdı. Yol boyu anlatılanlar değişmezdi. Doktor, paralı döneceğini söylerdi. Derik'e para biriktirmek için geldiğini açık açık anlatırdı. "Göreceksiniz" derdi, "Buradan yüklü döneceğimi."

Doktor her gittiği yerde kuzu isterdi. Boyacı ilkin, kuzunun kesileceğini, sofra donatılacağını sanmıştı. Belki hepsi böyle düşünmüştü. Boyacı'nın ağzı sulanırdı kuzu sözünü duyunca. Gözleri parlardı. Ellerini oğuştururdu. Ölünün, öldürülmüşlerin başında kuzulu, etli, kavurmalı bir şölen düşünürdü Boyacı, göz yaşları arasında.

Doktorun vereceği raporu herkes bilirdi. Necimoğlu nasıl istiyorsa öyle verilirdi ancak Necimoğlu'nun doktora bir şey söylediği yoktu. Doktor, ince buluşuyla, doktorluk görüşüyle, öğrenimiyle, Necimoğlu'nun ne istediğini bilirdi. Köy kimin? Kim vurmuş? Bunları öğrenirdi Derik'teyken. Eğer ölen Rutanlıysa, "Üç kişinin ateş ettiği, değişik üç yönden mermilere hedef olduğu, akciğer, yürek, beyin nahiyelerinde kurşunlar bulunduğu..." biçiminde olurdu. Böylelikle, Kancolu biri suç altına itilir,

Necimoğlu'nun ayağı yer tutardı. Eğer ölen Kancoluysa, iş tersinedir. "Maktül[91] olmaktan çok, müntehir[92] sayılacak bir olaydır. Aile içi bir geçimsizliğin tipik örneği niteliğinde görülmüştür. Bir kıtal[93] olayı değildir... Alnın ortasına sıkılan kurşunlar bu yönde bir delil sayılmalıdır.."

Doktor değişmez raporlardan sonra, bağıra bağıra söylerdi; kıçını yırta yırta:

"Doktorun kuzusu, kuzu isterim!"

Evdeki, ortadaki ölü, acı bir yana bırakılırdı. Doktorun önüne bir kuzu getirilirdi. Kurbanlık koç gibi çekilirdi ortaya kuzu. Elinde bıçak egalli birisi:

"Begim kurban olsun dokturumuza, ayağımıza gelmişsin bugün. Kuzu nedir, boynumuzu, başımızı iste, canımız kurbandır sana" derdi.

Doktor hemen kalkar, sıçrar:

"Yoo, kesilmeyecek. Kulağına nişan vuracaksın. Büyüyecek, güz ayları gelince bana getireceksiniz."

"Peki begim, başım, gözüm üstüne" denirdi.

Boyacı'nın eli kolu bağlı kalırdı, isteği kursağında sıkışırdı, düğümlenirdi:

"Hemşehrim, doktorluğa, hemşehriliğe yakışmaz. Kestirecektin kuzuyu. Hep birlik bayram edecektik. Boğazımızın tozu, toprağı silinecekti" derdi.

Doktor, "Adamların ölüsü var, acısı var!" diyeceği yerde:

"Boyacı, ben buraya doktorluk yapmak için gelmedim. İstanbul'a parayla gideceğim. Kuzuları güz gelince toparlayıp, kaçakçılara satamazsam, İstanbul'a çekeceğim.." derdi.

Boyacı da açık konuşurdu. İkisi birbirinden dürüsttü doğrusu:

91. Maktül: Maktul: Öldürülen. (y.h.n.)
92. Müntehir: Kendini öldüren. (y.h.n.)
93. Kıtal: Birbirini öldürme. (y.h.n.)

"Bizi sürükleme bu tozlu yollara. Ben artık gelmem" derdi.

"Seni zaten bir daha getirmem. Senin gözün kuzularda..."

Boyacı gelmez, çıkmaz oldu doktorla. Doktor işini becerdi. Sayısız kuzu toparladı. Kaçakçılara kolaylıkla sattı. Parayı İstanbul'da, Kadıköy semtinde bir apartman yapımına aktardı. Kapısında "Sağlık Apartmanı" yazılı, öyle dik durmaktadır şimdi.

Boyacı'nın katılmadığı, gezi, eğlence Telbisim'de çıkmıştı. İki kardeş arasında çıkan bir tartışmanın, ölümle bittiği duyuldu. Sabahın körüydü. Okul, ders bir yanda sürüp gidiyordu. Fevzi, Münir Bey'e söyledi. İzin aldı. Münir Bey ince bıyıklarını yaydı, sırıttı. "Git" demekti bu gülüşün anlamı. Fevzi doktora koştu. Hastanedeki yatağından yeni kalkmıştı doktor, pijamalıydı. Jandarma arabası da oradaydı. Doktor yeni bir kuzunun arkasında olduğunu anladı. Çarçabuk giyindi. Saçını başını taramadı, yıkanmadı bile. Hemen arabaya atladı. Kocaman kara çantasını almıştı. Az sonra Telbisim'e yöneldiler. Telbisim Rutanlıların köyüydü. Derik'e yakındı. Çölün başlangıcında, ekimi, dikimi olan, suyu bol bir köydü. İlle köylünün hiçbirinin bir karış toprağı yoktu. Büyükçe bir köydü.

Bu köyde Ferhat yaşardı, evli. Üç çocuklu. Bir de kardeşi vardı. Kore'den yeni dönmüştü. Ferhat, Şehrali'nin Kore'den büyük bir parayla döndüğünü sanmaktaydı. Ferhat, geleceğini, geçineceğini Kore'ye, kardeşine bağlamıştı. Böyle bir umutla, kardeşini bağrına basmış, anlı şanlı bir düğün yapmıştı kırk gün önce. Derik'in içinden bir kız alınmıştı. Düğünde öğretmenler de vardı. Yaşar Asıl, türküler söylemiş, Boyacı et yemiş, Şevki kaçak tütün içmişti.

Şehrali, gerçekte Kore'den boş dönmüştü. Kardeşinin, böyle bir dönüşe kızacağını da biliyordu. O yüzden ateşin

içine içine girmiş, yüzbaşısının "Kahramanlık başka, ölüme gitmek başka Şehrali, kendini kolla..." uyarısına, kızmasına ortam yaratmıştı. Şehrali'nin amacı ölmek, dönmemekti. İlle, sapasağlam dönmüştü. Eli boş dönmüştü. Daha önce, Hırbereşli biri para, giyecek getirmişti. Çöl, söylentilerle inlemişti aylarca. Ferhat, kardeşinin de böyle yüklü geleceğini sanıyordu.

Şehrali gelmeden, Ferhat kız istemiş, nişanlamıştı. Kızın babası "Kore" sözünü duyar duymaz evet demişti. Etek dolusu paranın geleceğini o da biliyordu, umuyordu. Şehrali gelir gelmez nişan işine sevindi. Bir yandan da beli eğikti. Elinde beş kuruşu yoktu. On beş bin lira başlık, beş bin lira takı, beş bin lira düğün gideri vardı. Bunları, bulup buluşturmak için Şehrali çöle düşmüştü. Kendini satacak, kırk yıllık köleliğe boynunu uzatacak, bu parayı bulacaktı. Kimden alabilirdi? Necimoğlu'nda yoktu, veremezdi. Şehrali Rutanlıydı. Kancolara mı gidecekti? Çıkar yol bulamadı. Bir gün Kasro Kanco'nun kapısını açtı. Karanlıktı. Dış konuklar bölümünde geceyi geçirdi. Yedi, içti, uyudu. Erkenden kalktı. Abdürrahim'e çıkarıldı. Önce suçlu sanılmıştı. Abdürrahim'i öldürecek biri diye bilinmişti. Abdürrahim'le kocaman odada görüşmüştü. Durumu açıkça anlatmıştı Şehrali. Abdürrahim, hiçbir karşılık beklemeden, borç bile saymadan yirmi beş bini vermişti.

Şehrali, yirmi beş bini bulmuştu ya nasıl söyleyecekti? Kasro Kanco'nun kapısını çalan, onlardan para alan birine kız bile verilmezdi. Bu yüzden, bir de kendisini ezdirmemek, Kore'den para getirmiş görünmek, tanınmak için söylemedi paranın kaynağını. Düğün başlamış, bitmişti. Kırkıncı gün, Derikli gelin, baba evine çağrılmıştı. İki kardeş, babadan kalma, kapkara evin, kara duvarları arasında uzun uzun tartışmışlardı. Ferhat'a kalırsa, Şehrali Kore'den çokça para getirmiş, kendisinden saklıyordu.

Böyle olmasaydı ona yirmi beş bini kim verirdi? Kore'den bavullar dolusu altın, dolar getirmişti. Gidip Adana'da, Diyarbakır'da paraya çevirmişti. Şimdi ortaya sürdüğü yirmi beş bin liranın kaynağı böyleydi. Kendisini ağabey bilmeli, hiç değilse yirmi beş bin de çıkarıp, uzatmalıydı Ferhat'a. Eğer böyle yapmazsa, karısını alıp bu evden çıkmalıydı, gitmeliydi bu köyden.

Tartışmanın gece yarısına uzayan bölümü böyleydi. Ölümün ucunda gerçekten para vardı. Şehrali'yi Kore'ye yollayan Ferhat'tı. "Git kardeşim, git ille kendi işine bak. Bir vurgun, bir para mara geçir ele. Getir kendimizi kurtarak, sana, anlı şanlı bir düğün yapalım" diye diye yollamıştı. Oysa gerçekte, Şehrali'nin birliği toptan yollanıyordu Kore'ye.

Ferhat'ın para için diretmesi ya da "evden çık" demesi Şehrali'yi kızdırmış, "Bu ev babamızdan kaldı. Merteğin biri senin, biri benim" demişti. Ses kesilmişti. Gece yarıyı aşmıştı. Ferhat, karanlıkta kalkmış, kardeşini yatakta, tek odalı evin içinde, uyurken vurmuştu. Komünist birliklerin, kuşatmaların vuramadığı Şehrali, kardeşinin kurşunuyla, karanlıkta yok olup gitmişti.

Doktor, Fevzi, jandarma, Telbisim'e vardıklarında, Ferhatların evin önü ana baba günüydü. Jip gelince aralandılar. Doktor atladı. Yığma taşlarla, topraklarla yapılmış in biçimindeki evin eşiğinin dibinde, yatağında Şehrali sırt üstü yatıyordu. Ak, temiz bir takım iç çamaşırı ilgi çekiyordu. Amerikan malıydı. Kore'de giyinmişti. Evin dört bir yanı is, kurum, tabanı topraktı. Çatısı, kavaklar üstüne yığılmış kamışlıktı.

Doktor ilk kez bocaladı. Ölen de öldüren de Rutanlıydı. Şimdi ne yazmalıydı, ne demeliydi? Fevzi'ye yanaştı. Sordu:

"Doktor, istersen şöyle yazalım, diyelim ki" dedi Fevzi, "Karanlıkta, av tüfeğiyle oynamak isteyen ölü, elini

yanlışlıkla tetiğe dokundurmuş, çıkan saçmalar, yürek, ayak bileği, beyin, ciğer ve karın nahiyelerinde ölüme sebebiyet vermiştir.".

Doktor, büyük bir buluş gibi karşılamıştı, yanlışlık, tutarsızlık dolu öneriyi. Bir kez "ölü tüfekle oynamaz" öte yandan, eli, yanlışlıkla tetiğe değen kimsenin hem ayağında, hem başında, hem karnında saçma olmaz. Kazadan sonra tüfeği atacaktır böyle birisi. Ya ayak, ya baş, ya karın yara alacaktır. Doktor bunları hiç düşünmedi. Doktor düşünmedi de yargı düşündü mü? Kapandı gitti bu saçma rapor.

Raporunu veren doktor bağırdı:

"Hani kuzu? Yahu şunca yola, yüzümüzü yıkamadan geliyoruz. Bir kuzu da mı yok?"

Ferhat kaçmıştı. Ortalarda yoktu. Böyle bir doktorun olacağını nerden bilecekti? Kaçmasa bile kuzusu yoktu. Canlı tavuğu bile yoktu. Üç çocuğu vardı. Ferhat'ın karısı üç çocuğunu ileri sürdü:

"Valle, benim kuzular bunlar, al ne yaparsan yap" dedi.

Köyün ileri gelenlerinden birisi kuzu getirtti. Çektiler ortaya. Doktor nişanı vurdu eliyle, elini kana buladı. Güle güle, sevinçle döndü geldi Derik'e.

İşte, şimdi dine, imana eğilen Özcan'dan Kur'an öğrenmek isteyen doktor böyle birisiydi.

Orucun açılacağı sıra, akşamlar oldukça ilginç geçerdi. Müftü efendi, yeleğinin cebindeki köstekli saati çıkarır sık sık bakardı. Bütün Derik, bacalara tünerdi. Derik'in doğusunu çevreleyen dağın yamacında ramazan topu atılırdı çöle doğru. Gözler topa çevrilirdi. Özcan oldukça sıkkın görünürdü oruç olmaktan dolayı.

Remzi takılırdı:

"Özcan, mübarek oruç ne kısa sürüyor değil mi? İşte bitti..."

"Bırak Remzi ağam be, kaç saattir sigara içmemişim, başım dönüyor. Allah kusurumuzu affetsin, sigara zorluyor."

Bu sözleri dinleyen müftü sevinçliydi. Oysa, arkasındaki kapıyı açsa dışarıya soba borusu gibi duman çıkacaktı. Kırmızı kayalıklara, kırmızı topraklara, kızıllıklara, kızarmış gözlerle bakan Derik'in, öğretmenlerden bilgisi yoktu. Onlar mutlu, sevapkârdı.

Fevzi, Melina'ya bakardı. O da Fevzi'ye bakar mıydı? Oldukça iyi görürlerdi birbirini. Melina neden çıkardı oruç akşamları damın tepesine? Kimin nereye baktığını kimse bilemezdi. Herkesin gözü eski, çürük, din topunda, az sonra çölü, Derik'i canlandıracak toptaydı. Melina'nın dama çıkışını bile gören olmazdı.

Otuz Akşamın Arkası

Bir süre sonra Melina görünmez, bakmaz oldu. Bir daha yakınlık da göstermedi. Nedendi? Bunu çözemedi Fevzi. Kaç kez Mahmutlara gitti, kaç kez arkasında koştu gizli gizli. Bir gün içerde yakaladı. Melina öyle bir kesin dönüş yaptı ki... Kürt damarı mı vardı Ermeni Melina'da? Remzi'nin dediği gibi "Anadolu kaynağından mı beslenmişti? Keçi sütü mü emmişti?" Kes başını Fevzi'ye bakmaz olmuştu Melina. Fevzi her şeyin bittiğini anladı. Birçok kişi, bazıları "uzak olduğu", "bilinmezliği" nedeniyle büyük bilinir, tanınır. Melina da belki Fevzi'yi başlangıçta böyle biliyordu. Sonunda yakınlaştıkça, ondan uzak kalmak isteyebilirdi. Fevzi bu yorumu yaptıktan sonra "Hep uzak kalmalı ki yakın olalım. Yakın oldukça uzaklaşıyoruz. Öyleyse yakınlar bize uzak, uzaklar bize yakındır" diye düşündü.

Gerçek öyle değil miydi? En yakınlarımızdan sakladığımız nice davranışlarımız, sözlerimiz, savlarımız vardır. Oysa en uzak kimselere bunları hiç çekinmeden anlatabiliriz. O halde bize yakın olan kim, uzak olan kim? Yataktaki karımızdan, kanımızdan gelme oğlumuzdan, kızımızdan, anamızdan saklı yanlarımız vardır. İlle en uzak, hiçbir yakınlığımız olmayan niceleri bizim içimizi, dışımızı bilir.

Fevzi bir gün bu düşüncesini birine aktardı. Düşünde miydi, bilincinin altında mıydı anlattığı kişi? Kimdi? Bir türlü bulamıyordu. Ak pardesülü, kara saçlı, yeşil gözlü biri miydi? "Ah, dediydi Fevzi, biliyor musunuz, biz uzaklara yakın, yakınlara uzağız? Sen bana yakın olmasan sana neler söylerdim" demişti. O da "Yüreklerin çarpışı hep bir midir? Ben de derdim ki Fevzi benden uzak olsaydı da ona açık açık konuşsaydım. Şimdi ne sen sensin ne de ben benim" demişti.

Otuz akşam böyle geçti. Melinalı, sövmeli, atışmalı, itişmek, yemeli, içmeli... Müftünün gönlü oldu. Müftüden çok, başkalarının gönlü oldu belki de. Fevzi şimdi şimdi anlıyordu. Özcan'a kız verecek olanlar açık açık davranmaya başladılar. Kuşkularını dağıttılar. İşler hızlandı. Bayramdan kısa bir süre sonra Özcan nişanlandı. Fevzi'yle Şevki'den ayrılmış sayılıyordu artık. Sık sık nişanlısının evine gidiyordu. Müftü gene gelip gidiyordu ya çok şükür onun da dindarlığı Ramazan'la bitmişti...

Boyacı kimseyi aramaz oldu. Ayağı kesildi. Derslere bile geç geliyordu. Bu yüzden Münir Bey, sitemli sitemli, dokunaklı konuşuyordu. Boyacı anlamıyordu. Üstelik bir gün Münir Bey'den izin istedi. Babası hastaymış, gidip gelecekmiş Çorum'a. İşin iç yüzü anlaşılıyordu. Boyacı, babasının ölümüne gidecek durumda değildi. Yol parası yoktu öncelikle. Kaldı ki Boyacı önemsemezdi ölümü, kalımı. Başçavuş hemşerisiyle yüklerini tutmuş olmalı-

lardı. İkisi bir evde oturuyordu. Ev kaçak mal yığmağıydı. Boyacı, belli ki mal götürecekti.

Boyacı, gizli gizli sigara içer olmuştu. Tek tek çıkarıyordu cebinden. İyi bir sigara olmalıydı. Mahmut bir gün elinden kaçırdı sigarayı:

"Bu nerden oğlum" dedi.

Boyacı kızardı:

"Ulen göbele bak sen? Ben öğretmenim, Milli Eğitimin öğretmeniyim. Yakıştıramadın mı Bafra'yı bana?"

Sözün arkasını Mahmut dinlemedi:

"Sen bir kaynağa el attın ya başını yersin. Senin Suriye'yle alışverişin başladı. Başçavuş hemşerin deveyi dengiyle yutsa başı ağrımaz, senin elinde çakmak bulsalar adın kaçakçıya çıkar, içeri girersin oğul, kendine gel" dedi.

Münir Bey, acı, alaycı, küçümseyen gülüşünü gösterdi:

"Üstüne varma Mahmut Bey, varsın o da çöplensin. Herkes çöpleniyor. Ben biliyorum durumu ya üstüne varmam. Bizim gibi korkak alışmasın. Dürüst olduk elimize ne geçti? Bırak bir öğretmen arkadaşımız da bazı işlere karışsın. Çöp gibiyiz hepimiz... Ülkücü olmuşuz, dürüst olmuşuz, yurtsever olmuşuz, elimize geçen ne?"

Bu öneriden sonra, belki de gerçeği bağrına basmak gibi bir düşünceyle, Boyacı'yı korudular hepsi. Boyacı bunları anlamadı. Anlayacak biri de değildi. Bir gün Boyacı'ya Derikli Kurt adında biri şaka yapmıştı; "Hocem valleh evin aranacaktır!" demişti. Boyacı bu şakayı çok geniş yorumlamıştı. Korkusu vardı aslında. Başçavuş, hemen yan çizebilirdi. "Ev benim değil" diyebilirdi. Sonra sık sık sınır bölgelerine, köylere gider, birkaç gün gelmezdi başçavuş. Bütün suç Boyacı'da kalabilirdi. O yüzden, evde kaçak ne varsa hepsini bir bohça etmiş, Fevzilere atmıştı kapağı. Boyacı kaçakçılık işiyle uğraşırdı ya beceriksizdi. Kaçak işi yapacak olan nerde, Boyacı nerdeydi?

Aslında öğretmen olması onun kaçak iş yapamayacağının en kesin kanıtıydı. Eli ayağı dolaşık girdi Fevzilere. Rengi kızarık, korkak, ürkek, can attı içeri:

"Ulen arkadaş susun hele! Sesinizi çıkarmayın. Benim burada olduğumu da duyurmayın. Bir kuş bir çalıya tünermiş, sığınırmış, öyle sayın" dedi.

Özcan doğruldu gülerek:

"Ağam bize neler getirdin? Sağol. Sen mi bölüştüreceksin, kendimiz pay edelim mi" deyince tutuştu Boyacı.

"Ulen sizi arkadaş bildik, göbeller! Bunları kurtaralım diye size geldim, şimdi siz el koyuyorsunuz."

Şevki bir güldü:

"Ha ha ha! Özcan bunları sana geri mi verecek? Geçtiii!"

Boyacı söylenerek bohçanın üstüne oturdu. Özcan ayağa kalktı:

"Ağam Boyacı be, sen bizi yakalatacaksın. Bağırayım da gelip seni yakalasınlar" dedi.

Boyacı apak geçti, sıçradı bohçanın üstünden:

"Oğlunuzu öldürdüm, ocağınıza düştüm! Şevki arkadaş, Fevzi, baksanıza bana yapılana!"

Şevki ses etmedi, "ha ha ha" demekle yetindi. Boyacı, Özcan'ı daha tanımamış. Özcan öyle bir durum yaratacak kimse miydi? Böyle bir iş çevrilse, Boyacı darda kalsa, Özcan kaşla göz arasında, binlerce jandarmayı uyutur, komutanlarını iki sözle avlardı, kandırırdı. Öyle kıvrak bir yapı, düşünüş, uyum, kavrama. Boyacı donup kalınca, iki kolu iki yanına düşünce Özcan acıdı:

"Kıçına bakmaz, Hasan Dağı'na oduna gidersin! Böyle korkaklıkla kaçakçılık yürümez Boyacı ağam" dedi. Sonra arkaya döndü, bohçayı kucakladı. Açtı. Kumaşlar göz alıyordu:

"Şevki, Fevzi, ağam gelin buraya, yardım edin, kumaşları üçe böleceğiz" dedi.

Boyacı, oğul acısını duydu. Gizli gizli içtiği Bafra sigarasını açık açık çıkardı, yaktı, çekti. Sonra alttan alttan:

"Sütünüze kalmış, siz bilirsiniz arkadaş" dedi.

Bohçada kumaştan başka, birkaç küçük halı, geyikli, kızlı, kahveli halılardan. Yünlü birkaç metrelik gömleklik, Suriye ipeklisi birkaç metre parlak bir şeyler, çevrekler, çakmaklar...

Özcan, iş olsun diye, korkutmak için bıçak istedi kumaşı kesecekmiş gibi. Boyacı'nın soluğu kesildi. Düşecek, bayılacaktı. Sesi çıkmadı. Şevki birkaç "ha ha ha" etti:

"Özcan, anasını satayım, birtakım yaptırırsam, Ankara'da bu yaz günüm gündür, iyi gezerim" dedi.

Özcan şakayı bıraktı:

"Ağam seni korkuttum, hiç senin malına el vuracak aşağılık olur muyum ben? Bizim ormancı vardır, sen tanıyor musun onu? O alçaklığı o yapar, onun yardakçıları yapar. Sen beni iyi tanı ağam" dedi.

"Biz adımızı kirletmeyiz Boyacı, biz alın terimizle yaşayanlardanız. Bugünecek kimsenin ardını, arkasını öpmedik ki... Özcan iyi söylüyor, tanımıyorsan, sana tanıştırayım, bizim ormancı vardır, onun bunun kıçını öper, onu bir gör, öğren" dedi Fevzi de.

Boyacı'nın sesi çıktı bunları duyunca:

"Ulen arkadaş, benim adım mı kirleniyor?"

"Ha ha" dedi Şevki, "çocuklar bile bana diyor ki 'Üçlerin öğretmeni kaçakçılık yapıyormuş,' daha ne? Boynuna yazı mı asacaklar?"

Boyacı bocaladı:

"Sahi mi ulen? Yoksa beni mi çekemiyorsunuz?"

Özcan kızdı:

"Ağam biz öyle alçak biri olsak şimdiye yapacağımızı yapardık. Ak yerine kara der, seni silerdik. Kendine güveni olmayan kimseler başkasına kara çalar. Bak, ba-

yakki[94] söz, ormancı dediğimiz bir alçak var ya onun işidir başkalarını çekememek. Adamın kendisi alçak ya herkesi alçaltmasa ayakta duramaz. Bizim yerimiz belli, adımız belli, ünümüz belli..."

Özcan'ın gittikçe artan kızgınlığından korkan Boyacı kalktı. Fevzi, iyiden iyiye kumaşların üstüne konmak istiyordu. Açıkça söyledi Özcan'a.

Özcan:

"Ağam bak, biz bunu Boyacı'ya geri veririz. Eğer Boyacı, bizim gönlümüzü yapacak gibi davranırsa iyi, yoook, kabalıkla alırsa, söz olsun burada, zorla alırız. Ne yapacak bize?"

Ertesi sabah Boyacı geldi. Korkusu geçmiş. Başçavuş çölden, sınırdan gelmişti. Ne sağ olun, ne şu, ne bu. Kimseden ses çıkmadı. Boyacı, kumaşları, jandarmadan, polisten kurtarmış gibi sevinçli çıktı. Özcan, Fevzi suskundu. Şevki gülüyordu:

"Ha ha ha, nerde kaldı sözün Özcan" diyordu.

Boyacı, izinin üstüne geri döndü. Daha bir güleç. Özcan, esip savuracaktı, fırsat kalmadı. Boyacı, koltuğundaki paketi yatağın üstüne attı:

"Alın ulen inekler, hemşerim kızdı bana. Dedi ki, 'O kumaşları arkadaşlarına bıraksaydın, para vermedik nasıl olsa, götür ver,' dedi. Alın da yüzüm gözüm sadakası olsun..."

Şu Boyacı da yalan dolan bilmez mi, beceremez mi, geri zekâlı mıydı? Açık açık söyledi bunları. Boyacı, yiyecek aramaya başladı evde. Şevki, Özcan, Fevzi kumaşı kaptıkları gibi Taniel'e indiler. Oturdular. Taniel hemen kesti, biçti. Kısa süre sonra da giyindiler üçü de. Taniel iyi ustaydı. Ermeninin en beceriklisi terzi mi oluyordu? Nerdeyse, terziye Ermeni, Ermeniye terzi denebilirdi.

94. Bayakki: Az önceki. (y.h.n.)

Güneyde bütün terzilik işleri Ermenilerin elindeydi. Necimoğlu'nun sayısız giysilerini de Ermeniler dikerdi.

Özcan, Fevzi, Şevki, üçü de yarım gün giydilir yenileri. Sonra çıkardılar. Şevki; Ankara'da gezecekti, Özcan'ın düğünü vardı, Fevzi köyde gösteriş yapacaktı... Bir daha sırtlarına takmadılar.

Remzi, Mahmut tutturdular, "Biz de isteriz, yoksa işinizi karıştırırız." Kumaşları Boyacı'dan sızdırdıklarını Şevki söylemişti:

"Ha ha ha, biz Boyacı'yı korkuttuk, getirdi bohçayı bize, bir daha vermedik geri..."

Mahmut işin arkasına düştü. Remzi hiç bırakmıyordu. Sonunda Özcan yatıştırdı:

"Ağam hiç Boyacı kimseye parasız kumaş verir mi? Babasına kefen satar. Şevki söyledi siz de inandınız. Parasıyla ağam, aybaşında, onar yirmişer vereceğiz. Hem de başçavuşa..."

Özcan'ın bulduğu yalan, uydurduğu sözler Boyacı'nın işine geldi. Ses kesildi. Bu kez takılmalar başladı. Remzi sık sık:

"Şevki, oğlum, Suriye kumaşlarını nerede giyeceksin?"

Ardı arkası gelmez takılmalara, sorulara karşılık vere vere usanmıştı Şevki. Duymazlığa vururdu. Özcan karşılardı Remzi'nin sorusunu:

"Ağam Remzi, öğrencilerine de öğret, birinci dersin konusu bu olsun; Şevki İngiliz kumaşları Ankara'da giyecek!"

Remzi:

"Hadi ulan! Ankara nere, Eskipazar nere? Eskipazar'da giyeceğini söylese ya."

Şevki, Eskipazarlıydı. Böyle tanınmasına kızardı. Ankaralı geçinirdi. Halasının dayısı Akdere denen bir semtte otururmuş. Şevki de oraya gider, ara sıra yatar kalkarmış. Şevki, bu konukluğu "Ankara"lı olmak sayar-

dı. Oysa Akdere bile Ankara değildi. Ankaralı geçinen bir öğretmen daha vardı. Telbisim öğretmeni Yaşar Asıl. Sulakyurt'tandı. Şevki de Yaşar'ı Ankaralı saymazdı. Yaşar hafta arasında gelirdi:

"Şevki, oğlum, şu kumaşları, İngiliz malını Eskipazar'da yırtma. Ver şunları bana da Ankara'da giyeyim, değsin bari" derdi.

Şevki kızardı:

"Ha ha ha, Sulakyurt Allah'ın dağı, neresi Ankara?"

Remzi atılırdı öteden:

"Oğlum, Eskipazar, Kızılay'la Bakanlıklar arasındadır. Bırak şu Şevki'yi, azıcık geziversin Ankara Eskipazar'ında."

Şevki çıkar yol bulamayınca:

"Oğlum, evimiz ayrı evin ayrı, ne çıkar gelirsin. Git evine" diye karşılardı.

Remzi, Şevki'yi iyice kızdırırdı:

"Oğlum, yakında Özcan evlenip hepten gidecek. Ebemi alıp ben geliyorum onun yerine..."

Şevki, "ebe" sözünden korkardı:

"Ha ha ha, ebesini alıp gelcekmiş. Benim de ebem var, niye getirmiyorum ben?"

Düğün, Tatil, Ormancılık...

Okulların dağılımına yakın günler içinde Özcan evlendi. Düğüne Mahmut gelmedi. Erkeklerin ayrı, kadınların ayrı toplandığı düğün Derik'e göre iyiceydi. Üst sayılan memurlar da gelmedi. Necimoğlu'nun adı bile geçmezdi, gelmesi şurda kalsın. Selo gelmişti. Fevziler, Boyacılar birkaç yudum birayla sarhoş olmak istediler. Telbisim öğretmeni Yaşar Asıl, birkaç bozlak asıldı, kaba kaba.[95]

Şevki takıldı:

"Asıl, Yaşar. Asıl, asıl bakalım bozlağa" dedi.

Yaşar, soyadının böyle anlaşılmasını istemezdi:

"Oğlum, Eskipazarlı ağzıyla konuşma, benim soyadım 'Asil'dir. Kendi soyadın gibi yapma! 'Eğriağaç' ne demek ulan? Eğriağaç, çürükağaç...Tam Eskipazarlı soyadı ha" diyerek Şevki'nin soyadına takıldı.

95. Bozlak: Orta Anadolu'da yaygın bir tür uzun hava.

Özcan'ı uçurdular müftünün evinden. Şevki'yle Fevzi baş başa kaldı. İkisi, takılmasız, sessiz gidip geliyorlardı derslere. Yıl sonu da bitti bitecekti. Sınavlar yapılıyordu. Oldukça sıcak bir gündü. Birer pantolon, kısa kollu birer gömlekle çıkmıştı Şevki, Fevzi. Bütün Derik, kışlık kalınlığı çıkarmışlardı, atmışlardı. Müftünün evinin kocaman açacağını da taşımıyorlardı. Akrep deliklerine sokuyorlardı. O gün sınavı, son sınavı yapıp ikisi de evlerine döndüler. Evin açık olduğunu, kapının arkasına dayalı olduğunu gördüler, dondular. Evi biri öyle yüklenmiş, öyle sırtlanmıştı ki... Boyacı'nın kaçak kumaşları, Köy Enstitüsü'nden kalma eskileri de götürmüştü. Kaldılar açıkta. Ne ceket, ne değişik bir gömlek!..

Evin açılması, çalınması duyuldu. Remzi geldi, Mahmut geldi, taa Telbisim'den Yaşar geldi. Gülüyorlar gülüyorlar... Mahmut'un yüzünde, gözünde bir ıslak gülüş, bir kızarık gülüş...

Şevki çöktü. Sigara yaktı, üst üste, eskisi gibi. Yaşar, sıçan kuyruğu bıyıklarını gere gere konuşmaya başladı, gülerek:

"Gördün mü oğlum Ankara'yı? Sulakyurt neresi öğrendin mi? Kimmiş ulan Ankaralı? Sen mi ben mi?"

"Sensin sen Yaşar Asıl" dedi Şevki.

"Kızılay'da geziyordun, gördün mü? Sen benim 'Asil' soyadımı, 'asıl'a çevir. Daha göreceksin? Kıçındaki bir tek donu da çalacaklar, çırılçıplak kalacaksın ortada. O zaman Eskipazar yolunu bile seçemezsin. Gördün mü Ankaralı olmayı?"

Şevki'den ses çıkmıyordu. Yaşar bunu fırsat biliyordu:

"Bu yaz Ankara'dayım. İçişleri Bakanlığına gideceğim, 'Asil' olduğumu belgeleyeceğim. 'Avşar' soyundan olduğumu gözüne sokacağım' senin! O zaman anlarsın benim soyadım Asıl mı, Asil mi?"

Şevki bütün acısını unutarak konuştu:

"Bir ağaçtan okluk da çıkar, bokluk da... Sen de Avşar soyunun yüz karası olursun. Ha ha ha, belki de içeri atarlar seni, Elâzığ delilerle dolu, bir de sen girersin... Yirminci yüzyılda 'asaletli, soylu' geçinmek isteyenin yeri orasıdır. İçişleri Bakanlığından aldığın 'asalet' belgesini bana ver, kıçıma pantolon yapayım, açıkta kaldı kıçım."

Yaşar Asıl, Şevki'nin bu sözlerinden sonra deveyi düze indirdi:

"Ulen sahi, gider de bir delilik yaparım, gülünç olurum. Kimsenin yüzüne bakamaz olurum sonra, diyerek caydı Ankaralık 'asalet' işinden."

Özcan:

"Şevki, Yaşar 'asalet' belgesini kendi kıçına yamasın. Sen kıçına hiçbir şey takma. Amerikalılar, Diyarbakır'da görüyorsun apaçık geziyorlar. Sen de Ankara'da onlar gibi gez, Ankara'nın Amerikalısı ol" dedi.

Şevki "ha ha ha" etmekle yetindi. Karakol, soruşturma, şura, bura sonuç yok. Avuç içi yerde giden gitti. Mahmut, Remzi, Özcan bu kez Boyacı'ya takıldılar:

"Ağam verdiğin kumaşları sen çaldın" dediler. "İğne verdin, çuvaldız çıkardın" dediler.

Boyacı, kızardı, bozardı, sıkıldı. Gerçek suçlu gibi...

Şevki'yle Fevzi iki gün eli kolu bağlı dolaştılar. Bir ipucu çıkmadı. Hep birlik hazırlandılar. Öbürleri köylerine, Şevki'yle Fevzi Mardin iline gittiler. Valiye çıktılar. Durumu anlattılar. "Bir iş bulmasını, gelecek ders yılına çırılçıplak girmek zorunda kaldıklarını, kurtarılmalarını," söylediler. Vali birkaç kem küm etti, cart curt etti, savdı. Fevzi içinden bir güzel sövdü. Çıkıp Diyarbakır'a geldiler.

Fevzi:

"Şevki, sen Ankaralısın, gel Ankara'ya gidelim, ikimize de iş bulursun. Çalışıp kendimizi kurtaralım belki" dedi.

"Ha ha ha Ankaralı, kim Ankaralı? Eskipazar nere, Ankara nere, demez mi Şevki?"

Fevzi'nin canı sıkıldı:

"Ulen Boyacı'nın deyimiyle söyleyim, inek, hep Ankaralı geçinirdin? Ne oldu?"

"Ne olacak? Ankara'da gidip başvuracaklarımız Mardin valisinden daha mı anlayışlı? Hepsi bir ahırın malı..."

Şevki o akşam trene bindi, Ankara yolunu tuttu. Fevzi kaldı. Şehrin valisini sordu. "Niyazi Akı" adını duyunca, tanıdı. Kars valiliği yapmıştı Niyazi Akı. Atak, becerikli biriydi. Cılavuz'a gelirdi, konuşurdu. Sabah valiye çıkıp durumu anlattı. Vali, orman başmüdürüne telefon etti. Orman müdürüne yollandı Fevzi.

Orman başmüdürü Fevzi'nin elini sıktı:

"Yunus Taşdelen. Karslıyım ben de. Niçin bana gelmedin? Valiye gitmene gerek yoktu. Ben seni birkaç ay işe sokarım" dedi.

Başmüdür Yunus Bey, Fevzi'yi oturttu. Çay söyledi. Bir telefon etti. Fevzi'nin durumunu anlattı acı acı. Sonra bir odacının yanına taktı Fevzi'yi, yolladı telefon ettiği yere. Fevzi'yi orada yeşil gözlü, candan, genç, sarı saçlı biri karşıladı:

"Ben Orman Yüksek Mühendisi Gökalp" dedi.

Fevzi suskundu. Ses etmedi. Telefondan öyle bir tanıtımı yapılmıştı ki ezik, yıkıktı.

"Hemen jipe binelim" dedi Gökalp Bey, "Geç kaldık."

Bindiler. Silvan Köprüsü'nden geçtiler Dicle'yi. Kırk elli kilometre yol aldılar. Bir dağ başında indiler. Akşam karanlığı çökmüştü. Uyduruk bir lokanta seçiliyordu yolun ağzında. Çalı çırpıdan yapılmıştı. Kırık dökük yer iskemleleri. Oturdular. Önlerine keskin keskin burcu burcu kokan et geldi. Bol bol yediler. Köy enstitüsünden çıkalı ilk kez doyasıya et yiyordu Fevzi. Karanlığa sığınmıştı. Artık yıkılacak yanı, utanacak yanı da kalmamıştı.

Millî eğitimin öğretmeni şimdi bir dağ başında hırsızlama et yiyordu, karanlığa sığınarak. Abdürrahimlerde, Ahmet Ağalarda et yemişti ya az buçuk çekinerek, kendisi gibi aç kurtlar arasında. Şimdi öyle değildi. Eli cebine giden, eti bile önemsemeyen yüksek mühendisin yanında, tek bir kurt gibi.

Gökalp Bey paraları ödedi. Çıktılar yola. Hani'ye geldiler. Hani, yeni ilçeydi. DP'ye oy veren ağalar ilçesi. Ağaların buyruğuna memurlar yollanmıştı. Gökalp Bey böyle tanıtıyordu. Yeni bir Derik'ti Hani. İlçenin kıyısında bir küçük yeni yapı. Ak badana, yeni sıva. Lüks lambasıyla aydınlanıyordu. Bomboş bir odaya, betonun üstüne bir yatak serildi, ezik, yırtık pırtık. Fevzi yattı.

Fevzi'nin önemli bir işi yoktu. Hiçbir işi yoktu. Bomboştu. Geçmeyen, bitmeyen uzun günleri Hani içinde geçirmeye çalışıyordu. Hani, yarısı Ermeniler, yarısı Kürtlerden oluşan bir ilçeydi. Burada, el işleri para etmediği, gerek duyulmadığı için, Ermeniler tarım toprakla, hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Keçi, sığır, at, eşek besliyorlardı. Hayvancılık üstüne adı yaygın olan; Tano. Tano bir Ermeni. İri yapılı, iri burunlu, kalın, kaba sesli. Açık yürekli biriydi. Tano, eşeği ineğe çekmiş, inek öyle bir yavru doğurmuştu ki... İri, biçimsiz, iyi yontulmamış, her parçası ayrı sallanan bir kağnı. Alt çene eşek çenesi, uzunca, üst çene sığır çenesi, kısa. Dişler birbirini karşılamıyor, dudaklar birbirini kapamıyordu. Dağınık yavruya ad vermek olanağı yoktu. Su içemiyordu yavru, yem yiyemiyordu. Tano, çeneyi eliyle kapatmaya, dökülen otu, samanı eliyle ağızda tutmaya çalışıyordu. Güç, acı bir durumdu yavrudaki. Kuyruk inek kuyruğu, sağrısı eşek! Bacaklardaki kıl, deri inek, tırnaklar, uzunluk eşek. Tüyler inek kırmızısı, kulakları eşek kulağı...

"Tano" dedi Fevzi, "Bu hayvana yazık etmişsin. Neden yaptın bunu?"

Tano bir açıldı. Hiç de hayvan arkasında kalan, sürünen biri değilmiş meğerse:

"Her gelen bana böyle söylüyor. Siz de anlayınız, açık açık söyleyim; her şey insan için, bizim için. Bu nedenle yaptım. Yüzyıllardır insanlar ezilir, yakılır, yok edilir, karıştırılır, soy, ırk, kan ad arkasında yapılan aşağılık işler... İnsanların böyle ezgi çektiği çağda, bırakın hayvanları da bizimle ilgilenin. Tano, Karakin, Karabet, bilmem kim neler çeker Hani'de bilir misin? Sıkıntıdan, çıkmaz yollarda olduğumdan, insanın insanla uğraşını bırakıp, insanın azıcık da hayvanla uğraşını sağlamak için... Kime kötülüğüm var? Burada, yılmadan, usanmadan kendi kendime uğraşırım ben. Anladın mı şimdi?"

Fevzi sustu. Söz edemedi. Tano, Abdo'nun değindiği, deştiği olaylara mı yönelik konuşmuştu? İnsanın acısı birbirine mi benziyordu?

"Tano sen okudun mu? Ünlü Türk büyüğünün sözünü ettin de."

"Ne ünlüsü? Ünlü olan kimmiş? Benden ünlüsü var mı? Dünya tanıyacak beni. Öyle bir hayvan türü elde edeceğim ki görenler şaşıracak."

"Böyle yaparsan herkes şaşırır, böyle biçimsiz, gülünç, acı."

"Şimdi öyle bakarsınız, görürsünüz ya üçüncü kuşakta, eşek gibi dayanıklı, inek gibi süt verimi bol, yeryüzünde olmayan yepyeni bir tür doğacak. Elde edeceğim gelirle Ermenileri kurtaracağım..."

Sözler sarpa sarınca Fevzi değiştirdi konuyu:

"Ben Derik'te kalırdım. Orda tanıdığım, sevdiğim bir Ermeni vardı, Abdo, adını böyle koymuşlar ya..."

Tano, sözünü kesti Fevzi'nin:

"Gördün mü? Yakından biliyorsun. Sordun mu senin adın niye Abdo diye? Sorsaydın. Kendini kurtarsaydı adı Abdo olmazdı. Ya Karabet olur ya Karakin olur, bilmem ne? İşte, benim çabam böyle..."

Fevzi bunları karıştırmak, deşmek istemiyordu. İlle Tano, sürdürmek amacındaydı.

"Tano, dutçuluk, meyvecilik yapsana. Onların acısı, üzüntüsü olmaz" diyerek gene sözü değiştirmek istedi.

"İnsanları yakma acısına katlanıyorsunuz da hayvanların acısına katlanamaz mısınız? Niye bizleri yaktınız?.."

"Tano git, sus be! Bulduk Abdo'yu. Kim yakmış sizi? Nerden çıkardın bunu? Güzel güzel evin, toprağın var. Ne istersin daha?"

"Ağaçların da toprağı var, ineklerin, eşeklerin de var. Toprağı olmak yeterli mi? Toprağın üstünde bir de varlık dirlik, buyrukluk gerekiyor. Ben onun arkasındayım."

"Peki Tano, sen yolunda yürü. Ben de işimin arkasındayım" dedi Fevzi, gitti.

Gökalp Bey, bir gün çağırdı Fevzi'yi:

"Bugün işimiz var, gidiyoruz" dedi.

Jipe bindiler. Lice yöresinde, Garzan Çayı adı verilen bir derenin, suyun başına indiler. Birkaç köylü vardı, karşılayıcı. Bir kuzu vardı ortada. Gökalp'a, Fevzi'ye "hoş geldin, başım gözüm üstüne" diyenler bıçak çektiler. Kuzuyu kestiler, ağaca astılar, soydular. Saç kavurması yaptılar çarçabuk. Hani'den getirilen şişeler açıldı. Hem yediler hem Garzan'da yüzdüler. Öğleden sonra Lice'nin arkasında, Genç bölgesinde yakın bir tepeliğe, dağlık yerlere çıktılar. Köylüler, eşek sırtıyla odun çekiyorlardı depolara. Görüp incelediler, ormancılık işini başardılar, geri döndüler.

Ertesi günü jip, gene o bölgelerde, yemyeşil dağların, orman, ağaç yüklü dağların karşısına vardı. Yüzlerce köylü toplanmıştı. Ellerinde baltalar, savaşa hazırdılar. Gökalp Bey'in yolunu gözlermiş hepsi, dört gözle.

Gökalp Bey:

"Kesilip depolanacak orman şu karşıdaki iki tepedir" diyebildi. Arkasını kimse dinlemedi. Baltalar parladı, sallandı. Üç gün sonra Fevzi kesimi yoklamak için gittiğinde az daha düşüp bayılacaktı. O yeşil ağaçların süslediği,

dimdik tuttuğu dağlar tıraş edilmişti. Kapkara toprak su gibi akıyordu ayak altında. Tepeleme odunlar yığılmıştı.

Gökalp Bey, kuzu yenip içki içildikten sonra köylülere paralarını dağıttı. Köylüler iş yapmıştı, emek vermişti, dağlara alınteri dökmüştü. Gökalp Bey, Fevzi, ormancılar "ormancılık" yapmışlardı (!)

Fevzi acılara gömüldü. İçini tutamadı:

"Gökalp Bey, yazık değil mi ormanlara? Bu yeşillik kaç yüz yılda ortaya çıkar?"

Fevzi'nin böyle demesi Gökalp'ın patlaması için yetti:

"Senin hemşerin var ya onun buyruğudur. Onun büyük ormancı buluşudur. Niyazi Akı olacak vali de Kars'tan geldi. Hepiniz ağaç, orman, yeşil düşmanısınız. 'İl ihtiyacı şu kadar odun isterim!' demiş Vali Bey. Senin hemşerin başmüdür de 'peki' demiş. Bize ulaşan buyruklar. Hiç sormazlar ki Gökalp Bey, bunca yakacağı elde edeceğimiz ormanımız var mı? Bunu soran olmadı. Ne yapacağım ben, kolumu mu keseceğim? Yetinseler keserim şu iki kolumu, götürür kafalarına çalarım. İlle bizi karıştırmazlar. Ormancı yetişti, ormanlar yok oldu. Köylü daha iyi bakardı ormana. Bizim işimiz kesimi sağlamaktır. Gerçeği bu. Orman kesmek için yüksek mühendis olmak gerekli mi? Yooo! Yurdun her yanında nice ormancı bizim yaptığımızı yapıyor. Ne ormanlar, ne yeşillikler kaldırıldı ortadan! Bizimki de onlara ek... Bizim bakanlığın adını ben çoktan değiştim, 'Orman Kesim/Yıkım Bakanlığı' koydum."

Gökalp Bey, acılı etlere uzandı, keskin içkileri dikti kafaya. Fevzi bardağını uzattı, dokunmak için ormanların akan kanı önünde, çıplak dağların, uçan toprakların önünde. O da acılı acılı içti.

Fevzi, kesimi daha çok görmek istemedi mi? Yoksa, aslında kaçmak mı istiyordu? Ay başında iki yüz lira aldı, çekip gitti.

Ortaokul Müdürü

Yeni eğitim yılı başlarken Derik'te, Fevzilerde, yaşamlarında, sayılarında bir değişme olmadı. Ortaokul açıldı Derik'te. Müdürlüğüne Halil Tatlıcı adında biri geldi. Şişmanca, bol saçlı, kalın paltolu. Tok, kalın, kocaman sesli. Öyle kahkaha atıyordu, bütün Derik dinliyordu. Ermenilerin birinin konağı kiralandı. Alt katları işyeri, bakkal, demirci... Üst kat ortaokul. Müdür öyle birisi ki sanki ortaöğretim genel müdürü, iki de odacı tutuldu. Odacılar karı koca. Kadın okulun içişlerine, süpürge işlerine bakıyor, kocası da dış ilişkilere. Daha çok müdürün işine bakan bu odacı iki ay sonra büyük bir memur kimliğine büründü. Derikliler imreniyorlardı Odacı Asker'in durumuna. Asker bir palto yaptırdı. Karı koca aylık alıyorlardı. Bakkallar, satıcılar Asker efendiye eğilerek selam veriyorlardı. Derik için odacılık, bulunmaz

nimetti, onurdu, kısmetti. Aşiret reisi Necimoğlu koydu onları odacılığa. Ortaokul Müdürü Halil Bey, Denizli'nin bir ilçesindendi. Koltuğunda kocaman bir çanta taşırdı. Bunu ara sıra, alışverişe, işe çıkarsa, Odacı Asker'in koltuğuna verirdi. Asker efendi ortaokul değil, müdürün ev işlerini yürüten biri kimliğindeydi. Hele Müdür Halil'in bir küçük kızı ilkokula başladı ki Asker efendinin günleri ilkokulun kapısında geçiyordu. Kız azıcık çelimsiz, kara kuru, sevimli biriydi. Kızın oturduğu ev ilkokulun yanındaydı. Memurlar için yapılan evlerin bahçesi ilkokulun bahçesiyle bitişikti. Arada, ya yirmi ya da yirmi beş adımlık açıklık vardı Tülin'in gidip geldiği evle okul arasında. Gene de Asker efendi, sabah, kızı getirir, son derste kapıya dikilirdi. Tülin'i alıp eve götürürdü. Oysa Tülin'in evinin penceresi bile sınıftan görünürdü. Halil Bey de büyük bir özenti vardı. Çoğunlukla, askerlerin çocukları erlerin elinde, arabasında okullara gelirler. Gene okullardan subay çocuklarını erler götürürler Anadolu'nun hemen her yerinde. Halil Bey askerlere özenen biri, öğretmenlerden uzak biri... Yaşamı, sözü, davranışı, gülüşü, okuldan çocuk aldırması, giyimi, gezişi...

Tülin'in böyle getirilip götürülmesi işine çok kızar oldu Fevziler, öğretmenler. Fevzi bir gün Asker efendiye, bilmezmiş gibi sordu:

"Ne bekliyorsun, bir işin mi var Münir Bey'le?"

"Yoo hocam, müdür begin kızını alırım ben."

"Nesini alıyorsun yahu, git! Kızın evi şurası! Nedir bu senin müdüründeki kasıntılık... Hadi yallah, burada beklemek yasak" dedi.

Asker efendi süklüm püklüm bir davranış gösterdi. "Ne yapayım ekmek kapısı, keşke gelmesem..." der gibiydi. Sonradan gitmiş Ortaokul müdürüne Fevzi'yi çakmış. Demiş ki: "Öğretmen Fevzi kızıyor bana. Kızın alınması da ne demek?" diye kızıyor. Halil Bey, Fevzi'ye her görüş-

te gülücükler uçuran, elini sıkan, bir çocuğu gibi sırtını okşayan Halil Bey, başını indirip kadana atları gibi uzaktan geçer oldu. Derken ortaokuldan bazı açık derslerin dağıtımı yapıldı. Fevziye yok. Doğrusu bozuldu Fevzi. Oradan alacağı para Fevzi'ye gerekliydi. Münir Bey'e sordu, o bilirdi böyle karanlık işleri.

"Yaaa, sen de kızın alınmasına kızar mısın? Halil Bey müdürümüz büyük adam! Büyük adamların kızını bazılarının alması gerek okuldan. Sen bunları bilmez misin?"

Fevzi de bir güzel sövdü. Aradan bir ay geçti, iki ay geçti. İkinci dönemde bazı derslerin açıkta tutulduğunu öğrendi Fevzi. Münir Bey geldi:

"Senin için ders ayırmış Halil Bey, ille önce seninle görüşecek..."

Asker efendi geldi Fevzi'yi çağırdı. Gitti. Dairesine aldı Fevzi'yi:

"Bak kardeşim, ben seni düşünürüm. Burada sana verilecek dersler vardır. Bunu ancak sen yaparsın. Yalnız öyle benim işime, yaptıklarıma karışmayacaksın. Tülin, Asker efendinin yanında gelip gidecek" dedi.

"Müdür bey, ben isterim ki kız kişilik kazansın, ürkekliği, yalnızlığı yensin. Siz ille de birinin kanadının altında yaşamasını istiyorsanız, peki" dedi.

Halil Bey daha bir nice söz etti. Ortaokulda derslere başladı Fevzi. İlkokul öğretmenlerinin çoğunun dersi vardı ortaokulda. Küçük küçük odalar. Öğrencilerle ağız ağıza, soluk soluğa. Bazılarıyla yaşdaş öğretmenler. Anlatım sırasında, öğretmenin elindeki, önündeki nota kitaba göz atması güç. Daha güç olan da Halil Bey'e boynu eğik olmak. Öğretmenlere karşılıksız, cebinden, kesesinden para verir bir böbürlenme içinde. Sık sık toplantı yapar oldu. Toplantının konusu da hep demirbaşlar. Demirbaş eşyanın sayımı, dökümü, bakımı... Şöyle olacak... Demirbaş diye de bir şey yoktu. İlkokuldan iğreti alınmış

sıralar. Hepsi on tane, bir de müdür masası. Askı bile yoktu. Halil Bey sözü açıyordu masadan:

"Bu masanın camı üç santimdir. Ölçtüm. Defterin bölümleri var. Sıra numarası, demirbaş numarası, ölçüsü, değeri, sonuç..."

Elindeki cetvelle camı bir daha ölçüyor. Nasıl ölçüleceğini gösteriyordu ilkokul öğretmenlerine. Masayı ölçse belki bir hafta toplantı yapacak. İyi ki ilkokulun masası. Nerdeyse ona başlayacak, Münir Bey yetişiyor:

"Ben de şu size verdiğim masayı böyle ölçtüm" diyor, böylelikle, "Masaya başlama ha!" uyarısını yapıyordu. Halil Bey çok büyük bir gülme tutturuyor, zorla, kızara kızara:

"Bizim masalar Mardin Erkek Sanat'a ihale edilmişler. Sayın vali beyle mülakat oldum, emir ettiler, işin acilen sonuçlanmasını. Geldiğinde gene birlikte ölçeriz."

Belki sözü biterdi Müdür Halil'in, Özcan işi alaya aldı:

"Müdür bey soba borularının çevresi ölçülmez mi, demirbaş..."

Halil Bey korkak, ürkek, soru sorulmasından yüreği ağzına gelir biriydi. O yüzden Özcan'ın sözü bitenecek soluksuz, kuşkulu dinledi:

"Bunlar için 1827 nolu tebliğler dergisini bir daha tetkik etmek zarureti vardır. Dirsekler, dirsek sayısı... Önümüzdeki haftaya bu mevzuda size bir izahat ve malumat, eee emirlerimiz olacak..."

Arapça çatlatmaya bayılırdı. Hiç bilmezdi oysa. 1827 nolu tebliğler dergisi var mı yok mu, demirbaşla ilgili mi?.. Bunu attı ki nasıl? Valiyle de görüştüğü yoktu. Bu da yalandı. Bunu hepsi biliyordu. Daha ne vali onu ne de o valiyi görmüştü. Mardin'de, Muhlis Babaoğlu adında biri valiydi. Artvinliydi. Yaşlı, ortaboylu, kasıntı biri.

Münir Bey atmaları yutmadı, yutamadı:

"Münir Bey, valinin sol gözünde sargı vardı, patlamış dediler nasıl olmuş, açmış mı?"

Ortaokul müdürü yüksekçe bir kahkaha attı:

"Hemşehrimdir. Ben ağabeyi sayılırım. Bana ağabey derdi. Açmamış gözünü daha. Üzüldüm. Geçmiş olsun dedim. Filinta gibi bir delikanlı, yazık..."

Ortaokul müdürü iyice açık verdi. Münir Bey, o gizli, o acı, o anlamlı gülüşüyle:

"Yazık, geçende ben de gittim. Çay kahve içtik. Geçmiş olsun dedim. Nasıl bir yiğit, peh... Üzüldüm" dedi, açık açık alay etti.

Halil Bey'in ünlü kahkahalarını dinledikten sonra çıktılar. İlkokula doğru yöneldiler. Münir Bey, Mahmut gülüyordu... Mahmut'un bütün yüzü ıslak ıslak, patlak patlak bir gülüş.

Özcan:

"Ağam, masanın ayağı, üstü, eni, boyu, çekmesi, gözü, bacağı ... ayrı ayrı ölçülecek. Ben şimdiden dersleri bıraktım be ağam" dedi.

Boyacı:

"Ulen daha iyi ya bir de açıp tebliğler dergisi okusa, kitaplar okuyup bize dinletse... Hiç değilse, ölçme biçme işi..."

Mahmut, Boyacı'nın sözünü ağzına tıktı:

"Sana dese ki sobanın külünü dök, dökeceksin. Müdürlük gösterisi yapacak bizi mi buldu? Eğilmek, kılınmak,[96] ezilmek yok ha" diyerek o gülen yüzünü, güneşli yüzünü birden alabora etti.

Münir Bey aldı sözü:

"Çocuklar hele susun, vali gençleşmiş. Gördünüz ya altmışlık, altmış beşlik biri. Müdürümüz etti onu otuz yaşında. Ne dersiniz. Babısor suyu[97] mu içti vali?"

96. Kılınmak: Baş eğmek, boyun eğmek.

97 Babısor suyu: Mardin yakınında cinsel gücü artırıcı olduğu söylenen içme.

Nerdeyse karınları yırtılacaktı gülmekten. Kırıldılar gülerek. Bir süre valinin gözüne takıldılar. Oysa valinin değil gözünde, saçının telinde bile bir şey yoktu. Ne yapıyor ki elini sıcaktan, soğuğa değdirmez biriydi. Ortaokul açılmazdan, Halil Bey Derik'e gelmezden önce, ilçeye at uğratmıştı. Atalarının yüksek bilgisinden söz etmişti. Yerleşecekleri yerleri seçerken çok iyi bir yöntem uyguladıklarından dem vurmuştu. Et koyarlarmış, çiğ et. Birçok yere bırakırlarmış, hangi bölgedeki et daha sonra kokuşursa orayı yurt, yuva edinirlermiş. Yüzü alaca çil getirmiş biriydi. Üstelik Ege'den değildi, Doğuluydu, Artvinli.

Ortaokul müdürünün tatsızlığını çekemediler. Önce Mahmut bıraktı dersleri. Sonra Münir Bey, Özcan el çekti. Boyacı'yla Fevzi de katıldı bu ayrılışa. Ortaokul Müdürü kaldı tek başına. Odacısı Asker, bir lastik mühür, bir de kendisi... Münir Bey, hemen bir yazı yazdı; ilköğretimin aksadığını, ilkokul öğretmenlerinin ortaokula gelemeyeceğini bildirdi. Halil Bey ilkokula geldi. Asker efendi arkasında. Akşam üstü, yağmur yağıyordu. Azıcık tutuşmuş gibi ya arkasında odacı taşıması, çantayı onun koltuğuna vermesi özentilerini sürdürdüğünü gösteriyordu. Söz arasında Özcan oldukça ciddileşti:

"Münir Bey, bizim odacı bir terbiyesizlik yapıyor size karşı. Çantanızı kim taşıyacak, çekip gitmiş" dedi.

Halil Bey bir kahkaha attı, kiliseden bozma ilkokulun duvarları çınladı.

"İlahi Münir Beyciğim, okul müdürü yatağa girenecek hademesi arkasındadır. Bakın şimdi" dedi, dışarıya seslendi:

"Asker efendi!"

"Buyur müdür beğim."

"Bekle dışarda Asker efendi."

"Başım gözüm üste, beklerim beğim."

Mahmut bir patladı, tutamadı kendini. Mahmut'un böyle ansızın gülmesi yok mu, hem işe yarar, hem yıkardı ortalığı. Halil Bey azıcık çaktı mı, renk mi verdi?

Münir Bey:

"Mahmut Bey gülme hiç, senden tavlanın acısını alacağım" diyerek gülmeyi başka olaya, olmayan şeylere bağlamak istedi. İlle o yama, o deliği tutar mı, tutmadı. Tutmadı ya Halil Bey, kocaman müdür hiç değişir mi? Anlamadı bile, gene eski türküyü okudu:

"Demirbaşların sayımını öğrenirdiniz, niçin gelmediniz? Derik'te sizlerin bir şeyler öğrenmeniz için kim var, ne var başka?.."

Demek öğretmenler ortaokula, bir şeyler öğretmeye değil, Halil Bey'den bir şeyler öğrenmeye gidiyorlarmış. Söze bak! Birbirinin yüzüne baktılar ilkokul öğretmenleri. Halil Bey gene anlamadı. Sözlerini düzelteceği yerde:

"Bu kadarcık sır verdim, artık gelirsiniz... Ha ha ha..."

Münir Bey kestirip attı:

"Elbette Müdür bey, fırsat bulursak rahle-i tedrisinden feyz alacağız."

Halil Bey, Arapça çaktırmaya çalışan Halil Bey "rahle-i tedris, feyz" sözlerinden bir şey anlamadı ya da "derse başlayacağız" anlamını çıkarmış olmalı ki Münir Bey sözünü bitirmeden kahkaha attı:

"Elbette Münir Beyciğim, kaçırmazsınız ayağınıza gelmiş fırsatı."

"Sizin bilginizi öncelikle öğrencileriniz hak etmiştir. Bizi bağışla. Bizim işimiz ilkokul öğretmenliği, gelemeyeceğiz" dedi.

Bıraktılar dersleri. İlçede kim var ortaokula gidecek? Bir jandarma yüzbaşısı var, adım atmaz ortaokula. İşi gücü suçluları bırakmak, suçsuzları toplamak. Necimoğullarının baş yardımcısı. Gün gece Kancoların arkasında, ensesinde.

Halil Bey Mardin'e gitti. Ne yaptı, kiminle görüştü?.. Akşama döndü. Bozuk. Gülmüyor. Gene tek başına.

Bir hafta sonra, Münir Bey öğretmenlerini, Fevzileri topladı, bir yazı okudu: "Ortaokulun kadrosu tamamlanıncaya kadar, ilkokul öğretmenlerinin dersleri kapatması..."

Millî Eğitim Müdürlüğü'nden geliyordu yazı. Mahmut bir güzel sövdü. Çoğundan ses çıkmadı. Zorla iş olur mu? Münir Bey tek tek yüzlerini inceledi. Boyacı'daki sevinci yakaladı:

"Kaçakçılık kurtarmadı mı seni" dedi.

Boyacı'dan ses çıkmadı.

Özcan:

"Ne yani ağam, açıkça söyleriz, hastalıklarını bıraksın hiç değilse" dedi.

Münir Bey, Halil Bey'le açık açık bir pazarlık yaptı. Derslere başladılar. Alışkın ağız durur mu, değişir mi? "Tebliğler dergisi, okul müdürünün teftişini amirmiş..." Halil Bey derslere teftişe girmeye başladı. Öyle bir giriş, harrr... Öğrenciler yerinden sıçrıyor, öğretmenler korkudan irkiliyor, yangın mı var, savaş mı var, Derik mi karıştı gene diye... Oldukça sert, üstten, gülünç... Girer girmez "Merhaba" diyor elini uzatıyor öğretmene. "Oturun çocuklar" diyor. "Dersi takaddüm[98] ediniz" diyor. Oturup not alıyor. Kalkıp eksik, yanlış düzeltiyor. Fevzi birinde "Eytam-ı Şühedaya"[99] adlı parçayı işlerken geldi. Dinledi, izledi. Ayağa kalktı:

"Aman kardeşim yanlış öğretiyorsun çocuklarımıza. Yetim sözünü nerden çıkardın? 'Aylar, günler' demek değil mi o? Çok şükür ülkemizde ne yetim, ne öksüz var. Hükümetimiz sayesi şahanesiyle, hep şen, mesut oldu, millet daha hamle etti, ulaşacağı yere ulaştı... Çocukları

98. Takaddüm: Öne geçmek, başlatmak. (y.h.n.)

99. Eytam-ı Şühedaya: Cenap Şahabettin'in bir eseri. (y.h.n.)

bulandırma... Aman çocuklar ha ..." diye uyardı öğrencileri. Öğrenciler Fevzi'ye acıyarak, belki içlerinden gülerek bakıyorlardı. Sıkıldı, patladı Fevzi:

"Müdür bey, siz sanıyorum Arapçayı iyi biliyorsunuz, yalnız küçük bir karışıklık oldu, 'eyyam' günler aylar anlamına gelir, biz burada şehitlerin yetimleri adlı parçayı okuyoruz. Bunu belli ki bilmiyorsunuz."

Gittikçe sesini yükseltti, Arapça kökleri tahtaya Arap yazısıyla, Türkçeyle yazdı, açıkladı... Nesi var nesi yok döktü ortaya.

Kendini hemen sıyırdı Halil Bey:

"Bir tek harf yanılma yaptı bende. Elbette, ya ya ya... Çocuklar ben bize, sizin dersinize yeterli olmayanları sokmam. Ben sizin müdürünüzüm..." gibi çiğ çiğ sözler etti, kıpkırmızı çıktı gitti...

Münir Bey'in dersine girmiş. "Teftiş" ederken çocuklar gülmüş. Münir Bey dersleri kesinlikle bıraktı. Arkasından öbürleri de bıraktılar. Halil Bey tutuştu. Kızıltepe Ortaoku'lundan iki öğretmen haftanın belli günlerinde gelip gider oldu.

Büyük Şeyh

Okullar ara dinlenmeye girdi. Birgün Selo, Fevzi'ye uğradı. Eli kolu bağlı, ezik, yıkık, ileriyi gören Selo. Kocaman şalvarı, kara bıyıkları, o mutsuz bakışıyla. Azıcık Kürtçe kırıştırdılar:

"Bırak lo" dedi, "Tahtabeş'e büyük şeyh gelmiş, gelmez misin gidelim? Elini öpelim. Siz de bizim gibi olun, öpün."

Mahmut güldü:

"Ha Selo, biz de senin gibi dalım. Ha Selo!"

"Ağam biz senden gerideyiz, ne yani doğru doğru dosdoğru" dedi Özcan da.

Tahtabeş yolculuğuna hiçbiri yanaşmadı. Fevzi gitmek istedi. Tahtabeş'te Nejat Kırsaçlıoğlu adında bir arkadaşları vardı. Ankara'ya uçtu. Bu yıl yeni bir öğretmen verdiler oraya. Malatyalı. Adı da Bekir. Halil Bey'in benzeri. Sevmiyorlardı. Özenti biriydi. Bir gün Bekir Bey'e "Refa-

kat edersen Yaşar'a gidelim" demişti Fevzi. Bekir Bey refakat etmezmiş, onu küçültürmüş. Küçük kimse, büyük adamın refakatçisi olurmuş. Açık açık söylemişti. Özcan, Remzi, Mahmut almışlardı bu sözleri ağızlarına. Yıl boyu takılmıştılar. Bekir Bey, aydan aya gelip aylığını gizli gizli alıp kaçar olmuştu. Görünmüyordu onlara. Öyle etmişlerdi ki Bekir Bey'i, itten alıp ite vermişlerdi. Bu yüzden azıcık Tahtabeşe Fevzi'nin bile gidesi yoktu. Katlanacaktı...

Şeyh, Suriye'den gelmiş, büyük şeyhmiş. Çölde şeyh, yarım yamalak, gölge, şu bu değil, Tanrı'nın kendisiydi. O yüzden gidip görmeliydi, tanımalıydı. İstiyordu Fevzi, katlanacaktı.

Selo'nun Türkiye topraklarında, altında, üstünde bir tek eşeği vardı. Onu alacaktı Fevzi için. Fevzi binecekti, o yaya yürüyecekti. Bunu istemedi Fevzi. "Konuşa konuşa, ağır ağır, yaya gideriz" diye anlaştılar, düştüler yola. Sekiz saat yol aldılar. Karacadağ'ın eteğinde, çukur içinde bir köy. Karataşlara, kara yazıya yaslanmış bir köy. Köy değil sığıntı, mağara... Ne ev, ne dam, ne çatı...

Yorgun, bitkin köye vardılar. Bekir Bey ilgi gösterdi. O takılmaları, alayı dile getirmedi. Fevzi üsteledi:

"Bekir Bey, sana refakata geldik."

Aldırmadı. Fevzi'yi utandırdı, iyi karşıladı. Dinlendiler. Köy ekmeği yediler, bayat, kara kuru bir ekmek. Ne yumurta, ne süt. Adı sanı yok. Kurumuş yeşil zeytin, kararmış, morarmış, bozulmuş zeytinler, bir de çay.

"Şeyhe gittin mi Bekir Bey" dedi Fevzi.

"Yok, zaman bulamadım. Mensucat koleksiyonuyla uğraşıyorum. Zahire, yiyecek, şu bu çalışmaları yaptım, şişelere koydum, bunları kartonlara raptettim, elimde mensucat koleksiyonu var. Sümerbank fabrikaları Müdürlüğüne yazdım..."

Bekir Bey ayağına gelen olayı, çocukların, büyüklerin, bütün köyün öğreneceği fırsatı bırakmış, şişe içinde buğ-

day öğretimi yapıyordu. Şanso'nun kumaşlarının rengiyle, eniyle, boyuyla uğraşıyordu. 'Hey gidi Bekir Bey, adına nasıl da yakışmış, uymuş birisin. Senin gibi öğretmenler değil mi bizim başımızın etini yiyenler, sürenler, kıyanlar? Senin tırnağın uzamasın, dilerim' diye söylendi içinden.

Selo daha bir yürekli:

"De bese lo... Suriye'den, Halep'ten şeyh gelir, sen tırnak ucu kumaşlarla uğraşırsın. At yükü, deve yükü kumaş var Tahtabaş'te, kaçak, İngiliz... Ne ararsan..."

Bekir Bey:

"Benim görevim bu işleri yapmaktır" deyip kesti.

Bekir Bey'i de alarak şeyhe gittiler. Zorla götürdüler.

İri yapılı, ayı gibi bir adam Şeyh. Tek gözlü bir dama yakışmıştı. Diz üstü çökmüştü. Kürtler de diz üstü. Şeyh yastıklara, döşeklere kurulmuştu. Başı egalli, uzun ak çarşaflı, uzun sakallı. İri bıyıkları, parlak egali daha ilginçti. Çarşafı ipekten, pırıl pırıl. Ak bir entari giymişti. Kaçak Suriye ceketi, uzun, upuzun entari altında kıllı bacakları kara kara. İğrenç, çirkin. İlkel biri. Beş bin yıl öncenin tapınaklarında yaşayanlara nasıl da benziyordu. Tütün kaçak, sigara kaçak, kâğıt kaçak demenin gereği yoktu çünkü şeyh kaçaktı. Suriye'den sınırdan nasıl geçiyordu?

Selo, Fevzi, Bekir Bey ilerlediler. Şeyh onları görünce diz üstü durumunu bozdu. Oturdu, yaslandı arkaya. Dik, güvenli, korkusuz... Gökten inse ayağını öptürecek Tanrı'ya. Selo eğildi, yere kapandı, öptü ayağını, döşeği. Bekir Bey selam verdi, oturdu keçeye. Fevzi aygın baygın, şeyhin gelişiyle şaşalamış, çok sevinmiş süsüne büründü. Ne selam, ne şu, ne bu. Hemen çöktü Kürtlerin arasına. Yapılanı, edileni, geleni gideni, şeyhin kerametlerini (!) görmek için diz üstü durdu. Ortalarda dönen, dolaşan, iş yapan biri tanıttı Seloları. Selo nasıl bir anlaşma yaptıysa, Fevzi'yi "Haramiler köyünün öğretmeni, üstelik bizden"

diye tanıttılar. Derik'ten geldiğini sakladılar. Şeyh aldırmadı, önemsemedi. Konuşulan, söylenen hep Kürtçe. Bekir Bey sıkıldı, gitti.

Yediler, içtiler, dualar ettiler. Gece yarılandı. Sıcaktan hep açık duran keçe kapının aralığından küçük bir kız göründü, yitti. Kızı Şeyh herkesten önce görmüş olmalı ki iki elini dizine vurdu, Kürtçe bir "vay le mi,"[100] gibi bir şeyler söylendi. Bağırdı, döndü dövündü, saçını, sakalını yolmaya başladı:

"Vay lee, vay looo!.. Günehe, günehe!.. Ez mörtüm...[101]"

Ortalık karıştı. Bir fısıltı, bir itişme... Ne oluyordu? Şeyh çıldırdı mı? Nedir?

"Selo ne oldu" dedi Fevzi, "anlat azıcık?"

"Sus hele, sus çok iyi oldu, sana anlatırım" diyerek gözlerini dört açıyordu Selo. Fevzi de onun gözleriyle bakıyordu ya anladığı yoktu. Bir karışıklık, bir hay huy... Dünyanın sonu mu geldi, Kürtler baş mı kaldıracak?.. Bunca insanı böyle yıkan, üzen olay neydi?

Çalkantı yarım saat kadar sürdü. Selo geniş bir soluk aldı. Sonra uzun uzun anlattı.

Kapının önünde bir yıldız gibi çakıp geçen kız şeyhe görünmekle, şeyhi günaha sokmuş. Eğer kız şeyhin helalı olmazsa, yatağa girmezse şeyhle, artık cehennemlik olacakmış Şeyh. Şeyh bu yaşında da evlenemezmiş, ne yapacağım diye çırpınırmış.

Anlaşıldı şeyhin kerameti (!) Kız gerçekten yıldız gibiydi. Güzelce, alımlı, çalımlı, yaşı on üç on dört vardı. Şeyh görünce ağzının suyu akmış, bu gece kızı yatağa almak istiyordu belli ki.

Şeyhin önünde geniş bir yer açtılar. İki hoca bozuntusu karşılıklı oturdular, iki "vekil" getirildi. Kız: "Allah'ın

100. Wey li min!: Vay bana! (y.h.n.)

101. Wey lê, wey looo! Guneh e, guneh e! Ez mir im...: Ben öldüm, günaha girdim, vay! (y.h.n.)

emriyle, Peygamberin kavliyle, İmam-ı Şafii hazretlerinin mezhebince, Şeyh Bedrihani'ye" istendi. Al ver bitti. On üç, on dört yaşındaki çiçek gibi, ceylan gibi, taze, bir içim su, altmışlık, altmış beşlik çirkefin yatağına atıldı. Cici kızı, çamurun, batağın içine attıktan sonra çekildiler köylüler. Kız ne yaptı, şeyh ne yaptı? O gece nasıl geçti? O kız, o yavru, o tarlakuşu, o başıboş köpeğin ağzına nasıl düştü, nasıl girdi koynuna? Bunları düşünmek bile ürpertici. Yasalar, devlet, görevliler, hele şu Derikli gençler neredeydi?

Şeyh, kızla günlerce yattı kalktı? Fevzi çok istedi, kızın yüzünü bir kez görmeyi, göremedi. Nasıldır? Nicedir? Ölü mü? Yaşıyor mu? Yüzünü görseydi anlardı.

Şeyh kızı alıp gitti Suriye'ye. Sınır kapıları nasıl da kolay geçiliyordu? Oysa nice kişilere kapatılır bu kapılar? Niceleri geçmek için çalmadık kapı bırakmazlar... Fevzi düşünüyordu da şeyhin pezevenkliğini kim yaptı diye, bazı adlar geliyor gözünün önüne...

Birkaç ay geçti bu olayın üstünden. Selo Fevzi'ye uğradı. Şeyhe, kıza ilişkin şeyler anlattı. Şeyh, kızı bir ay yanında tutmuş, alacağını almış, paralı petrol babalarından birine elli bin liraya satmış. Kızı alanlar da yararlanmış bir süre, altmış bin liraya satmışlar. Derken, on üçlük, on dörtlük yavru elden ele, kucaktan kucağa... Kızın babası, kardeşleri, yakınları duymuşlar. Tüfeklenmişler, geçmişler Suriye'ye. Kız kimin elindeyse onu bulmuşlar, para istemişler. Kız önemli değil onlar için de. Onlarınki de para. Para koparamayınca kızı kaçırmışlar, getirmişler. Kızın son müşterileri, bir öncekine, o öbürüne, öbürü berikine, ipin ucu gelmiş büyük şeyhe dayanmış. Hepsi parasını istemiş. Şeyh tutuşmuş. Müritlerini, yakınlarını toplamış, "Benim helalımı kaçırdılar Tahtabeş'e gidin getirin!" demiş. "Düşümde İmam-ı Şafii hazretleri buyurdular bana, eğer helalin yanında olmazsa, müritlerin

de sen de şefaatimden mahrumsunuz" diye kandırmış. Günün birinde Suriyeliler basmışlar Tahtabeş'i. Kızı geri götürmüşler. Kızcağız olmuş Türkiye Suriye arasında uçan kuş, kanatlı kuş... Sonunda kız Tahtabeş'te kaldı. Babası, Tahtabeşli birine on bine sattı.

Bu son satımı, Tahtabeş öğretmeni Bekir Bey'den dinledi Fevzi. Mırın kırın anlattı, yarım yamalak. Öğretmenin böyle şeylerle uğraşmaması kanısındaydı Bekir Bey.

"Bekir Bey, böyle olayların üstünde durmamız gerek. Bu çevrede bizim görevimizin başında bu tür konuları göze batacak ölçüde ele almamız gerekli. ABC öğretirsen ne kazanırsın? Arkası gene karanlık. Bunlar ortaokula gidemezler, liseye gidemezler.."

"Yok arkadaş benim görevim okuma yazma öğretmek" deyip kesti Bekir.

Bu arada raporları açıklandı. Bekir Bey üstün başarılı sayılıyordu. Derik İlköğretim Müdürü Kızıltepe'ye atandı. Boşalan ilköğretim müdürlüğüne Bekir Bey geldi, getirildi. Bekir Bey, böyle bir yükselişe sevineceği yerde üzüldü. Çünkü Özcan, Remzi, Mahmut... Nice Bekir Bey'i yiyip yutacak ölçüde. Dağlar dayanmazdı bunlara. Bekir Bey için zor günler başladı. O taş gibi, o duygusuz, o vurdum duymaz, o arsız Boyacı'yı yiyip bitiren Remziler, Özcanlar, Mahmutlar, Bekir Bey'i tuz gibi, şeker gibi eritirler, belliydi.

Öğle paydosu başlıyordu. Herkes çıkıp yemeğe gidecekti. Özcan, Bekir Bey'in masasının önüne geçiyor, Remzi hazır ol çekiyor.

Özcan:

"Ağam Bekir Bey müdürüm, refakat edersen yemeğe gidelim."

Remzi kızıyor:

"Bekir Bey müdüre öyle denmez, çekil şurdan" diyor, hazır ola geçiyor:

"Bekir Bey müdürüm, refakat edelim size, yemeğe gidelim."

Mahmut alıyor sırayı:

"Bekir misin, Ömer misin, Şaban mısın, Ramazan mısın, her neyse kalk zıkkımlık yemeye gidelim" diyor, çekiyor kolundan.

Bekir Bey, kızarıyor, bozarıyor, edecek söz bulamıyordu:

"Benim daireyle ilgili işlerim var," gibi sözler etmeye çalışıyor.

Mahmut, o kocaman koluyla uzanıyor, o kocaman elini çekiç gibi indiriyor tepesine:

"Dairenin de senin de aha şu kafanı kuşlar oya!"

Bekir Bey'in özenle taranan saçları karışıyordu.

Takılmalar birkaç gün sonra seyreldi. Bekir Bey bunu fırsat bilerek bir toplantı yaptı. Bir çarşamba günü, öğleden sonra. Özcan dudaklarını ısırıyor, tırnaklarını kemiriyordu. Belli ki toplantının altını üstüne getirecek. Bekir Bey toplantıdan caymasın diye sesini çıkarmıyordu. Remzide bir gülüş, bir şeytanlık. Mahmut ortalarda dolaşıyor. Bekir Bey masasıyla, dosyasıyla, çekmecelerle uğraşıyor. Kimse gereksiz söz etmesin diye yüzünü saklıyordu belki de.

Baran, Osman, Fevzilere katılmayan birkaç bayan öğretmen, vekil öğretmen Edip, sessiz sessiz oturuyorlardı.

Sesler iyice kesildi. Bekir Bey dosyaları çıkardı. Bunca dosyada neler vardı, neler konuşulacaktı? Kimse bilmiyordu. İki eli, bir dosyanın kapağını tutuyordu Bekir Bey'in. Söze nereden başlayacağını bilemiyordu. Hangi sözün hangi anlama getirileceğini, nasıl bir takılma açacağını düşünüyor olmalıydı. Kendini zor toparladı:

"Mahmut Bey kardeşim, sen de diğer öğretmenler de oturun şuraya" dedi.

Mahmut afalladı. Fevzilerin yüzüne baktı. Gülümsemeleri yakaladı. İki elini arkasına koydu. O yarmaça[102] ellerini sakladı. Yüzü kıpkırmızı bir gülümsemeyle kaplandı. Dişleri açıldı, gözleri parladı.

"Vayyy inek, vay Bekir oğlu Bekir... Demek ulen resmî kişiler olduk."

Bekir Bey sözlerin arkasını dinlemedi:

"Şimdi toplantı başlıyor, resmî iştir, oturun" dedi.

Özcan:

"Otur ağam, refakatin sırası değil. Resmî toplantısı var Bekir Bey'in. Bekir Bey, bu toplantı resmî miydi" diye sordu.

"Resmî" dedi Bekir Bey.

Remzi, bastı zile. Odacı girdi:

"Buyur beğim, ben geldim" dedi.

"Bekir Bey resmî istiyor, değil mi Bekir Bey" dedi Remzi.

"Nedir resim, nerede" dedi odacı.

Bekir Bey şaşaladı:

"Remzi Bey, hangi resim, ne resmi?"

Remzi oldukça ciddî:

"Resmi demediniz mi sayın müdürüm, Bekir Beyim?"

Mahmut güldü, ölürcesine, bayılırcasına, kıpkırmızı bir gülüş.

Özcan ayağa kalktı:

"Sayın öğretmen arkadaşım Remzi ve Mahmut, yaptıklarınız refakata yakışmaz! Bekir Bey bugün mensucat, zahire koleksiyonlarından söz edecektir. Susalım, oturalım."

Mahmut, Remzi'nin dizine oturdu. Remzi bağırdı. Mahmut var seksen okka, Remzi taş çatlasa elli kilo.

Özcan güldü. Mahmut kızgın gibi:

102. Yarmaça: Kaba kırılmış odun parçası.

"Ne gülüyorsun, nereye oturacağım?"

"Ağam resmî bir toplantıda müdürün masasına oturulur. Beğenmezsen, sen benim sandalyeme otur, ben masaya" dedi.

Bayanlar gülüştüler. Bekir Bey kızardı. Osman Bey büyüklük taslıyordu. Oturduğu yerde sigarasının külünü döktü, sesini yükseltti, kasıldı:

"Resmî toplantıya böyle şey yakışmaz. Biz kalkalım, siz yapacağınızı yapın."

Osman Bey ne derse desin, karşılık vermemek konusunda anlaşmıştı öbürleri. Kimse ses etmedi. Bekir Bey'in ayağı yer tuttu:

"Toplantının birinci maddesi yeni gelen tebliğler dergisini hep birlikte okumaktır. Ben okuyacağım siz dinleyeceksiniz."

Boyacı; azıcık da bilgisi olmadığından, yardakçılık etmek mi istedi, nedir? İyilik edeyim derken işi gene bozdu:

"Gördün mü müdürü? Münir Bey böyle şeyleri ne okurdu ne de tartışmasını yapardı, yaptırırdı. Tartışmasını da yapalım" dedi.

Özcan da bir güzel kahkaha attı. Özcan'ın gülmesinden çok Şevki'nin "ha ha ha"sı hepsini güldürdü. Bekir Bey taş gibi. Kızgın.

Boyacı, Şevki'ye çattı:

"Ne gülüyorsun arkadaş. Kötü mü tartışmak?"

"Tebliğler dergisi bakanlığın resmî emirleridir, neyi tartışıyorsun, bilmiyor musun?"

Boyacı gene "benim odunum" dedi:

"Olsun ulen, arkadaş biz tartışırız, değil mi Bekir Bey" dedi.

Bekir Bey ilk kez azarlayacak ölçüde bir arkadaş buldu:

"Bakanlığın emirlerini tartıştığımızı kimse duymasın."

Özcan aldı sözü:

"Benden söylemesi, tartıştığımızı bakanlık duyarsa, bunu Remzi hoca yazmıştır, bizden bilme" diyerek işin içine itti.

Bir eğlence, bir karışıklık, bir gülme...

Mahmut gözleri kızara kızara kalktı ayağa:

"Oğlum, Bekirim, Ömerim, sen bu işleri yapamazsın, bırak böyle işleri de yapan yapsın. Senin koleksiyon ne durumda" dedi.

Bekir Bey binbir türlü yol denedi, kimseyi susturamadı. Sonunda kesin konuştu:

"Arkadaş susun ben konuşacağım" dedi.

Remzi sözü yakaladı:

"Ben de refakat edeceğim" dedi.

Özcan karşı çıktı:

"Yok arkadaş, öyle şey yok, herkes refakat edecek. Münir Bey zamanında herkes refakat ederdi. Başlıyoruz, bir, iki, üç... 'Korkma sönmez bu şafak...'"

Bekir Bey azıcık sesini yükseltti, belli ki millî marşı böyle dile dolamayı tutamak yapacaktı. Özcan daha baskın çıktı:

"Ağam beğenmedin mi? Öyleyse değişelim, 'Asmalar da kol uzatmış dallere garip anam dallere vay...'"

Bekir Bey toplantıyı dağıttı. Bir daha da yapmadı. İsteklerini, yapılacak işleri yazıyla bildirmeye başladı öğretmenler. Ne yaptıysa tutunamadı, beceremedi. Sonra bir başka ilçeye atandı. Münir Bey geri geldi Derik'e. O da Kızıltepe'de tutunamadı belli ki.

Türkiye Payı

Münir Bey, eski yerine oturduktan sonra, öğretmenlerin gözü, kulağı gene çevreye dönebildi. Dersler daha bir anlam kazandı. Türlü olaylar, söylentiler Münir Bey'in yüzünde, bıyığında, ısırık gülüşünde okunur oldu. Ara sıra sigara tutmaya da başladı Münir Bey. Oysa eskiden sigara tutmazdı. Özcan sordu:

"Hocam, sigarayı hep yalnız içerdin, Boyacı'ya karşıt olmak için mi tutar oldun?"

"Özcan, hakkınızı helal edin diye tutuyorum. Yakında 'harb-i umumi' var, bilesiniz. Benden duymuş olmayın."

Mahmut'un yüzünde belli belirsiz bir sevinç. Yeni yeni deşilen Kıbrıs olaylarına bağlamış olmalı. Belki, değiştirilmek istenen şu sallantılı gidiş, Mahmut'un, Mahmutların eline geçecek tüfekle değiştirilebilirdi. Mahmut, tüfekli devrimi sık sık önerirdi. Duyar duymaz oraya bağladı:

"Hemen hemen... Versinler elime bir tüfek, bir bölük. Önce kimleri öldüreceğimi bilirim ben..."

Özcan işin içyüzünü hemen çaktı:

"Hiç sevinme Mahmut ağam, 'Derik-i harb-i umumidir Kemal'" dedi.

Mahmut sövdü:

"Ben de sandım genel bir savaş. Ya gerçekten ölelim ya da yaşamak için ne gerekirse yapalım... Ben de böyle düşünüyordum..."

Münir Bey:

"Sakın benden duymuş olmayın, Abdürrahimlere, Kanco'ya baskın varmış" dedi.

Kulaklandı Fevzi:

"Hocam, Kancoların kadınını kaçıran Rutanlılar. Asıl baskını yapacak Kancolar olmalı."

Münir Bey konuşmadı. Okunu atar, yayını saklar biriydi. İlle çok sarsıcı yayın yapan kulak gazetesiydi. Duyardı her bir şeyi, bilirdi. Ne var ki bu olayda yanıldı...

Fevzi'yle, Şevki, kemerüstü bir evde otururlardı. Ev, Giragos adında birinindi. Müftüden ağızları yandığı için, Ermenilerin evinde oturmayı daha iyi buluyorlardı. Şevki kalkmış, gözünün çapaklarını siliyordu. Dışarda sessiz bir hava. Derik gene mi karışmıştı? Münir Bey'in sözünü andılar. Kapı vuruldu. Açtı Şevki. Ev sahibi Giragos'tu. Ermeni. Sarhoş, içkici, bağırtkan, türküler, şarkılar söyler biriydi Giragos. Evi, toprağı, dükkânı vardı. Hiçbiriyle ilgilenmez biriydi. Geçmişten etkilenmişti. Acılar duyar, güleç görünmek isterdi. İçindeki eski acıları bastırmak isteyen bir türkü dilinde, içeri girdi:

Bir oda yaptırdım hurma dalinden
İçini döşettim Acem şalinden
Hadi güzelim gel beri, yeşil Urfa'nın dilberi...

Giragos içmişti. Türkü yarım, söz yarım, dili dönmüyordu.

"Giragos amca, gel gel... Senin de iki dilberin var, başkaları da senin dilberler için türkü yakarlar sonra" dedi Fevzi, takıldı.

Şevki güldü:

"Ha ha ha, ikisini ikimize versin, odalık" dedi.

Giragos alınmadı hiç. Evde kalmaya yüz tutmuş iki kızı vardı. Şevkiler, Fevziler sabahları çıkınca odaya girer, temizler, süpürür, yatakları yaparlardı. Karşılıksız, belki en büyük karşılığı almak için... İkisi de esmer, canlı, kara saçlı, kara gözlü, oynak, güleç... Tam Ermeni! Evde kalacak kızlar değillerdi. Evde kalmaları için Ermeni olmaları yeterliydi. Kürtler almıyordu. Ya da onlar Kürtlere varmıyordu. Fevzi, Kürtlerden daha mı genişti, daha mı anlayışlıydı? Melina'yı almak istemiş miydi? Verirler miydi? Fevzi'nin bir Ermeni kızı alması nasıl karşılanırdı? Binbir soru...

Kendinden, kızından, dilindeki sözden haberi olmayan Giragos:

"Ben ikisini ikinize veririm ya bu arkadaşının Melina'sı var. Oysa Melina benim odaya yakışırdı, odalık biriydi. Melina bana yakışırdı" diye salyalar akıttı.

Fevzi'nin, Melina'yı sevimli bir kız olarak sevmekten öteye bir ilişkisi yoktu. Giragos'un diline dolamasına sıkıldı:

"Kapa ağzını Giragos musun, Ermeni misin, nesin?"

Fevzi'nin yüksekten bağırmasından mı korktu Giragos, yoksa sarhoşluğu mu yenemedi, suskun oturdu. Nereden de duymuştu Melina işini? Bulaşık, içkili, yaygın ağzına yakışır mıydı Melina? Yakası paçası dağınık, çamur, kir, pas, yemek, leş gibi. Ağzında da Melina, odalık Melina!

"Lo sen Melina'yı kaçırdın, yazık!"

Fevzi geldi Giragos'un karşısına dikildi:

"Bırak şu Melina adını, ağzına alma, boğarım seni! Ağzını topla sarhoş herif! Melina senin semtinde otursa, senin girdiğin kiliseye, odaya girse, hepimiz, herkes için yüz karasıdır, utançtır! Sen kendi kızlarından söz et, ortalıktan söz et, Derik karıştı mı gene ne var, ondan söz et Giragos! Sarhoş ağzını topla!"

Giragos, ezik ezik sağa sola baktı. Şevki'den sigara istedi. Şevki'nin son günlerde edindiği kaçak tütün tabakasını aldı. Titreyen parmaklarıyla sarmaya çalıştı. Kaçak Suriye kâğıdı arka arkaya yırtıldı. Elleri tutmuyordu. Kirli, kalın, içkili parmaklar tütünü döküyordu. Şevki dayanamadı. Elinden aldı, bir sigara sardı, uzattı. İlk çekişte akıllanmış gibi düzgün konuştu Giragos:

"Lo ne olmuş bilirsin?"

"Ne olmuş?"

"Necimoğlu vardır?"

"Vardır."

"Karısı vardır?"

"Vardır."

"Kancolardan kaçıp gelen Türkiye vardır, Türkiye Hatun?"

"Eee?"

"Onu vurdular bu gece. Oğlu Beşir vurmuş, Türkiye'nin oğlu."

"Ha ha ha" dedi Şevki, "Türkiye'yi hep oğulları vurur zaten. Önemi yok bunun."

Fevzi de önemsemedi. Türkiye Hatun, Abdürrahim'in teyzesiydi. Necimoğlu için de önemli değildi. Necimoğlu için önemli olan, gelirini daha bir artırmak yanında, Kancoların akan suyunu kesmek, arklarını kurutmaktı. Böylece çevrenin tek, en önemli ağası olmaktı. Devletin bir numaralı adamıydı. DP hükümeti, devlet Necimoğlu'nu tanırdı, Necimoğlu'nu bilirdi. İlle bu yetmezdi. Çevre de Necimoğlu'nu tek güç olarak bilmeliy-

di, bütün köyler, çöl önünde eğilmeliydi. Kazançları yalnız kendi almalıydı, bölüşmemeliydi. Necimoğlu'nun asıl amacı, gittikçe daralan topraklarını genişletmek, Kancoları çökertmekti. Kendine büyük pay ayırmaktı. Abdürrahim'in teyzesi, Kanco topraklarının büyük bölümüne sahipti. Türkiye Hatun, Necimoğlu'na kaçmıştı ya da kaçırılmıştı. Türkiye Hatun'la birlikte gelecek olan toprak gelmemişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin, devletin ordusu, jandarması yıllarca uğraştı toprak işiyle. Yüzbaşı, jandarma erlerini ölüm sopasına çekerdi sık sık. "Neden, Kanco topraklarını boşaltamıyorsunuz? Neden, Necimoğlu'nun eline geçmesi gereken mülkü teslim etmiyorsunuz?" Jandarma gider birkaç köyü sargıya alır, boşaltırdı. Birkaç gün elde tutardı, birkaç ay. Sonra Rutanlılar girerdi. Arkadan Kancoların kurşunu çınlatırdı çölü, tozu toprağa katardı. Rutanlılar kaçışırdı, çalışacak adam bulunmazdı. Her gün birkaç ölü çölde kalırdı, yılanların emziği olurdu.

İşin içyüzüne bakılınca, Necimoğlu, Türkiye Hatun'u "el arı düşman körü" tutardı. Ayrı bir evde otururdu Türkiye. Belki yatağına bile girmezdi Necimoğlu. Jandarma yüzbaşısına çok kızardı Necimoğlu. Niçin jandarma bunun üstesinden gelmesin, Türkiye Hatun'un toprağını teslim etmesin? Edemezdi jandarma, başa çıkamazdı. Birtakım jandarma, bir bölük jandarma, Mardin sınır alayı, belki bir ordu başa çıkamazdı. Nedeni açık; çöl insanı, toprağın gerçek sahibi kendisi için jandarma efendisi için uğraşıyordu. Kısa bacaklı tavşanın, uzun bacaklı tazıya yakalanmayışının nedeni ortada. Kaldı ki taban, haik çıkışları, kıpırdanışları, hiçbir güçle, tüfekle durdurulamaz, gün gibi, ışık gibi...

Türkiye Hatun, Necimoğlu için var yok biriydi. Utanmasa, aşiret, Rutan, Kürt geleneğine sığdırabilse hemen

kovardı. Türkiye Hatun'un, kendi oğlunun sıktığı kurşunla ölmesi, Kanco kurşunuyla ölmesi işine gelmiş olmalıydı Necimoğlu'nun. O yüzden arkası büyümedi olayın.

Sessizlik bozuldu Derik'te, canlandı. Ne it girmiş ne de süt dökülmüştü. Okullar başladı, herkes işine baktı. Türkiye de gömüldü gitti.

Mardin'e Uzanan El

Derik gene yerli yerindeydi. Değişen bir şey yoktu. Öğretmenler, Fevziler değişmiş miydi? Yooo. Dön dolaş herkes yerli yerinde. Derik'te küçük manavlar alıcı bekler, üretici uzanacak el beklerdi. Alıp satan yok, sarılıp yatan yoktu. Herkes yılanla, akreple koyun koyunaydı. Sımsıcak çölde bir soğuk ortam. Sam yeli yüzlere dokunan.

Dersler başlamadan güzel bir duyuru, bildiri yayıldı. Celâl Bayar Mardin'e gelecekmiş, konuşacakmış. Söylenti doğru çıktı, bildiri gerçekmiş. Başka bir söylenti olsaydı arkası çıkmazdı. Ucuzluk dense, aylıklar artacak dense, çöldekiler de kurtulacak, Derik ezgisi, baskısı bitecek dense arkası çıkmaz...

Söylentinin, bildirinin arkasından daha önemli bir açıklama yayıldı. Mardin'e gidiş geliş parasız. İsteyen otobüslere binecek, gidip gelecekti. Diyarbakır'ın ünlü ağa-

ları otobüsler salmıştı dört bir yana. Parasız hepsi. Celâl Bayar için varını yoğunu ortaya koymuş ağalar. Büyütüle büyütüle aktarılıyordu bu yardım, araba işi. Derik'e çekilen üç otobüs de yarım yamalak dolmuştu. Fevzi gitmek istemiyordu. Derikli öğrenciler de Fevzi'yi arkalamış oluyorlardı. Özcan karşıt görüşteydi.

"Ağam bak, kıyıda kalmaktansa, gidip aksaklık çıkarmak, konuşmayı çıkmaza sokmak da var. Neden çekingen kalalım? Bir taşla iki kuş. Gezer geliriz. Necimoğlu'nun da gönlü olur."

Babası, yakını, yöresi DP'li olan Nejat Gökalp bu görüşü hemen benimsedi:

"Ben de gitmek istemiyordum ya gidip olay çıkarmak daha iyi? Bana kalırsa gidelim" dedi.

Fevzi katıldı başta:

"Kargaşalık çıkaracaksanız varım, hemen binelim" deyince otobüsler yükünü aldı.

Mardin kaynıyordu sıcaktan, kalabalıktan. Belki yaşamı boyunca, kırk yıllık, yüz yıllık geçmişi boyunca ilk kez gün ışığına çıkmış köylüler doldurmuştu Mardin'i. Başları puşulu, sargılı, egalli köylüler. Derileri başka, bakışları başka, şaşkın, sönük, saç sakal karışık, aç, susuz... Bunlar yurttaş sayılıyordu, Türk sayılıyordu bunlar. Bunların üstüne bir top sallanmıştı "Siz Türksünüz" denmişti. Onlar da Türklüklerini öğrenmişlerdi, bilmişlerdi. Biri olsun ayağını caddeye basmasını bilmezdi, biri olsun bakmasını bilmezdi, tek bir tanesi Türkçe bilmezdi. Gezdikleri yeri bilmezdi bunlar. Gelen kim, giden kim, kim ne yapacak bilmezdi bunlar, bu Türkler, yurttaşlar. Camların arkasına sıralanmış türlü yemeklere, türlü altınlara, işlemelere ölü gözlerle bakıyorlardı. Zincire bağlanmış dağ yaratıkları gibiydiler bunlar. Öğretmenler, ayağını bastığı yeri bilmeyen, bastığı şeylerin ne olduğunu bilmeyen Kürtlere baktıkça içlendiler. Özcan daha bir üzgün;

suskun. Gene de yaklaştı köylülere, Kürtlere:

"Av je ki av je ki,"[103] dedi.

Kürtçeyi bildiği yok ya iş olsun, yakınlaşma olsun belki de. "Nedir o, nedir?" demek istiyordu Özcan. Evlendikten sonra kılığı epey değişen Özcan, daha bir kentli görünümü kazandı. Aklandı, paklandı, gömleği çorabı, kravatı bir düzgünlük kazandı, özentili... Giyimindeki özenti, dilindeki uydurma Kürtçe; kim bilir kaç yüz yıllık ezginin, küfün, isin, karanlığın göbeğinden, açlıktan, yoksulluğun ortasından gelen sarılı, saçlı sakallı yurttaşı ürküttü. Avcı görmüş hayvan gibi kaçtı, yürüdü, uzaklaştı. Dağların, mağaraların, açlık, yoksulluk denen canavarın arkadaşı değildi sanki.

Özcan birkaçına daha takıldı böyle. Sonra acıdı:

"Ağam be, ne yazık değil mi? Bizim oraların yörükleri, tahtacıları ne korkusuz! Şuraya bak, şunlara bak!.. Bunlar sanki Mazıdağ ormanlarında yaşıyor. Bunlara konuşacak, söz edecek reisicumhura ne demeli?.."

Fevzi:

"Ben biliyorum ne demek gerektiğini? Sen de biliyorsun. Ne diyeceklerini onlar öğrenmeli Özcan! Sövmenin, bağırmanın ne önemi var? Taniel'in oradaki toplantıların sayısını artırmalı, yerini artırmalı. Sonra yavaş yavaş olsa da Seloları toplamalı oraya, oralara. Bunların önüne düşmek gerek, yol göstermek. İlle bizi arpaya katmıyorlar bunlar. Önce bunlara kendimizi kabul ettirmek çabamız da var " diye konuştu. Sözlerin yarısı boğuntuya gitti.

Az sonra Celâl Bayar konuşacaktı. Genç Derikliler, öğretmenler bir araya toplandılar. Konuşmaları bağırtıya boğacaklardı. Bağıracak, yuh çekeceklerdi. Bütün bunları kesinlikle benimsemiş, benimsetmişlerdi. Ortalarda dolaşan sürüngen Kürtler, böyle davranmalarına daha bir

103. Ev jî kî ye, Ev jî kî ye?: Bu da kim, bu da kım? (y.h.n.)

etken oluyordu. Jandarma birlikleri geniş çapta kolculuk yapıyordu. Kimseyi kıpırdatmıyordu. Durumu sarsılan DP, Mardin'de iyi bir gösteri yapmak istiyordu. Fevzi, oldum olası şaşardı askerin böyle yancı çıkmasına. Elinde tüfeği, sırtında giyimi, altında arabasıyla halkın buyruğunda olması gereken, halkın yanında olması gereken asker, jandarma böylece yancı çıkardı. Halkın karşısındakilerden olurdu. Hem yancı çıkması için neden yoktu. Bu gelen kimdi? Celâl Bayar!.. Askerin, jandarmanın başbuğu mu? Şu yoksulların, öğretmenlerin düşmanı mı? Hiç biri değil.

Öğretmenlerin, Fevzilerin içindeki insancıl duygu nasıl küllenirdi? Fevzilerin, şu bir avuç öğretmenin amacı, bu ülke, bu yurt, şu insanların hepsinin mutlu olması, acıya, açlığa, kıtlığa, varlığa, gelire eşit olarak katılıp, katlanmasıydı. Belli bir düzeyde eşitlik sağlanmasıydı. Şu insanların çocukları, en canlı çağlarında askerde en uzun nöbeti tutardı, en zor işi yapardı. Şu insanlar, yıllık geliri on lirayı, yüz lirayı bulmazken, on üç, on beş lira, değişik türde ad altında vergiler verirdi. Verginin en ağırı bunların sırtındaydı. İlle şu insanlar nasıl yaşıyordu? Bu ülkenin insanı mıydılar? Ortadaydı her şey, dağ gibi, sel gibi, şimşek gibi... O yüzden şu kölelerin de insan olduğu bilinmeliydi, onlar bildirmeliydi kendilerinin insan olduklarını, yönetimden, cumhuriyetten, demokrasiden alacaklı olduklarını, şu konuşacak olan pabucu büyükten, Celâl Bey'den alacaklı olduklarını söylemeliydiler. Şu ülkede, Rumlar, üst yapının bürokratları, bir yerecek memurlar, Tano, ezikliğini söylemesine karşın Ermenileri bile kendini kurtarmış sayılabilirdi. İlle şu köylüler, şu Kürtler, şu halklar? Hepsi sahipsiz kimsesiz, yalnız. Keşke sahipsiz, yalnız, kimsesiz olsalardı. Bunlara birileri sahip çıkmıştı "Sen benim eşeğimsin, sen benim atımsın" demişlerdi. Boyunlarına ip takmışlardı.

Evet, Fevzilerin bir amacı vardı; düş olsa, tasarı olsa, şu olsa, bu olsa... Ya şu jandarma birliklerinin amacı neydi? Onlar ne düşünüyordu? Bunların hepsinin anası, babası, köyü, yakını, çevresi, yedi kuşak ötesi, yetmiş kuşak geleceği yoksul, aç, sürüngen, tutsak... Kime bekçilik yapıyorlardı, kimi kolluyorlardı? Kendilerini ezmek, hep ezik bırakmak isteyenleri mi? Yasalar, jandarmaya, askere bir görev vermişti. Buna "beli"[104] demeliydi. Yerine de getirsinler, buna da beli. Yasalar "halkın sırtına binenleri koru" demiş miydi? Yasaların dediklerini bile eleştirmek gerekiyordu. Yasalar, çoğunlukla halktan kopuk, halkı bilmeyen kimselerce yapılır. Yapıcıların çoğu kendilerini kurtarmış, belli bir düzeye çıkmış, kurduğu düzeni korumak için çırpman kimselerdi. Eksikleri, gedikleri yoktu. Tek korkuları ellerindeki olanakların gitmesi ya da, bu olanaklara eş olanak elde edenlerin çoğalmasıydı. Yapıcılar, varlıklı, yükünü tutmuş, çullarını sudan çıkarmış, köşklü, saraylı, adalı, modalı kimselerdi. Yanlarında körpe kızlar, taze kokular. Altlarında arabalar. Bir elleri yağda, bir elleri balda. Bunların yaptığı yasalara nasıl bekçilik edilir? Halkın karnından çıkardığı, sonra da önünü alamadığı ters bir saplantı değil miydi ortadaki durum?

Fevzi bunları ayak üstü söyledi Mahmutlara. Mahmut kızdı:

"Ulan oğlum, siz kim, yasa, anayasa kim? Ölünüz çölde kalır. Bırakın bakalım DP nasıl ötüyor? Biz de ona göre git git ederiz" dedi.

Celâl Bayar söze başladı:

"Kahraman Mardinliler, muhterem hemşerilerim!"

Nerdendi bu kahramanlık? Neden hemşeri? Bunları kimse ne düşündü ne de yorumladı. Belki çoğu bir övünç

104. Belê: Evet, tamam. (y.h.n.)

payı ayırdı kendine. Şu sıraya, şu günecek sürüngen dolaşan, elini kaldırmaktan yoksun kimseler nasıl da kahraman oldu? Neden hemşeri oldu? Köprüden geçerken Celâl Bayar'la kıç kıça mı vurdular? Düşünen yoktu. Hepsi, reisicumhura hemşeri olmayı bağrına bastı. Şimdi sözü Fevzi'ye verseler, kimin hemşeri, kimin sınır dışı olduğunu söylerdi. Söyler Umurbey cennetiyle, Dırfıs, Hırbereş cehennemini yan yana getirirdi. Anlaşılırdı ak götle kara göt. İlle Demokrasi Fevzi'ye söz vermez ki... Nasıl demokrasiydi bu böyle? Böyle demokrasiyle ayak çamuru silince suç mu işleniyordu? Şunca yazar içeri atılıyordu, bu demokrasi için mi?

"Siz, havası sıcak, toprağı sıcak, kanı, canı sıcak ülkenin, Mardininimizin sıcak yüzlü insanlarınız. Hepinizi saygıyla..."

Ön sıradan alkışlar koptu. Arka izlemedi. Kürtler alkışı bilmiyordu. Öndeki yaltakçıların alkışı sönük kaldı. Celâl Bayar, böyle şey istemezdi. O yüzden, bir ses, kocaman Kürtçe sözü yükseltti:

"Desti bav je, desti bav je!..[105]"

Bu ses bütün caddelere yayıldı. Celâl Bayar da duydu. Hiçbir nedeni yokken bir alkış koptu. Celâl Bayar'ın yüzü güldü. Hemen sesini yükseltti:

" Büyük Türk milletinin reisicumhuru olaraktan aranızda bulunuyorum. Ankara'dan, anayurdun bağrından geliyorum. Siz mutlu hemşerilerimi görmek, sıcak yüzünüzden güven almak, güç almak, sizinle konuşmak, hemsohbet olmak için.."

Vaaay! Mutlu mu? Mutlu olan var mı? Kimmiş? Belki şu egalliler arasında Halepli, Suriyeli, Iraklı olan vardı, 'Mut'lu[106] yoktu. Belki de şu mağaralardan çıkanlar mutludur. Aslı, soyu sopu, yetmiş kuşak ötesi belki Tarsuslu,

105. Dest bavêjê, dest bavêjê!: El çırpın, el çırpın. (y.h.n.)
106. Mut: Mersin'in bir ilçesi. (y.h.n.)

belki Mutlu? Karacaoğlan'ın Mardin'e, Kızıltepe'ye ayak basmasından belki bir iz vardır da Mutlu sayılabilirler?

Büyük Türk milleti ha! Uluorta söylenmiş böyle anlamsız söz var mıydı? Neresi büyüktü bunların? Belki Celâl Bey'in pabucu büyük olabilirdi? İlle şu adamlar, şu caddeyi dolduranlar birer nokta gibi. Üflesen yok olacaklar. Kolu kanadı kırık, gözleri solgun, beli eğik...

"... Mardin, tarihimizin bu şanlı kal'ası, elbette hükümetimizin kal'ası olacaktır. Biz buraya el attık. Altından kalkacağız. Bu konuda yetkili uzmanlarımıza gereken buyruklar verilmiştir. Burası çöl olmaktan çıkıp cennet olacaktır! Daha güvenle, daha birçok sayıyla gelmek istiyoruz size, aranıza! O da sizin elinizdedir, bizden esirgemeyeceğinizi umuyoruz. Bu konuda yatırımlar yapılmıştır, yapılacaktır. Yakında dağıtılacak buğdaylar bunun ilk adımıdır, sözümüzün gerçek yönünü göstermektedir..."

"Haaa işte böyle, kem küm etme! Demek istediklerini açık açık söyle beyim. Ayıp mı? Sizden oy almaya geldik, demek istiyorsun. Yaltakçıların da bunu ister, onlarla aranızda utanç kalmamıştır. Şu köylüler, Kürtler anlamaz. Kala kala bir avuç öğretmen! Onlar da kim oluyor be? Açık konuş Celâl Bey, açık konuş! Yatırım yaptın, belli. Kaç ağaya, kaç şeyhe paralar verdirdin bankalardan. Şıh Seydo'ya valiyi dövdürdün, Derik savcısını sürdürdün, devlet topraklarını ağalara tapuladın... İsterseniz şu eri komutan yapar, isterseniz öğretmeni işten atar, yerine bir imamı alabilirsiniz. Demokrasi var! Böyle güzel yönetim, böyle eşsiz bir rejim görülmüş mü?" diye söyleniyordu Fevzi.

Reisicumhur attı tuttu. Köylülerde bir helhele, bir bağırtı. El çırparken bir de "lo lo lo" tutturdular. Sustur susturabilirsen. Devletin güçleri yırtındı durdu konuşmayı boğuntuya sokan, anlaşılmaz kılan "lo lo lo" sesle-

rini kesmek için. Özcan da "hel hele" veriyor, "lo lo" diye bağırıyordu. Öğretmenler de katılıyordu. Derikli gençlerin sesi göklere çıkıyordu.

"Sen vatan hainisin, reisicumhura helhele verilmez mi" diye Fevzi'ye takılıyordu Özcan, sonra bağır da bağır ediyordu.

Yaşar, Şevki'yi suçluyordu:

"Oğlum bağırsana, helhele versene, reisicumhur hemşerimiz sayılır Ankaralı oğlum, bağır" diyordu.

Celâl Bayar'ın konuşması gittikçe anlaşılmaz oldu. Güvenlik güçleri bağırtıyı kesemediler. Celâl Bayar'ın mikrofonuna DP Mardin kuruluşunu yöneten biri çıktı:

"Lo lo lo, nedir lo? Kuze kere, be se, be se lo!.."[107]

Uzun uzun Kürtçe konuştu. Sövdü açık açık. "Eşeğin bilmem nesi, ne tutturdunuz lo lo lo, yeter be! Biz el vurunca siz de vurun, biz susunca siz de susun. Bize bağlı olun..."

Bu kez bir homurtu yayıldı topluluk arasında. Dinmez, bitmez. Özcan ortalığı tek başına kaynatmaya yeter. Mahmut korkusuz. Allak bullak ortalık. Özcan yarım yamalak Kürtçesiyle, susmuş Kürtleri de konuşturuyor, kendine katıyordu.

Celâl Bey epey terledi. Bir süre söz etti. Önemli bir etkisi de olmadı. Gene köylü köyüne, evli evine oldu. Herkes kendi ağasına oy verdiği için, Mardin'deki ortam pek değişmedi.

Parasız otobüsler Fevzileri Derik'e getirdiğinde, Derik yolları caddeleri kapalıydı. Kaptan Şehmuz'un orada indiler otobüsten. Oysa iniş yeri Karabet'in dükkânının önüydü. Caddeyi kapatan Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği'nin buğday yüklü kamyonlarıydı. "Yatırımlar yaptık" demişti ya Celâl Bayar, kamyon kamyon buğday o

107. Lo lo lo, nedir lo? Quzê kerê, bes e, bes e lo!..: Hey, hey, nedir hey? Eşşeğin a..dır, yeter, yeter hey! (y.h.n.)

yüzden çekilmişti Derik'in ortaya, DP belediyesinin, Necimoğlu'nun kapısının önüne. Bunlar halka, Necimoğlu eliyle dağıtılacaktı. Böylece, CHP'li olanlar aç kalacak, buğday alamayacak, DP'li olanlar da buğday alacaklardı. Bu demekti ki "Siz de DP'li olun". Bu demekti ki "Devlet Necimoğlu'dur."

Kamyonlar boşaltılmıyordu. Bekletiliyordu. Yolu da tıkamışlardı. Necimoğlu ordusu bile, kamyonların yakınına gelince sıra olmak zorunda kalıyordu. Fevzi, Karabet'e sordu:

"Devlet Üretme Çiftliği kamyonları gitmeyecek mi? Ne bekler?"

"Ayıp ettin hocem, bunca okursun, gene anlamazsın. Herkes görsün, anlasın, bilsin ki biz Allahız, verirsek biz veririz. Bunu anlasın seninkiler" dedi Karabet.

Karabet iyice yaklaştı Fevzi'ye kulağına fısıldadı:

"Lo inan, bilesin ki ben de sizdenim. İlle ne yapalım tutmuş yakamızdan. Devlet yok ki biz de onun yakasından tutalım. Devlet de kendisi, hükümet de hepsi Necimoğlu."

Karabet'in bu görüşü, bütün Deriklilerin ortak yargısıydı. Hele Ermeniler? Ermenileri ölümden, yakılıp yok olmaktan kurtaran Necimoğlu'nun arkasında olmayanların başında Ermeniler geliyordu, ille ezilmemek, ayakta durmak zorundaydılar. Hiç konuşmayan, ağzından ses çıkmayan Taniel:

"Hocem vallah, bizi kurtaran Necimoğlu, onun kanadının altına sağlanmışız, illa ki bizi kendisi için kurtarmış. Borcumuzu öderiz öderiz bitmez. Böyle yaşamaktansa Ermeni soyu ortadan kalksa iyi olur. Bizim için en sağlam kurtuluş" demişti.

İki gün sonra Devlet Üretme Çiftliği kamyonları boşaldı. Derik Belediyesi'nin bodrumuna sığmayan çuvallar Necimoğlu karargâhına, Rutanlıların evlerine, avlularına taşındı. Çok geldi buğday. Her gün beş altı kamyon bo-

şaldı gitti. Devlet, halkın parasıyla, vergisiyle ürettiği buğdayı getirip ağaya veriyordu. Ağanın ağalığı daha bir güçlensin, daha bir varlığı ortaya çıksın amacı değildi bu. Ağa ortaya çıkarsa, kendine sağlam oy getirecekti. Demokrasi de böyle olurdu, ne yani? Çok mu ters bir tutumdu?

Buğdayların dağıtımı bir hafta dört bir yana yayıldı. Birçok köylü gelip gidiyordu. Bir avuç buğday için gözlerini belediye önünden ayırmayan niceleri doldurdu Derik'i. Dağıtım bir hafta sürdü. Kimi torbayla, kimi, çuvalın dibinde, kimi arkasında taşıdı buğdayları. Bunların hepsi Rutanlıydı. Söz, söylenti göklere çıktı. Yoksullara verilmemiş, şuna verilmemiş, buna verilmemiş, hepsi dağıtılmamış, Diyarbakır'da satılmış... Fevziler, Özcanlar söylentileri duyunca üzüldüler. Özcan, Tarımcı Turgut'u çağırdı:

"Ağam, dedi, sen devletin burada görevli, yetkili memurusun. Buğdayların dağıtımını gördün mü? Ağırlığını koy ortaya ağam be! Ne ağam, Necimoğlu Allah mı?"

Turgut hiç esirgemedi sözünü, saklamadı gerçeği:

"Allah değil, devlet! Ben de onun buyruğunda bir işçiyim. Bundan daha açık söz var mı? Devlet getirip buğdayı ona teslim ederse benim varlığımın etkisi ne olur, bana susmak düşmez mi? Hadi yahu bilmez gibi konuşma, ver bir sigara da kalk bir tavla atalım. Necimoğlu'na karşı duracak var mı? Devlet onun kölesi değil mi? Sen nesin?"

Fevzi, buğdayların dağıtımı üstüne söylenen türlü yorumu gerçeklere dayamak istedi. Sınıfta matematik dersi yaparken sözü açtı:

"Çocuklar, dedi, dersimiz matematik. Adil Gökalp tahtada çözecek, Ahmet Türk, yanıbaşında durup yanlışlığı, yapımı, çözümü izleyecek, sizler de defterlerinizde yapacaksınız."

Adil Gökalp'la Ahmet Türk kalktılar. Çocuklar defterleri açtılar.

"Soru şu" dedi Öğretmen Fevzi, "Biliyorsunuz devlet bizlere buğday dağıttı..."

Öğretmenin sözünü ağzına tıkadılar:

"Devlet dağıtmamıştır, devlet dağıtmamıştır, Necimoğlu Ağamız dağıtmıştır."

Çocukları susturdu öğretmen:

"Aaa çocuklar, ben gördüm, devlet ordaydı."

Bir suskunluk oldu. Öğrenciler birbirine baktılar. Sonra biri ayağa kalktı, arkalardan:

"Ben de gördüm, başında kalın şapkası olan, saçları olan, boynuna kravat bağlayan, parlak ayakkabılı olandı devlet."

Sınıfın yarısı güldü. Devlet Üretme Çiftliği'nin buğdaylarını teslim eden görevlisini devlet diye tanımıştı çocukların bazıları.

"Neyse çocuklar, biz dönelim soruya. Şimdi soru şu, tohumluk ya da yiyecek buğday dağıtıldı hepimize, herkese."

Öğrenciler gene bağrıştılar:

"Ha hooo! Valleh bize vermediler, herkese değil, ona kim oy vermiş, ona dağıtılmıştır, ona vermiştir Necimoğlu. Bize vermedi, bize vermedi."

Fevzi, böyle bir dağıtımın olduğunu biliyordu ya böyle bağırılmasını istiyordu:

"Çocuklar bağırtıyı bırakınız. Kimler buğday almışsa, ayağa kalksınlar, sırayla Adil'e söylesinler. Beş kilo alan beş, on kilo alan on, yirmi kilo alan da yirmi kilo diye yazdırsın" dedi.

Altmış üç kişilik sınıftan on yedi kişilik ad yazıldı. Demek on yedi aile almıştı. Tutarı da üç yüz kırk yedi kiloydu. Ev başı yirmi kilo demekti. Ancak eşit olarak dağıtılmamıştı. Bazılarına yirmi, bazılarına on beş, bazı-

ları sekiz kilo, bazılarına kırk kilo. Bunları, Derik içinde, köylülerin koltuğundaki torbalardan, çuvallardan sezinlemişti Fevzi. Bu gerçeği perçinledikten sonra, sorunun arkasını Ahmet Türk'e yaptırdı:

"Şimdi çocuklar. Ahmet tebeşiri alacak, Adil izleyecek, siz de defterlerinizden yapacaksınız. Üç yüz kırk yedi kilo buğday almışız. Elbette devlete borcumuz oldu..."

"Borcumuz yok, borcumuz yok... Necimoğlu parasız dağıtmıştır. Parasızdır," bağırtıları sınıfı, okulu ayaklandırdı.

Münir Bey derse girdi. Demek dinlemiş, anlamış durumu:

"Fevzi Bey çok duruyorsun matematik üstünde."

"Bunların kafası matematiğe yatkın da... Öbür dersleri pek sevdiremedim."

Geçiştirdi Fevzi. Öğretmenler odasına geldiklerinde, bütün öğretmenler, hele Özcan gözleriyle bir şeyler aradı. Bağırtının nedenini.

"Ağam senin derste bağırtılar vardı?"

Fevzi konuşmadı. Münir Bey güldü, ince bıyıklarını yaydı. Özcan'a baktı:

"Fevzi Bey'in öğrencileri matematiği çok seviyorlarmış da. Bana kalırsa böyle ders sevdirmek güzel olmaz, haaa!"

Güldü. Sonra açık açık anlattı. Mahmut içeri girerken sustular. Konuşmanın birden kesilmesine Mahmut kızdı:

"Ne olmuş, ne konuşuyorsunuz" dedi.

"Satranç oynayacakmış Fevzi bu akşam Necimoğlu'yla da..."

Mahmut yetinmedi:

"Ne zaman başladı ayrılık, gayrılık? Düğünden sonra mı? Benden mi saklıyorsunuz? Eğer birbirimizden söz saklamaya kalkışırsak, benim de saklayacağım sözler var..."

Özcan, Mahmut'un kırıcı konuşacağını anladı:

"Ağam ne kızıyorsun? Benim suçum yok. Münir Bey, Fevzi'nin dersinde buğdayların dağıtımını söz konusu etmesini, korkulu iş diye niteledi de... Hepsi bu..."

Mahmut barut gibi. Gözleri, yüzü kızarık:

"Vay oğlum vay, öyle sizin ağzınıza düşerse Necimoğlu korkacak? Ya da değişecek! Ankara bile onun gözünde sıfır. Kendisi devlet, senin devletinden de üstün hem! Yaygınlaşmasından sevinir bile. Çocuklar, babalarına şimdi gidip diyecek ki biz de alsaydık, filanlar aldı, filanlar almış... Adam ne diyecek? Keşke ben de DP oy verseydim de ben de alsaydım diyecek..."

Mahmut'un gerçek, acı, dosdoğru sözlerini Özcan tatlıya bağladı:

"Celâl konuşur, Menderes kızar, devlet aracı olur, biz de kendi kendimizi yeriz. Ne yani? Şunca yıl ne yaptık?"

"Ne yapacağız" dedi Mahmut, "Gün gelecek tüfek alıp dağa çıkacakların arasına katılacağız. Fevzi'nin binbaşısının yanına katılacağız, ille bugün için... Liseli gençlerin düşüncesi nasıl? Az mı? Orda bir katkımız var. Her okumuş yazmış bizim gibi olsa!.. Karşımızda dağlar dayanmaz, ille sizin gibi birkaçı sözü, sesi, davranışı saklarsa ayrılık gayrılık başlarsa ezilir gideriz. Ben duymadım, ben yapmadım, bana ne derse elbette arkası gelmez bu işin. Bizim yolluklarımız nerde? Dağıtılan buğdaylara yattı. Çiftliğe verilen para kimin?"

Uzun uzun bağırdı Mahmut. Buğdaylar gitti, kavga bitti...

Ölümün Düğünü

İlkbahara doğru, Necimoğlu'nun kardeş çocuğu, Derik'in önde gelenlerinden birinin kızını aldı. Kız, geçen yıl ilkokulu bitirmişti. Ak benizli, kara saçlı, ince, davranışı, duruşu, bakışı anlamlı, törelere bağlı, tatlı bir öğrenciydi. Bir yıl sonra evlenecek çağa geldiğini kimse düşünemezdi. Üstelik oldukça kendi kalıbı içinde, kapanık bir kızdı. Sevimli, hanım yaratılışta biriydi. Bu öğrencide büyük bir gelecek saklıydı. İyi bir ana, iyi bir eş olabilir görüşündeydi kendi öğretmeni, bütün öğretmenler. Kızı, Osman Bey okutmuştu. Öğretmenlerin arasına katılmayan, kendi başına giden, değişmez yapıda biriydi Osman Bey. Osman Bey'in en büyük övüncü bu öğrencisiydi. Kızcağız kırk bin lira başlık, kırk altın bilezik, yirmi binlik takı, bir sürü yol yordam gideriyle verilmişti. Kızı alan da yiğit biriydi. Necimoğullarının gösterişli tiplerindendi, gör-

kemli. İyi giyinirdi, büyük Necimoğlu gibi, az konuşurdu. Davranışları daha bir yumuşak, daha insancıl gibiydi. Zayıf yapılı, kuru, etsiz bir yapısı vardı. Aşiret başkanının yakını olduğunu anlamak kolaydı. Çok kimseyle konuşmazdı ya da konuşmasına göz yumulmazdı. Büyük Necimoğlu'ndan sonra Rutan reisi olacağa benziyordu.

Fevzi'ye kalırsa, öğrenciliği daha yeni biten kızın geleceği de karanlıktı. Bunca tüfekli, bunca kan, bunca olay... Bu kızdan doğanların birinin kanı akacaktı, bu kız ağlayacaktı, acılar; çekecekti.

Fevzi bu görüşünü açtığında Mahmut kızdı:

"Oğlum siz ne kendinizi ne Anadolu'yu ne de Derik'i tanıyabildiniz. Ağanın karısı ağa olur, duyguları körelir. Ölüme de alışır, kana da acıya da... Kan göre göre kanıksar."

Hiçbir yargıya katılmayan Münir Bey konuştu:

"Ağa karısı olmasa doğurduklarından ölen olmayacak mı? Bunca kurşunu sıkan, kurşuna hedef olan kimler? Ağa çocukları mı? Yooo! Suçsuzlar, hiçbir isteği olmayanlar, hiçbir şey elde etmeyecek olanlar!"

Mahmut kızgınlığından mı, ezilenlerin suskunluğundan mı:

"Değme ezilsinler. Eliyle edenler boynuyla çekerler" dedi. Tartışma açılmadı. Söz burada bitti. Derik'i, öğretmenlerin ağzını dolduran, Necimoğullarının yeni düğünüydü. "Buğdaylar başlığa yetti mi? Keşke yetseydi. Devlet, erkekle dişinin arasını bulmak için gizli bir ev açsa" denip eğleniyorlardı.

Nişanlanan kız ortalarda görünmedi. Aslında gezen, dolaşan biri değildi. Üstelik Rutan geleneği, Kürt geleneği engeldi kadının gezip tozmasına. Göz yumulmazdı böyle başıboşluğa. Kızın nişanlısı bile göremezdi kendi nişanlısını. Anadolu böyle değildi. Kız nişanlısıyla çok çok yakındır Anadolu'da. Derik'in, Anadolu'ya benzerliği

kadından kızdan yana olan sıkıntısıydı. Ne yollu, ne yolsuz kadın bulunurdu. Ekmek su demek olan kadın erkek isteği buralarda ağza alınmazdı. Haramili Memoş, tersine tersine yürütülen bu işi güzel tanımlar, dile getirirdi:

"Hocam valleh biz evleneceğimiz günecek elimizi ... bir de kere[108] ederiz."

Köylü için yoksul için gerçekten en büyük arkadaş eşektir. Bazı yerlerde attır, ittir... Olur. Ayıplanmaz. Eli neye, nereye ulaşır yoksulun? İlle ağanın, varsılın oğlu, aşiretin, beyin yakını bunları yapmazdı, yapamazdı. Onun için yaratılmış kadın kız vardı. Onlarla geçirir ergen günlerini, istekli anlarını. Bu açıdan, genç Necimoğlu, teyze kızıyla bir ilişki kurmuştu. Kız gebe kalmıştı. Duyuldu. Kırmızı gömlek uzaktan seçilir ya kızın kardeşleri ağa mağa dinlemediler. Bastılar bir gece Necimoğullarının evini, vurdular genç Necimoğlu'nu. Öğrenci, on üçlük kız kaldı açıkta. Daha kendini tanımadı, acıyı, ölümü, kanı kokladı. Arkasından gebe kalan kızı da vurdular. İkisi de kim vurduya gitti. Vuran kimdi? Töre! Kürt töresine aykırı davrananlar, Rutan geleneğini bozmaya kalkışanlar kim vurduya giderdi. Necimoğlu kan arkasında koşmadıktan sonra devlet el atabilir miydi?..

Öğrenci, nişanlı kız ortalardan, Derik'ten kaçırıldı. Yitti Nereye gitti, kim götürdü, ne oldu? Osman Bey yakınır dururdu:

"Bunca emek verdim de kızın başına gelene bakın siz. Devlet var diyorduk, jandarma var sanıyorduk, yasalar var... Meğer şu sevmediğim, beğenmediğim Fevzi, Özcan, Mahmut haklıymış. Kör olan, gözü görmeyen benmişim" deyip durdu.

Derik'e ölüm sessizliği çöktü. Akan kanlar için, çok kez göstermelik jandarma gelirdi Mardin'den. İki kişinin

108. Mastürbasyonu, eşekle (kere) ilişkiyi dile getiriyor.

ölümünden sonra ne gelen oldu, ne saran oldu Derik'i. İki başı da Rutanlı olunca devlet göstermelik için olsun karışamıyordu.

Küçük kız nerde olursa olsun yalnızdı. Kızın yalnızlığını düşünen Fevzi, Melina'yı getirdi gözünün önüne. Melina denizine dalacakken, kendine yöneldi. Kendi kendini sorguya çekti. Bunca yalnız kalmış, bırakılmış, birkaç kişinin boyunduruğu altına sokulmuş, tutsaklık, kölelik yapan, çeken, ezgi, baskı altında sürünen, sürüklenen insanların arasında, yokluk, yoksulluk içinde yüzen insanların binbir sıkıntısı varken Melina işiyle uğraşmak, Melina'yı düşlemek Fevzi'ye, öğretmene, insana yakışır mıydı? Bu konuda kendini ağır ağır suçladı. Sırt çevirecekti Melina'ya. Hoş aralarında bir sona ulaşacak durum söz konusu değildi. Melina aslında sırtını dönmüştü. Öyle bir dönüş ki belki en iyi yönelişti. Fevzi, Melina'nın beklediği, umduğu sona ayak atmaya kalkışsa, eski yakınlık doğabilirdi. Bu kez Fevzi kesinkes "hayır" diyecekti. Ne var ki sonuçsuz bir yönelişti hepsi. Nereye varacaktı ilişki? Sonu var mıydı? Yoktu. Melina'nın Ermeni olması yetiyordu sonuçsuz oluşa. Fevzi, kendini sorguya çekerken Melina'ya da kızdı. 'Seni Ermeni Melina seni! İlk günlerini anmazsın değil mi? Ürkek, korkak biriydin. Tepeden tırnağa şaşkın, kendini toparlayamamış biriydin. Saçların düzensiz, yakışıksız, bakışın karanlık, anlamsız. Ben, seni kız saydım, kızlar tahtına oturtan benim. Yetmez miydi bu yakınlık sana? Sana bakmayı, görmeyi öğrettim. Saçlarını başına toplayıp, ara sıra tarlakuşu gibi ötüyorsan cıvıl cıvıl, bunda benim payım var, benim başarım bu! Ben söyledim sana... Giyimindeki şu değişiklik bile benden. Belki bazı yanlarını beğenmezsin kendi kendinin. Bilesin ki o beğenmez olduğun yanların en tatlı, en eşsiz, en güzel yanların benim için. O yanların seni sen yapan, seni Melina yapan! Kimseye benzemeyen özelliklerin,

niteliklerin o beğenmediğin yanlarındır aptal! Eğer evlenmek gibi bir gerçeğe yaslansaydım, yalnız seni alırdım Melina, bunu da bil...' dedi. Melina'dan kaçar gibi, yatağının içinde döndü Fevzi. Toparlandı; 'Git Melina git başımdan, seninle uğraşmak demek, dünyaya sırt çevirmek demektir. Sen dünyadan büyük bir gezegensin... Benim uğraşacak nice işlerim var. Sürü sürü olaylar, kişiler, yıkımlar, yakımlar... Ben bunları izleyip kendi kendime birtakım sonuçlara varacağım, git öte benden' dedi. Yüz çevirmesinden dolayı saygı bile duydu Melina'ya. Gene de Melina denizinde boğulur gibi gömüldü karanlığa, yatağa...

Fevzi, sınıf yoklamasını yapmadan anladı Dikran'ın gelmediğini. Kızdı, korktu:

"Gidin şu Dikran'ı çağırın. Fahrettin, Gökalp, ikiniz birlikte gidin, kolundan tutun, sürüterek getirin yaramazı. Biz burada, sırtıyla taş mı taşıtıyoruz? Gelsin aranıza otursun" dedi.

Gökalp sınıftan çıkmak için fırladı.

Fahrettin:

"Öğretmenim Kur'an çarpsın onlar Derik'ten kalkıyor" diye bağırdı.

Fevzi duymazlığa vurdu, kulaklarına inanamadı. Melina nereye gidiyordu? Gerçek miydi? İnanmazlığa getirdi:

"Hele bir gidin bakalım, işin içyüzünü bir daha öğrenelim" diyerek ikisini yolladı.

Az sonra iki öğrenci kapıyı bile vurmadan içeri girdiler:

"Ben demedim mi öğretmenim, onlar gidiyorlar? İstanbul'a gidiyorlar, ordan İngiltere'ye. Uyyy taa neresi, öğretmenim, keşke biz de gitsek, iyidir..."

Fahrettin hem acı bir haber veriyor, hem seviniyordu. Gitmek istiyordu. Çocukluk muydu onunki, yoksa Derik'ten, Türkiye'den kaçış mıydı?

"Hangi gün gidiyorlar öğrendin mi?"

Fahrettin'in sesi boğuk boğuk geldi oturduğu yerden:

"Nisan'ın yirmi bir sabahı öğretmenim."

Fevzi azıcık da sevindi. Hem Melina için belki kurtuluş, hem de kendisi rahat edecekti, gönül çalkantısı bitecekti. "Orda, belki gönlünce birini bulur, belki yalnızlığı, sevgisizliği biter... Belki gerçek, içten bir sevgili bulur. Burada kuruyup kalması ayıptır insanlık için, benim için... Hiç değilse İngilizler bizim gibi Ermeni diye horlamazlar, aşağılamazlar... Tutucu İngilizler belki bizden daha mı dar görüşlü, götürümsüz?.. Keşke ben de İngiltere'ye gitseydim, görseydim, izleseydim..."

Fevzi sınıfla ders mi yapıyordu, Melina'yla mı konuşuyordu belli değildi. Kocaman kilise zilinin sesiyle kendine geldi, çıktı. Münir Bey'in odasına girdi. Diğerleri de toplanmışlardı. Münir Bey'in odası hem müdürlük, hem öğretmen odasıydı. Münir Bey, Fevzi'ye alttan alttan baktı. Isırıcı gülüşü üstünde, kaş göz sıkışı... Fevzi gerindi, esnedi. Böylece Münir Bey'in takılmasını önlemek istiyordu. Münir Bey esnemeyi ayak yaptı:

"Bu gece uyumadın, hep birini düşündün belli ki. Sana izin git yat" dedi.

Mahmut, ağzında nohut ıslanmaz adam. Böyle açık kişi olur mu?

"Yalandan palandan esneme oğlum. Neden esnediğini bilmez miyim? Sen hele bana bir bak, bana Mahmut demişler. Senin Ermeni gidiyor diye ölüsün, öleceksin..."

Fevzi kızgın gözükmek istedi:

"Mahmut, ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu? Ne diyorsun öyle saçma sapan?"

Mahmut, Fevzi'ye doğru yürüdü, iyice uzadı, kızardı, gözlerini açtı, bağırdı, sözlere basa basa:

"Melina gidiyor oğlum, anladın mı? Ben ne dediğimi biliyorum."

Münir Bey dudaklarını yayarak güldü. Şevki birkaç "ha ha ha" etti.

Münir Bey:

"Ne yapsın çocuk yahu? Dişi kuşların bile konmadığı, kadın denen büyülü varlığın adının bile anılmadığı yerde ne yapsın? Ermeni değil, Yezit bile olsa sarılacak. Hep sıkıntı, hep acı, hep ağalık, hep aksaklık... Bütün bunlarla ömür geçecek! Arada bir şu içimizdeki istekler de 'sss' sesi çıkarmalı. Siz ne derseniz deyin. Bence gerekli" dedi.

Özcan gülmesini saklamaya çalışarak, ciddi ciddi bir olay anlattı:

"Ağam be, geçende Melinalar Mardin'de bir sinemaya gitmişler. Yanında kim? Kimler varmış biliyor musun? Kendi karısına sarkıntılık edecek ölçüde alçağın biri, itin biri, namussuzun biri... Anladınız mı? O adam gerekirse karısını satar, öyle biri... Çıplak, açık, saçık bir filimmiş. Melina'ya sarılıp seyretmiş. Melina'nın gülüşleri de sinemayı çınlatmış. Bana bunları Işık anlattı. Dürüst biridir Işık... Onun stratejik noktaları ellenmiştir ağam be!"

Fevzi şunca süredir, bin türlü konuşma içinde Melina adını ağzına almaz, hep saklı tutardı, ışıktan, güneşten bile. İlle Özcan'ın suçlaması, belki de bir gerçeği dile getirmesi korkunç geldi:

"Tüh senin gibi Melina'nın geleceğini, geçmişini, kadınlığını, kızlığını... Senin bütün soyunu yakıp yok etmeliydi. Ah Necimoğlu, ah" diye kafasını salladı.

Dostun bahçesine yad eller girmiş
Gülünü toplarken çiçeğin kırmış
Şurda bir kötünün koynuna girmiş
Şu benim sevmeye kıyamadığım.

diye bir de dörtlük okudu. Söz bitmeden Boyacı girdi içeri. Bafra sigarasını dışarda içip sonra giriyordu öğretmenler odasına:

"Ne olmuş ne olmuş" diye sordu, sonra çevreyi koklamaya başladı. Bir şeyler mi yenmişti?

Münir Bey:

"Hiç canım" dedi, "Mahmut Bey'in hanımı birkaç lahmacun yapmış, yollamış, birer tane yedik, iyi olmamış da Mahmut'a takıldık. Senin payını ayırdık, şu defterlerin altında, eğer Özcan yemediyse.."

Boyacı, sözün arkasını dinlemeden kâğıtları, defterleri alt üst etti. Mahmut'un yoklama defteri yere düştü. Mahmut güleceği yerde kızdı, sıçradı, omuzundan yakaladı Boyacı'yı:

"Çekil ordan oğlum, av kokusu almış tazı gibi saldırma. Seni oynatıyorlar" diyerek çekti Boyacı'yı.

Boyacı, acı acı baktı Münir Bey'e. Münir Bey güldü. Özcan konuştu:

"Oğlum, ağam Boyacı, her şeyi yemeğe bağlama. Fevzi'nin öğrencisi Dikranlar, Melinalar İngiltere'ye gidiyormuş, onu konuşuyorduk."

Az önceki yıkıntıyı hemen unuttu Boyacı:

"Ulen Mahmut geçmişlerin hayrına beni bu gece sevgilime kavuştur. Bir Ermeni kızı sapasağlam İngiltere'ye giderse bize yazıktır, ayıptır. Derler ki Türkler ağzının tadını bilmiyor."

Mahmut köpürdü:

"Ulan Boyacı, eğer senin öğretmenlikten atılman için Münir Bey yazı yazmazsa ben ona artık müdür demem."

Boyacı dondu kaldı:

"Niye ulen Mahmut? Münir Bey..."

"Zil çaldı baylar, hepinizi sınıfa atıp rahat edeyim bari" dedi Münir Bey.

Boyacı, bir solukta elinden çıktığını sandığı öğretmenliğe kavuşur gibi koştu. Fevzi kalkmadı. Öyle kaldı. Münir Bey'e de ses etmeden okuldan çıktı. Eve geldi. Yatağa yıkıldı. Kendini bir daha bir daha suçladı. Öğretmendi, Köy Enstitüsü ona toplumsal görevler vermişti. Onları unutuyor muydu? Acaba Münir Bey izin verir miydi Diyarbakır'dan uğurlasa Melina'yı?

Ağalık, seçim, particilik, yalnızlık içindeki Derik'e, olaylara gözünü gönlünü kapadı Fevzi. Yılmaz'a, Doktor Bey'e indi. Diyarbakır'a hastaneye gideceğini söyledi. Yılmaz Bey, isterse İstanbul'a yollayabilirdi.

"Git okul müdürlüğünden bir yazı getir, hemen. Yalnız, bana ne getireceksin? Ben karşılıksız biliyorsun imza bile atmam."

"Eee doktor istersen bir kuzu getireyim."

"Dalgayı bırak. Ben açık açık yapıyorum bu işi. Sana karşı tutumumu bozarsam, bir başkasına da bozarım, kuru çula otururuz. Burada benim işim kazanmak, doktorluk değil. Bunu kaç kez söyledim."

"Doktor onu hepimiz biliyoruz. İlle benim aylık biliyorsun üç kuruşluk. Ne yaparım bununla?"

"Ben anlamam, azıcık bir şey, bir Yeni Harman getir."

Doktorun Yeni Harman[109] istemesi boşuna değildi. Yeni Harman güneyde, Derik'te bulunmazdı. Suriye'de iyi para ediyordu. Bizim paramızla iki yüz yirmi beş kuruş olan Yeni Harman, Suriye'de yüz kuruşa satılıyordu. Orada yüz kuruşa alınan mal, Türkiye'de on, on beş lira ediyordu. Böylece Yeni Harman bir ceket, bir gömleklik kumaş oluyordu. Doktor toparladığı sigaraları kaçakçılara satıyordu, veriyordu, karşılığında ipekli kumaş alıp İstanbul'a yolluyordu.

Fevzi "boyun oldu"[110] Yeni Harman'ı. Diyarbakır'a ayak attı. Uçak alanına çok erken gitmişti. Uzun uzun bekledi.

109. Yeni Harman: Sigara markası.
110. Boyun olmak: Yüklenmek, borçlanmak, vaat etmek.

Sıkılmadan, bıkmadan. Yunus, Taptuk'un kapısında böyle beklememişti. "Bu kızın Ermeni olması, Türk olması önemli değildi. Tüh... Kaçırdık, yıkıldık, yıktık" diye söylendi.

Neden sonra anası, kardeşleri, babası, yakınları, uğurlayıcıları geldiler. Fevzi'yi gördüler. Fevzi ses veremedi. İçinden bir suçluluk yükseliyordu. Onlar sordular:

"Ne arıyorsun, hayrola" dediler.

"Bir yakınım var, az sonra buraya inecek. Sizi götürecek uçak, onu getiriyor. Karşılamam gerekiyor da."

Attı bir yalan. Tatlı bir yalan, yerinde bir yalan, kurtarıcı. İlle Melina biliyordu. Gerçek, gözlerinde kor gibiydi, fişek gibiydi Fevzi'nin, Melina'nın. Melina uzak durmak istiyordu. Küskün. Ne bekliyordu Melina Fevzi'den? Ne yapabilirdi Fevzi?

Fevzi kimseyle doğru dürüst söz edemedi. Fevzi'ye yüz vermediler pek. Saatler yıldırım gibi geçiyordu. Uçak iniyordu, Fevzi birini karşılar gibi alana iniyordu, aşağıya. Melina'ya yaklaşıyordu o kargaşalık içinde. Çantasına bir kitap koyuyordu. Yeni almıştı kitapçıdan "Girdap" adını taşıyordu kitap.

"Geldi mi beklediğiniz," sorusu anasından yöneliyordu.

"Çıkmadı uçaktan. Belki ikinci uçak getirir, bakalım. Hele sizi yolcu edelim" diyordu Fevzi.

Yolcu etti onları. Küçük bir uçak, büyük bir sevgiye, hep gizli, saklı, ayıplar içinde kalan, nitelenen bir sevgiye kapı açtı, yepyeni, sınırsız, özgür bir ülkeye uçtu, uçtu Melina.

Gün ortasında güneş battı. Diyarbakır karanlığa gömüldü. Gerçekten hasta gibi bir kıyıya çekildi Fevzi. Bir süre durdu. Melina konuşup duruyordu içinde:

'Okumuş yazmış biriydin, öğretmendin sen! Oysa, analarımızın babalarımızın dar ölçüsünden, Deriklilerin

ters görüşünden kendini kurtaramadın. Beni Ermeni, kendini Türk bildin. Oysa her şeyden önce ikimiz de insandık, severdik, sevmeliydik!..'

Sallanan, sarsılan bir otobüsle Derik yolunu tutan Fevzi de konuşuyordu:

'Mutlu ol Melina, gün batmaz güneş doğmaz İngiltere sana gerçek sevgiyi göstersin, senin değerini bilsin isterim, sana en sıcak güneş sis arasından, bulut arasından, mavi denizler üstünden doğsun Melina! Çölün, Derik'in sıcağı seni ısıtmadı, ben seni ısıtamadım. Bakalım senin değerini, yüceliğini, güzelliğini, insanlığını, kadınlığını İngilizler bilecek mi, görecek mi? Sanmam Melina! Sendeki bütün incelik, kadınlık, insanlık ışıkları benim gözümde parlardı. Her göz sendeki üstünlüğü, sendeki inceliği görebilir mi? Görse hiç böyle el değmedik çiçek gibi kalır mıydın?..'

Ağa Olmak...

Necimoğlu, DP kurulduğundan beri Mardin adayı olurdu. Hiçbirinde de kazanamadı. Bu yenilgiyi onuruna yedirememişti. Seçim işinde en büyük engel Kancolardı. Necimoğlu'nun yenilgisi, CHP'nin Mardin'den aday çıkarması, kazanması Abdürrahim'in ayağına yer açıyordu. Sık sık Derik'te boy gösteriyordu. Necimoğlu için ölüm sayılmalıydı bu gösteri.

Kanco köyleri birkaç kez basıldı, bastırıldı. Karşılık da gördü. Onlar da Necimoğlu konağını bastılar. Basmak, tüfek sıkmak, kan akıtmak korkunç değildi ağalar için. Ölen kimdi, bir Kürt, bir köylü, halktan biri. Onun işlediği toprağa konacak o kadar aç, yoksul insan, kürt, köylü vardı ki... Ne önemi olacaktı?

Ölümden, kandan, baskından beklenen sonucu elde edemeyen Necimoğlu, Abdürrahim'in Derik ilçesiyle olan

ilişkisini çıkmaza sokmayı başardı. Bir Abdürrahim'i alt edemeyen Necimoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yönetim bölümlerini alt etmişti. Devleti avucunun içine almıştı. Savcısı, yargıcı, jandarması, nüfusu, şubesi, polisi... Hepsi birer Rutanlı sayılırdı.

Nüfus kaydı, tapu, toprak, vergi işi, askerlik işi bile çıkmaza giren Abdürrahim Derik'ten ayak çekti. Daha sonra duyuldu ki Kanco köyleri Kızıltepe ilçesine bağlanmak için Mardin valiliğine baş vurmuş. Mardin valisi yeni gelmişti. Eski bürokrat vali gitmiş, yerine daha canlısı gelmişti. Şıh Seydo'nun tokatladığı vali. Yeni vali, Cizre ilçesine gitmişti birkaç ay önce. Oranın ünlü, adı sanı Ankaraca, Menderesçe Reisicumhur Celâl Bey'ce bilinen Şıh Seydo'su vardı. Hem ağa, hem şeyhti. Şıh Seydo diye bilinirdi. Her gelen vali, onun toprağına girince konuk olurdu. Çiğneyip geçmek kimsenin ağzının aşı değildi. Yeni valinin Cizre'den geçip sınır boylarını gezeceğini duyan Şıh Seydo, koyunlar kestirmiş, sofralar dizdirmiş. Vali, nasıl olsa çiğneyip geçemezdi. Ankara valinin tüyünü teleğini yolardı. İlle yeni vali, bunları bilecek durumda değildi. Hoş bilse çiğnemezdi. Menderes'e el öptüren Şeyh Ağa, valiyi bir lokma gibi yese, kimse ağzını açamazdı. Durumu valiye açtılar. Şıh Seydo'dan söz ettiler. Vali seçkin valilerden (!) olduğu için yorumlayamadı. Yoksa şeyhi çiğneyip geçmek gibi bir saygısızlık yapar mıydı?

Şıh Seydo, hazırlanan odaya kurulmuştu. Adamlarını yol üstüne çıkarmıştı. Valiyi alıp konağa, Seydo'nun ayağına getireceklerdi. Vali, çağrıya büyük bir saygıyla karşılık vermişti. Ayaküstü konuşmuştu çağrıcılarla. Şıh Seydo'ya gidememişti, uğrayacağını söylemişti.

Şıh Seydo, yerlere girmişti. Demek kendini çiğneyecek bir adam vardı ha? Ertesi günü Mardin'e gitmiş, daireye girmiş, valiyi tokatlamıştı. Yüzbaşının erleri tokatlaması

gibi. Sonra elini kolunu sallaya sallaya çıkıp gelmişti. Ankara, valiyi uyarmıştı. Gidip elini öpmesini istemişti Menderes. Vali de Cizre'ye gidip el öpmüştü.

İşte, Türkiye Cumhuriyeti'nin valisi, Mardin valisi böyle biriydi. Abdürrahim de bu valiye baş vurmuştu. Vali artık yetişkindi, ağalığı, şeyhi, Necimoğlu'nu, Ankara'yı tanımıştı. Küçük bir soruşturma yapınca işin içyüzünü karışık gördü. "Kanco köyleri coğrafi, ulaşım, nüfus zaviyesinden, idare açısından Derik'te kalmalı" demişti.

Vali, Abdürrahim'in isteğini yerine getirseydi gene olmazdı Kızıltepe'ye bağlanma işi. Necimoğlu, söylentiyi duyar duymaz, Kızıltepelilere salık salmıştı; "Kancoları, Kızıltepe'ye sokanlar basındaki egali atsın, kofik bağlasın!" demişti.[111] Bu söz, söylenti, suçlama, Kızıltepe'ye ulaşmıştı. Necimoğlu'nun sözünün etkisi olmuştu elbette. En büyük etken bu söz, ısmarış[112] değildi. Kızıltepe'de, Cizre'de, İdil'de, Mazıdağ'da, bütün çölde, belki bütün Türkiye'de bilinen bir gerçek vardı. Oy veren köye, köylüye, yancıya sahip olmak demek, Menderes'ten pay almak demekti. Necimoğlu örneği ortadaydı. Ceylanpınar buğdayları elinde. Devlet yüksek mühendisiyle, atıyla, koyunuyla, işçisiyle, toprağıyla Necimoğlu için çalışıyordu. Kızıltepe'de Şeyhanlar diye bilinen, Kahramanlar soyadı taşıyanlar vardı. Bunlar da pay almak, biz de varız, bizim de eli tüfeklimiz, yancımız, oy verenimiz var demek istiyorlardı. Kahramanlar fırsat aramaktaydılar ortaya çıkmak için. Ortam hazırdı. Menderes'e tanınmak, gözüne girmek için el tetikte bekliyorlardı. Menderes'e tanınmak ne demekti? Köylünün önüne düşmekti, oy makinesinin kulpundan tutmaktı. Menderes elindeki muslukların, oy çobanlarına akması demekti. Devletin, kamu toprakları-

111. Kofik: Kadın başlığı.

112. Ismarış: Ismarlamak.

nın bir kişiye tapulanması demekti, bankadan etek dolusu paraların verilmesi demekti. Devlet adına iş yaptığı sanılan yönetim kapılarının ardına kadar açılması, oy sahibinin işinin hemen yürütülmesi, karşısında olanların da çıkmaza girmesi demekti... Kısaca, elinde oy bulunduran kimse devlet, hükümet, demokrasi demekti. Şimdi böyle bir fırsat doğmuştu. Bu günecek Şeyhanlar, yeni adıyla Kahramanlar niçin bu fırsatı değerlendirmesinler? Hükümetin gözü kulağı Mardin ağalarında. Abdürrahim, Menderes'in karşısındaydı. Öyleyse Abdürrahim'e çatmak, Menderes'in gözüne girmekti. Böylece, Kahramanlar şahin kesilmişti, devlet, hükümet de serçe, sığırcık. Yiyip, vurup geçinme fırsatıydı Abdürrahim.

Yağmurlu, fırtınalı bir gündü. Abdürrahim, Mardin'den dönerken Kızıltepe'ye uğradı. Kızıltepe'ye ayak basmaya çalışan Abdürrahim, hem geldi geçti yapmamak, hem ortamı yoklamak için sıradan bir kahveye girdi. Arabası kahvenin önündeydi. Adamları yanında çöktüler kahveye. Kahve bir Ermeninindi. Çaycılar, çayları dağıtanlar Şeyhanlardandı. Abdürrahim "penç kahve mirre"[113] demişti. Abdürrahim, kalın gözlüklerinin altından çevreyi süzerek konuşuyordu. Bekçileri de dinliyordu. Söz dön dolaş, başladığı yere geliyordu, beş acı kahve gelmiyordu. Abdürrahim, çevresindekilere, kendi adamlarına bile sezdirmiyordu durumu. Belli ki kahvenin gelmeyişinde bir yeniği vardı. Kahvelerin geç gelmesi adamların da canını sıkmaktaydı. İlle onlar da Abdürrahim'e sezdirmiyorlardı. Abdürrahim'in gözü kanlılarından Fezo yavaşça kalktı. Ocağa yöneldi. Çaycıyı sıkıştırdı; sövdü:

"Kuze kere, ki jani kahve mirre?"[114]

113. Pênc kahwê mirrê!: Beş mırra kahve getir. (y.h.n.)

114. Quzê kerê, kîjan e, kahwa mirre?: Eşşeğin a.., hangisidir, mırra kahvesi? (y.h.n.)

"Eşeğin bilmem nesi, hani bizim acı kahveler" sövgüsünü, kahvede oturan, Abdürrahim'in dönmesini bekleyen Kahramanlardan biri duydu, sıçradı:

"Kuze kere du yi! Du yi merdo..?"[115]

Sövgüyü geri çevirdi Kahraman Seydoların öncü gücü. Üstelik "Mertsen gel dışarı, çek tabancanı, seni de ağam..." gibi sözleri sıraladı. Kahve karıştı. Kaçan kaçana oldu. Abdürrahim durumu hemen anladı. Arabaya doluştular, kaçtılar. Tabanca sesleri Kızıltepe'yi gürletti.

Olayların böyle gelişmesi Abdürrahim için düşünülmez değildi. Bekliyordu. Daha da gelişebilirdi olayların arkası. Kanco eli tetikte beklemekteydi. Mardin valisi, Kızıltepe'deki tüfek seslerini de ileri sürerek Abdürrahim'in, Kızıltepe'ye bağlanma isteğini hepten, açık açık tersine çevirdi. Ankara'dan baskı gelmişti valiye. Abdürrahim de validen bir yardım, bir çözüm beklemezdi. Abdürrahim'in tek güvencesi kendisiydi, adamlarıydı. Kanco'nun basılacağını çok iyi bilmekteydi, ille beklediği olmadı. Kahramanlar, Kasro Kanco yerine Dırfıs köyünü bastılar, birkaç atı öldürdüler.

Bu olaydan sonra Ahmet Türk, Fevzi'nin sınıfına, jip içinde, birkaç eli tüfekliyle gelip gitmeye başladı. Fevzi, jipin içinden alıyor, sonra kendisi jipe bindiriyordu Ahmet'i. Düşmanlar çoğalınca kim vurduya gitmek daha kolaydı. Tek, bilinen düşman bile bunca adam vurmuştu, vurdurmuştu, ne olmuştu? Hiç.

Bir gün de Abdürrahim geldi kardeşiyle. Jipten inmedi. Fevzi'yle görüştü.

"Bu tatsızlıklar bitecek mi" dedi Fevzi.

"Bitsin diye uğraştım, vali, Ankara... Hepsi karşı çıktı. İlle sürsün dediler, biz suçlu değiliz artık. Kancolar nereye bağlansın? Derik'e gelemeyiz, Kızıltepe'ye gidemeyiz.

115. Quzê kerê tu yî! Tu yî mêr?: Eşeğin a.. sensin! Sen misin, erkek? (y.h.n.)

Bizim yurdumuz Suriye'yse valleh gidelim, Türkiye Cumhuriyeti yoksa, oraya bağlanalım" dedi Abdürrahim. "Soyadımızı Atatürk vermiş, Türk'sünüz demiş. Türkiye'yi Şeyhanlar mı yönetiyor? TBMM var mı, kanun var mı? Hükümet yok, onu biliyorum, ille şu soyadından utanır oldum..."

Gap Utancı

Mardin, Cizre, Kızıltepe, Derik, Nusaybin, Derbesiye, Viranşehir arasında uzanan, sınırsız, verimli, ille el vurulmayan, çölleşmesi, çöl kalması istenen geniş topraklar, kuş tüyü döşek. Altı ay süreyle tek damla yağmur düşmeyen, tek bulutun gölge etmediği bu çöl, bire kırk bire elli verir. Öyle buğday verir, öyle başak verir, tane verir; kuş yutamaz. Bir Türkiye değil, bir ülke değil, bir dünya doyardı bu çölde. Ceylanpınar Çiftliği gözler önündeydi. Öyleyse bu çölü değerlendirmek, el koymak gerekiyordu. Önemli olan, kimin el koyacağı. Kanıyla sulayanlar, canıyla ödeyenler; halk elbette! Halk adına devlet! İlle durum böyle değildi. Devlet, hükümet olmuştu, hükümet de DP olmuştu. Kim DP'ye oy verdiriyorsa tapu ona kesiliyordu. Bölgeye mal müdürü özel olarak geliyordu, getiriliyordu, ağaların aracılığıyla. Tapu me-

murları özel olarak, DP ağalarının önerisiyle. Savcısı öyle, yargıcı öyle... Bankalar ağalar için birer dağıtım hücresiydi, görevlisiydi. Jandarma, güvenlik güçleri, devletçe beslenip ağanın buyruğunda tutuluyordu. Ağa "fişt" diyor jandarma koşuyordu hemen...

Ağa gelip, çölü parçalıyordu. El koyuyordu. Çevreye duyurmak için o bölgede olaylar çıkartıyordu. Bir yaygara "Toprağım işgal altında, devlet nerede, jandarma nerede?" Jandarma, savcılık, güvenlik güçleri... Devletin masalarında, yazı yazı yazı... Tapuyu iyice belgelemek, tapu üstüne tapu kestirmek için seçilen kurnaz yoldu. Tutanaklar tutuluyor, belgeler, buyruklar çıkarılıyordu.

Bir başka biçim, uygulama da şöyleydi: Çılbıkır aşireti içindeki bazı köyler DP'ye oy vermiyordu. Sorumlusu kimdi bunun? Çılbıkır reisi. Öyleyse, köylüsünün de kendisinin de akıllanması gerek. DP hükümeti, demokratik hükümet, sağlam oycu ağaya hemen kredi veriyordu. Şıh Seydo, aldığı krediyi hemen, mal müdürlüğüne götürüp, yirmi yıllık, otuz yıllık vergi yatırıyordu. Yatırılan vergi, köylünün yüz yıldır, iki yüz yıldır oturduğu topraklar içindi. Arkasından bir yazı kaymakamlığa, "Otuz yıldır zilliyetimde bulunan toprağıma, Melitler köylüğü oturmaktadır, işgal edilmiştir, hemen çıkartılsın..." Kaymakam savcılığa, savcı jandarmaya, jandarma çöle, toprağa, yüz, iki yüz yıl, beş yüz yıllık hakkın karşısına, halkın karşısına, kendi öz babasının karşısına dikiliyordu. Jandarmanın görevi, güvenliği bozanın hesabını görmekti. Ağanın toprağını işgal etmek de güvenliği bozmak sayılıyordu. Ağa güvenlik bozucusu, düzen bozucusu değildi. Ne yapıyordu; bankadan para, mal müdürüne yatır, iki saatlik süre içinde otuz yıl arkaya yürü. Eee, demokrasi vardı ülkede. İsteyen yüz yıl arkaya yürür, isteyen, beş yüz yıllık geçmişini yitirirdi. Şıh Seydo, otuz yıllık arkaya, köylüler, Çılbıkırlılar da beş yüz yıl ileri gelmişlerdi. Köylüler, beş

yüz yıldır üstünde oturdukları toprağı bırakmamakla güvenliği bozmuşlardı. Jandarma üstüne gidiyordu. Valiyi tokatlamış bir şeyhin karşısına jandarma çıkabilir miydi? Çıkamazdı. Derik'e ulaşan bunca söylenti belki azıcık da büyütülmüş olabilirdi. İlle ortada açık açık, gün gibi gerçekler vardı. Jandarma, kör parmağım gözüne bilinçsizce davranıyordu. Danışıklı dövüşü çıkaran, bankadan para alan, vergi yatıran ağa ortada, ayakta, haklı güvenlik bozmuyor da köylü, toprağının her avucunda damla damla kanı karışık olan köylü güvenliği bozuyordu. Jandarma köylü, çıkarılan köylü... Jandarmanın böyle körü körüne gidişi insanın kanını durdurmalıydı. Kendisi, babası, dedesi, gelip geçmişi hep yoksul, hep ezilen... Şimdi eline tüfek almış, köylünün tüfeği hem bunlar, babasına, atasına, anasına, kendine, halkına karşı çıkıyordu. Jandarma bunu bilmiyordu. Ülke güvenliği denince aklına gelen jandarmanın; yoksul aç biri halt etmiştir, arkasız, parasız biri olay çıkarmıştır. Giyimi düzgün, arkalı, paralı, varsıl olanlar, bir kurşunla bin adam vursa, iki saatlik vergiyle, beş yüz yıllık zilliyeti alsa güvenliği bozmuş olamazdı, böylesine de diş batıramazdı.

Halkın çocuklarıyla, halkın çocuklarının eline verilen tüfekle, halk, köylü bir göçe zorlanırdı... Elinde, yanında, sırtında, karnında, önünde çocuklar, yalınayak kadınlar... Çölün, dikene, çalıya dönüşmüş kuru otlarını çiğneye çiğneye, iki dudağı birbirine yapışmış, saçı, sakalı, bıyığı karışık, bakır, tunç, demir köylüler... Giderler. Nereye? Bir başka aşiretin, bir başka ağanın kolunun altına. Kanatlı kapılar arkasına... Devlet diye birini tanımazlardı, bilmezlerdi. Duymamışlardı. Anka Kuşu'nu bilirlerdi, devleti bilmezlerdi. Uzakta bir Irak, bir Suriye vardı, ille bir Türkiye yoktu. Fevzi bile tanık olamadı devletin varlığına, oysa devletin öğretmeniydi...

O gün sessiz, susuktu doğa, çöl, herkes. Gözleri parlayan, dilleri kopuk, yüzü uçuk köleler kervanı çıktı Gap köyünden. Erkeklerde ses yoktu. Jandarmalar elde tüfek. Tıs yok kimsede. Jandarma çemberinin dışına çıkan kadınların sesleri kulak patlatıyordu, yürek yaralıyordu:

"Vay le vay le vay le, ha ho ha ha, vay le vay le..."[116]

Kadınlar önde, erkekler arkada, taş yapılı, susarken konuşan egalli Kürtler. Kim bilir nerede neyin öcünü almak için yüklüydüler. Fevzi, bir ara suskun erkeklere Kürtçe kırıntısı "devlet var, baş vurun" dedi.

"Avani devlet, işte devlet" dediler.

Elde tüfek tetikte bekleyen jandarmaları gösterdiler, jandarmanın arkasında bıyık buran ağayı gösterdiler.

Gap, kısa süre içinde boşaldı. İtler, öğretmenler, jandarma, ağa, ağanın adamları, görevliler kaldılar. Havlama, sızlama, uluma... İtlerden başka ses çıkaran yoktu. Görevlilerin, öğretmenlerin içinde bir ses var mıydı? "Vay le vay le ha ho ha ho" seslerini duyacak kulak var mıydı onlarda? Yoktu. Olsaydı, bu seslere haykırırlardı, ses verirlerdi.

Jandarma komutanı, görevini yapmış olmanın, hem pek üstün başarıyla bitirmiş olmanın sevincini, onurunu duyuyordu:

"Erlerin de bizim de iki lokma yemek, soluklanmak hakkımız..."

Özcan ağız aradı:

"Ağam be, böyle başarı, düğün, bayram az olur, az yaşanır. Seni kutlarım hemşerim! İyi başardın. Senin hakkın şimdi iki yudum içki, getirseydin ya da biz getirseydik..."

Komutan, Özcan'ın hemşerisi sayılırdı. Burdurluydu. Özcan'ın sözündeki iğneyi, acıyı sezemedi:

116. Wey lê, wey lê, wey lê! Ha ho, Ha ho! Wey lê, wey lê...: Vah başımıza gelenlere bak, vah! Aman, aman! Vah başımıza gelenlere bak, vah! (y.h.n.)

"Düşünülmüştür Özcan Bey, bu ağalar var ya öyle becerikli, öyle saygılı kimselerdir ki sorma. Bak şimdi neler getirmiştir" dedi.

Mahmut, Özcan'ı yanladı. Kısmaya çalıştığı sesini de alçaltamadı, kızgın, kızarık yüzüyle, patlayacak olan gözleriyle konuştu:

"Zıkkım iç Özcan, zehir iç! Yalınayak çöl dikenine basanları gördün mü? Onların kanını iç, dikenlere bulaştı, git yala, o kanı iç!"

Jandarma komutanı Mahmut'u duymadı. Belki duydu aldırmadı, anlamadı. Keşke anlasaydı, duysaydı, işitseydi. Aslında, güvenlik güçleri kendilerine beslenen güvensizliği bilmeliydiler, Fevziler, bunu açıkça söylemeliydiler. Güvenlik güçlerinin görevi, yetkisi, yapacağı yapmayacağı konusunda tartışma, yorumlama, yön verme gibi açıklamalar yapılmalıydı. Fevzi, şu anda bile açmak istiyordu. İlle yüzbaşıyla, az çok, açık kapalı birkaç kez söz etmişti, yoklamıştı komutanı. Komutan her şeyi bildiğini bin kez söylemişti. İki sözünün biri "Bize bunu harbiyede öğrettiler, biz bunu biliriz, en iyisini biliriz..." Bu ölçüde yetiştiğini, en iyisini bildiğini sanan kişiye, bir şeyler anlatmak, anlatmaya çalışmak olanağı var mıydı? Dümdüz, dimdik duvara buğday serpmekti, boş çaba, dipsiz kazanı doldurmaktı. Tartışma, konuşma yüzbaşıyı değiştirmeyecekti, tek şey olacaktı; bir daha Fevzileri yanına almayacaktı.

Fevzi, Özcan'ın sözlerindeki inceliği Mahmut'a anlatmaya çalıştı. Mahmut kızdı, köpürdü:

"Sizler de leş kargası sayılırsınız, olaylar doğsun, görelim, yazalım, çizelim, anlatalım, büyük adam olalım. Köylünün omuzunu basamak mı sayıyorsunuz, kansız adamlar? Adam olmak için niceleri, bilmem kimin kıçını öper, bizim ormancıyı tanımaz mısınız, o bir sürü kıç öptü, şimdi öpücülerin başı oldu. Sıra size mi geldi?"

Mahmut'un bağırtıları Boyacı'yı kulaklandırdı:

"Ulen bozgunculuk yapma Mahmut, iki yudum içelim. Sana ne, bana ne? Giden gider, biz içkimize, sıçkımıza bakalım göbel!"

Mahmut, o yarmaça ellerini, o kocaman yaş dal gibi kollarını kaldırdı, Boyacı'ya saldırdı, Boyacı kaçtı:

"İnek oğlu inek Boyacı vay, senin gibi Kürdün ben damarını, soyunu sopunu, geçmişini... Senin gibi öğretmenin..."

Uzakta, bir araba içinde bekleyen ağanın adamları, kolcuları, bekçileri, koruyucuları çıkıp geldiler. Bir gün kendilerinin de böyle kovulacaklarını düşündükleri yoktu. Et, beyaz peynir, sebze, meyve, salata, içki, içki, içki... Ne ararsan döküldü ortaya. Kuş sütü, Kur'an ödü!.. Hepsi oturdu. Boyacı her yudumdan, her ağız şapırtısından sonra:

"Oh, dünya varmış, ah Çorum! Orda da böyle içerdik... 'Yaşa komutan, yaşasın ağa'" demeye başladı.

Gımcık gımcık[117] el uzatan Mahmut, gözlerini kızarttı. Boyacı, görecek durumda değildi. Fevzi titriyordu. Mahmut şimdi patlarsa işler altüst olacaktı. Komutan bir kez hepsinin ayağını kesecekti, bir yerler, Necimoğlu tutumu öğrenip, belki hepsini çalağan kuşu[118] gibi dağıtacaktı. O yüzden Fevzi, sol dirseğini Mahmut'un dizine iğne gibi batıra batıra uzandı ortaya. İlle bir yandan da atıştırdı...

Mahmut, dirsek dürtmelerine kızdı:

"Benim başıma büyük bir bok kesildin sen de! Dürtüp durma öyle. Başlarım senin de geçmişine, geleceğine. Bana bir yol gösterici oldun ki... Bak gidenleri gördün mü, çölde yitmişlerdir. Git onlara yol göster."

Komutan azıcık anladı mı?

117. Gımcık: Azıcık. (y.h.n.)

118. Çalağan kuşu: Doğan, şahin türü bir kuş.

"Mahmut hoca senin ağzını öpeyim, inşallah çölde yiterler. Kardeşim geldim gelmedim köy boşaltırım burada. Yahu kendi yerinizde, yurdunuzda durun daha. Durmaz bu pezevenkler! Böyle ağalara, bizlere, sizlere bile yük, yapılmaz. Bak şu adamın suçu ne? Sıcak çölde, bunca gün geçirsin... Kendi toprağı?.."

Ağa, ne Mahmut'un dediklerini anlayacak durumda ne de komutanın yatırımını. Sanıyor ki bunlar konuşursa yiyecek, içecek içindir. Doğru! Ağa alışmış bu günecek her gelenin gidenin, itin köpeğin önüne kemik atmaya, devlet memuru da alışmış yemeye! Bitli kaşındığı zaman, aç umsunacaktır[119] elbette. Yaptığından, gördüğünden geri kalmak istemeyen Ağa, adamlarına el etti. Yiyecek, içecek döküldü ortaya. Ortadakiler yığın gibiyken.

Fevzi, kendini, ülke sorunlarını çözüme götürmeyi, mutlu bir ortam yaratmayı amaçladığını sanan basına benzetiyordu. Ne yapıyordu Fevzi? Birçok olayı görüp izlemek, belki bugün bunları çok çok yazıp ortaya koymak, dökmek. Ağaların yaptıklarından çok mu önemli işti, yazıp dökmek, çok üstün bir uğraşı mı? Al komutanı, al ağayı, al Fevzi'yi... Üçünü bir tartaca, tartıya koy kimse kimseden daha ağır, daha hafif değildi. Ağa toprağı, Fevzi; kişiyi, kişinin sıkıntılarını sömürüyordu. Ağa toprağı, Fevzi, olayları kazanıyordu. Menderes de oy kazanıyordu bu arada. Komutan, yıldızına bir yıldız ekliyordu, rütbesini kazanıyordu, Fevzi, insanların yazgısını, bozuk düzenin getirdiklerini sömürüyordu.

Issız köyü gezerken kendini ağır ağır suçladı Fevzi. Köpekler acı acı havlıyor, herkesi suçluyordu. Sahipsiz kalmış köpekler. Acı acı bakıyorlardı. Damların üstüne çıkıyorlar, iniyorlar, ara sıra anlamsız, belki acı acı uluyorlardı. İkircikli oluyorlardı, susmak mı havlamak mı? Kim

119. Umsunmak: Ummak. Özenmek, imrenmek. (y.h.n.)

için ne için neden havlayacaklardı? Bir yerde duramazlık, bir korku, kuşku içindeydiler. Depremi önceden sezen yaratıklar gibiydiler. Fevziler kimdi, kimdi bu komutan, bu ağa? Köpekler hangi gözle bakıyorlardı? Hangi suçu asıyorlardı yeni gelenlerin, görevlilerin, gözlemcilerin boynuna? Kan içen mi, kan sömüren mi? Demokrasi babası mıydı bunlar? Kimdi? Türkiye Cumhuriyeti'nin yetkili, rütbeli, yurtsever, sınıfsız, kaynaşmışlarından bazıları mı?

Uzanıp köpeğin başını okşamak istedi bazıları. Köpekler yaklaşmadı. "En sadık dost, arkadaş köpektir" diyenler vardı. İlle köpekler Fevzileri kabul eder miydi arkadaşlığa, dostluğa? Fevziler, köpeklerden bin kat, yüz bin kat aşağıdaydılar, aşağılıktılar...

Birkaç eve girdi Fevzi. Gördü. İçini, dışını. Ağaç, tahta, kereste adına çok çok üç beş gont[120] vardı. Kamışla, düdükle kapatılmıştı evlerin üstü. Direk, aralık, bölme, ranza, seki, dolap, kapı... Hiçbir şey yok. Gidenlerin bütün götürdükleri sırtlarındaydı. Yatak, bir iki çanak çömlek. Demek ev adı altında şu yığıntı, şu kovuk içinde yaşıyorlardı. Hepsi birer in, birer mağara... Bu evlere birçok ad yakıştırılabilirdi. Fevzi, mağara demek istemiyordu. Mağaralarda bazı yırtıcı hayvanlar yaşardı. Buralar artık, iki ayaklı ya da dört ayaklı köpeklere kaldı, "in" demek daha yakışık alırdı.

Türlü yiyeceklerle, içeceklerle dolu sofra üstünde, tutanaklar tutuldu. Yeni sahip köyü elinin altına, kanadının altına aldı, büyük bir lokmayı yuttu. Komutana büyük bir saygı, övünç dizdikten sonra:

"Bir tek aile vardı köyde komutanım, benim yakınım sayılırdı. Onu da çıkarttırdım. Köye hepten yeni olanlar gelmeli. Eskiden kalanlar çıban olur valleh" dedi.

120. Gont: Evin üstüne atılan kısa, kalınca ağaçlar.

Şeyho'nun örneklemesi, düzen değişikliğine, değişiklik üstündeki tartışmalara güzel bir örnekti. Şeyho, tutucu. Var olan, yürütülmek istenen düzenin savunucusu, ille kendine gelince hepten yenilik istiyordu. En yakını sayılanları bile sürmekte sakınca bulmamış, üstelik yarar görmüştü. Fevzi'ye kalırsa, yurt yüzeyinde, dünya üstünde değişiklik hepten, temelden, bütün düzeni, hep birden değiştirmekle olurdu. Yarım yamalak parçalarla yeni takım yapılır mı? "Bizim en belirgin ve değişmez amacımız düzeni böyle kökten, böyle sapasağlam, acımadan, sapmadan, her yanıyla değiştirmek olmalıdır. Taniel'in orası olmazsa, Mırtat çavuşun evinde olsun, Diyarbakır'da olsun... Kesinkes alt üst yapı tersine dönmelidir" diyordu.

Dağ Kolu

Köylerin, köy adı altında hazine topraklarının karşıt kesimler eline geçmesi Abdürrahim için ürkünçtü. Ölüm demekti, yıkılmak, yok olmak demekti. Menderes hükümeti, Abdürrahim'in karşısına büyük güçler dikiyordu. Bu güçler gün gün artıyordu. Her yeni beliren, yaratılan ağa sırtını hükümete dayıyordu. Abdürrahim, gelişimi, değişimi görebiliyordu. İleriyi gören biri denmese de görmek zorunda kalmalıydı. Korkunun, yok olmamanın zorladığı, yarattığı sonuçtu bu görüş. Soyadından başka Türkiye'yle, kendi devletiyle hiçbir ilişkisi bırakılmayan Abdürrahim, Ankara yollarını aşındırmaya başladı. Bir, üç, beş, git gel... Söylenti yayıldı. Öğretmen Fevzi'ye Selo söyledi ilkin:

"Seninki Ankara'ya gider gelir. Valleh eydir lo! Hökümetin toprağı verilsin köylüye, demiş. Necimoğlu çok

kızmış bu işe. Kötü!.. Ben Rutanlıyım, ille doğrusu, çöl, toprak verilmeli köylüye. Herkese kardaş payı."

Fevzi:

"Selo, Şeyho Ağa'nın yaptıklarını gördüm de seni aradı gözlerim. Jandarma döküldü, alay alay..."

"Ah, dedi Selo, ah, -kafasını yumrukladı- ben de jandarmayım. Ben de tüfek çektim köylüye. Bugünkü aklım olsaydı, o tüfeği kime çekeceğimi bilirdim."

"Kime çekerdin?.."

"Kimseye yetmezse gücüm, alnıma sıkardım."

"İş mi bu Selo? Senin benim ölmem neyi kurtarır, neyi değiştirir? Kendini öldürmek yol değil."

"Bırak lo! Beni konuşturma. Sen de bilirsin kime çekileceğini."

Selo'nun konuşmalarında, Derik'in yeni olaylara belki büyük, karışık olaylara gebe olduğu sezinleniyordu. Ankara Abdürrahim'e kulak asmazdı. Asmazdı ya iyi başlangıç değildi, belki de beklenen, umulan, istenen sonun başlangıcıydı. Necimoğlu'nun elinden çıkacak ya da alınacak toprağı yoktu. Sınırsız toprağı olsa bile hiç kimse bir avuç toprağını alamazdı. Pentomik Tümen, Üçüncü Ordu gelse gene alamazdı. Necimoğlu'nun toprağının bir avucunu, Necimoğlu'nun bir yudum, bir sızıntı suyunu hiç kimse alamazdı bu düzen içinde. Satın almak bile söz konusu olamazdı. Canalıcının danasını kurt yiyemezdi elbette. Hiçbir köylü onun toprağında ekim dikim yapamazdı. Ayağını basıp geçemezdi. O halde Necimoğlu, Abdürrahim'in Ankara'ya gidiş gelişinden, toprakla uğraşısından niye gocunmuştu? Bir dağıtım işi olacaksa ancak Necimoğlu düşünmeli, Necimoğlu başlamalı, devlete, hükümete bile buyruk vermeliydi bu konuda. Abdürrahim kimdi? Ankara, hükümet kimdi? Necimoğlu'ndan üstün müydü?

Abdürrahim'in geniş toprağı vardı. Böyle bir dağıtım, söz konusu olursa, gerçekleşirse Rutanlılara, Necimoğlu'na sığınmış şunca köylü ucun ucun ayrılıp gidebilirdi. Aşiret maşiret kalmazdı. O zaman Necimoğlu da kalmazdı. Necimoğlu artık silinirdi. Oy gücü biterdi. Necimoğlu'nun bitmesi partinin gedik vermesi demekti. Böyle bir dağıtım Necimoğlu'ndan önce partinin, demokrasinin işine gelmezdi. Öyleyse bu iş olamazdı.

Necimoğlu bu yüzden Ankara'ya gitti. Arkadan söylenti hazırdı: "Necimoğlu toprak dağıtımını istemiyormuş. Ankara önlesin bu işi, örtbas etsin" diye gitmiş...

Bu söylentiden hemen sonra birtakım köyler boşaldı. Nereye? Kime, hangi kanatlı, arkalı, dayanıklı, Ermeni mısmarlarıyla,[121] kuşağıyla sağlamlaşmış kapıya, kanatlı kapıya sığındılar? Kime kulluk, kölelik etmeye gittikleri bilinmiyordu. Boşalan köyün öğretmeni çıkıp geliyordu Derik'e. "Çocuklar, köylüler gitti. Issız köyde ne bekleyim!" diyorlardı. Münir Bey'e yardımcılar artıyordu. Boşalan köylerden biri Hacreş,[122] diğeri Selme[123] köyüydü. İkisi de Rutanlıydı. Daha sonra Abdürrahim'e sığındıkları anlaşıldı. Necimoğlu birkaç gün sonra geldi. Geldiği akşamın gecesinde Kanco köyleri zılgıt yedi, basıldı, ateşe tutuldu. Mazıdağ'dan indi dağ kolu. Bastı, çölün sisini serapını dağıttılar. Jandarma el koydu. Kanco köylerinden toplananlar Derik'e getirildi. Suç; Hacreş'i, Selme'yi basmak. Necimoğlu'nun işçilerini, ırgatlarını sürüp götürmek. Eğer ırgatları, işçileri geri getirirlerse, bağışlanacaklar, yoksa... Yoksa derileri yüzülecekti.

Jandarma hiç yansız kalmıyordu. Olayın içyüzünü de çabuk öğreniyordu, kestiriyordu. Kim suçlu, kim suçsuz çok iyi biliyordu. Nasıl da öğrenmişlerdi yargıyı, tartıyı?

121. Mısmar: Demir kazık, mıh. (y.h.n.)
122. Hacreş: Karahacı köyü.
123. Selme: Selâmet köyü.

Şeyho Ağa istiyor, köyleri jandarma boşaltmaya başlıyor, Necimoğlu istiyor, boşalan köyü doldurmaya jandarma hazır. Doğrusu, devlet elindeki güçleri kullanmada, açıkçası, güvenlik güçlerini nerede nasıl kullanacağı konusunda bilinçsiz değildi, bilinçli! Kendini kollayanın, hükümete oy vermiş olanın, daha gerçeği DP'yi, partiyi korumuş olanın yanında yer alıyordu. Güvenlik güçlerine yeni bir yol, yöntem, görev, sorumluluk vermek gereği açıktı. Güvenlik güçlerini eleştirmek, yermek yerine, onlara verilecek yönü saptamak daha yararlı olabilirdi. Şimdi bu görüşü, jandarma komutanına açsa Fevzi, söylese, belli belirsiz gücenirdi komutan. Fevzi'nin jandarma komutanıyla, bir başka komutanla alıp vereceği yoktu. İlle bütün güçlerin kullanımı, Türkiye'de, belki bütün demokratik ülkelerde amaçlı, saptırılmış bir yöndedir. Güvenlik güçlerinin giderleri çöle dökülseydi herkese ev yapılır, bağ dikilir, tarla açılırdı. Kimsenin kimse-den alıp vereceği kalmazdı. Devlet bir güç bulundurmak zorundaysa bu güçlerin bazılarının elinde tokmak olmaması için yeni bir düzen getirmeli. Bazılarının çekici, tokmağı olan güçler, kendini besleyen, eline tüfek veren altına araba veren, sırtına giyim kuşam veren, aylığını koynuna koyanlara karşı kullanılıyordu. Bunu güvenlik güçleri bilmeli, anlamalıdır. Belki güvenlik güçleri herkesten iyi bilmektedir. Onlar da açık açık dile getiriyorlardır kendi aralarında. İlle belli güçlerin yapıp düzenlediği yasalar, belli kimseleri korumakta, güvenliği korumak amacıyla yaratılan güçler, güvensizlik kaynağı olmaktadır.

Bu konuyu, öğretmenler aralarında tartışıyorlardı zaman zaman. Böyle bir tartışma sürerken jandarma komutanı, oğlunun durumunu öğrenmek için okula geldi. Söz döndü dolaştı, Derik'teki çalkantıdan açıldı. Aslında açılmış, sürüyordu, bir türlü kapanmadı. Öğretmenler genellikle susucu oldular. Jandarma komutanı konuştu:

"Ne diyorsunuz beyler, Necimoğlu'nu bütün Ankara ayakta karşılamış. Menderes'in özel konuğu olmuş. Birlikte yemiş içmişler. Abdürrahim kim?"

Komutan bu konuda masal anlatır gibi konuştu. Demek komutanın gözünde Necimoğlu çok yüceydi. Korkutmuş komutanı. Özcan, uzun uzun dinledi, sonra iğneli bir söz etti:

"Ne yani ağam, Necimoğlu gibisi dünyada bulunmaz, isterse beni millî eğitim bakanı, seni de genelkurmay başkanı yapar. Değil mi ağam be, hemşerim?"

Komutan ayağına yer buldu:

"Öyle kardeşim öyle, Menderes ne dedi, ne demişti? 'Ben istersem, yedek subaylarla orduyu yönetirim' dememiş miydi?"

Derik'teki söylenti tersineydi. Halkın sezgisi, yöneticilerin elindeki yazıdan, çürük kafasındaki bilgi sanılan saçmalıklardan daha ileri:

"Bırak lo! Ankara'nın işi mi yok, toprakla, taşla, köylüyle, köyle mi uğraşacak? Söz o! Söylenti o! Ankara, Necimoğlu'na 'bize oy, bize oy' demiştir. Ankara'ya var mı oy, ötesi Kuze kere Angara..."

Öyle anlaşılıyordu ki Derikliler komutandan, öğretmenlerden daha iyi kestiriyorlardı. Olanı biteni, gerçeği, perde arkasındakileri...

Gülhane Raporu

Abdürrahim, gelişen, yığılan olayları izlerken, askerlik yakasından tuttu. Şimdi şunca iş, şunca olay, şu kocaman çöl, Kasro Kanco bırakılır mıydı? Kartal yuvası dağılmaz mıydı? Bütün bunlar bir yana, Genco Hüseyn'in torunu, Kanco aşiretinin başkanı Abdürrahim askere nasıl giderdi? Hep buyruk vermiş, hep önünde eğilen insanların varlığına alışmış biri, buyruk alabilir mi? Başkasının önünde eğilebilir mi? Hele hele, Abdürrahim askere gitti diyelim, acemidir, erdir. Kim eğitecek onu? Yedek subay komutasında birkaç çavuş. Çavuşlar, onbaşılar kim? Belki Rutanlı, belki Kancolu, belki Şeyhanlardan biri, belki Şıh Şeydolardan... Derik'ten olmazsa, Mardin'den, Mardin'den olmazsa Diyarbakır'dan, ordan olmazsa nerden olursa olsun, bir zarok Abdürrahim'e,

ağaya buyruk verecekti. Yat diyecekti, uzan diyecekti. Askerliğin renkli sözlüğünü sıradan okuyacaklardı. Şunca yıllık ağa, reis, Kanco başkanı kendine boynu eğikler önünde eğilecekti. Bu olur muydu? Üstelik Necimoğlu da askerlik yapmamıştı.

Abdürrahim uzun uzun yollar aradı. Derik askerlik şubesine etki etmenin yolu yoktu. Derik askerlik şubesi Necimoğlu demekti. Necimoğlu'nun gözünün önünde iş çevrilmezdi. Eğer şube başkanı en küçük bir kayırmaya girişsin, hemen emekli olurdu, yüzbaşı rütbesini binbaşılığa çıkaramazdı. Abdürrahim'in bütün işi aslında, çıkmaza girmişti Derik ilçesinde. Kızıltepe yepyeni bir sağnaktı başında. İşleri oraya aktaramıyordu.

Abdürrahim, kaynağı başından bağlamak istiyordu. Balık baştan koktuğu gibi, baştan da temizlenirdi. Bu düşünceyle Ankara'ya geldi. Koynunda yüklüce para, çantasında bolca kaçak ipekli, yünlü, halı vardı. Bunları yatıracaktı, çok şeyler de yükümlenecekti, askerlik işini ortadan kaldıracaktı. Kızılay'da, Yüksel Palas'a yerleşen Abdürrahim, karşıdaki orduevini gözaltına aldı. Girip çıkanları izledi. Birkaç gün ipucu, kurtuluş yolu bulamadı. Orduevinde bir düğün vardı. Görülmemiş bir düğündü. Altın yaldızlı davetiyeler, ordunun arabalarıyla dağıtılıyordu. Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'ın koruyuculuğu altında, denizci bir albayın kızı, büyük işadamlarından, devletin ortaklarından birinin oğluyla evleniyordu. Bu düğüne, Yüksel Palas'ta kalan Bitlis milletvekili de çağrılmıştı. Abdürrahim'le günlerdir birlikte yiyip içen, elini cebine sokmayan Bitlis milletvekili düğüne onu da götürdü. Abdürrahim, günlerdir gözaltı ettiği orduevine girmişti. O gece yenen, içilen, saçılan Abdürrahim'e bile korkunç geldi. Ayak altına dökülen, içilen, saçılan neydi? Kimindi?..

Abdürrahim yavaş yavaş tanıtıldı. Gülhane Askerî Tıp Akademisi doktorlarıyla tanıştırıldı. Askerî Tıp Akademi Başkanı'nın elini sıktı:

"Abdürrahim Bey, Mardinlidir. Çöl olduğu gibi kendisinindir. Bir şatosu vardır, dağ! Soyadını Atatürk vermiştir..."

Tıp akademi başkanına tanıtımı buncağızdı. Bunun dışında artık eksik söz edilmedi. Arkasından Abdürrahim söz aldı. İsteğini, sıkıntısını dile getirdi. Tıp komutanı, azıcık duraladı. Sonra:

"Abdürrahim Bey, sizi sevdim, tanıştığımıza çok sevindim. Yarın bana geliniz. Akademide görüşelim, enine boyuna" dedi.

Düğünün havasına katıldılar sonra. Ertesi gün, Abdürrahim akademiye gitti, Gülhane'ye. Akademi başkanının odasında oturdu. Çay kahve içti. Gerçi "kahve mirre" yoktu ya bu kahveler daha bir yararlıydı, tatlıydı, hoştu. Gelen giden doktorlara tanıştırıldı. Durumu açık açık anlatıldı. Doktorlar, belki sessiz, duyulmadan bir baş vurma olsaydı, kolaylıkla rapor vereceklerdi. Dinledikleri, anladıkları korkuttu doktorları. Yanaşmadılar. Tıp başkanı, Abdürrahim için telefon açtı. Çok yüksek, çok önemli yerlere durumu anlattı. Abdürrahim için korkulan iki doktora telefon edilmesini söyledi.

Yüksek yetkili de kuşkuya düştü. İş döndü dolaştı Büyük Başkan'a geldi. Büyük Başkan, buyruk, bültenler yayınlamış, bazı yönleriyle tanınan biriydi. Atatürkçü, ulusçu, sola karşı, yansız, kimseyi kayırmaz biri olarak bilinmek istiyordu. Ordu üstünde kimsenin oyun oynamasına açık kapı bırakmak istemiyordu ancak yaratılışı, yapısı, bilimsel yönü yöntemi Büyük Başkan'ı bu çizgi üstünde tutamaz, yürütemezdi. Abdürrahim'in işi önüne gelir gelmez, küçük alverler yaptı. İlerde başka görev yoktu. Yetkinin en yüksek basamağından sonra, reisicum-

hurluk geliyordu. Bunlar için alışkanlık, onur biçimine, niteliğine bürünen reisicumhurluk için Abdürrahim bir basamak olur muydu? Seçimlere katılırsa, bir partiye geçerse, başkanlık alırsa, meclise girerse...

Az sonra, Büyük Başkan, yetkisini kullandı "bu işi bitirin" deyiverdi. "Bu iş" Akademi başkanlığına ulaştı. Abdürrahim, ertesi güne kalmadan "askerlik hizmetinden muaftır," cümlesini birtakım Latincelerin altında okudu.

Böylece, balığın başından temizlik başlamış, su kaynaktan kesilmişti. Sakatların, kulaksızların, gözü görmezlerin, ebil debillerin[124] hiç değilse kısa döneme tabi tutulduğu, çok kez yirmi dört ay askerlik yaptırıldığı bir gerçekti. Kaşı gözü, bedeni, yapısı, sağlığı, her bir yanı yerinde, sapasağlam Abdürrahim'e, askeriye kendisi, "çürük" raporu veriyordu.

Abdürrahim, koynundaki paraların büyük bölümünü yemişti. Halıları geri götürmedi. Uzak yakın tanıdıklarına dağıtmıştı. Kendi söyledikleri böyleydi. Derik'te söylenti daha başkaydı. Tek tek doktorlara para, halı, ipekli, yünlü dağıtmıştı. Hepsinin özel muayene yerlerine gitmişti. Türlü nedenlerle para bırakmıştı. İşini ancak kaçaklarla, parayla sona bağlamıştı.

Derik askerlik şubesine belgeler ulaşınca, şube başkanı epey bir sıkıntı duymuştu. Necimoğlu ondan mı soracaktı yoksa? Ne diyecekti? Komutanın korktuğu başına geldi. Aradan, dereden bir soru yöneldi. Necimoğlu "va çi, kuze kere" demişti. "Nedir bu be, ne bok iş..." diye sövmüştü. Necimoğlu, Abdürrahim'in askere ayrılmasını fırsat bilecek, yıkıma, dağıtıma girişecekti. Kartal yuvasını dağıtacaktı. Türkiye'nin topraklarını alacaktı belki, belki Atatürk'ün, demokrasinin sarsamadığı Kasro Kanco'yu sarsacaktı, yerle bir edecekti. Bu düşler, bu dü-

124. Ebil debil: Dengesiz, sarsak, zayıf. (y.h.n.)

şünceler şimdi yok olmuştu. Derik askerlik şube başkanını suçluyordu. Askerlik şube başkanı da pek sessiz biriydi. Osmanlı efendisi, kalem memuru biriydi. Siirt bölgesine sürüldü.

Necimoğlu, AP genel merkeziyle ilişki kurdu hemen. Abdürrahim'in askerlik işini kurcaladı. Onlar da bu işin arkasına koştu. Parti genel başkanlığı, özel olarak eğildi işin içine. Sanılıyordu ki ara dere işi olarak yapılmıştı Abdürrahim'inki. Yeniden ele alınabilir, Gülhane'ye yollanabilirdi. Oysa raporu veren Gülhane'ydi, en büyükten, tıp akademi başkanına kadar hepsi işin içindeydi. Parti genel başkanının kılıcı burada kesmezdi. Büyük Başkan'ın yayınladığı "komünistliği ezin" bülteni, askerî deyimle ST'ler Demirel'in susmasına yetiyordu.

Böylece işler arap saçıydı. Kimin eli kimin cebinde, kim kimin ayağına basıyor belli değildi. Gerçekten ortada bir bozuk düzen vardı. Gülhane'den rapor verdirenler, verenler neyi, kimi ayakta tutmak istiyordu? Kimden yanaydı? Partiden mi? Abdürrahim'den mi? Ağalıktan mı? Halktan mı? Atatürkçülükten mi? Kurulu bozuk düzenden mi?

Çobanın köpekleri boğuşurken yolcunun işi rast gidermiş. Ortada kargaşalıklar sürüp giderken Abdürrahim de arabasını dağdan aşırdı. Neden aşırmasın? Yoksul değildi, köylü değildi, kimsesiz değildi. Parası vardı, pulu vardı. Demokrasi, paralı pulluların, sırtı kalın çulluların rejimiydi. İki kulağı kapalı olan yoksullar taa Kars'tan, Edremit'e sürülüp, askerlik yaptırılıyordu. Demokrasi varsılın elinde kamçı, yoksulun sırtında kırbaçtı.

Demirel'in Amerikan Pazarı

Yıllar böyle bitiyordu Derik'te. Bir umut kapısı yoktu. Millî Birlik Hükümeti Necimoğlu'nu bir süre Sivas'ta tutuklamıştı. Necimoğlu buradan daha bir güçlü çıkmıştı. Daha bir yetişkin... Her söze karşılık verecek ölçüde gelişmiş, ataklaşmıştı. Seçim için üç kez kendini denemiş olan Necimoğlu, 1961 seçimlerinde de adaydı. Kazanamadı. Rutanlıların oyu yetmiyordu. Üstelik, Derik içinde toplanmış olan Rutan aşireti oy vermiyordu. Necimoğlu 1965 seçimlerinde de aday oldu. Türlü nedenlerle, belki içten içe istenmediği için yeterli oy alamadı, kazanamadı. 1969 seçimlerinde Derik'ten iki aday vardı. Otuz yaşını bitiren Abdürrahim'de adaylığını koydu. Abdürrahim, geniş çapta oy almak için bağımsız girmek istiyordu. Aslında CHP Abdürrahim'i Mardin adayı olarak göstermek, bir sağlam aday çıkarmak istiyordu. Ağalara karşı

olduğunu göstermek için de listeye koymak istemiyordu. Bir danışıklı dövüş vardı CHP ile Abdürrahim arasında. CHP listesinden bağımsız aday olan Abdürrahim kazandı. Necimoğlu gene kazanamadı. Halkın, kendi karşısında olan birine direnişiydi belki Necimoğlu'na kazandırmayışı. Herkese aralanan Ankara kapısı Necimoğlu'na bir türlü açılmadı. Oysa Necimoğlu'nun nasıl da geniş bir kapısı vardı, kanatlı kapı. Ermeni yapısı, mısmarlı, demir kuşaklı, sağlam, gelene gidene açılan kapı, yalnız küçük kapısından içeriye tek gözle bakabilen kanatlı kapı! Böyle geniş kapılı Necimoğlu'na, halk, güdümlü oyların azlığı, gide gide Kancolara sığınmalar, Ankara kapılarının açılmasına engel oldu. Abdürrahim'in daha ilk denemede Ankara'ya ayak atması Necimoğlu için gerçek bir yıkımdı. Yirmi yıllık politikacı, daha dünkü çocuğa yenik düşüyordu.

Necimoğlu bir süre evinden çıkmadı. Gösterişi, giyinişi, belki iç yapısı, Necimoğlu'nu ayakta tutacak ölçüde yüksekti, ille bu yenilgi, yutulur, unutulur gibi değildi. Günlerce içerde kaldı. Sonra bir gece yarısı taksiyle Diyarbakır'a gittiği öğrenildi, söylendi. Uçağa atlamış, ver elini Ankara demişti. Ankara, ona değişik bir kapı araladı. Demirel, kendisine oy sağlayan işadamlarından oluşan altmış para babasını, tüccarı, dünya alışverişini öğrenmeleri, görmeleri için, devlet parasıyla dünya turuna çıkarıyordu. Bunların arasında Necimoğlu da vardı. Her biri Demirel'e el tutmuş, para vermişti. Necimoğlu da oy vermişti, oy sağlamıştı. Necimoğlu, dünya turu sonunda Münih'te kaldı. Tek bir Almanca bilmeyen Necimoğlu, bir yıl Münih caddelerinde geziyor, elçilik kadrosunda görevli gösteriliyordu. İlle çok sıkıldı Necimoğlu. Bir yıl sonra döndü. Derik'e gitmek istemiyordu. Demirel'in özel ilgisiyle, Şişli'de, Pilavcı Pasajı'nda, bir bölüm ayrıldı. Demirel'in özel yardımcılarıyla Necimoğlu Amerikan

kaçak malları satmaya başladı. Böylece Derik'ten uzak kalıyordu. Doğrusu Demirel, kendine uzanan ele, el uzatmıştı...

Önünde kimsenin söz çeviremediği, bütün Deriklilerin saygıyla, korkuyla selamladığı Necimoğlu ayrıldıktan sonra, yüzlerde, saklanmaya çalışılan bir güleçlik, yaşamda bir bütünlük, kolaylık doğdu, belirdi. Derik'in üstündeki karabulutlar aralandı. Güneş ışıklarını uzattı. Herkes geniş bir soluk aldı, birbirinden saklaya saklaya.

Taniel'in dükkânında toplananlar bundan pay ayırdılar kendilerine. Aslında büyük pay kimindi? Demirel'indi. Demirel, eğer yurt yüzeyinde ipe sapa gelir tek bir iş yapsaydı, Necimoğlu kazanabilirdi. Demirel'in başarısızlığı, Menderes'in yetersizliği Necimoğlu'nu yıl yıl kemiriyordu. Nedenleri ne olursa olsun, ortada bir sonuç vardı. Sevindirici bir sonuç. Demirel hiçbir şey yapmamışsa, Necimoğlu'nu Derik'ten götürmüştü, almıştı, ayırmıştı. Başbakanlığının en büyük anıtıydı. Abdürrahim, korkulacak biri değildi. Üstelik, alınacak bir öcü yoktu kimseden. Kancolar, Rutanlılara karşı hep savunmuşlardı. Saldırmamışlardı. Çok çok, karşılık vermişlerdi. Necimoğlu pes dedikten sonra, geniş günler, mutlu günler gelmiş, çöl ısınmış sayılıyordu. Herkes bağlara, bostanlara korkusuzca inmeye, çalışmaya başladı. Ay ışığında bile bağlar canlıydı. Oysa ilk akşamdan kapılar kapanırdı eskiden, Necimoğlu Derik'teyken.

Gittikçe belirgin bir canlılık içinde Derik çalkalanıyordu. Belki duruluyordu. Fevzi, Karabet'in oradan geçerken:

"Karabet, yerin geniş olsun" dedi.

"Yok looo! Öyle uluorta konuşmak yok. Gel hele, gel" dedi.

Oturdular dükkâna. Çay söylendi. Özcan, Remzi, Boyacı, Mahmut.

Özcan:

"Ağam bize mi veriyorsun sadakayı" diye takıldı.

Boyacı çayı alır almaz kafasına dikti. Ağzı burnu yandı, tutuştu:

"Ulen Karabet Ermenisi, güzel çay, ille sıcakmış, söylesene. Ağzımı burnumu yaktırdın!"

"Dinime imanıma" dedi Karabet, "Sen parasız ağu bulsan içer, kefen bulsan ölürsün. Bekle sıcaksa, bak bunlar bekliyor" diye geniş geniş güldü.

Karabet'te görülmemiş bir gülüştü bu. Sınırsız, yüksek, alabildiğine mutlu, baskısız. Mahmut bu canlı gülüşü kaçırmadı:

"Gülersin değil mi Karabet Ermenisi! Yalnız gülmeyle kutlanmaz başarı. Sen bize rakı içireceksin, çayla kapatmaya kalkışma. Başınızdaki fırtına dindi, böyle gülersin geniş geniş..."

Karabet gülmesini kesip konuşacaktı, Boyacı ağzını burnunu oğuşturdu, "Rakı" sözünü yakaladı:

"Ulen Karabet, ulen sen ne biçim Ermenisin? Bizim oradaki Ermeniler cömerttir! Sen bize Hamo'nun orada birer lahmacun yedir, bir yudum içir hele!"

Boyacı'nın sözü para etmedi. Karabet Mahmut'a karşılık verdi:

"Lo Mahmut, size Giragos, koyun, kuzu kessin, Fevzi'nin ev sahibisi Giragos vardır ya... Dinime imanıma o kurtuldu. Ben işimi, gökten Allah inse, senin aha şu çöldeki peygamberin gelse gene yaparım."

"İsa mı tutuyor elinden senin Karabet" diye takıldı Mahmut!

Karabet, daha sonra, kimseye duyurulmasını istemediği baskıları, pac,[125] haraç olaylarını dile getirdi. Anlatılanlara, söylenenlere, kulaktan kulağa ulaşanlara

125. Pac: Bahşiş, haraç. (y.h.n.)

bakılırsa, Necimoğlu'nun ayrılması kazançların cepte kalması demekti. Bunu az çok herkes bilirdi. Bu konuda, Fevzi'ye özel olarak çok şeyler söylenmişti. Seçim yardımı adı altında, Necimoğlu'na bol bol para veriliyordu. Herkes bu parayı Necimoğlu alıyor sanıyordu. Oysa bu paranın alınmasında, önce DP, sonra AP kesenkes bir baskıcıydı, aracıydı, daha daha, AP bu parayı kendisi alıyordu. Yıllardır Derik'te memur çalıştırıyor, buğday dağıtıyor, bankalardan para dağıtıyordu. Almasın mı AP bunun karşılığını? AP'nin Necimoğlu eliyle aldığı para, Necimoğlu'na suç olarak, günah olarak yazılıyordu, biliniyordu. Öyle bir döngü, öyle bir gidiş, öyle bir kırık dişli çarktı ki, kimin kimden aldığı, kimin kimden beslendiği belli olmuyordu. Pilavcı Pasaj'da Necimoğlu'na verilen, ayrılan, Necimoğlu için doldurulan Amerikan pazarı türlü söylentilere, dedikodulara ortam yaratıyordu. "Demirel, Vefa Poyraz, Fahri Atabey ortaklığının yarattığı bir dükkân" inancı yayılıyordu.

Necimoğlu'nun Derik'ten ayrılması, memurlar, memur kadınları, öğretmenler için bile sevinç kaynağı oldu. Bir karabulutmuş meğer Necimoğlu. Fevziler, Fevzi gibiler bu gidişe, ayrılışa sevindiler. İlle Necimoğlu'nun yüzüne gülenler, okkalayanlar, onun dostları olduğunu söyleyenler, ağam, paşam diyenler, bel kırıp önünde eğilenler daha sevinçliydi. Kişinin iki yüzlülüğünü ne güzel kanıtlıyordu bunların tutumu. Bunlar sevinmek yerine utanmalıydı, yere girmeliydiler. En çok sevinenlerden birisi de jandarma komutanıydı! Kaptan Şehmus'un orada Mahmut söz attı:

"Komutan nasılsın?"

Boş bir soru değildi bu. Anlamı, içeriği sırtına yüklü bir soruydu. Komutan, Mahmutlardan biriymiş gibi, Necimoğlu'nu hiç sevmezmiş gibi, Necimoğlu için yıllardır can yakmamış gibi, erlerin bile postunu soyduğu halde:

"Oh be hoca, oh be! Dünya varmış be kardeşim!" dedi.

Mahmut gülmemek için, belki sövmemek için kendini zor tutmuş olmalıydı. Yüzü kıpkırmızı, ıslak ıslak gözleri... Kaptan'ın portakal sandıklarına doğru dönerek yüzünü sakladı.

Necimoğlu'nu Derik'ten kim ayırdı? Kim aracı oldu? Burası hiç önemli değildi. Selo "Başbakanlık icraatıdır" diye eğleniyordu, gülüyordu. Dağlar, yamaçlar gülüyordu. Kıpkırmızı toprak yamaçlar, kızarmış kayalar, güneş almış, yeşillenmişti. Çölden su fışkırmıştı... İnsanlar güleç, insanlar sessiz, insanlar işindeydi. Elden ağıza düzeni de olsa, herkes kendi sümüğünü yalıyordu. Kimse kimsenin emeğine ortak değildi. Söylentiye, duyulanlara, gerçeklere bakılırsa, Necimoğlu kazançlara, alın terine ortaktı; herkesin, bütün Rutanlıların. Burası da önemli değildi. Kazançlara ortak olan daha nice kuruluş vardı. Nice katlar vardı? Kişinin sırtına bindirilmiş en büyük yük, en büyük kambur devlet değil mi? Devlet de bir başka Necimoğlu. Kişinin, kişilerin ortaklaşa kurup çattıkları, yapıp yoğurdukları devlet, giderek kişilerin ağası olmuyor muydu? Oysa devlet bir üst yapı, ezgi, baskı aracı olarak doğmuyordu. Böyle bir amaçla kurulmuyordu. Devletin varlığının nedeni, kişinin, ortaya koyanların yaşamına kolaylık sağlamasıdır. Tüfek ya da tabancayı niçin taşır bazıları? Kimse, kendi alnına sıkmak için taşımaz. Yırtıcı, kıyıcı, öldürücü çıkışlara karşı kullanmak için taşınır, taşırlar. Tüfekler, tabancalar bugün herkesin kendi alnına çevriktir, çevrilmiştir. Devlet, bugün kişinin başına yumruk, herkesin sırtına yüktür Türkiye'de, çok ülkede.

Rutan aşireti başkanı Necimoğlu da kişinin, yakın, uzak aile bireylerinin sırtına yüktü. Yakınların, kan bağı olanların ortak yaratıcısıydı. Necimoğlu da devletti. Necimoğlu suçlu değildi. Kim onun yerinde olmak isterdi? Kim onun yerinde olmaktan kaçınırdı? Her iki yönden

de olumlu bir soru. Necimoğlu bıçak ağzında saltanat sürmekteydi. Necimoğlu hür değildi, özgür değildi. İstediği yaşamı süremezdi. Bir gece olsun bağa bostana çıkamazdı. Ay ışığına bakamazdı. Yaşam boyu bir özlemdi geceler, bağlar, ay ışığı. Ölümle yoldaştı. Buna yaşam denebilir miydi? Birtakım kimselerin, daha güvenli olmak için yapıp çattıkları birliğin başına gelen bir komutandı Necimoğlu. O göreve atanmıştı. Birlik var oldukça Necimoğlu vardı. Birlik yoksa Necimoğlu da yoktu. Necimoğlu, artık bu görevden ayrılamazdı. Belki, Necimoğlu'nun doğuşu, toplum içindi, Rutanlılar içindi, ille şu anda, Rutanlılar Necimoğlu içindi. Rutanlılar istese de Necimoğlu başkanlığı bırakamazdı. Hele Derik'te kalarak, Rutan başkanlığından inmesi ölümün en acısı sayılırdı Necimoğlu için. Üstelik aşiret töresine, geleneğine sığmazdı böyle bir tutum, böyle bir işlem. Necimoğlu böyle bir başkanlığa sırt da çeviremezdi. Bıçak ağzında olsa da komuta etmek, hazır yemek iyiydi. Belki daha ötesi, geniş anlamı, Necimoğlu'nun "Necimoğlu" olarak varlık nedeni kendisiydi, bulduklarıydı, elde ettikleriydi, etmek için koştuklarıydı. Abdürrahim, Necimoğlu'nu yıkmış, Derik'ten sürmüş sayılıyordu. Söylenti, gerçek böyleydi.

Boynu Eğik Olanlar

Çağ, yaşam koşulları, Derik'in yavaş yavaş dışa açılması, birliği yaralamıştı. Rutan aşireti dağılmak üzereydi. Belki, içinde bulunduğu kendi aşiret düzeni de dağılmaya yardımcı olmuştu. Aşiretten okuyanlar, çulunu sudan çıkaranlar, seçimlerde ayrılıklarını göstermek istiyorlardı. Necimoğlu, baskı yapmasına, sert davranmasına karşın, artık birliği avucunun içine alamaz olmuştu. İstanbul'da, Diyarbakır'da Adana'da, yurdun dört bir köşesine dağılmış kimselere ne yapabilirdi artık? Derik, artık dağ dibine, Mazıdağ eteklerine sığınmış Derik değildi. Kanatlı kapıların arkasına saklanan Derik olmaktan çıkmıştı. Rutanlılar kaçıyorlardı Derik'ten. Bu ayrılış, kaçış önemli sonuçlar yaratıyordu. Dolmuşçuluk, kâhyalık, işçilik, kaçakçılık, kapıcılık, gezgin satıcılık, memuriyet gibi işlere el atılmıştı. Bunların hepsi uzak illerde, uzak bölgelerdeydi. Geçim; Derik'i, Rutanlıları, birliği dağıtı-

yordu. Okuyup adam olduğunu sanan "zarok"lar Rutan sözünü ağzına almıyordu Necimoğlu'na kalırsa.

Necimoğlu bunları açık açık, acı acı görmüş, anlamıştı. Artık Derik, eski Derik değildi gerçekten. Ayakta durmak için, geçinmek için Derik'i bırakanlar, gerçeği anlamışlardı. Bütün Rutanlılar sanıyorlardı ki Necimoğlu'na geçim kapısından dolayı boynumuz eğik. Oysa, şimdi gün gibi ortadaydı. Olayları, yaşamı, Rutan birliğindeki durumu dışardan görmek daha kolaydı; Rutanlıların Necimoğlu'na değil, Necimoğlu'nun Rutanlılara boynu eğikti geçim yönünden. Dışa açılan Rutanlılar kanatlı kapıların arkasındaki gerçeği anladılar. Anladılar ki kanatlı kapının hep dar bölümünden bakmışlar, kendilerini görmüşler. Oysa, geniş kanatlar açılınca durum bambaşkaydı. Kanatlı kapıların arkası bir sığınak, barınak, ekmek ambarı değil, bir sömürü dükkânı, düzeniydi.

Her ne olursa olsun Necimoğlu artık Derik'te değildi. Abdürrahim de Ankara'daydı. Çöl, çöl olalıdan beri, Nuh tufanından beri, Sümerlerden, Asurlulardan beri, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan beri, ilk kez gerçek sahiplerinin elindeydi. Şimdi kim bilir her bir köylünün, Kürt'ün gönlünden, içinden neler geçiyordu? Avradı gibi, namusu gibi bağlı olduğu toprağa konmak, sahip olmak! "Benim" demek!.. Yolda, belde, kentte, köyde "Benim Hırbereş'teki tarla var ya bu yıl, çok şükür, bire kırk, bire on, bire iki verdi, sel götürdü" demek, "dolu vurdu, sıcak, sam yeli kavurdu" demek!..

Selmeli Mamoş'un, Kore'den gelen, Milliyetçi Çin'i kurtaran kahraman oğlu, Hamo'nun lahmacun dükkânında sözler etmiş, "Hepimiz birlik olalım, toprağa el koyalım" demişti. Fevzi'ye bu sözleri, Selo ulaştırmıştı:

"Hele gel lo, şu Mahmut hoca vardır ya o duymasın, ağzı boştur onun, duymasın, bayrak yapar sallandırır bu sözü..."

Selo'yla Fevzi kol kola girdiler. Derik'ten açıldılar. Zeytinliklerin arasına girdiler.

"Ne var bilesin ha" dedi Selo.

"Ne var?"

"Kore'den gelen Selmeli vardır ya o demiş ki topraklara, çöle el koyalım."

"İyi demiş. Çok sevindim. Beklediğimiz gün, düğün değil mi Selo? Ağzınıza şeker ikinizin de."

Selo güldü, sevinçli. Kürtlerin ünlü özelliğini dile getirdi:

"Hasso bivaz nolıu, şekker buhu?[126]"

"Her neyse canım. Daha duracak gün mü? Ne duruyorsunuz? Mamoş'un oğlu, kendini kurtarmayı da öğrenmiş mi? Bizimkiler, bizler körüz biliyor musun Selo? Kendini kurtarmadan Milliyetçi Çin'i kurtarmaya gitmiş, yollanmış. Önce kendini kurtarsın dangalaklar. Söyle o yiğide, bana bir uğrasın. Biz belki onunla uzun uzun konuşacağız... Onu benim adıma kutla, elini sık Selo."

Selo düşünceli:

"Hele dur lo! Çin'i mi kurtarmaya gitmiş? Kuze kere! Kendinin çöpü yok, çulu yok, bir avuç toprağı yok, Çin'i kurtarıyor! Çinliler deseydi, sorsaydı kendini kurtardın mı, ne diyecekti kerro!"[127]

Selo, sövgü dolu, hınç dolu, bilinç dolu sözleri uzattı. Sonra Fevzi'ye acır gözlerle baktı:

"Lo hoce, sen dersin ki ben Türk'üm. Ayıptır lo! Lo ne yazıktır sen Türk'sün! Babam, Türk böyle akılsız mı? Kendini kurtardı mı Türk, kalmış Çin? Bacım umuyor bacımdan, bacım ölüyor acından..."

Fevzi, Selo'ya, ne yeni şeyler söyledi ne de yardımcı oldu. Selo, Fevzi'den, Fevzilerden herkesten ilerde biriydi.

126. Ma Heso yê pîvazê nexwe, şekir bixwe?: Hasan soğan yemeyip de şeker mi yiyecek? (y.h.n.)

127. Kerro: Sağır. (y.h.n.)

Yürüyerek Hamo'nun dükkânına geldiler. Mamoş'un oğlunun söylediği sözlerin yankısını aradılar duvarların yüzünde. Belki topraklara köylüler el koyar diye seviniyordu Fevzi.

Köylünün topraklara el koymasına seviniyordu Fevzi, seviniyordu ya acaba, böyle bir el koyma, köylünün toprak sahibi olması kurtuluş yolu muydu? Ülkenin bazı yerlerinde köylünün toprağı vardı, az çok. Kurtuluş yolu olmuş muydu? Binlerce örnek; çıplak, dağ gibi yükseliyordu, hayır kurtuluş olmadı. İlk aşama köylüyü toprak sahibi yapmak, sonra devletin aracı olarak işe karışması, tarımcısını, tohumluğunu, tarım araç gereçlerini vermesi, önderlik etmesi... Sonra, devletin topraklara toptan, gerçek sahip olarak el koyması gerekiyordu. Zorunluktu böyle olması. Çağ, gelecek yıllar; bir gerçeği haykıracak, insanların, yöneticilerin yüzüne acı acı tokatlar indirecektir. Bütün dünyaya, bütün uluslara sert tokat! Dünya bir portakal mıdır, elma mıdır? Onu dilimlere ayırmak, bölmek, bölüşmek, pay etmek kimin yetkisiydi? Kim bulmuştu, yaratmıştı bu saçmalıkları, açmazları? Yüzyıllardır, tapu, belge, memur, görevli, ölç, biç, al, sat, aktar, devret, paylaştır, sınır koy, kavga et, yargıç, dava, savcı, ölüm, tüfek, kan... Niçin ne gereği var bütün bunların? Bütün bunların tümü insanlık için utançtır, bilimin yüz karasıdır ya da bilim diye ileri sürülen saçmalıkların. İnsan insandı. Herkesin toprak üstünde yaşaması gerekliydi. Bu insan kim olursa olsun! Ugandalı, Zenci, Rum, Ermeni, Türk, Rus, İngiliz... Karıncanın anası babası, soyu sopu mu vardı? Afrika'daki arslanla Hint ormanlarındaki arslanın arasında kim ayrılık düşünüyordu? İnsanın kanma, yüreğine, damarına, kaşına, gözüne, kafasının içine kim sokmuştu bunca ayrılığı, çatlaklıkları? Bazıları, kimileri çok yetenekli, üstün, zeki, görüş sahibi olabilir. Komuta edebilirler. Yöneticilik yapabilirler. Doğanın bir

kişiye tanıdığı üstünlüklerin altında, üstün yetenekli olmayan, suskun, çekingen, girişimden kaçan, daha az zeki olan insan niçin ezilsin? Neden timsah, bir kıyıdan bir kıyıya yüzerken sırtına konan bir başka hayvanı, yüzme bilmeyeni götürmesin? Timsah ille de yüzme bilmeyeni yemeli mi? Kişiler arasında doğuştan gelen bir eşitsizlik olabilir, vardır. Bu eşitsizlik yaşam boyu sürüp gidecek midir? Kişinin, kişi olmasının nedeni böyle bir eşitsizliği, doğuştan gelen eşitsizliği giderecek yollar araması, bulması uygulamasıdır. Doğayı sömüren, toprağını, kayasını, yedi kat yerin altını kazıp; bakır, demir elde etmek, sanayi kurmak bir ulusu üstün, doğayı sömürmeyen ulusu ezik mi yapacak? Kim kimden alacaklı? Doğayı sömüren ülke, ulus, kişi, sömürmeyene borçludur. Sokaklarda homurtu yapan, gökleri yırtan uçakları ortaya koyanlardan, şu çöldeki, dağdaki, Tibet'teki, Derik'teki insanın alacağı vardır. Uçağa katılan demir kimindi? İnsanlığın ortak malıydı. Bu ortaklığa el uzatan hırsızlık yapmıştır, suçludur. İlle doğa yiyen yılanlar, tek tek bütün ulusların hakkını öderse, "Al, bizim dünyamızın şunca toprağını, şunca kayasını, demirini işlettim, çıkar sağladım, gelirimiz ortak" derse belki bağışlanabilir.

Çam ağaçları dik durur. Onun üstünlüğü değildir bu. Sarmaşıklar, sürüngen otlar, çama dolanarak güneşe çıkarsa çama borçlu mu olacaktır? Çamın, var olmasının nedeni belki yerde kalanları, omurgasızları da ayakta tutmaktır.

Kaptan, gemisini kurtaran mı olacaktır? "Ben üstün yaratılışlıyım, seni yemek hakkım mı denecek?"

Hücredeki Saltanat

Necimoğlu, Pilavcı Pasajı'nda sessiz, soluksuz bir yaşam sürüklemekteydi. Derik'e sesi soluğu ulaşmıyordu. Kimse de söz etmiyordu. Unutulup gitmişti. Ne gezmişti Derik'te, ne ezmişti kimseyi. Göklerden, yerlerden adını silmişlerdi sanki. Fevzi'ye dokunuyor muydu? Yoksa sömüreceği yeni yeni olaylar doğmuyor diye mi sıkkındı, kızgındı? Necimoğlu gitmekle her şey bitmiş miydi? Çöle, Derik'e, ülkeye gölge eden Necimoğlu muydu yalnızca?

Eğitimi böyle bırakılmış, çölü, toprağı, yolu, sağlığı, parası, insanı böyle ezilmiş ülkenin tek sorumlusu Necimoğlu muydu? Derik'tekilerin sırtı ısınmaya başlamıştı belki. Belki bağlara ayak atılıyordu geceleri. Siirt'teki, Cizre'deki, Mardin'deki, bütün bir ülke yüzeyine serpilmiş, yüzüstü, Eti evlerinde, mağaralarda, sahipsiz bırakılmış, geri bırakılmış insanların yüzüne kapatılmış kapıların, kanatlı kapıların arkasında başkaları yok muydu?

Necimoğlu'nu ortadan kaldırmak, kanatlı kapıları hepten açmak mıydı? Demokrasi, hükümetler, partiler nice Necimoğulları yaratacak değil miydi? Necimoğlu'nun yerini daha şimdiden Şeyhanlar almıştı. Yarın "Kızıl Ağa" diye bilinen Hıdır Kızıl çıkardı ortaya. Demek suyun kaynağını kesmeliydi. Kaynak nerede? Ankara'da. Ankara, demokrasi adı altında dolaplar çeviriyordu, kendini seçmiş, kendisine oy vermiş olanlarla aşna fişneydi. Yıkılmamak, ayakta durmak, buyrukçu olmak için yeni Necimoğulları yaratabilirdi. Mahmut haklıydı:

"Oğlum ağzı söz edemez olanlar bile Necimoğlu dedi durdular. Daha nice oğullar var, Necimoğulları var. Bırak bunları da şu mal müdürünü gör, dokuz aylıklar gelmiş bizim, ödesin. Hele bir onları alalım" dedi.

Mal müdürü, Necimoğlu gittikten sonra daha bir bağımsız, daha bir yakındı. Bir başka ödentiyi aktardı, ödedi. Fevzi, parayı alır almaz, İstanbul yolunu tuttu. İlk kez görecekti İstanbul'u. En çok da Necimoğlu'nu görmek istiyordu. Tahttan inmiş ya da indirilmiş Necimoğlu şimdi nasıldı, ne yapıyordu? Aradan şunca yıl geçmiş, bir daha Derik'e ayak basmamıştı.

Sora soruştura Şişli'ye geldi Fevzi. Pilavcı Pasajı, Şişli'den Taksim'e doğru giderken sağda kalıyordu. Geniş, cam kapılı bir giriş. Camlarla bölünmüş bölünmemiş bir sürü dükkân. Hepsi birbirine benziyordu. Pasajın giriş katında, solda ikinci dükkândı Necimoğlu'nunki.

Dükkânı hızlı hızlı, istekli istekli arayan Fevzi durakladı. Acaba Necimoğlu tanışlık verir miydi? Kızar mıydı? "Benim oralardan çekilip ayrılmamda sizin de parmağınız var" der miydi? Cayacak oldu. Dükkânı gösteren adamın gözleri üstündeydi. Gitmek zorunda kaldı. Cam dükkâna girdi:

"Burası Sayın Necimoğlu'nun işyeri değil mi?"

"Buyrun efendim burası" dedi kız.

Dükkan ağzınacak Amerikan malı. Bir kız çalışıyordu. Günün satıcı kızlarından biriydi, kısa etek, açık göğüs...

"Burası Sayın Necimoğlu'nun işyeri..." sözlerine elinde bir gazete, yüzünü kapalı tutan kır saçlı, kalın gözlüklü biri kulaklandı. Ayağa kalktı. Işıklı bir ağızlıkta kent sigarası.

"Hocem ben seni tanıyorum, 'dibo'dur, değil mi?"

Necimoğlu hemen eski günlere atladı. Satranç oynamak istediğinde, adam bulamayınca çağırttığı Öğretmen Fevzi'yi hemen tanıdı. Oturdular. Necimoğlu acılı acılı çekti sigarayı. Üfledi. Sıkıntısız görünmek istiyordu. Her davranışı sıkıntısını dile getirir gibiydi. Saçları özentiyle taranmış, gösteriş, uzaklık yitmiş, kentin sıradan bir canlısı olmuştu.

"Hocam altmış yılı boşa geçirmişiz. Kürtlük mü dersin, Doğu mu dersin, bilgisizlik mi dersin, hırs mı, doymazlık mı... Ne dersen de. Ne sayarsan say! Particilik, seçim, demokrasi! Sizin gibi aydınların demokrasi demokrasi demesi bizi hep yanlış yola sürüklemiş. Biz sandık ki demokrasi bazı şeyler yapıcı, meğer demokrasi bizleri eline maşa olarak almak istemiş. Eğer demokrasi, insanı maşa yapacaksa, en iyisini; benim atam, dedem, ben uygulamışım. Ne saklayacağım, Derik'te yakından görüyordun, bütün Derik benim maşaydı. Sizin hükümetiniz bile benim maşa olmuştu. Yalan mı lo? Söyle şu kız da bilsin? Yasen, bak kulağınla duy, ben demokrasinin babasıyım, söyle hocem! Demokrasi bizi böyle itişip kakışan adam yapmış. Sizlere bile gereken ilgiyi gösteremedim. Elinizi sıkmamı istemezdi sizin demokrasi! Ne büyük, ne insancıl bir demokrasi! Sizin demokrasi hoş, benim değil ya!"

"Reisim, bunlara üzülmeyiniz. Siz kendinize gereken ilgiyi gösterdiniz mi, gösterebildiniz mi? Bir kurgu, bir töre, bir körlük, ne bileyim, sizin sözünüz, demokrasi adı altında kişinin kişiyi yeme savaşı sürüp gidiyor. Bilinme-

zi, görünmezi yaşatma çabası için; bilineni, yaşaması, gerekli olanı yıkıyoruz, kişiyi, insanı, sizi, beni, onu, öbürünü... Bir bozukluk, bir başıbozukluk, bozuk düzen..."

"Ağa, benim adım ağaydı lo! Herkes, hepiniz beni ağa bilirdiniz, belki kızardınız. Derik ağası Necimoğlu! Ben meğer bir köleymişim orada. Hem de kimin kölesi olduğumu da bilmez mişim? Hoceee, valleh dinime imanıma, demokrasi kölesi! Asıl ağalık burda, ben ağalığı burada yaşadım, şu dükkânın içinde. Benim ağalık, padişahlık ülkem burası."

Eni boyu üçer metre gelen küçük bir bölümdü padişahlık ülkesi denen yer. Uzun boylu, esmer, kalın gözlüklü, yüzü kırışmış, saçları kırçıllı Necimoğlu bir kartalı andırıyordu. Uçmayı unutmuş bir kartal. Yuvasını terk etmiş, boşlamış bir kartal. Çöle, Derik'e sığmayan Necimoğlu iki kişinin güç oturduğu odaya nasıl sığmıştı? Sığmış mıydı? Yıkılmış mıydı? Birdenbire saçları nasıl da aklaşmıştı? Yüzü nasıl da kırış kırıştı? İncelmiş, insancıllaşmıştı. İnsanlık denizine girip çıkmıştı birden. Yumuşamıştı... Karşısında hep beli iki kat adamlar gören, memurlar bulan Necimoğlu, şimdi sayısız Amerikan eşyasının altında dört topaç oturuyordu, iki kattı, dört kattı...

Necimoğlu konuşmaları arasında hep "azıcık aşım, yalınız başım" diyordu ya kartallar uçmayı severdi. Kanatlar kırılır mıydı? Sultanlık ağalık dediği dükkândan bir gün uçacak mıydı? Böyle bir isteği, özlemi var mıydı? Fevzi, onda bazı özlem izleri aramaya koyuldu. İpucu vermiyordu. Tersine, mutluluğunu daha bir güleç yüzle dile getiriyordu. Neden mutlu olduğunu savunmak zorunda kalıyordu Necimoğlu? Böyle bir savunmanın altında bir öç, bir hazırlık, yenilgi acısı var mıydı, sezilebilir miydi? Kanatları çırpınmak ister miydi? Uyuşuk kanatların acısını duyar mıydı Necimoğlu, duyuyor muydu?

"Derik, bizler, dostların özledik sizi, gelmeyecek misiniz" dedi Fevzi.

Soru, Rutan başkanı, Derik belediye başkanı, DP, AP ilçe başkanı, kimseyi iplemez, saymaz, önemsemez, kimseye değer vermez Necimoğlu'nu etkiledi. Belki böyle bir soru sorulacağını düşünmemişti. Fevzi'nin, Necimoğlu'na yıllar boyu söylediği, ilettiği en uzun söz, soru sayılırdı. Hiç konuşamazdı ki Fevzi Derik ağasıyla, Rutan reisiyle, DP, AP komutanıyla! Satranç oynarken, sünnet düğününe gittiğinde bile konuşamamıştı. Konuşmazdı Necimoğlu bir ilkokul öğretmeniyle, indiriş[128] etmezdi.

"Yok! Gitmeyeceğim. Oğlum Amerika'da. Dağıldık. Derik sizlere kalsın artık."

Sözü uzatmadı. Yarıda kesti. Gözleri mi yaşaracaktı? Çok mu özlem duymuştu? Yoksa, hiç bir öğretmenin kendisine böyle bir soru, bu ölçüde açık açık soru yöneltmesini mi onuruna sığdıramamıştı?

Çay söyledi kız. İçtiler. Daha çok konuşmadılar. Gene uğramak, görüşmek isteği Necimoğlu'ndan geldi. Fevzi de baş üstüne diyerek kalktı...

Daha sonra, yaz boyunca sık sık uğradı Fevzi dükkâna. Küçük küçük, önemsiz önemsiz sözler ettiler bir nice. Fevzi'nin amacı, ilgi kurmak, Necimoğlu'nun yaşamını izlemekti.

Temmuz'un sıcak günlerinden birinde Fevzi gene oradaydı. Kız satış işlerine bakıyordu. Dükkânda azalma, bırakılmışlık vardı. Dökülüyordu dört bir yan. Fevzi hiçbir şey sormadan kız konuştu:

"Burasını sattı, Derik'e gidiyor Necimoğlu."

"Nereden çıktı? Böyle bir isteği, niyeti yoktu."

"Onu bilmem ben? Necimoğlu içini kimseye açmaz birisidir. Onunla konuş" diyerek Fevzi'yi savdı.

---

128. İndiriş etmek: Tenezzül etmek.

Evet, nereden çıkmıştı Derik yolculuğu? Birden sultanlık tahtını niçin yıkıyordu Necimoğlu? Hani gitmiyordu? 1973 seçimlerinin gergin, yüklü, alaca karanlık ortamında neden gidiyordu Derik'e? Neler dönmüş olabilirdi? Fevzi kendince yorumlara girişti. Sonra, Deriklilerin sık sık buluştuğu oturup konuştuğu Yenikapı semtindeki otele gitti. "Seçime gidiyor" dediler, kimileri "AP zorla götürüyor" dediler, kimileri de "alışkın ağız durmaz" dediler. Birkaç gün sonra, sağ gazeteler, AP yancısı basını, kimse için önemsenmeyen bir habere irilik, gösteriş vermeye çalışıyordu. Gözlere batırmak istiyordu. "Rutan aşireti, reislerini zorla götürdüler. Necimoğlu, Pilavcı Pasaj'daki yerini yurdunu bırakarak aşiretinin başına döndü. Derikliler, 1973 seçimlerini daha kolay alırız!" diye seviniyorlar...

Derik'in sevinmesi için alttan üste bir değişimin olması gerekti. Necimoğlu geri geliyorsa düzen gene bozuk düzen, gene eskisi demekti. Üstelik, Derik 1973 seçimlerinde Ecevit'e verecek duruma gelmişti. Derik için bütün ülke için var olan partiler arasında, CHP, istenilene, beklenene, umulana, amac en yakın olandı.

Derik hayli ilerlemişti, değişmişti. Necimoğlu'nun olmayışı, Deriklileri, kafa içi, yürek içi olarak tüfeklendirmişti. "Yıkılmışken hepten yıkmak, kırık dökük ayakta kalmaktansa, ölmek iyidir" diyorlardı.

Demirel, Mardin AP il kurulunu sıkıştırmıştı. "Bu seçimlerde tulum çıkacaksınız!" demişti. İl başkanı, Demirel'e: "Oy sağlayanları aldınız İstanbul'a taşıdınız. Aşiretler şimdi başıboş, bildiğine gidiyor. Üç beş okumuş yazmış komünist uşağı da yol veriyor. İşte, Derik! Necimoğlu'nu götürdünüz, aşiretten okuyanlar bile, öğretmenler bile AP arkasından taş atıyorlar. Aşirete başkanlık eder duruma geldiler" demişti. Demirel, sarkık etlerle yüklü çenesini titretmiş, ağzını oynatmış, sesini geçten geç, ille sert sert

çıkarmış, "Necimoğlu'nu ben geri yolluyorum, kesimimiz vardır. Kim alacak oyu? Kim başkan olacak? Demokrasi, demokrasi vaaa! Eğer demokrasiyle yönetiliyorsak Necimoğlu vaaa! Biz vaaa! Ortada anlaşmamız vaaa! Seçimlerde gelecek. Söz vaaa!.." demişti.

Fevzi, şimdi şimdi anlıyordu neden sağın, AP'li gazetelerin "Aşiret, başkanlarını zorla götürdüler!" dediğini. Kulakları kabarıktı Fevzi'nin. Derik'i dinliyordu. Söylentilere kulak veriyordu. Söyletiyordu. Ağız arıyordu. Necimoğlu'yla görüşmek istiyordu, konuşmak. İpucu elde etmek istiyordu. Söylenti iki yönlüydü. Kimileri, Selo "Necimoğlunun borusu burda öter" diyordu, kimileri de "Demirel, Necimoğlu'nun kanına ekmek doğrayacak!" diyordu. Gerçekten Derik gene bir karabulut altına girmiş, karanlığa boğulmuştu. Münir Bey'de ses yok, Özcan, Mahmut, Remzi sessiz... Demokrasi karanlığı olur, madem demokrasi var, Necimoğlu gelecek, AP istediğini yapacaktı, buncağız nimeti olmasın mı demokrasinin, halk yönetiminin, halk değirmeninin? (!)

Bir başka söylenti, dedikodu Abdürrahim Türk üstüneydi. Abdürrahim, çölde, devletin aracılık yaptığını, hükümetin AP'lilere, AP'yi tutan, tutacak olan ağalara, ağa olmak isteyenlere toprak dağıttığını izlermiş, karşı çıkarmış buna. Ankara'da bütün işi gücü böylesi bir çabaymış. Gap köyündeki olayı uzun süre karıştırmış. Böylesi bir dağıtıma karşı çıkarmış.

Abdürrahim'in çabaları üstüne söylenti vardı. Gerçek de böyleydi. Abdürrahim öteden beri toprak dağıtımını istemekteydi. Elindeki toprakları eşit olarak herkese bölmek, vermek istiyordu ancak, herkesin bir ölçüye uymasını da gerekli görüyordu. Kendisi küçük bir çiftçi, sıradan bir köylü olunca, dağ gibi tutulanlar, kanatlı kapılarının arkasına ayak basılmayanlar daha bir ezici, daha bir öldürücü olacaklardı. Abdürrahim bundan kuşku duyardı.

Kuşkusu, gerçeğe dönüyordu. Çölde yepyeni ağalar yaratılıyordu. Dünkü Şeyhanlar, şimdi Kahramanlar olmuştu. Kızıltepe'de "beyliğini" duyurmuştu tabanca tüfek sesiyle. İlkin bu beyliği de devletin Mardin valisi tanımıştı. Bu yüzden Abdürrahim, Ankara'da, devlet masalarına el karıştıran görevlilerle düşüp kalkmakta, etki etmeye, önlemeye çalışmaktaydı toprağa, çöle ilişkin sonuçların doğmasını. İlle devlet; Türkiye'de hükümet demek, hükümet de AP demekti. O halde CHP milletvekilinin sözü geçer mi? Kim dinlerdi? Abdürrahim, tek bir yanı bile kesmeyen kılıcının iki yanını keskinleştirmek istiyordu. CHP'den ayrıldı, AP'ye girdi. Böylece, kılıcın iki yanı da kesecekti.

Bir tören düzenlendi, Demirel, bir söylev verdi. Ürkek, kuşkulu içtenliksiz, isteksiz bir karşılık verdi Abdürrahim: "Benim memleketimin banisi, koruyucusu, gerçek sahibi AP'dir, bunu geç de olsa anladım," gibi uyduruk, soğuk birkaç söz.

Abdürrahim'in AP'ye geçişi, töreni Ankara için önemli değildi. İlle çölde büyük bir yankı yaptı. Atatürk'ün Kasro Kanco'ya attırdığı top sesinden daha büyük, daha gümbürtülü... Derik çalkalanıyordu. "Rutanlılardan korktu, korkusundan Necimoğlu'na sığındı" diye söylenen sözler de yaygındı. Oysa korkunun izi bile yoktu bu geçişte. Abdürrahim işini yürütecekti yürütebilirse; yoksa gene ayrılacaktı. Bunu bir konuşmasında Fevzi'ye açık açık söylemişti, bildirmişti, saklamamıştı. Kimseye duyurmuyordu. Korku söylentisi Rutanlıları sevindiriyor, övünce, kıvanca boğuyordu. Kancolar suskundu, eğik, ezik. Kancoların eğikliği, ezikliği anlamlıydı, hoş görülebilirdi, ille şu Rutanlıların sevincine, övüncüne ne demeliydi? İnsanın bir yanı, büyük bölümü kan içicilik mi, vahşilik mi? Gitti Necimoğlu sevinç var, geldi Necimoğlu sevinç var! Kan akıtmak, yabanıllık insanın yapısında var mıydı gerçekten?

Kancolar kan ağlıyordu. Abdürrahim'in pes etmesi, korkması onları korkutmuyordu. "Bundan sonra Rutanlı düdüğü ötecek. Necimoğlu'nun sözlerini kötülerdi, şimdi övecek. Bakalım bizim içimize sığar mı? Abdürrahim politikacı oldu yutar bunları, eritir içinde, biz çölün sert adamı, törenin kuluyuz. Biz yiyemeyiz, yutamayız" diyorlardı. Kancolar korku da duymalıydılar. Söylemeseler de dile getirmeseler de duymalıydılar.

Kancolar kurşun olmuş Rutanlılara sıkılmışlardı, tüfek olmuş Necimoğlu'na patlamışlardı. Rutanlılardan ayrılıp Kancolara sığınanlar vardı. Şimdi Kasro Kanco, Hüseyn Genco'dan beri ilk kez kapılarını Rutanlılara açıyordu. İstanbul surları yıkılıyordu Fatih'in önünde! Bunlar, korkulmayacak şeyler değildi. Böyle ölçüleri, yorumları dile getiren Selo'dur. Fevzi, Selo'yu aradı. Ortalarda yoktu. Bir öğrencisini Selo'nun evine yolladı, "Hovsep'in oraya gelsin" diye. Selo geldi. İlle Ermeni Hovsep'in, ağalara, Necimoğlu'na sandalye tutan kahvesine girmedi. Fevzi kalktı, dönüp gittiler birlikte.

"Bırak lo! Sizinle konuşulmaz. Siz ki ağalar kahvesine gidersiniz, sizinle ne konuşulur? Siz, öndekiyle dövüşük, arkadakiyle barışık.[129]"

Yerinde bir suçlamaydı. Fevzi bir sürü dolambaçlı söz ettikten sonra:

"Selo can, Abdürrahim'in AP'ye geçişini nasıl kar..."

Selo arkasını dinlemedi, sözü ağzına tıktı:

"Geç lo! Abdürrahim kimdir? Ağa! AP'ye geçmiş, CHP'ye geçmiş, DP'ye geçmiş ne çıkar? DP nasıl hortladıysa, Abdürrahim de gene hortlar! Siz buna mı sevindiniz?"

Fevzi kekeledi:

"Yok canım niçin sevinelim?"

129. Erkeğin cinsel organlarının öndekini, arkadakini belirlemek istiyor.

Selo:

"Ben çok sevindim. Bizim sırtımıza bir, iki, üç, beş, yüz, beş yüz ağa binmeli, binecek ki anlayalım yükün ağırlığını, anlayalım da silkinelim. Yoksa sürer bu, başı belli değil, sonu da bilinmez. Çöldeki iki ayaklı keroları bırak, Derik'in caddesinde adamım diye gezenler de anlamaz... Abdürrahim'in bir çıkarı vardır, bir şey düşünmüştür AP'ye geçerken. Dikiş tutmaz, keşke tutsa. Tutsa iyi olur. Hiç değilse çöl karışır, karışır da belki, ölüm ölüm hırlamaya ne gerek!"

Sunay Tıraşı

Abdürrahim, dağıtılan toprakların önüne geçmek istiyordu. Tek yanlı, karşıt güçler yaratırcasına davranışı önlemek istiyordu. AP'ye geçtikten sonra da kılıcı kesmedi. Şeyhanlar, Hıdır Kızıllar, Seydolar, Apo Ağalar, adı sanı bilinmedik, duyulmadık kimseler çölde birdenbire boy atıyordu. Abdürrahim'in beklediği olmadı. Aslında Kancolu Abdürrahim'in AP'ye alınması için Necimoğlu'nun Demirel'e "evet" demesi gerekiyordu. Necimoğlu karşı çıkmalıydı. Necimoğlu'nun karşı çıkmayışı da anlamlıydı. Demek ki Necimoğlu'yla gizli bir ilişki kurulmuş, anlaşma yapılmıştı. "Cevdet Sunay'ın yerinde kalması için bir oy sağlamak amacımızdır. Oyu aldıktan sonra, gene yol vereceğiz" denmişti. Böyle olmasaydı Necimoğlu bütün Rutanlılarla, hep birden AP'den ayrılırdı. Yalnız Rutanlılar ayrılmaz, Rutanlıların dağ

kolunun baskısıyla, birçok aşiret de ayrılmak zorunda kalırdı. Bir Abdürrahim için bunca oy da sokağa atılamazdı.

Abdürrahim dönüş yolu aramaktaydı. Çölün ağzını yoklamak istiyordu. Olup bitenlere çöl kulak kabartıyordu. Yeni yeni palazlanan Şeyho Ağa, Meşkinanlı Apo Ağa, Kızıltepeli Kahramanlar, Kızıllı Hıdır Ağa, Cizreli Şıh Seydo, bütün Mardin kulak kabartıyordu. Çöl, Abdürrahim'in AP'ye geçişine kırgındı, kızgındı. Abdürrahim, AP'ye geçmekle Kancoları darıltmış, bir sonuç da elde edememişti. O halde! Tek yol vardı dönüş, kaçış için: Sunay'ın oyuna katılmamak! Kara, gür bıyıklarını sıvazlayıp, çok az tıraş ettiği yüzünü kaşıyordu Abdürrahim. Oylama sırasında berbere girmeyi, böylece oydan uzak kalmayı düşündü birden. Berbere girdi. Sunay iki yıllık saltanattan oldu, AP de çıkmazlara biraz daha yaklaştı. AP Abdürrahim'den öcünü hemencecik aldı. Atıldı Abdürrahim AP'den. Sunay'ın öç alacağı söyleniyordu. "Kiralık bir katil takacak arkasına!" deniyordu. "Reisicumhurluk yıllarını, hiçbir şeye akıl erdiremeden, merhaba sözünü bile kâğıttan okuyarak geçiren, geri bırakılmış bir ülkenin yedi yılını kuru bir sandalye olarak belleyen Sunay, iki yıl içinde ne yapacaktı? Neden Abdürrahim'den öç almayı düşlüyordu..." Fevzi böyle bir öcü kabul edemiyordu.

AP'den beklediği işlemi gören Abdürrahim, korkunun, kuşkunun, dedikodunun, söylentinin, homurtunun biriktiği, yükseldiği çöle, Kancolar arasına geldi bir gün. Uğuldayan, kıvranan çöle, çöl Kürtlerinin arasına geldi. Yıllardır, Kanco şatosunun taş duvarları, kara taşları arasında kara günlerini geçirmeye çalışan hanımlarını da görecekti. Diyarbakır üstünden Derik'e inmiş, oradan, gecenin ortasında çöle geçmişti. Kimse duymamıştı. Aslında duyurmazlardı. Düşman uyumazdı.

Ertesi sabah duyuldu gelişi. Fevzi, Mahmut, Özcan, Remzi... Çöle Kasro Kanco'ya gittiler. Kocaman cezveli odaya girdiklerinde Abdürrahim odanın üst başında oturuyordu. Büyük odada daha bir küçülmüş, büzüşmüştü. Eski dikliği, açıklığı yakınlığı yitmişti. Kürtlerin hepsinin başı eğikti. Kızgındı Kancolar. Kışladan büyük oda dumana boğulmuştu. Kahve mirre dağıtılırken kimse başını kaldırmıyordu. Saygılı, selam sabahı bilen, "başım gözüm üstüne" diyen Kürtler selam bile almadılar. Mahmut, Fevzi'ye kızdı, göz ağarttı, "Aldın mı dersini oğlum? İkide birde kaçar gelirsin çöle, beğendin mi?" demek istedi.

Abdürrahim ayağa kalktı. Karşıladı. Ellerini sıktı tek tek. Fevzi, Sunay tıraşından sonra hiç kesilmeyen sakalını öptü Abdürrahim'in. Oturdular. Abdürrahim, hemen olaylara geçti. Üstünde olduğu konuyu açtı. Aşiretinin yanıltıldığını, kandırıldığını, kızgınlıklarını anlattı. Fevzilerin gelişini fırsat mı bildi, dili mi açıldı? O akşam, öğretmenlere, Fevzilere uzun uzun hesap verdi. Türkçe konuştu çok kez. Kancolar bazı sözleri anlamadılar. AP sözü geçince irkildikleri seziliyordu, dudakları kıpırdıyordu, kızdıkları anlaşılıyordu. Homurtulara, sövgülere karşı Abdürrahim genişti, kızmıyordu. Oysa aşiretin böyle yüz yüze ağız kıpırdatması ne demekti? Abdürrahim kimseyi karşısına almadı ancak, homurtulara, sövgülere karşı, susup geniş bir soluk alıyordu. Kızgınlığını belli ediyordu.

Abdürrahim'in uzayan konuşması karşısında Kürdün biri patladı:

"Çi lo? Kuze kerro! Ez kiye! Ez kekko lo! Ez oy, oy..."[130]

Fevzi'nin yarım yamalak anladığına göre "Ne demek yahu? Eşeğin bilmem nesi! Biz kimiz? Ben kimim? Sağlam

130. Çi lo? Quzê kerê! Ez kî me? Ez Keko me lo! Ez, oy oy...: Nedir be? Eşşeğin a..! Ben kimim? Ben Keko(abi)yum be! Oy oy ben ... (y.h.n.)

oy sayılırız. Biz seni adam etmişiz..." demek istiyordu Kürt.

Bu konuşmayla ağalık ilk kez yara alıyordu. Çöl, ilk kez; ağız, kafa, iki ayaklı yaratık olduğunu, insan olduğunu söylüyordu. Abdürrahim ilk kez yenik düşüyordu, susuyordu. Halktan, aşiretten, sıradan biri ağaya kafa tutuyordu, gerçeği dile getiriyordu; "Biz kimiz, insanız, 'oy'uz, seni adam ediyoruz, ettik" diyordu. İlk kez, halk, köylü, Kancolu, sıradan, rasgele bir Kürt, adam olduklarını dile getirip, bağırıyordu. Sevinçli bir olaydı, kutlanacak, arkasında düğün bayram tutulacak bir olaydı. Fevzi, Mahmut, Özcan bir sevindiler... Mahmut'un gözleri lamba lamba yanıyordu. Bağıran, Türkiye toprakları üstünde, çölde ilk kez varlığını ileri süren Kürt çıkıp gidiyordu odadan. Odada bir sessizlik, Abdürrahim'de bir suskunluk!

Neden sonra Abdürrahim, öğretmenlerden özür dileyerek, Kürtçe konuşmaya başladı. Hızlı, etkili, bağırtkan, canlı, bağışlanmak isteyen, yer yer yumuşayan bir sesle doldurdu Kasr'ın içini. Anlaşıldığına göre Kancoları yumuşatmak istiyordu. Başaramıyordu. Odaya bir tatsızlık, bir soğukluk siniyordu. Belki kan kokusu vardı. Öğretmenler kaçmak istediler. Jip hazırlandı...

Issız çöle vurduklarında ilk söz Özcan'dan geldi:

"Ağam, Abdürrahim'in sonudur."

Mahmut kızgın kızgın arkaya döndü:

"Acıdın mı oğlum? Götür Muğla'da ağa yap! Yetmez mi yüzyıllardır halkın memesini emdikleri? Değme gitsinler tek tek. Köküne kibrit suyu!"

Remzi takıldı:

"Senin yediğin burnundan gele Mahmut! Abdürrahim'in yemekleri daha barsağından çıkmadı, utan" dedi.

Remzi takılıyordu. Bunu Mahmut da biliyordu. Remzi, belki en acı gerçeği, daha belirgin olanı dile getirtmek,

yaratmak istiyordu. Mahmut, takılmayı bile bile üstüne gerçekmiş gibi gidiyordu:

"Ulan oğlum" dedi Mahmut, "Eğer ben Abdürrahim'den bir lokma yemişsem haram olsun! Eğer dediğin doğruysa sana haram ola! Şunu bil, o bağıranlar, susanlar, boynu eğikler var ya ben onların ekmeğini yedim, onların emeğidir senin zıkkımlandığın..."

Kim Vurdu, Kim Öldürdü?

Çöldeki kavrukluk, sıkıcılık gitmemişti o gece. Abdürrahim özel arabasına bindi. Yanına birkaç adamını aldı. Kaç gündür içinden çıkamadığı kapandan kurtulmak istiyordu. Kasro Kanco'dan uzak kalmak için Nato yolunu tuttular. Altı yüz yıldır Türklerden iz taşımayan, Vistül'de[131] nal sesi çıkaran yönetimin, bir türlü kıyısından geçemediği Mezopotamya'nın ortasını yarıp geçen Nato Yolu! Derik'e gidemezdi Abdürrahim. Korku dağları beklerdi. Ortalık allak bullak. Güvenlik diye ortaya konan sıkıyönetim içinde korkunç bir güvensizlik esintisi vardı. Kim vurduya giderdi. Nato Yolu da Kızıltepe'den geçiyordu. Karacaoğlan'ın sazından, çapkınlığından, şen gönlünden, mavi donlusundan iz kalmayan, ses kalmayan eski

131. Vistül: "Türk atları Vistül'de su içmedikçe Polonya kurtulmaz" biçiminde yerleşik bir şekilde kullanılan atasözüne kaynaklık eden Polonya'nın en uzun nehri. (y.h.n.)

Koçhisar'dan. Araba hızlı gidiyordu Nato Yolu'nda. Çöl ağanın, yol ağanındı. Nato adındaki ağanın. Araba, arabanın içindekiler de kimindi bilinmez ya da çok iyi bilinirdi. Samyeli arabanın içine işlemiyordu. Çöl toza dumana boğuluyordu.

Kızıltepe'de kimler vardı? Kimler oturuyordu? Kimler üslenmişti, gizlenmişti. Çölden, Kasro Kanco'dan Abdürrahim'i getiren dost, koruyucu (!) Nato Yolu, Mardin yönünden kimi, hangi düşmanı getirmiş olabilirdi? Bunlar karanlıktı. Bilinmezdi. Belki söylentiler, soruşturmalar, gerçeği ortaya koyacaktı.

Abdürrahim bütün bunları düşünmüyordu. Aslında, şu günecek yürütmeye çalıştığı, başarmaya çalıştığı işlerin karşısında olanlar vardı. Hele Sunay'a yapılan? Onu bile düşünüyordu, karşılıksız kalmayacaktı. İlle, Kanco'daki hava hepsini unutturmuştu. Şimdi kafası, arabasının içi hep onlarla doluydu.

Şeyhanlar, yeni adlarıyla Kahramanlar pusudaydı. AP'ye yaranmanın en doruk noktası ellerine geçiyordu. Necimoğlu 1973 seçimlerinde olsun Ankara'ya ulaşmak, yıkılan, ezilen onurunu kurtarmak için Abdürrahim'i sıra dışına çıkarmak istiyordu. Sunay'ın kötü bir öç arkasında olduğunu duyurmuşlardı. "Birkaç adamını, kiralıklarını çöle yollamış" denmişti.

Abdürrahim üçgenin ortasındaydı. Üç dikme, gelip Abdürrahim'in alnında, yüreğinin ortasında birleşiyordu. Abdürrahim'in üçgenin içinden çıkma olanağı yoktu. Aldırmazlıkla, bir bakıma ölüme, can alıcıya karşı çıkıyordu Kızıltepe'ye kapağı atmakla. Araba hızını Kızıltepe'nin açıklarına düşen bir evin önünde kesti. Durdu. İndiler. Bir eve girdiler. Kahve mirre içtiler. Evde bir hasta vardı, yeni bitirmişti yüksek okulunu. Geçmiş olsun dediler. Her yandan, her bir evden, kapalı odalardan, kapalı, kanatlı kapılardan bile bıkmış, usanmış olan Ab-

dürrahim çok oturmadı. Kalktı. Arabaya yöneldi. Bindi. Adamları da birer ayaklarını arabaya atarken üç köşeden ateş edildi. Kızıltepe, kızıl kana boyandı, bulandı. Abdürrahim arabasının içindeyken can verdi.

Çöl yakıcı, kavurucu, sömürülen çöl... Çölün kurnaz, kişiye, aşiretine saygılı, becerikli adamı Abdürrahim, bütün yaşamı tutsaklıkla, kuşkuyla, korkuyla geçen Mardin milletvekili, Genco Hüseyin'in yer yüzündeki gözleri, çöldeki izleri, Kanco aşiretinin başkanı, genç Abdürrahim!.. Sunay'dan tek oy esirgeyen eski CHP'li, eski AP'li milletvekili, Atatürk'ten soyadını alan Türk, bütün kuşkuyu, korkuyu, mutsuzluğu, sıkıntıyı geride bıraktı. Sessiz, ıssız, mutlu bir sonuca, ölüme kucak açtı. Nato Yolu, Abdürrahim Türk'e ölüm yolu oldu. Türklere ne yolu olacak, kim bilir?.. Şimdi Abdürrahim, kapısı artık hiç açılmayan kara taş, çöl toprağı içinde, altında. Çölün kumuna, geçmişine katıldı, eridi, gitti...

Abdürrahim'in öldürülmesi için ortadan kaldırılması için Derik'ten, Mazıdağ'dan, Karacadağ'dan, Rutanlılardan Kızıltepe'ye gelen olmuş muydu? Dağ kolu görev almış mıydı? Necimoğlu, eli tüfeklileri siperlendirmiş miydi? Yoksa tek suçlu Kahramanlar mıydı? Söylendiği gibi, ileri sürüldüğü gibi, Abdürrahim'in kanını akıtan Sunay mıydı? Yedi yıllık yönetiminde kuşları ürkütmeyen, çiçekteki saksıya elini uzatamayan Sunay'ın böyle atak bir iş çevirmesi düşünülebilir miydi? Çok iyi bilinir ki belli bir iş yapamayan, yetenekten, beceriden yoksun kimseler, ters iş çevirirler. Kaligula[132] tarihin yazdığı biridir. Atını senatoya üye yapmıştır. Sunay örneği çok benzerdir Kaligula'ya. Bitkiler de bir örnektir. Hiçbir işe yaramayan

132. Kaligula: Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus. Daha çok Caligula takma adıyla bilinen, 37-41 yılları arasında görev yapan, Roma İmparatorluğu'nun üçüncü imparatoru. Aşırı savurganlığı, tuhaflığı, ahlaksızlığı, acımasızlığı ve despotluğuyla bilinir. (y.h.n.)

otlar vardır, yiyeni öldürür. Yılan, akrep örneği de ortada. Akrep, ne işe yarıyor? Ayağınızı dokundurduğunuz zaman, sokup zehirliyor... Bütün bunları bir araya getirip, ördüğünüzde, Sunay'ın böyle bir iş yapması yatkındı akla. Üstelik, Sunay'ın arkasındaki kimseler bıçaklı, tabancalı, asıp kesen, öldüren, paralık iş yapanlarla doluydu. Sunay, ünlü bir kabadayının İstanbul'u haraca kesen birinin gömülmesi törenine çiçek yollamıştı. Bakanlarından bazılarını törende görevlendirmişti.

Selo, uzun uzun başka şeyler ileri sürüyordu. "Babam!.. Rutanlı olarak söylüyorum, Rutanlılar Özyıldız'a tabanca alınması için para topladılar. Hepimizin eli var Abdürrahim'in kanının akıtılmasında. Ben seviniyorum, sen de sevin. Karabet'ten alışveriş ettinse, Karabet kazandığı paradan Necimoğlu'na para verdiyse, sen de katıldın bu ölüm işine. Sunay işi bana yaş geliyor" diyordu.

Selo yanılmış olabilir miydi? Olayları hep açık açık gören, izleyen, bilen Selo yanılmazdı. Ne var ki Özyıldız'a tabanca alınması için uğraşa ne gerek vardı? Necimoğlu'nun, Necimoğullarının bütün Rutanlıların evi tabanca doluydu. Niçin ortak tabanca alınsın? Üstelik, Sunay Abdürrahim'i Ankara'da, bir başka yerde niçin öldürtsün? O zaman siyasî bir öç olduğu hemen anlaşılmaz mıydı? Düşmanların çok olduğu yerde öldürmek, yüklenen suçu örtbas etmenin, silip atmanın en güzel deliliydi, dayanağıydı.

Kahramanlar kendilerine pay ayırıyorlardı. "Abdürrahim'i biz öldürttük!" diye yaymak istiyorlardı. Şeyhanlar yatırım arkasındaydılar. Belki de Şeyhanlar yapmıştı bu işi, ille görünen, bilinen, söylenen, akla yakın gelen Necimoğlu'nun elinin karışıklığıydı. Gerek Sunay üstüne olan söylentiler, gerek Şeyhanlı Kahramanlar üstüne olan sözler, suça yöneldiğinde, yasalar "adam öldürmeyi suç sayınca" herkes kendini kıyıya çekiyor, kurtarıyor, suçu

Necimoğlu'na yüklüyordu. Bu ölümden pay almaya, ün almaya gelince, herkes kendini öne sürüyordu. Sunay'ın da kendini kurtarma yolları taa baştan düşünülmüştü. Sunay'ın "Ben artık yoruldum, görevi devretmek istiyorum" sözü, hırstan, öçten uzak olduğunu belgelemeye çalışmasıydı.

Giden gitmişti. Kim vurduya. Aslında Abdürrahim'in ölmesi önemli değildi. Abdürrahim gibileri ölecekti, öldürülecekti, siyasi öçler alınacaktı, yetersizler, yeteneksizler işbaşı yapmak isteyecekti... Burası Türkiye'ydi, her şey olacaktı. Bunlar doğaldı, beklenirdi...

İlle Fevzi, kendini de suçluyordu. "Neden Abdürrahim'in ölümü arkasında koşuyorum, bunları dinliyorum, ışık arıyorum, ışık tutuyorum ya da kendimi yoruyorum? Yıllardır Derik'te, çölde kan gövdeyi götürüyordu. Her dağda bir bilgine kurşun sıkılıyordu, suç yükleniyordu. Niceleri taranıyordu makinelilerle, Amerikan tüfeklerle... Çoğunun hiçbir suçu yoktu. Çoğu bu ülkeye ölmez adlar, anılar, işler, kitaplar bırakmıştı, emek vermişti, saygıyla anılanlar vardı bunların arasında. Neden onların öyküsü, ölümü, yok oluşu değil de ağzındaki, çöl insanın, geri bırakılmışlığın üstüne kasrolar, şatolar, saltanatlar kurmuşların destanı?.. Neden? Benim beynim avuçlarıma gelmeli, yüreğim parçalanmalı, gözlerim kör olmalı, kolum kopmalı, elim kurumalı, yok olmalıyım..." diyordu.

Derik niçin sussun? Derik'in suçu neydi? Ölümün üstüne fısıltılı sözler, söylentiler. Kimsenin ağzı açılmıyordu. İlle bataklıklardan biri kurutulduğu, geçildiği için herkeste içten içe bir sevinç vardı. Hem öyle bir sevinç olmalıydı ki bu, Toroslardan, Mazıdağ'dan, Karacadağ'dan yüce! Sessiz sevinçti bu! Fevzi'nin ilk geldiği yılların sessizliği içinde...

Derik niçin sussun? Derik'in suçu neydi? Ölümün üstüne yürümüş, yaşamak, saltanat sürmek için adım

adım, gün gün, Hüseyni Genco'dan beri ağu içen biri için neden sussun Derik? Derik, Abdürrahim'den sonra bazı kanların da akacağını biliyordu. Bekleniyordu olayların arkası. Beklenen olayların tezden gelişmesi için Derikliler, bilinçaltı bir dürtüyle, ortam hazırlıyorlardı. "Bu işin arkasını bırakmayın Kancolar" denmek isteniyordu. İkinci bir adım belki, alaca bulutları, kara bulutları hepten, bir daha gelmemek üzere dağıtabilirdi.

Sıkıyönetim geldi Derik'e. Yurt yüzeyinde aslında bir sıkıyönetim vardı. Derik'teki, Derik'e özgüydü. Derikliler böyle bir sıkıyönetimi bekliyorlardı, alışkındılar. Öğretmenler bile alışmışlardı. Bu kez sıkıyönetim öğretmenlere de baskı yaptı. Onların da dışarı çıkması yasaklandı.

Giragos'un kemerüstü evindeki iki pencere ana caddeyi görüyordu. Mahmut, Özcan, Remzi toplandılar oraya. Hem oyun hem tartışma. Boyacı sıkılıyordu takılmalardan:

"Biz niye karıştırıldık? Sıkıldım be, bize ne? Ölene de öldürene de" diyordu.

Fevzi kızıyordu:

"Öğretmen tavşan kakası değil. Bu toplumun içindeyiz. Ya suçumuz vardır, yaptıklarımız vardır ya da insan değiliz. En sağ, en tutucu, en alçak insan bile yansızlardan iyidir. Bir yandan olmalıyız..."

Uzun uzun bir söylev verdi. Kendine pay çıkardı. Mahmut kızdı:

"Ne yapmışız? Bizim gibi korkaklardan, halkçılardan ya da kendini sol sayanlardan; açık, atak sağ daha iyi. Boyacı'dan sol değil, yol olmaz, ayak yolu..."

Remzi işi alaya aldı:

"Ne yapacağız daha? Olaylara karışmadıksa kaçakçılık yapıyoruz? Biz beceremedik ya Boyacı'nın yaptıkları hepimize yeter."

Boyacı bu sözlerden etkilenmiş gibi sıkıntı gösterdi, sıkıntısını dağıtmak için Özcan'dan sigara koparmak istedi:

"Ben senin kurnazlığını bilirim ağam" dedi Özcan, "sıkıntıyı ayak yapıyorsun. Sigaran var ya çıkarıp tutsana bize de."

Boyacı başını salladı, kızgınlık gösterisiyle:

"Ah ulen ah" dedi, "Ah hemşerim, beni de götürecektin? Bunların ağzına düşürmeyecektin" diyerek iç geçirdi.

Bu zırvalarla uğraşmak istemeyen Fevzi, Mahmut'un sözüne, sözün başına döndü:

"Mahmut" dedi, "Hiçbir şey yapmadıksa bizim içerde tutulmamız bir şeyler yapmamız gerektiğini, yapacağımızı belletti... Bu yetmez mi? Bundan sonra daha bir atak oluruz."

Derik sıkıyönetimi çarçabuk bitti. Seçimler yıldırım gibi yaklaşıyordu. Üstelik ölen Kancoluydu. AP'nin karşısında biriydi. Ne önemi vardı? Rutanlı bile olsa ne önemi olacaktı? Bugüne kadar ölenler için hiçbir şey yapılmamıştı. Ölen Rutanlıysa, Kancoların canının yanması için bir neden olmaktan öteye gitmezdi...

Yolun Sonu mu, Başı mı?

Seçim öncesi Derik kaynıyordu. Gelen giden çoktu. Söylenti, oy, satım, pac, haraç, soruşturma... Ardı arkası kesilmiyordu. Doktor, tarımcı, diğer memurlar, hepsi yerli yerindeydi. Mardin'den üç denetmen gelmişti. İlkokul öğretmenlerinin sorgusu yapılacaktı. Yaz ortasında ne sorgusuydu? Mahmut, Özcan, evli olduklarından, Remzi, ebesi yüzünden gidememişti. Fevzi olayların arkasında sürükleniyordu, bir şeyler elde etmek mi istiyordu? Diğer öğretmenlerin varlığı yokluğu belli değildi. Tek olmayan Şevki'ydi. Ankaralı geçinmek zorundaydı, hiç yoktan Ankara'ya gitmişti. İlle parası bitmiş, onun da döneceği günler yakındı.

Münir Bey sıkkındı. Soruşturucu, araştırıcı denetmenlere yardım eder görünüyordu, saygılı görünüyordu. İlle içten içe kanlarını içmek istiyordu. Üstelik, denetmenlerin biri de yakını sayılıyordu.

"Hocam, soyadınız bile bir, Ensarilerden biri. Neden kızgınsınız? Yakınınız" dedi Fevzi.

"Yok" dedi, "Ben Ensari, o Ebü Süfyan[133] soyudur."

Münir Bey, öğretmenleri topladı. Denetmenler soruşturmanın önemli olmadığını, soruların açık açık, kısa kısa cevaplanmasını, kendilerinin en büyük dayanak olduklarını söylediler. Mahmut, yüzüyle, gözüyle söyleyeceğini söyledi. Kapalı zarfları aldılar. Denetmen beyler Münir Bey'in masasına kuruldular. Mahmut, Özcan, Remzi, Fevzi, Boyacı büyük masada yazılı sınava oturur gibi uzak uzak kuruldular. Remzi'yle Özcan'ın sık sık oynadıkları bir oyun gerçekleşiyordu. Mahmut, göz kızartıp gülüyordu. "Hep oynardınız denetmenlik, müfettişlik... Şimdi göreyim sizi!" der gibiydi. Soruların hepsi bir tek örnekti:

"Sık sık çöle gittiğiniz, Kasro Kanco'yu, Rutanlılara karşı ayaklandırmak istediğiniz, orada yemekler yediğiniz, topluluğa yol göstermeye kalkıştığınız..."

"Yerel adıyla Hamo'nun dükkânı denen yerde, 'Artık durmayın Necimoğlu İstanbul'da, Abdürrahim Ankara'da, topraklara el koyunuz,' dediğiniz, bazılarını bu yola sürüklediğiniz..."

"Seçimlerden söz ettiğiniz, belli bir partiye oy verdirmek istemediğiniz..."

"Terzi Taniel'in dükkânı denen yerde gizli toplantılar yaptığınız ileri sürülmektedir."

Remzi yuvarlak geçti soruları. "Arkadaşlar ara sıra sıkıldıklarını ileri sürer, beni alırlardı yanlarına giderdik. Böyle konuşmalar olur muydu, olmaz mıydı bilmem? Ben konuşmadım, duymadım..." demişti. Boyacı "Birkaç kez beni yemeğe çağıranlar oldu. Gap köyünün orda içki içtik. Jandarma komutanı içirdi. Çöle de Fevzi arkadaşın öğ-

133. Ebü Süfyan: Ebu Süfyan bin Harb. Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olmuş olan sahabi. (y.h.n.)

rencisi çağırmıştı, orda et yedik..." diye hep etten, içkiden söz etmişti. Mahmut "Bazı konuşmalara ister istemez kulak verdiklerini, insana düşen görevin, doğru bildiğini söylemesi olduğunu, bazı yerlerde 'hı hı'larla geçiştirilen konuşmalara tanıklığını, katıldığını," yazmıştı. Açık açık tek söz etmemişti. Olaylara en çok katılan, kendini kahraman bilen Fevzi her şeyi, hepten saklamış; "Ben bu yurdun çocuğuyum, yurdumun güzelliklerini, tarihî eserlerini görmek, yakından izlemek, bilmek, çocuklarıma bilgi taşımak için yakın çevredeki olaylara, kasrlara, tepelere, yıkıntılara, örenlere gittiğini, gittiklerini, götürüldüklerini ileri sürerek olaylara karışmadıklarını, öğretmenin görevinin dört duvar arasında kalmasının açık açık bildirildiğini, bildiğini," yazmıştı.

Özcan'sa her şeyi açık açık yazmıştı: "Geldiğim günden bu yana, bana düşen görevin ne olduğunu bildiğim için her şeye karıştım. Çöl yüzyıllardır birkaç kişinin elindeydi. İstedim ki çöle halk el koysun. Derik, Necimoğlu saltanatı altındaydı. İstedim ki Derikliler de Köyceğizliler, Sökeliler, Aksekililer gibi olsun. Onlara akıl vermeye çalıştım. Taniel'in orada toplantılara katıldım. Hepimiz katıldık. Bizim görevimizdi. Bir şeyler yapmaya çalıştık. Sosyal eşitliğe inanıyorum. Öğretmenin halkı uyandırmasına inanıyorum. Görev biliyorum bunu. Bizim üstümüzde terör kurulmasına üzülmem, halkın üstündeki terörün, baskının yaşatılmasına karşıyım, üzülürüm eğer bir etkim olmadan gidersem..."

Özcan olayları, sözlerini, ad ad vererek herkese yükleyerek yazmıştı. Denetmen yazıları aldı gitti. Yazdıklarını herkes kahramanlık açısından dile getirdi. Özcan çok söz etmedi:

"Ağam ne yani, ne yapmışsak onu yazdım. Bizim bir şey yaptığımızı sanıyorlar? Oysa ne yaptık? Eh işte ettiğimiz sözleri, maça kızı oyunlarını yazdım" diyordu.

İki gün sonra Şevki geldi. Durumu öğrendi. Dili açık biraz:

"Ecevit kazanıyor arkadaş. Sol geliyor başımıza. Biz geliyoruz. Korkusuz yazacağım" diyordu.

Denetmen onu tek başına odaya aldı. Yazdırdı, çizdirdi... Hemen o gün geri döndü denetçi. Seçim havası, soruşturma, baskı... Derik'te canlı, heyecanlı günler. Havada ölüm kokusu!

Eylül'ün yirmi beşiydi. Münir Bey okula gelmişti. Oysa okulların açılmasına daha vardı. Postayı açmıştı. Odacıyı salmıştı ortalara. Beş öğretmeni topladı. Özel yazıları tek tek verdi. Hiçbir söz etmedi. Yüzü buruşuk, ezik, yıkık, üzgündü. Yazılar tek örnekti.

" Hakkınızda yürütülen tahkikat sonuçlanmış, il disiplin kurulu kararıyla ... atanmanız uygun görülmüştür..."

Fevzi, Derbesiye denen sınıra; Boyacı, Nusaybin'e; Remzi, Ömerli ilçesine; Şevki, Mazıdağ'a; Özcan, Cizre'ye; Mahmut, İdil ilçesine...

Her şey, herkes suskundu. Münir Bey sigarasını içiyordu.

Mahmut kıpkırmızı. Özcan güleç. Remzi kaynıyordu. Kimseden ses değil soluk çıkmıyordu.

Kocaman elini, uzun kolunu havaya kaldıran Mahmut birden bağırdı:

"Bu işlem yolun sonu değil, başlangıcı. Göreceksiniz, ben Mahmutsam, Pamukpınar Köy Enstitüsü'nde okumuşsam, şimdi yapacağım işte! Hiç susmayın ulan, hiç susmayın! Haydin afiyetli bir yemek yiyelim, hepsi benden" dedi.

Hamo'nun oraya gittiler. Acılı lahmacunları ağız tadıyla yediler. Mahmut yedi lira ödedi. Bu kez yolluklar hemen gelmişti. Ertesi gün aldılar. Fevzi de bir yemek verdi. Selo'yu da çağırmıştı. Kore kahramanı bilinen yiğit

de gelmişti. Söylevli, açık, korkusuz konuşmalar sürdürülmüştü. Ölmüş eşek kurttan mı korkacaktı?

Ayrılacakları günün sabahı Derik'in ana caddesi kaynıyordu. Göz yaşı sel gibiydi. Anasına, babasına, dayısına ağlamayan sayısız öğrenci gözyaşı döküyordu. Kadınlar, erkekler, satıcılar, alıcılar, memurlar... Ana baba günüydü. Mahmut ağlıyordu. Gözleri kızarıktı.

"Ağam hiç ağlamayın" dedi Özcan, "Biz geri geleceğiz. Bizim yerimiz burası."

Uğultulu, ağlamalı, acılı bir gün, yıllar, Derik arkada kalıyordu. Bir daha geri gelmek mi? Düş müydü? Sırat mıydı? Kim gelebilirdi? Gidiş o gidiş miydi? Boyacı taş gibiydi, dayanıklı. Mahmut'a kızıyordu:

"Yenge söyle şuna ağlamasın. Vereyim bir sigara sussun bari" diyordu.

Remzi atılıyordu, ebesinin kocamış başı kolunda, ebesi baygın:

"Oğlum sınıra ulaştın, elini uzat kaçakçılık yap. Sana ne? Senin arayıp bulamadığın" diyordu Boyacı'ya.

"Ulen ne çabuk anladın benim sevincimi. Tabii ulen, sizin gibi boşboğazlardan uzak olursam işimi yürüteceğim" diyordu.

Yol boyunda, Mardin'de beşler çözülüyordu. Her biri bir yere gidiyordu. Olaylara uzaktan bakacaklardı. Birbirine mektup yazacaklardı. Remzi yolladığı bütün mektuplara uçak pulu yapıştırıyordu. İlçeler arasında, il, ilçe arasında postayı katırlar taşıyordu. Hepsinin beş öğretmenin gözü, kulağı Derik'teydi...

Demirel Kurşunu

Ak saçları, Derik'in esintisiyle, Mazıdağ'dan gelen esintiyle savrulan Necimoğlu eski günlerini bulmuştu. Suriye'nin, Abdülaziz dağlarının, çölün samyeli daha yüzüne değmemişti. Aslında hiç değmemişti Necimoğlu'na sert rüzgârlar. Güvenli, umutlu görünüyordu seçimlerden. Aday yoklamasında altıncı duruma düşmüştü, gene de umudunu yitirmemişti. Necimoğlu hiçbir şey değilse en belirgin bir AP'liydi. İnsan bunca olaydan sonra, Mardin'in altıncı sırayı çıkarmayacağını bilemez miydi? Kaldı ki AP sallantıdaydı, bitiyordu. Her yandan, dağdan belden, çölden Ecevit sesi geliyordu. Bunu duyamaz mıydı? Duymadı Necimoğlu. Pilavcı Pasajı'nın küçük odasında dört kat duran Necimoğlu dikelmişti Derik'in ortasında. Abdürrahim'in öldürülmesinden sonra daha bir dikti. Cadde ağzına sıralanmış manav, parçacı, eski-

ci, Abdo, Karabet... Herkes ayağa kalkıyor, önünü dönüyor Necimoğlu'nu selamlıyordu. Selam aldığını kimseye sezdirmiyordu Necimoğlu. Selam almak bile onuruna dokunuyordu Necimoğlu'nun. Ne oluyordu? Necimoğlu'nu böyle birden eski günlere döndüren neydi? Pilavcı Pasajı'nın yumuşak huylusu, kanatsız kartalı, Fevzi'ye saygı, dostluk gösteren kır saçlı Necimoğlu neden birdenbire eski günlere dönmüştü? Ne çabuk dönmüştü?

Elleri arkasında, kaçak Amerikan kumaşları parıl parıldı sırtında. Ermeni terzi Taniel dikmişti. Yakıştırmıştı, uydurmuştu uzun boyuna. Karabet'in oradan geçerken, Karabet ayağa kalkmış, gülerek, sevinç gösterisiyle selamlamıştı:

"Hoş geldin Reis'im" demişti.

Reis selamı almamış, dudak ucu iki söz söylemişti:

"Bunları dehleyin sabahtan, hemen gitsinler. Taniel'dir, nedir onu da.."

Birkaç ad saymıştı. Ermenilerin sonu mu geliyordu? Eliyle kurtardığı Ermenileri şimdi kendisi mi kovuyordu? Ermeniler bir göçe başlıyordu. Dişçi, demirci, dükkâncı, kahveci, terzi... Tek tek ayrılıyordu. Kimse uğurlayamıyordu. Şunca yıllık dostunu, kapı komşusunu kimse yolcu edemiyordu.

Necimoğlu'nu birileri ayakta tutmak istiyordu. Kangal ağalarını, Diyadin ağalarını, Pazar, deniz, balık, fındık ağalarını ayakta tutanlar, Necimoğlu'nu da tutuyorlardı, "... Seçimdir, doğudur, cahilliktir... Sürükleniyoruz, size bile gereken ilgiyi gösterememişiz. Kendi isteğimiz dışında yaşıyoruz" diyen Necimoğlu şimdi ters bir görünüm içindeydi. Dünkü İstanbul sözleri denizi geçmemişti.

Derik'te, gizli, saklı, açık, kapalı yüzlerce insan, yok yere öldürülen gençlerin öyküsünü anlatıyordu, dinliyordu, bire bin katarak, belki çok çok büyüterek, sınırsız bir

saygıyla anıyorlardı gençleri. Necimoğlu'nun arkasında gezenlerin bile dilinde, ağzında "Deniz Gezmiş marşı" vardı.[134] Derikli gençler kendilerini çok güçlü buluyorlardı. "Taniel gittiyse, Kurt'un orası var" diyerek, Mehmet Kurt'un küçük işyerinde toplanıyorlardı. Kurt kızıyordu:

"Lo bu adamda, dinime imanıma akıl yok. İstanbul'daki işyerini bırakıp geldi. Kazanacak durumu yok. Bunu bilemez mi" diyordu.

Selo:

"İsteyerek mi geldi? Pilavcı Pasajı ona verenler, kesimi kesmişlerdi, seçim üstü dönecek oy sağlayacaktı. Burada Rutan oyunu almak isteyenler var baaaabaaammm! Necimoğlu kazansın, kazanmasın... Onlara ne? Altta kalması daha iyi. Oy almak için basamaktır bu" diyordu.

Sözü, Demirel'in Mardin'deki ünlü konuşmasına getirip eğleniyorlardı. Bütün Mardinlilerin, bütün Türkiye'nin, hele Deriklilerin ağzında sakız ettikleri sözler çınlayıp duruyordu. Demirel, Mardin konuşmasında, hep, krediden, paradan, uygarlıktan, kahramanlıktan, hemşerilikten... söz etmişti. Yoksul bir köylü de "Biraz da yoksulu düşün!" diye bağırmıştı. Bu sözleri herkes duymuştu. Demirel, bu soruyu şöyle cevaplamıştı:

"... İneğiniz vaadı da ben mi kestim, yolunuz vaadı da ben mi kapattım, paranız vaadı da ben mi çaldım, giyiminiz kuşamınız vaadı da ben mi yırttım..."

Kurt, bu sözleri geveleyip gençleri güldürüyordu:

"Paranız vaadı da ben mi çaldım? Eviniz vaadı da ben mi yıktım? Evliydiniz, karınız vaadı da ben mi kaçırdım..."

Necimoğlu, eski günlerini yaşarken gerçeklerden uzaktı. Belki herkesten çok iyi biliyordu. İstanbul'daki olanaklar ona ödünç olarak sağlanmıştı. Geri alabilmesi için seçime katılması gereği vardı, katılıyordu. Öyle görünü-

134. Deniz Gezmiş marşı elden ele taşbasmalarla yayılıyordu, satılıyordu.

yordu. Bütün AP'liler gibi gözleri kapalıydı Necimoğlu'nun belki de. Kurşun borular üstüne attırdığı hasır üstünde rakı içmeye başlamıştı ileri gelen Rutanlılarla. Ara sıra umutlandığı söylenebilirdi. Demirel'in Mardin AP kuruluna büyük yardımlar sağladığı biliniyordu. Necimoğlu da yardım alıyordu.

Selo'nun sözlerinin gerçek payı yüksekti. Demirel, Necimoğlu'nu ateşe sürmüştü, ölüme. Kanına ekmek doğrayacaktı. Necimoğlu, onurlu biriydi. Gözü kapalı da sayılmazdı. Böyle olmasaydı, Demirel'le kesimi olmasaydı, Demirel, zorla yollamasaydı Necimoğlu'nu, zorla adaylığını koydurmasaydı, Necimoğlu böyle yıkılmazdı. Kendini kaldırıp kaldırıp yere vurmazdı. Abdürrahim'in kanı kıpkırmızı gözlerindeydi. Eğer Necimoğlu Derik'e dönmeseydi Demirel, Pilavcı Pasajı değil, Necimoğlu'nun yurdunu yuvasını dağıtırdı. Necimoğlu korkuya pabuç bırakanlardan değildi. Mertti. Korkusuzdu. Demirel'in adamı olmak bile Necimoğlu'nun onuruna sığmamıştı. İlle başka yol yoktu. Üstelik Necimoğlu'na baskılar başka yollardan da geliyordu. Rutanlıları maşa olarak kullananlar vardı. Necimoğlu ne olursa olsun kendi aşiretine karşı çıkmaz, çıkamazdı, kıramazdı onları. Bu yol iyi işletiliyordu.

Necimoğlu Derik'teydi. Seçimler kapının ağzında. '73 seçimleri karışık, hızlı, bir büyük sınavdı. Türkiye'deki düzeni beğenmeyenlerin, Fevzilerin seçimi olacaktı.

Necimoğlu'nun seçimden bir beklediği yoktu. Bunu, bir içki akşamında açıkça söylemişti. Seçimi geçiştirip dönmek istiyordu İstanbul'a. Demirel bu kez de kazanırsa, İstanbul'a hepten, sapasağlam yerleşmek olanağı, fırsatı doğardı.

Gün eğilmişti. Derik, dükkânların, ev üstlerine kurulan bez yatakların gölgesiyle alacalanmıştı. Bodrum içindeki içki gidip geliyordu. Bir daha, bir daha, az oldu, çok

oldu, al bir daha, ver bir daha... Boşalan bardakların içine bir ses doldu. Birtakım delikli demirler boşaldı. Bir daha bir daha... Kurşunlardı; hasırın altına, bodrumun sıcağını soğuğa çevirmesi için konan kurşunlardı boşalan. Şimdi birer mermi olmuşlardı, birer tüfek, tabanca olmuşlardı, Kanco kartallarının elinden arka arkaya akıyorlardı. Bardaklara ses veriyorlardı, çınlatıyorlardı...

Necimoğlu hasırların üstüne serilip kalıyordu... Gidiyordu. Yoktu. Artık ne Pilavcı Pasajı, ne İstanbul ne Derik, ne çöl... Artık Derik'in ortasından geçemeyecekti ordusuyla. "Valleh Dibodur" diyemeyecekti.

Necimoğlu için üzülenler oldu mu? Olmamalı. Necimoğlu, sevmez kendisi için üzülmeyi. Ölüsü bile onurluydu, istemezdi acınacak biri olmayı.

Necimoğlu'na üzülmemeliydi. Çünkü şimdi hür, şimdi rahat, şimdi genişti. Yaşamı boyunca bulamadığı, tadamadığı huzuru ilk kez yaşıyordu, ölmüyordu. Şimdi korkusuz, şimdi güvenli, şimdi kuşkusuzdu Necimoğlu. Ermeni mısmarlarıyla, demir kulleplerle, kuşaklarla sağlamlaştırılan kal'a kapısı, kanatlı kapıların arkasına sığmayan, Derik'e, çöle, Mardin'e, Ankara'ya, bir ara Münih'e, İstanbul'a sığmayan Necimoğlu şimdi sığacak geniş bir yer bulmuştu. Kanatlı kapıların arkası, kendi evinin, arkasını bilmediğimiz, küçük giriş bölümünden sızan ışıklarla tanıyabildiğimiz kapısının arkasına sığmıştı, dört taşlı bir mezar yapılmıştı.

Döner Kapı

Abdürrahim ölmüştü, yok olmuştu. Necimoğlu öldükten, öldürüldükten sonra tüfekler susmuştu, susturulmuştu. Çok kimse bu ölümlerden sevinç duymuştu. Umutlara kapılmıştı:

"Artık aşiretmiş, şuymuş, buymuş bitti. Bundan sonra sen de sen, ben de ben" diyorlardı.

Böylelikle, Derik'in, çölün güzel günlere kavuşacağını dile getiriyorlardı. Gerçek böyle değildi. Evet, tüfekler susmuştu, susturulmuştu. Tüfekler bırakılmıştı, bıraktırılmıştı. Derik, Mardin, Ankara, Türkiye susmuştu, susturulmuştu. Susmak kurtulmak mıydı? Susturulmak kurtuluş muydu?

Bırakılan, duvar deliklerine sokulan namlular, tüfekler, tabancalar ne zaman çıkarılırsa, ne zaman hep birden, aralıksız, acımasız, bilinçle birleşir, bir amaçta, bir dü-

şüncede birleşir patlarsa o zaman geniş günler, güzel günler, kurtuluş gelecekti, doğacaktı.

Kanatlı kapıların hepten koparılıp atıldığı, yıkıldığı, yakıldığı gün gerçek kurtuluş olacaktı.

Eller tetikte, kulaklar ilk kurşunda, ilk kurşun sesinde... Belki Derik'ten, belki İpsala'dan, belki Saskara'dan, belki Ankara'dan... Bütün yurttan, bütün birlikten gelecek sesteydi...

Derik denince akla Mazıdağ'dan esen korkunç yel gelmeli. Kış aylarında öyle eser öyle eser ki, o taş yığını Derik'i yerinden sökecekmiş gibi. Dükkânların kepenkleri öter, damlardan taşlar düşer. Tenekeli bir yer varsa kâğıt gibi uçurur. Çok yağmur yağar. Sel olur bu yağmurlar. Toprağı, humusu, yeşilden sarıya dönmüş yaprağı sürükler götürür, Şahvelet Köprüsü'nün altına, ordan Fırat'a, Suriye'ye...

Eserlerinde Köy Enstitülü yıllarının etkisi açıkça hissedilen Kaftancıoğlu'nun *Tüfekliler* romanı Mardin'in Derik ilçesinde geçer. Hikâyenin merkezinde ülkenin değişik yörelerindeki Köy Enstitülerinden gelen genç öğretmenler yer alır. Derik onlara coğrafyasıyla, Türkçeden çok Kürtçenin konuşulduğu günlük yaşamıyla, insan ilişkileriyle bambaşka bir dünyaymış gibi gelir. Bir tarafı dağ, bir tarafı çölle çevrili bu coğrafyaya "Atatürk Devrimleri" sanki hiç uğramamıştır. Burada devlet tarafından da desteklenen bir ağalık düzeni hüküm sürmektedir. İki büyük aşiretten biri olan Rutanlı aşireti reisi Necimoğlu'nun karşısında çölün kartalı, "Kasrı Kanco" şatosunun reisi Abdürrahim Türk vardır. Her iki taraf da tepeden tırnağa silahlı, elleri tüfeklidir.

Tüfekliler, toplumsal yaşamımızda etkileri hâlâ hissedilen aşiret düzeninin devlet eliyle nasıl yeniden yapılandırıldığını ayrıntılarıyla işleyen, "parası pulluların, sırtı kalın çulluların rejimi"ne yönelik güçlü eleştiriler yönelten çağdaş bir roman.

KDV'den muaftır.

AYRINTI • TÜRKÇE EDEBİYAT
ISBN: 978-605-314-436-6

9 786053 144366

40 ₺